OSMAN

IVANA GUNDULIĆA.

Gundulić Osman

HARTMAN

K. 2-

OSMAN

IVAN GUNDULIĆ
ROĐ. GOD. 1588., UMRO 1638.

OSMAN

IVANA GUNDULIĆA

S PJEVANJIMA XIV. I XV. IVANA MAŽURANIĆA.

PRIREDIO

IVAN BROZ.

DRUGO IZDANJE.

TISAK I NAKLADA KR. SVEUČ. KNJIŽARE FR. ŽUPANA (ST. KUGLI), ZAGREB, ILICA 30.

Zašto da uznosim hvalom pjesnika, kojemu nema slavom ravna! Kod silne slave njegove slabe su riječi moje. I zato je bolje, da spomenem samo djela njegova, pravu slavu njegovu. — Tako nam govori učeni Dubrovčanin Serafin Cerva († 1759.), spremajući se, da prvi zabilježi koju o Gunduliću i o njegovijem djelima. Ne žalimo, što se nije i Cerva pridružio poznatijem nam i nepoznatijem pjesnicima te i on koju zanosnu rekao u slavu pjesniku Gunduliću, ali treba da se žalimo na Cervu, koji je bio Gundulićevu vijeku dosta bližu, svakako bliže nego Italijanac Apendini (* 1768. † 1835.), što su mu izašle iz onako učena pera onako neznatne bilješke. Cerva je dakako mislio kao i drugi naši stari što su mislili, da su pjesnicima njihova djela sama i najtrajniji i najrječitiji spomenik i za potonja koljena, a nijesu može biti ni slutili, da će doći nova vremena nova koljena, koja će se, istina, diviti tijem spomenicima, ali ih ne će razumjeti ili dajbudi ne će ih razumjeti, kako bi se htjelo, da ih razumiju. Da su nam se kojom srećom mjesto onijeh, često pustijeh, hvalospjeva, koji gotovo svi kazuju isto samo malo drukčije, sačuvale potanje vijesti o spoljašnjem i nutrašnjem životu i radu naših pjesnika, mnoga bi njihova djela vrijedila nama više, nego što u istinu danas vrijede, jer bi ih bolje razumjeli, nego što ih razumijemo.

*
* *

Prve vijesti o životu Gundulićevu, kojih ne bismo mogli doznati iz samijeh djela pjesnikovijeh, zabilježio nam je Italijanac Apendini (u predgovoru, što je pred italijanskim prijevodom Gundulićeva *Osmana:* Versione libera. Dubrovnik 1827.), a potpunio ih nešto Dubrovčanin barun Vlaho Getaldić (u predgovoru, što je pred latinskim prijevodom Gundulićeva

Osmana: Osmanides latinis versibus expressa. Mleci 1865.). Ne obzirući se na mnoga nagoviještanja Apendinova, po kojima su se poveli Getaldić i drugi, evo što se kazuje za Gundulića.

Ivan, sin Franja Gundulića, (prema tomu na dubrovačku: Dživo Frana Gundulića) rodio se u Dubrovniku 8. siječnja 1588. Kad mu je bilo trideset godina, oženio se Nikolicom Sorkočevićevom, s kojom je izrodio tri sina: Franja, Jeronima i Sigismunda, i jednu kćer: Katarinu. Jednom ga je zapala čast, da bude knez republike dubrovačke. Umr'o je 8. prosinca 1638.

Što znademo o Gundulićevu životu, malo je, istina, ali prema onomu, što znademo o životu mnogih velikih naših pjesnika iz starijega doba, mogli bismo gotovo reći, da je mnogo.

* * *

Za Gundulića znademo pouzdano, da je napisao osamnaest na broj pjesničkih djela: šest ih se sasvijem izgubilo do natpisa, od dva djela sačuvalo nam se samo nekoliko verasa, jedno je djelo ostalo nedovršeno, a deset ih imademo potpunijeh.

Što se još spominje, da je Gundulić pokušao prevoditi ili, kako neki hoće, da je preveo Tasovo djelo *„Jerusalim oslobođeni“*, bit će, sva je prilika, samo nagoviještanje.

* * *

Od osamnaest Gundulićevijeh djela jedanaest su drame: *Galatea, Posvetilište ljuveno, Cerera, Kleopatra, Adon* i *Koraljka od Šira; Dijana Armida; Arijadna, Proserpina ugrabljena* i *Dubravka.*

Za onijeh prvijeh šest, koje znademo samo po natpisu, kazuje nam sam pjesnik u pismu od 2. X. 1620., u kojem posvećuje *Pjesni pokorne* Dubrovčaninu Maru Mara Bunića.

Od drame *Dijana* imademo 96, a od drame *Armida* 128 verasa.

Posljednje su tri potpune: *Arijadna*, prijevod s italijanskoga; *Proserpina*, koje će takođe biti prijevod, i samostalna dramska radnja *Dubravka*, najbolja dubrovačka pastirska igra, u kojoj je pjesnik svio vijenac u slavu slobodi, najvećemu uresu svoga rodnoga grada Dubrovnika.

Sve su se Gundulićeve drame — izuzevši *Dubravku* — prikazivale „na očitijeh mjestih s velicijem slavam“ već prije 1620., a *Dubravka* valja da prvi put 1628.

Za *Arijadnu* spominje pjesnik, da ju je prikazivala družina Marinka Frana Tudiševića, kojemu je kasnije i posveti pjesnik 1632.

* * *

Malo će biti pjesnika Dubrovčana, bili oni duhovnici ili ne bili, koji nijesu dajbudi koju duhovnu pjesmu spjevali. Još prije 1620. prevede Gundulić „sve stvari tašte za tašte držeći i vjerujući, da je početak od pravoga znanja strah božji" *Pjesni pokorne Davida kralja* i prikaza ih 1620. Maru Mara Bunića, vlastelinu Dubrovačkomu. Što je hrvatskih prijevoda psalama Davidovijeh u versima, Gundulićev je prijevod bez sumnje najljepši.

Za *Suze sina razmetnoga* pravo su govorili naši stari, da je djelo, kojemu nema premca, da je djelo, koje ne možeš nikada dosta da nahvališ. Vrijedno je, da se zabilježe riječi iz pisma Gundulićeva (od 8. VI. 1622.), kojim prikaza djelo svomu stricu, Jeru Dživa Gundulića . . . . „Neka naš Dubrovnik . . . pred sucom općenijem i pred bogom od vojska u slavi toliko obljubljena sina *odvjet nađe, obranu stigne, štit isprosi osobitom vladanju, vlastitomu gospostvu i čistomu djevstvu, u komu po višnjoj milosti naša sloboda neoskvrnjena veće od tisuću godišta uzdržala se i sahranila, što dopusti i unaprijeda svemoguća vlas . . .*"

Spomenuvši još pjesmicu *Od veličanstva božijeh*, spomenuli smo sve duhovne pjesme Gundulićeve.

* * *

Kad se 1634. ženio Ferdinand II., veliki knez toskanski, prijatelj naroda slovinskoga, koji je blagodaran obljubio i besjedu slovinsku, spjeva Gundulić zanosnu *Ferdinandu II. knezu toškanskomu.*

Prigodna je pjesma i *U smrt Marije Kalandrice*, lijepe i vrijedne žene Dživa Vlajka.

* * *

Što pjesnik u pismu Maru Mara Bunića spominje o mnogim i bezbrojnijem pjesnima taštijem i izpraznijem, bit će može biti mislio i pjesme iz mladih ljeta, pjesme ljubavne. Nema sumnje, da je i Gundulić spjevao ljubavnih pjesama, od kojih nam se sačuvala samo jedna *Ljubovnik sramežljiv*, prijevod s italijanskoga.

* * *

Najveće je djelo Gundulićevo *Osman*, u kojem je pjesnik htio, da prikaže tragičnu smrt cara Osmana II. (1622.), svedavši je u svezu s porazom, što ga je spremio mladomu turskomu caru kod Hoćima (1621.) kraljević poljski Vladislav. To jedino epsko djelo Gundulićevo, kojim su se naši stari nada sve ponosili, kojim se mi i danas jošte ponosimo, imamo žalibože nepotpuno, ili kako se danas misli, nedovršeno. U svjema i najstarijim rukopisima manjkaju dva pjevanja: XIV. i XV. (neki misle: XIII. i XIV.). Mnogo se nagoviještalo za ta dva pjevanja: da ih je uništila državna oblast; da ih je sam pjesnik pred smrt svoju spalio; da je pjesnik davao svojim prijateljima pjevanje po pjevanje, da čitaju, pak mu prijatelji ne vratili ona dva pjevanja; da su se izgubila po smrti pjesnikovoj; da su propala u trusu 1667. Sve su to, kako se dokazalo, pusta nagađanja kod bilježaka, što se čitaju u rukopisima pariskom: *spevanje petnaesto i četrnaesto spjevalac nije učinio* i dubrovačkom (od 1731.): *Pjevanje četrnaesto i petnaesto ostalo je u peru prvotvoritelja alit' autora, komu ih smrt dospjet ne dade, ni ova, što su, iščistit i ponačinit.* Nije čudno, što nije pjesnik spjevao dva pjevanja, već je čudno, što nije spjevao dva pjevanja, koja bi pristajala gotovo u sredinu čitavoga djela. Kako da se odgonene ta zagonetna pojava?

Prvi je u nas pokušao g. Armin Pavić, da riješi tu zagonetku. U pošljednjoj svojoj raspravi, u kojoj se bavio oko toga zamršenoga pitanja (Rad 55, 1—115.), izriče svoje misli g. A. Pavić ovako: Gundulićev *Osman* ostao je smrću pjesnikovom djelo nedovršeno. Dva pjevanja u *Osmanu* pjesnik je ostavio sasvijem neizrađena. U Gundulićevu *Osmanu* pjevanja I., XVI—XX. čine potpunu, cjelovitu, jedinstvenu, historijsku pjesan, koja pjeva, kako Turci 20. svibnja 1622. u Carigradu umoriše Osmana II. Prije nego što je pjevao *Osmana* (kaki je danas u pjevanjima I., XVI—XX.), spjevao je osobitu pjesan, koju zove g. A. Pavić *Vladislav:* u njoj je Gundulić pjevao o boju hoćimskom 1621. Zaruke i ženidba kralja Vladislava 1637. bit će pobudila u pjesnika želju, da taj događaj proslavi velikom romantičnom epopejom, sastavljenom od one dvije osobite pjesni. Zato je razmetnuo *Vladislava* i, dodavši nekolike romantičke epizode, načinio od njega trinaest pjevanja, koja je umetnuo u svoga *Osmana* između pjevanja, koja su danas I. i XVI. Namisao, da sveže pjevanje XIII. o (sadašnje) XVI. dvjema pjevanjima i da prema (sadašnjim) pjevanjima II—XIII. preradi pet pjevanja svoga *Osmana* (sadašnja pjevanja XVI—XX.), osujeti mu smrt koja ga zateče 1638. I tako osta djelo nedovršeno.

O hipotezi g. A. Pavića sudi g. Svet. Vulović, poznati srpski književnik i kritik, kako se razabire iz jednoga pisma g. A. Paviću, koji je

bio tako ljubazan, te mi dozvolio, da ga upotrebim u ovom poslu, ovako: „Ja sad mislim 1. Da si ti „Vladislavom“ potpuno dokazao, da *Osman* nije jednostavna pesma. 2. Da si potpuno dokazao, da iz sadašnjega *Osmana* viri nekadašnja jednostavna, mnogo istoričnija pesma o umorstvu cara Osmana i da ta pesma viri kroz pevanja I, XVI—XX. 3. Da se u pesmama II—XIII. vidi namera Gundulićeva, da *Osmana* raširi, da ga načini velikim romantičnim epom; ali se po tim pesmama ne može uhvatiti ni plan te romantične celine kakav je Gundulić imao (ako ga je izrađena imao), niti se od njih može sastaviti kaka zasebna celina. A ako bi se novim istorijskim podacima dokazalo, da je Gundulić imao doista zasebnu pesmu „de rebus gestis“ kraljevića Vladislava, onda bi se moglo reći, da je ta pesma pri razradi *Osmana* tako dekonstruisana, da je od građe njene, zaostale u pesmama II—XIII., nemogućno danas učiniti ikaku rekonstrukciju.“

Sasvijem drukčije sudi o mišljenju g. A. Pavića g. dr. Franjo Marković u svojoj opsežnoj studiji: Estetička ocjena Gundulićeva *Osmana* (Rad 46, 78—165; 47, 129—221; 50, 96—175; 52, 1—140.), dokazujući analizom sadržaja Gundulićeva *Osmana* i ispoređivanjem s Tasovijem epom i s drugim epima, da „nema nikakova razložita povoda tvrditi, da je Osmanida skrpana od prvobitne dvije pjesni, nego da svi razlozi crpeni iz oznaka tradicionalne epske tehnike, koju očevidno slijedi Osmanida, govore za to, da je ona inače posve jedinstvena i savezna radnja, samo joj manjka XIV. i XV. spjev.“

Nije ovdje mjesta, da navedem i mnijenja drugih književnika, domaćih i stranih, koji su se jedni više drugi manje bavili o *Osmanu* (spominje ih g. A. Pavić u Radu 55.): ja sam bio rad, spomenuvši što misli g. A. Pavić, koji se prvi počeo u nas ozbiljno truditi oko Gundulićeva *Osmana*, da spomenem, kako sudi o mišljenju g. A. Pavića prvi književni kritik hrvatski i prvi književni kritik srpski.

* * *

Čudna je svakako pojava, kako je najveće djelo Gundulićevo gotovo dvjesta godina čekalo, dok se objelodani štampom. Prvi se stao truditi oko izdanja Gundulićeva *Osmana* pod kraj prošloga vijeka Dubrovčanin Džanluka *Volantić* (* 1749. † 1808.). Prikupljajući marljivo rukopise, bavio se do dvanaest godina oko teksta, da izađe što bolji, i oko bilježaka, da budu što potpunije. Trud Volantićev — piše otac A. Marković Dubrovčanin — „dvije hude nezgode zapratiše nazada i opet zbiše u potajnos svojijeh

domaćijeh tmina. *Prva bi priko i kleto došastje vuhnene i izdavne Napoleonove vojske u ovi naš neobzirni grad Dubrovnik, u koji pod laživijem obličjom od prijateljstva uljeze na 27. mjeseca svibnja 1806. i u njemu se ugnijezdi i uzdrža tja do 27. siječnja 1814. Druga bi nesmiljena smrt, koju rečeno Franačko došastje i razorenje dubrovačkoga skupnovladanja uzrokova našemu vrijednomu građaninu Volantiću.** Vrh svega pako toga nakon malo vremena iza smrti ovoga naučnoga čovjeka, zgodi se, da Gundulićeva pjesan tako, kako bi nadopunjena i nakićena upade, ne znam istinito u čije kakve li ruke, nu kako se sumnji, lasno u inostranske, ter zato poče i poradat se strah, da ne bi ona veće ikada u toj lijepoj napravi slovinskomu se narodu očitovala. Ovi strah nazbilj razbudi u mojijeh prsijeh a i u srcu tolicijeh Dubrovčana priveliku smeću i muku. Radi česa — nastavlja A. Marković u predg. na str. 7. — stavih se najprije iziskivati kakavgod sličan izgled od onijeh umetaka, koje gospar Pijerko bijaše u Gundulićevu pjesan uložio. Iznahodeći ove uloške, prionuh opet iskat ona skazanja zgoda, koja Volantić bijaše u jedno iskupio za veću svjetlos i razbistrenje Gundulićeve pjesni, od kojijeh ne budući iznašao neg li jedan, ne vele obilan dio, ter još i ovi rastrkan i razmetnut po razlicijeh kusih i komadih knjižina pometnutijeh, vidjeh se usilovan tražiti ih tamo i ovamo, i zato primetnuti priko ruka mnoga pisma i knjige zgodopovijedalaca, u kojijeh budući ih toliko iznašao, koliko sudih, da mi bijaše zadosta, sredih oznanjenje vrhu života našega spjevaoca i ukratko sastavih život cara Osmana, za tijem sve one stvari, koje imale su primiti bistriju svjetlos u svomu istomađenju, ili koje nijesu svakomu mogle biti po sebi očite, ja ih nastojah pomnjivo raskriti."

Tako otac Ambrozije Marković u predgovoru, što ga je pisao u dubrovačkom franjevačkom samostanu 19. srpnja 1821. Pet godina kasnije, 1826., izađe u Dubrovniku u tri knjige prvi put** štampan Gundulićev *Osman*, kako ga je priredio A. Marković, s pjevanjima Pijerka Sorkočevića, u kojima se evo ovako nadopunja nedovršeno djelo Gundulićevo.

Kizlar-aga izvede pred Osmana krasne robinjice, kakih „ne vidje se vik na svijeti ljepše mnoštvo ikad prije . . . Ali kako vrh nebesa nad sve zvijezde sja danica, tako slavom svijetla uresa svijeh pritječe Sunčanica . . . Car pomnjivo čim razgleda sve razlike njih ljepote, zatravi ga ona ureda . . .

---

* Što je naštampano osobitijem pismom, ono nije dozvolila bečka censura da se štampa. U eksemplaru, što ga ima g. A. Pavić, neko je ispisao iz rukopisnoga predgovora sve, što je u naštampanom ispušteno.

** U Kukuljevićevoj Bibliografiji I. 48. čita se, da je 1801. (?) štampano u Dubrovniku pet pjevanja Gundulićeva *Osmana*. Kako je to inače sasvijem nepoznato izdanje nepotpuno, ne može se s razlogom zabaviti, što se izdanje Markovićevo uobičajilo zvati prvo.

Nu smućene kroz urese žalosna joj kaže slika boles, zaman ka krije se, kad je teška i velika . . . Pozna boles car skrovenu, ka joj gorko suze mori“ i upita je, čim se tako boli, a ona mu sve ispripovijedi, što je i kako je. „Pusti, ah, pusti k ucviljenu ćaćku kćerca da se odili, da je ne plače ugrabjenu, ko sinove mrtve cvili! . . . Toli mojijem uzdasima i suzam se ne smiluješ, . . . nu ćeš ruku bez ljubavi imat, srce me nikako, jer u ćaćka svu postavi rados, ljubav, dobro svako.“ Osman se gane i pokloni joj slobodu, a ona mu zahvaljuje na velikoj milosti. „Tad car svijetlijeh iz pohrana zlatni ogrljaj njoj dariva . . . pak naredi, k rodnoj strani, da je hadum četa otprati, ter je putom služi i brani, dok na očin je dom povrati“. Sunčanica krene u Smederevo, a car „dvije odabra Grkinjice, kijeh s ljepotom resi i pleme, ter sve nazva vjerenice“. U tom Krunoslava prekorava u tamnici Korevskoga: „Svud glas leti pun prikora, Rizvan-paše kćer Ljubicu suprot časti bez razbora, da si obro vjerenicu . . . Ovako li ljubav moju prem neharno zaboravi! Ovako li vjernu tvoju Krunoslavu ti ostavi ! . . . Ostavi me, ali ostavi: me te srce ostavit ne će, nu izdane cijeć ljubavi sveđ ćeš kušat gorke smeće“. Korevski joj se kune: „Laživi ti glas donije, da ma ljubav sad u meni slavna, ko bi, veće nije. Vazda vjeran ja sam bio u sužanstvu, ko u slobodi, onoj, koj sam poklonio srce. I da riječi me su istine, trud ti ovoga ropstva kaže većma umnožen rad vrline neharnoga Rizvan-paše, ki ne bi se suproć meni kazo ovako prem nemio, da njegovoj kćerci scijeni, da ja sam se zavjerio. A što ona milostiva mojijem se tugam zaboljela, to je spomena jošter živa me blagoće od nje htjela . . . Zato, mila ma ljubavi, jur samiri srce tvoje i neprave sumnje ostavi, ke tve uzroče nepokoje!“ Ove je riječi umiriše i „tim sred stana smrknutoga za sve ropstvo već ne haje, jer u družbi draga svoga i u tamnici mirna ostaje.“

Ali-paša stupi pred Osmana: „Mir, s poljačkom koga krunom vlas me otpravi tva sklopiti, s časti carskom ja potpunom srećan bijah uročiti. Tim kralj s lješkom svom gospodom pošilje ti mir žudeni, s ovijem ga su nu pogodom utvrditi određeni: Korevskoga ako bana, u sužanstvu ki boravi, iz mrkloga taj čas stana tva zapovijed moćna izbavi.“ Upitavši car velikoga vezira i ostale doglavnike, šta misle o poruci, što ju je donio Ali-paša, Dilaver „ove svjete prvi izreče . . . S ovezijem sad uvjetom ako ne ćeš mir sklopiti, s općenom je trijebi štetom sveđ pogibni rat slijediti, i za istočne vojsku u strane, kako žudiš, moć povesti, razdvojit ćeš čete izbrane, s kijem poljačke sile sresti. Razdvojena vojska tako, nije sumnjiti, oslabit će, ter sve sprave naopako lasno i s obje strane otić će . . . Tim istočne ili od rati misli sasma zaboravi, il', Korevski ban, ne krati zapovidjet, da

se izbavi“. Svi pristanu, a i „car, u srcu koji svome pohlepan je mir sklopiti, Dilavera k ugodnomu prista svjetu bez sumnjiti, Rizvan-pašu ter ureda pozivljući tad prida se, iz tamnice, zapovijeda, da Korevski ban pušta se.“ Rizvan-paša pripovijeda, kako je zatvorio i nekakoga Ugričića, bojeći se varke. Osman pohvali Rizvan-pašu i zapovijedi, da se Korevski i Ugričić dovedu preda nj. U tom stupi pred cara i Sokolica sa svojim djevojkama: „.... Svršeno mi sve naredi, posluh ti se moj podlaga, ćuteć, da s tve zapovijedi jača u meni raste snaga!... Ištom da mi zapovije tva vlas, svako djelo uzet ću: od velicijeh strah me nije, a od malijeh se srčit ne ću, samo svakoj po državi da se turska prostre vjera, i u sveđer većoj slavi da se carstvo tve zamjera!“ Osman, zanesen njenom ljepotom i junaštvom, zahvaljuje joj na pomoći: „.... S tvom pomoći momu imenu čas dobit ću, s tvijem oružjem vlas općenu svega svijeta posvojit ću... Nu ćeš i ti, o ma mila, sve uživat čestitosti, ke si davno dostojila tvom ljepotom i jakosti; jer oružje, ne znam, tvoje al' Poljaka shara veće, ali stavi srce moje tva ljepota huđe u smeće. Jur je došo dan čestiti, da se svijetu svemu objavi davno u srcu mom skroviti plam razbludne tve ljubavi. Tim ti upored sad s desnicom srce i carstvo me darivam.... Gospodit ćeš carstvu u momu, kako prava ljubi moja.“ Sokolica prima ponuđenu ljubav i „zajedno s srcem ruku vjernu dragom caru prikažuje, veleći mu, da već scini, što je od njega zaljubjena, neg' što carskoj na visini kraljevat će uzvišena“. U tom dođe Rizvan-paša u Jedi-kule, izvadi iz tamnice tamničare, Korevskoga i Krunoslavu, i dovede ih pred cara. Osman, tek što pogleda sužnjeve, prepozna Krunoslavu. Upitavši je, na što se učinila mladim Ugričićem i kako je dopala tamnice, ona mu sve potanko ispripovjedi. Čudeći se car tolikomu junaštvu, pušta ih slobodne kući, obdarivši Krunoslavu prstenom, a Korevskoga mačem. Vezir Dilaver dobije zapovijed, neka piše kralju poljskomu, da se mir prihvaća, i neka „janjičarim navijesti, da urede što trijebi je za putovat s dobrom česti, car kada im zapovije. A put Skudra već bez cknjeti da na Crno čini more s poveljami pisma snijeti, blago, oružja i šatore, i sve ino da pripravi, nek' pirnomu po veselju već ga išta ne ustavi svoju davnju smirit željuʺ.

Drugo izdanje Gundulićeva *Osmana* izađe u Budimu 1827. ćirilskim pismom u dva sveska u knjizi, kojoj je natpis: Razna djela Jefte Popovića.

Treće izdanje priredi 1844. u Zagrebu Matica Ilirska. Za to izdanje spremi Ivan Mažuranić svoja pjevanja XIV. i XV., i to, kako čitamo u predgovoru na str. X. „jedno što su Sorgova *(Sorkočevićeva)* pjevanja izbavivši Korevskoga (koji je u tamnici zadavljen, premda malo nakon smrti

Osmanove), odstupila od prave istine, koje se u svoj pjesni svojoj veće neg itko od poznatih nam epika Gundulić držaše, dapače rad novosti predmeta svoga i moradijaše držati; a drugo i poglavito s toga, što su rečena spjevanja tuđa vlastitost".

Deset godina kasnije preštampano bi to izdanje: to je četvrto izdanje, zagrebačko od g. 1854.

Peto je izdanje priredio g. Armin Pavić, a izdala ga Jugoslavenska akademija 1877. u IX. knjizi Starih pisaca hrvatskih,

I tako imademo tri štampana teksta: prvi u izdanju dubrovačkom od g. 1826. i u budimskom od g. 1827.; drugi u izdanju zagrebačkom od g. 1844. i 1854., i treći u izdanju akademijskom od g. 1877.

* * *

U ovom je izdanju preštampan tekst akademijskoga izdanja i pjevanja Mažuranićeva četrnaesto i petnaesto. U tekstu nije ništa mijenjano ni prema starijim izdanjima ni prema rukopisima, izuzevši pravopis i po koju interpunkciju. Trebalo bi, istina, i akademijski tekst ovdje ondje ispraviti, ali taki posao ne spada uopće u izdanje, kao što je ovo. Gdje bi ipak nužno bilo, da se ispravi ili promijeni sam tekst, da bi izašao bolji smisao, spomenuto je u bilješkama.

Sastavljajući bilješke, upotrebljivao sam ova djela *B.:* R. Brandtъ, Istoriko-literaturnyj razborъ poemy Ivana Gundulića Osmanъ. — *H.:* J. v. Hammer Purgstall, Geschichte des osmanischen Reiches (I. izd.). — *H. St.:* J. v. Hammer, Des osmanischen Reichs Staatsverfassung. — *M.:* T. Morawski, Dzieje narodu Polskiego (II. izd.). — *R.:* Rad jugoslavenske akademije. — *Sz.:* J. Szujski, Dzieje Polski. — *Z.:* J. W. Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. — Ostala se djela rjeđe upotrebljavana, napominju u samijem bilješkama.

Ko pozna naše književne prilike i neprilike, ne će me moći s pravom prekoriti, što nijesam u bilješkama podao tumača, kaki bi se danas htio. Bilješke, što sam ih dodao, ne držim ni za što drugo, nego samo za bilješke, između kojih, mislim, bit će i po koji novi prilog za tumačenje Gundulićeva *Osmana.*

U rječniku su protumačene riječi, za koje sam mislio, da su u našim ovamo krajevima manje poznate. Kod najviše riječi stavljao sam samo osobita značenja. Mnogo je riječi protumačeno u bilješkama.

* * *

Gundulićev je *Osman* evo po četvrti put štampan u Zagrebu: **1844.**, 1854., 1877., 1887. — — — Dao Bog te primili Hrvati ovaj put *Osmana* dajbudi s onom ljubavlju, s kojom su ga primili Ilirci 1844.

U Zagrebu 27. siječnja 1887.

I. B.

Predgovor k ovomu izdanju.

Ovo je izdanje gotovo nepromijenjen otisak prećašnjega. Tekst je sav sravnjen s akademičkim izdanjem pak samo na malo mjesta ispravljen, gdje su se očito bile uvukle štamparske pogrješke. Ovo je po tom peto zagrebačko izdanje.

Naklađna knjižara.

OSMAN.

Pjevanje prvo.

Ah. čijem si se zahvalila
tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
sve ćeš paka niže pasti.

Vjekovite i bez svrhe
nije pod suncem krepke stvari,
a u visocijeh gora vrhe
najprije ognjeni trijes udari.

Bez pomoći višnje s nebi
svijeta je stavnos svijem bjegnća:
satiru se sama u sebi
silna carstva i moguća.

Kolo od sreće u okoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli, gori ustaje.

Sad vrh sablje kruna visi,
sad vrh krune sablja pada,
sad na carstvo rob se uzvisi,
a tko car bi, rob je sada.

Proz nesreće sreća iznosi;
iz krvi se kruna crpe;
a oni, kijeh se boje mnozi,
strah od mnozijeh i oni trpe.

Od izdajstva i od zasjeda
ogragjena je glava u cara,
i u čas se zgoda ugleda,
od ke ne bi pametara.

O djevice čiste i blage,
ke vrh gore slavne i svete
slatkom vlasti pjesni drage
svijem pjevocim naričete,

narecite sad i meni:
kako istočnom caru mladu
smrt vitezi nesmiljeni
daše u svom Carigradu.

Znam, da bi se otprije htilo,
da ja pjevam, vi kažete:
ko se on rodi srećno i milo
caru Ahmetu prvo dijete,

i po smrti oca svoga
s ke pomoći, s ke zasjede
vrh pristolja otmanskoga
Mustafa mu dundo sjede;

ko li se opet carsko misto
Mustafi ote, tere u slavi
na pristolje ono isto
sultan Osman car se stavi;

i on mladahan kako paka,
željan starijeh slavu sresti,

podiže se na Poljaka
s mnogom silom, s malom česti:
ali da tijem pjesni moje
sasma duge ne ishode,
samo objav'te smrti svoje
hude uzroke, tužne zgode.
Vladislave, poljačkoga
slavna kralja slavni sinu,
čim tva puni slava mnoga
svega svijeta veličinu,
na spjevanja ova obrati
veličanstvo vedra čela,
u kih ti ištem prikazati
nedobitna tvoja djela.
Kraljeviću glasoviti!
jur u smrti cara Osmana
svemogućom tvom dobiti
zamnjela je svaka strana.
Tim s me trublje da svijet sliša
slavu tvoju svak čas veću,
ti sveđ djeluj djela viša,
a ja pjet ih pristat ne ću.
Ijedna u srcu uspomena
caru Osmanu bješe ostala
da mu je vojska nebrojena
od poljačke ruke pala,
i da zemljom svom velikom
od tega se digla slava,
glaseć carskijem dobitnikom
kraljevića Vladislava.
Ili putnik kopnom jaše,
il' pomorac morem brodi,
Vladislav se klikovaše
slavan carskoj pri nezgodi.
Gozbe časteć družba mila
i pastiri stada pase
strenitelja turskijeh sila
popijevahu u sve glase.
Jur na krilijeh od vjetara
glas po svemu svijetu prši,
ko kraljević silna cara
kopja slomi, sablje skrši.
U vedrini nad oblacim
s istoka mu do zapada
sunce upisa zlatnim zracim
ime, kojim slava vlada,
kažuć, da on pri Nesteru
istočnoga razbi zmaja,
leteć za njim u potjeru
sivi oro do Dunaja.
Čim s ovega dijete oholo
pečali se, grize i mori,
misleć, da svijet vas okolo
tuđom hvalom njega kori,
kliče: „Ja ti, ah, nikako
kraljeviću ne zavidim:
suđeno je bilo tako,
dobitnika da te vidim.
Ni me manje sreća muči
tebi dobra, meni huda;
er komu se što odluči,
vijek ne ubjegne tega suda.
Nu sve rane srca moga
i muke su i žalosti
s neposluha viteškoga
i s bojničke nevjernosti.
Ah, neumrli vitezovi,
glasoviti Turci stari,
s kijem dobiše vas svit ovi
moji djedi, vaši cari,
gdje načini vaši bojni
i djela su slavna ona,
u kijeh izgled jes dostojni
viteškijeh od zakona?
Vi u trudu dni vodeći,
snažna srca, smione obraze
kazahote, podnoseći
ljetna sunca zimne mraze.
U pogubah krepci uzrokom
od posluha vjere čiste,
tijekom polja, gore skokom,
rijeke plovom prohodiste,
misleć, da je svake zlijedi
trpjet bolje, pače umriti,
neg' careve zapovijedi
s neposluha pristupiti.
Sve požude sve pohlepe
vidahu se vaše mile:
jahat bojne konje lijepe,
i iz luka tratit strile.
Pače svaki u odluci
za raskoše svoje obra:
sablju o pasu, kopje u ruci,
luk o plećah, konja dobra.
Bila vam su brašna hode
bez razluke svaka žita,

a poskupo hladne vode
pića ugodna, plemenita.
Konju i vami strehe općene
stahu noćnijeh sred pokoja
kućarice opletene
od hrastovijeh tancijeh hvoja.
I vojvode i viteza,
i na kopnu i sred mora,
i postelja i trpeza
bješe koža zvijeri od gora.
Pače u sjever posred zime
jezdeć mrazno Podunavje,
sterašе vam mnokrat svime
snijeg postelju, stijenje uzglavje.
Odjeća vas resi laka
svita sama i priprosta,
a za oklopje u junaka
srce i prsi bjehu dosta.
Grđahote vi sva blaga
i sva plemstva, razmi ono,
što dobije sablja i snaga,
vojujući sveđ smiono.
Suđahote, da nevolje
najveće su stat bez rati,
i da je umrijet vele bolje,
neg' isprazno dni trajati.
Veljahote, da kudjelje
žene predu doma u tmini,
a junaci neprijatelje
da zatječu na ravnini.
Držahote za čas svoju
i najveću diku i slavu:
za vašega cara u boju
izgubiti rusu glavu.
Vapijahote: smrti prijeka,
ne stavljamo pamet na te:
da se carstvo prostre, a neka
životi se naši skrate!
Ah, blažena i čestita
koli doba vaša cijenim!
Lasno dobit krunu od svita
bi s vitezim tač hrabrenim.
Jaoh, a sada sve je inako:
i vojvode i vojnici
sve je otišlo na opako,
nevjerni su svi kolici
Na boj ide svak pod silu:
grije ga ljeto, zima mu udi;
a oblače zlato i svilu:
ljudska obličja, ženske ćudi:
ter pod zlatom dočim sjaju
u napravah bez procjene,
neprijatelje pozivaju
ne na bijenja neg' na plijene.
Hodeć zemlju, brodeć vodu,
da u lasti plovu, hrane
sprijed jedeke u povodu,
naprćene zad sehsane.
Svioni su njih šatori,
stoli zlatni, na kijeh sjede,
ptica u moru, riba u gori
jestojske ih slijedom slijede.
Na trpezah vrhu saga
duge i obilne gozbe čine,
pijuć, dokli svijes i snaga
od vina im svijem pogine.
Pernice im raskošne su,
gdi u bludijeh svu noć tonu
u mirisu i uresu
proć naravi i zakonu.
Od momaka i od dvorana
svaki ograđen uokolo
jaše u zlatu konja vrana,
glavu diže, gleda oholo,
ter se gizda, ter se diči
taštom slavom od junaka:
vas u vidu i u riči,
a u stvoru ništa paka.
Ah, kolikrat pun nemira
videć jednog od krstjana
gdi ih na jata goni i tira,
kako ovce sa svijeh strana,
viknuh, skočih sam na konja
bojnik ujedno i vojvoda,
pri sramotom bezakonja
ne pazeć se od nezgoda.
Pače ne ostah, za osvetit
tej prikore sasma grube
vraćat ovijeh, onijem prijetit,
ne mareći za pogube.
Ah, zločesti i neznani,
od šta ste se, rijeh pripali?
Jeda i vi ko i krstjani
po dvije ruke nijeste imali?
Jeda i oni nijesu ljudi?
Jeda i u vas srca nije?

Što vas straši? Što vas trudi?
Tursko staro smjenstvo gdi je?
Bolje vam je smrt stignuti
i u boju s kopljem pasti,
neg' li tako poginuti
bez zamjene i bez časti.
Nu zaman se snaga muči,
jezik vika, ruka udara;
er od ovijeh strah se stuči
s neposluhom janjičara.
Spaholjani, ki sred rati
rvahu se još smioni,
ko ovi počeše ustupati,
uzmakoše prešno i oni.
Ovo uzroči, me bojnike
leški mači da posijeku,
i od krvi druge rike
kraj Nestera da proteku;
pače, da ta rijeka svudi
napuni se i zajazi
telesima mrtvijeh ljudi,
kijeh poljačka vlas porazi.
Ali hoću unaprijeda,
da ma ruka svijetom vrti,
i ona sama zapovijeda
vrh života i vrh smrti.
Čim mi cari štete svake
i našega smo uzrok vaja,
ki častimo ne junake,
neg' hotime od saraja,
i hoćemo: tko otprije
služeć bludno dni provodi,
s neprijateljim da boj bije,
i da vlada i gospodi.
Mi za uzmnožit veće zlata,
ne gledamo nijedna ina,
ter junačka što bi plata,
sad je carska trgovina;
ali trg se carski tjera
i od trgovac namjesnika:
zgone u vojsku skup pastijera,
a plata im je od bojnika.
Tim pastijeri iza stada
vojevodam pod ovacim
kako hoćeš da ikada
udriti se smiju s junacim?
Ne, ne, istočni bojni puci,
začeo sam djela veća,
u ovoj sablji u ovoj ruci
svijeta je udes, vaša sreća.
Car Lesandro primogući,
u vremena starijeh ljeta
mlad ko i ja vojujući,
dobi carstvo svega svijeta.
A i Sulimau, car hrabreni,
pradjed slavni moga djeda,
sablju opasa vrsnik meni
i vojskami zapovijeda.
Dva cara ova još odavna
za izgled stavih željam mojim:
njih ću slijedit djela slavna,
dokli vas saj svijet osvojim.
Hrabrene su ove sprave;
ja znam što ću, i što je trijebi". —
Prista i pun želje od slave
stvari uzmožne zače u sebi.
Carska blaga nebrojena
u istok odnijet miso obraća
i pisma, u kijeh šte se imena
od svijeh vitez, kijeh on plaća;
a to, da tuj, ne pazeći
sipat pinez, od svudjere,
ki uzmože, skup najveći
od junaka izabere;
k janjičarom ter saviše
vele veći broj iznova
po izboru još ispiše
od istočnijeh vitezova;
a i čete spaholjana
dvakrat veće s tijem učini
s nova skupa izabrana,
s kim ih združi i sjedini;
neka se uzdom tom ukrote
i poslušni unaprijeda,
ne štedeći sve živote,
lete, gdi car zapovijeda.
Jošte odluči u svoj volji,
pod zakletvu pače reče:
tko se ukaže junak bolji,
da čas prid njim višu steče.
na vladanja carska svoja
hteći samo da se uzvise,
ki dobiju čas sred boja,
s neprijateljim rvući se;
ter ne pinez blud i žene,
neg' li sama krepos gola

put od milosti i od scijene
u carskoga bude stola.
Blagodarstvom ovacime
svemoguć se izit nada,
i u kratko prostrijet vrime
s istoka se do zapada.
Ovu odluku stanovitu
pod zakletvu i pod vjeru
najprije učini on očitu
glavi od paša Dilaveru.
s deset tisuć ki bojara,
u istočnoj skupnijeh strani,
lanjsku jesen mlada cara
od poljačke sile obrani;
tim car pašu velikoga
Husaina smaknu onada,
a uzvisi slavno onoga,
da u sve mjesto carstvom vlada.
Nu što njemu ne zataja,
još i hodži svomu objavi,
i hadumu od saraja
bijelijeh vila crnoj glavi.
Đak svakomu da se muči
miso ovoga dogovora,
za koristan svjet odluči
bogoljupstvom skrit ju s dvora.
Zato glase prosu opeta
i svakomu čini znati,
da grob sveca Muhameta
na Meci će poć klanjati;
a otole put krajina
pomorskijeh svrnut reče,
Sidonskoga emirina
s odmetnicim da posiječe

Pjevanje drugo.

O mladosti tašta i plaha,
koja srneš s nerazbora
bez bojazni i bez straha,
gdi poguba tva se otvora,
smiona si i slobodna,
zašto ne imaš misli u sebi;
trudna dila tim su ugodna,
i najteža laka tebi.
U ponosnoj tvoj pohlepi
sinje more mlaca utopi,
komu vosak perje oblijepi,
a sunčani zrak rastopi.
Tebe uza se i oni ima,
ki sred voda u ognju zgori,
gdi se s kolim sunčanima
satarisa i obori.
Car Lesandro s tobom hode,
sit jednoga svijeta slave,
plaka, da se još nahode
novi svijeti i države.
S tebe i Otmansko plaho dijete
sada srne sa svom vlasti,
ne razbiruć otprije štete,
u ke pak bi mogo upasti.
Ah, u istok, care Osmane,
mlađahan se još ne puti,
dokli vjerne i uzdane
tve svjetnike budeš čuti.
Mudro su oni razmislili,
što još mlados tebi ne da,
ka sve volje samo sili,
ka nadalek ne pogleda.
Pršeće su tve odluke,
prividjenstva er ne imaju;
prednje zgode za nauke
ljeta bo ti još ne daju.
Tvom zelenom primaljetju
zrelijeh dana jesen doć će:
prije vremena nemo' u cvijetju
slavi tvojoj trunit voće.
Pridobivat neprijatelje
i podlagat nepodložne,
plemenite toj su želje,
misli hrabrene i uzmožne;
nu od pogube ne čuvati
ni tvrdit se od zasjeda.

smiona će se plahos zvati
bez razbora i bez reda.
Tako gusti gaj sred gora
lijep se i zelen zdvor zamjeri,
a u tamni skut zatvora
ljute zmije, vrle zvijeri.
Tim Dilaver, pokli začu
prešne odluke mlada cara,
svak čas miso ćuti jaču
i pogube nove stvara.
Sveđ nahodi u pameti
veće sumnje, vrlje strahe,
da ne može tim neg' rijeti
carske sprave sasma plahe.
Zato prije neg' se krene
mlad car izvan Carigrada,
podiže se, da spomene,
što ga straši i pripada.
S učiteljom i stražnikom
ženskijem k caru hrlo poje,
znajuć pod kletvom da velikom
car se i njima otkrio je.
Došad svaki glavu skloni,
sprid na prsi desnu stavi,
skut na usta carski doni
i ponižen svijem se objavi.
Usred mjesta ispisana
zlatnijem cvijetjem više modra
pristolja su carska izbrana
u prilici zlatna odra.
Vrhu saga tkanijeh zlatom
stoji tugdjela zgar crvena,
zlatnom žicom i bogatom
sva napravom izvezena.
U zelenoj tuj haljini,
zlato i biser ku nakiti,
s podvitijem sprid kolini
sjedi Osman car čestiti.
Veo na rusoj glavi okolo
snježan svit mu je u sto dijela,
a u kamenu dragu oholo
sunce sja mu vrhu čela.
Vrh kamenka svim bogata
siva perja trepti kita,
tankom žicom čista zlata
u drag način lijepo svita.
Mlađahan se car ponosi
ispod toga lijep nad svima:
crne oči, zlatne kosi,
a rumeno lice ima.
Mahnu rukom i uputi
na mjesto se svjetnik svaki,
otkli za otkrit sve što ćuti,
poče vezijer govor taki:
„Saviše je — on pokliče —
gdi car slavni zapovijeda,
da se jedan rob ističe
ulagati svih besjeda.
Nu čas ova, na koju me
milos carska uzvisila,
udahnjiva smjenje u me,
a za slavu carskijeh dila.
Viteški uče neposlusi,
s kih poljačka dobit slidi,
da tko jednom zlo okusi,
drugi put ga tja prividi.
Kud kučaju me besjede,
ako tvoje carstvo prosi:
jedno sunce vrh nas grede,
svijet jednoga cara nosi.
Mustafa ti dundo žive
i š njim mnozi u željenju,
s nove tvoje suprotive
da opet na taj sto ga uspenju.
I bratja ti živu istino;
ali mati Mustafina,
žena ohola, ne misli ino,
neg' uzvisit sebe i sina.
I da joj se toj kad zbude,
— višnja ukloni kob desnica! —
ne bi ošla tvorbe hude,
za utvrdit se vik carica.
Bratju bi ti bez milosti
podavila i poklala,
neka u tmine iz svjetlosti
i drugi put ne bi upala.
Vele ona zna i smije,
vele se od nje pripovijeda,
šapat, žamor vas umije
vilovitijeh od besjeda.
Ona sama usred tmina,
u najgluše doba od noći,
kad zasjede ke zapina,
zovuć pako k svoj pomoći:
s lijevom nogom stane izutom
raspasanoj u haljini,

prospe kose, crnijem prutom
oko sebe krug učini;
pak nakazni i sve srde
po imenu zvati klikne,
i strašive kletve i tvrde
neposlušnim dusim vikne.
Glas je, da ona od djetinje
mliječne puti pomas kuha,
i na ovnu priko sinje
noći leti vragoduha,
na kom jaše sveđ bez straha
k planinskomu vilozmaju,
gdi vještice podno oraha
na gozbe se strašne staju.
Riječ je, da prije čarajući
glad ti u vojsku posla iz pakla,
ki ti veće neg' mogući
mač poljački vitez zakla.
Vilenika roditelja.
vješticu joj mater glase;
i na granicah od Rdelja
u Ugrovlasijeh rodila se;
od njih na zo put se stavi
i na djela strašna i kleta,
da bio mjesec okrvavi,
žarkom suncu svjetlos smeta.
Crni vedrinu od nebesa,
sitne zvijezde zgar priteže;
more smuća, zemlju stresa,
povjetarce vihrim žeže.
Zgrade ori, njive hara
trijeskom, gradom, zlom godinom;
priobraža se i pritvara
pticom, zvirim, dubom, stinom.
Odmetna je kaurkinja;
pokli u vjeri toj se zače,
nevjerna je sad turkinja:
svi zakoni se od nje tlače.
Ne ima od duše sve spoznanja,
ni drugoga boga sluša;
njoj su u njoj sva uzdanja,
ona njoj je bog i duša.
Ljubi sina, u koliko
po njem se uzda svijet vladati,
i za to steć, nijedno priko
djelo izvršit vik ne krati.
Do carskoga istom stola,
otkli pade da uzrasti,
ne gleda ona — tač je ohola —
zlata, snage, vjere i časti.
Nije lijepa; nu hitrosti
zna, s kojim se vid zaslijepi;
u raskošah i milosti
oblijepi se, dokle olijepi.
Ugrovlaški vojevoda.
žudeć lijepos po pogledu,
za poklon ju caru poda
Mahumetu tvomu djedu.
Sve se ovo od nje kaže.
Sve ovako je li, nije li?
Ja mnim, mnogo da se laže;
nu se istine vele veli.
Tim potrebne ja tri stvari
tve svjetujem carstvo sada,
ako u istok poći mari,
iz staroga Carigrada:
da drugoga cara prvo
ovdi živa ne ostavi;
er se u suho lasno drvo
oganj primi i pojavi;
pak da mater i Danta,
Mustafina zeta, umoriš,
i sve, što ti priječa puta,
da rastrijebiš i oboriš;
a za bratju najposlije
među mudrijem riječ je taka:
da velika rijeka nije,
ka se u vele dijeli traka".
Vezijer, cara ki je najbliže,
veće usta sva zatvori,
učitelj se hodža diže,
i ovako progovori:
„Rob, ki vjerno dosle uči,
da se u znanju carstvo uzmnoži,
da se uzmnaža sad odluči,
s carskom slavom zakon boži.
Kroz ma usta čuj svjet slavni,
koji me nebo rijet nadiše;
ja redovnik, ti car slavni,
a bog višnji svijeh je više.
Nemo' slavni care od cara,
u pogubi tvoje glave
da Otmanska kuća stara
trepti, i š njom sve nje slave,
ter joj s prijekom pak nezgodom
zgine u tebi, što je resi,

gdi čestitim još porodom
utvrdio stola nijesi.
Prosti, prosti, gospodine,
ako budem rijet odveće;
zatajati ne ima istine,
tko u svjetu izdat ne će.
Neka istina mjesto ima,
a ma glava taj čas padi
pod nogami evo tvojima
roba starca, care mladi!
Hvalim carstva tvoga odluke
i vezijerove uspomene;
nu ako dobro kad nauke
ču od tvoga sluge mene,
vidi mi se spomenuti,
da tve carstvo ljubi pravu
uzme, prije neg' se uputi
boja istočna slijedit spravu;
ne robinju nepoznanu
od koljena potištena,
neg' gospodu izabranu
svijetle kuće, slavna imena;
zašto, ako te sam na lici
ures lijepi usprimaga,
ter robinju za caricu
od neznana uzmeš traga,
u kojoj se nać će muci,
spomenujuć zgodu hudu,
tvoji sinovi, tvoji unuci,
i nakon njih koji budu?
Ah, razmisli sa mnom sada,
što će rijet od njih svaki?
Pun nemira, smeće i jada
daće tužbam govor taki:
Man se brojim od slavnoga
Otmanskoga ja koljena,
ako je žena oca moga
pastirica zaplijenjena.
Djedi mi su svi očini
cari istočni privisoci;
smerni gorštaci u planini
matere su moje oci.
Djeda očinijeh bojna ruka
grad pod sabljom vlada ovi:
djed materin svaki huka
s teškijem ralom za volovi.
Djed moj carski zgradi i sasta
dvor, ki sunčan zrak nadsiva;
djed goranin splete od hrasta
kućaricu gdje pribiva.
Dvorili su kitni zlata
jednijeh plemići usred grada;
druzijem grad je bio pojata,
a dvorani drobna stada.
Oni istočni zmaji ognjeni
prikriliše svijet u slavi;
svaki gusar ovijeh plijeni
i na vrat im uzu stavi.
Ah, dvije vrste protivnije
i razlike toli u sebi
tko sad vidi, tko li prije
vidje združit vik pod nebi?
Komar s orlom, a mrav s lavom
vik poroda ne izvede,
a ovčarica s svijeta glavom
hoć' da radat care grede?
Cesar njemški, kralj franački,
španjska kruna, Leh čemerni
i britanski mač junački,
i ćesel-baš poluvjerni,
knez moskovski s prekopskijeme
haračarom, i gospoda
sva od svijeta ištu pleme
suproć sebi cijeć poroda:
a ti sam ki na svem sviti
kralj si od kralja, car od cara,
za dostojan plod viditi,
kćer ćeš uzeti tamna ovčara?
Ah, nije čudo, da nejači
trag Osmanov sveđ izlazi:
krv divjačna uzdivjači,
plemstva u ženah tko ne pazi.
Da sred srca, ne scijen'. tvoga
ti bi čuo želje od boja,
da od koljena kraljevskoga
nije kaduna majka tvoja.
Od ruskijeh cara ishodi,
Miholjskoga kći je bana,
svijetlijem očim bio dan vodi,
ljepota je nje sunčana.
Tatarin ju ocu ote
i tvom ćaćku caru Ahmatu
za zamjernos od ljepote
svu u suhu posla zlatu.
Grčkijeh cara i despota
raškijeh kćeri gospodične,

rajska bješe kijeh ljepota,
bjehu carom ljubi slične.
Tvoji djedi toga cića
unuci su bili cara:
slavna Ivana Palkošića,
Đurđa despota i Lazara.
Pače zmaj se ovijem putom
u orlovo gnijezdo umjesti,
i prid bojnom sabljom ljutom
prsten pirni ču se uljesti.
Zato i milos tva čestita
ne robinje, neg' gospoje
od koljena plemenita
za ljubovce išti tvoje.
Uzmi dvije, tri i četiri,
rajske slike svaka budi,
iz svijeh strana izabiri
lijepos, ku ti srce žudi.
S izbranom ćeš ljubi otiti
ti pokojit bojne trude,
a svekra ćeš ostaviti.
da ti ovdi carstvo bljude.
Ti ćeš stjecat porod novi,
nova mjesta, nove sriće;
a on čuvat grad će ovi
i od bratje ti straža biće.
Ni mož' sumnjit, da on tada,
kad se vidi u visini
sred staroga Carigrada,
odmetnik se ne učini.
Tko Otmanović nije od starijeh,
sablju Otmansku ne ima u ruci:
a on će imat dio u carijeh,
koji mu će bit unuci.
Tve ćeš carstvo potprijet tako,
i bez misli putovati,
i, utvrđen krepko i jako,
najčestiti car se zvati".
Hodža dospje: ali smino
slidi za njim hadum crni:
„Slavni care, tač jedino
vas trag gubit svoj ne srni.
Caricu uzmi, razlog prosi,
da od nje stečeš porod mio;
nu ne davi prije, nego si
sinovim se poštapio.
Robu je ovo dosta otkriti,
diljit riječi trijebi nije
pred onijem, ki na sviti
vele može. mnogo umije.
Zato, ako je vaša želja
u istok s vojskom putovati,
od Poljaka neprijatelja
utvrdit se prije ne krati.
Dvjema sabljam na dvije strane
mučno vlada jedna ruka;
a sve pustit bez obrane,
za inijeh bitat, zla je odluka.
Najprije mudar način gleda,
da uzdrži što je njegovo,
prostire se pak naprijeda
i prihita jošte novo.
Carstvu tvomu cijeća toga
spomenut se meni vidi,
s krunom kralja poljačkoga
sprva iskat da mir slidi.
I pozno si i vidio
sred krvava ljuta boja,
gdje sam glavom tvom si bio,
koli je teška sila svoja.
Hude i gore ne išti čuti,
— višnji ukloni tuj nevolju! —
ako u istok ti se uputi,
a on ostane sam na polju;
koje strane, ki li puci
oprijeće se kraljeviću,
ako dobit nosi u ruci,
a na vedru čelu sriću?
Tko vojvodi i vitezu
Kotkoviću da odoli?
Radovilskom tko li knezu,
bojnom slavom ki se oholi?
Koji miri da ne padu,
ban Zborovski ke nastupi?
Ku li tvrđu i ogradu
da Zamoški ne razlupi?
Ali obranit tve države
ka će oružja, čije desnice
od hrabrene Krunoslave,
Korevskoga vjerenice?
Na konju se mnokrat ona
tište poljskijeh iz tabora,
i slobodna i smiona
doprije do istijeh tvojijeh šatora,
gdje u slici ognja živa
reseći je teško oklopje,

silno carstvo tve poziva
i na sablju i na kopje.
Prosti care, ako začu
smiono hvalit tve zlotvore:
sam si u poljskom pozno maču
istine ove me govore.

Nu nije čudo, da obrane
proć njima se ne nahode:
vojske im su izabrane
od vojvoda i gospode.

Odrvat im moć se nije:
strašne i vrle njih su sprave,
svaki se od njih za čas bije,
i za ime steć od slave,
među kopja, među mače
proz led teče i proz vodu,
i u oganj živi skače
u slobodi za slobodu.

Tim ako mir š njima žudi
tva vlas sklopit, care od cara,
s pomnom stražom čuva' i bljudi
Korevskoga tamničara.
Pače tvrdijeh od obzida,
gdje je zatvoren, oblas vaša
pomnu i uzdanu stražu prida'
komu od vjernijeh tvojijeh paša;
er toliko junak slavni
glasovit je sred Poljaka,
svi kolici da su spravni,
za otkup njegov činit svaka".
Prista svaki od svjetnika,
a car stavno kliče u glasu:
„Živi dundo, sva kolika
i ma bratja živa da su!
Bog ukloni, da onoga
smrtnom ranom vik ozledim,
vrh pristolja ki ovoga
sjedio je, gdje ja sjedim.
Ako sam ja sad uzmožan,
i on u bitju bi mojemu,
i ko je život svoj podložan
meni, i moj tač bi njemu.

Nu ću uzmnožit straže take
dundu i bratji na pohodu,
da od zasjede svake opake
utvrdiću mu slobodu.
A maćeha oca moga
da od pastorka mrzi sina,
čudit mi se nije od toga:
to je općena svijeh krivina.

Neka ona gore oblijeta
i po tminah noćnijeh jaše,
suđena mi ne bud' šteta,
vilinstva me nje ne straše!
Nu sad hrlo, gdje prostiru
države se me velike,
sve gospođe da se izbiru
svijetle krvi, rajske slike.

Za tijem, po tom bio dan svane,
poklisar se naš odijeli,
ter Poljakom od me strane
mir ponesi, ki svak želi.
A na stražu stani jedan
Korevskoga tamničara,
neka u naprijed nije vrijedan
utjecati već s privara".
Crnac hadum odi skoči
i iznać se vile obeća
zlatnijeh vlasa, rajskijeh oči,
u kijeh svjetlos sja najveća.
A odluči se u Poljaka
Hercegovac Ali-paša;
med njegova riječ je svaka,
il' spovijeda, ili upraša.
Posmijeh mu je sved sred usti,
svakomu se smerno klanja,
hitrina je sve što izusti,
unjeguje s mudra znanja.

Zna, vuhujuć riječcom blagom,
od besjeda sve nauke,
i moguć je veće snagom
od jezika, neg' li od ruke.
S tijem načinom prve časti
u carevu dvoru steče,
i od pastira paša uzrasti
poznan blizu i daleče.
Od tamnice naposlije
Korevskoga straža je dana
Rizvan-paši, ki bi prije
rob istoga slavna bana.

U to i noć nebu stavi
stražu od zvijezda svud okolo,
da prije reda ne objavi
svijetlo sunce zlatno kolo.

Pjevanje treće.

Mraznoj zimi dođe svrha
s primaljetna jur dohoda;
snijeg s planinskijeh kopneć vrha,
što uze goram, rijekam poda.
Na glas tihi od vjetrica
bješe ranit zora obikla
s vijencom, ki joj svi ružica,
u rajskijeh poljijeh nikla.
kad sunčana zraka plaha
po nebu se pruži vedru,
a poklisar carski uzjaha
zlatnom sabljom reseć bedru.
S lijepom družbom on se otpravi
s Otmanskoga Carigrada
put država, kijem u slavi
kralj poljački Šišman vlada.
Car mu prida u pohodu
s tvrdom stražom od bojnika
bogdanskoga vojevodu,
Gašparova namjesnika,
dim Gašpara Milostića,
ki u hrvatskom rođen kraju,
bi li znanje ali srića,
jur stolova na Dunaju.
Ne poteži, nu ga tjera
miso, da prije sklad se uzroči
među suncem od sjevera
i mjesecom od istoči.
Sada jedne, a sad druge
konje jaše na promjenu,
probijući strane i luge
po ravnini, po kamenu.
U rumelska jezdi polja,
opet srpska naprid slidi,
gdi su od grada Trenopolja
vrh Marice rijeke zidi,
vrh Marice rijeke, koja
mnokrat brzi tijek ustavi,
kad Orfeo kraj nje poja
drage pjesni od ljubavi.
Kažu Srblji i Bugari
bistre vode sedam vrela,
koja probi i udari
na spjevanja sva vesela;
spovijedaju, vihri plasi
da uspregoše vrle sile,
slavni pjesnik gdje se oglasi
pod začinke svoje mile.
Još govore: jato od ptica
slijedeć dubja gnijezda prini,
za od razlikijeh čuti žica
i od glasa sklad jedini.
Na skladanje vele medno
kon spjevoca ljubovnika
od razlicijeh zvijeri u jedno
kupljaše se množ velika.
Od Orfea ovdi prvo,
neka se uvijek pak začinje,
ču zvijer, ptica, kami i drvo
skladne i slatke bugarkinje.
Bugarin ih slavni ostavi
slovinskomu svom jeziku,
djela od slave da u slavi
bugare se u njih viku.
Tim u njih se još začina,
što se u pjesan stavi odavna
od Lesandra Srbljanina,
vrh svijeh cara cara slavna.
U njih svud se vitez hvali,
koga krunom kopje obdari:
Stjepan, Uroš i ostali
od Nemanje kuće cari.
U njih žive slava obilna,
ku Kobilić steče mudri,
kad handžarom cara silna
na Kosovu smrtno udri.
Prosvijetlit se je u njih hajo,
ne zavideć sunce žarko,
Svilojević još Mihajo
i Kraljević junak Marko.
U njih jošte vas svijet puni
glas, i bojna djela slovu
od Lauša, ki se kruni
u Budimu i Krakovu,
Glasi se u njih sred naroda
od istoka do zapada

vjera, gospodstvo i sloboda
Dubrovnika mirna grada.
U njih Janko vojevoda
visoko se uzvisio,
da je obrana i sloboda
od ugrske krune bio.
Svaka strana, ka je najdalja,
svako doba, svako vrime
Matijaša sliša kralja
nedobitno u njih ime.
U njih Đurđa Skenderbega,
satritelja turskijeh sila,
priko svijeta lete svega
još viteška bojna dila.
Na veliku u njih glasu
Šišman Bator jošte stoji,
da otmanske vojske rasu,
kih nebrojni bjehu broji.
U njih svak čas rastu u slavi
svi poljački kralji izbrani:
Jageloni, Vladislavi,
Kažimiri i Šišmani,
O Šišmane, vedra krvi,
ki od Leha i od Kraka
treći imenom, slavom prvi,
u kraljevstvu si od Poljaka.
u njih i ti, o mogući
poljski kralju, slavan jesi,
da sjevernoj carskoj kući
ote krunu, ka te resi;
da otmanska teška sablja
pod tvijem britkijem mačom puče;
da svud tvoj konj, tva korablja
zemlji i moru posluh uče.
Nedobitan s toga uzroka
carevat si svijetu sio,
ako od zapada i od istoka
dva cara si pridobio.
Jedan, s čudom neizmijerne
tve kriposti čijem zamjeri,
za ljubovce da ti vjerne
dvije kraljice, carske kćeri;
drugi, oholo ki pod nebi
vrh cara se svijeh ponosi,
samomu se klanja tebi,
s poklisarim mir ti prosi.
Nu je najveća tvoja slava,
kruno vedra i čestita,
što imaš sina Vladislava,
ki na carstvo sviće od svita.
O prislavni kraljeviću,
nedobitna tvoja dila
ja bugareć slavan biću:
ta je imena tvoga sila.
Ah, srećnijeh mojijeh dana!
ki ću pokoj nać u trudu,
ako u smrti cara Osmana
sred tve slave živjet budu.
Ja po sebi ne imam vlasti,
ako milos tva me ostavi:
ti uzdrži, za ne pasti,
pod tve krilo tko se stavi.
Sivi sokole od sjevera,
koji letiš sunca više,
trebuju mu tvoja pera,
tko ište djela tva da piše.
Zašto ne ja, da nu Orfeo,
kad bi od tebe spjevat htio,
vele bi se prije smeo,
neg' bi izreko stoti dio.
Na kraljevstvo od koljena
od sto kralja kralj te rodi,
ki sjeverna nebrojena
mjesta vlada i gospodi.
Kraljica je majka tvoja,
cesarova sestra slavna,
od sjeverne kuće, koja
cesaruje svijet odavna.
Cesarovom kćeri obdari
i tvu mlados višnji zgare:
rodiše te kralji i cari,
i ti rađa' kralje i care.
Kruna od krstjan, ka je najdalja,
u rodu te blizu gleda:
franačkoga imaš kralja
i španjskoga bratučeda,
koga carstvu Indije sada
nove svijete more plodi,
komu sunce sred zapada
ni u noći ne zahodi.
Moškovsko je kneštvo glavu
pod tve noge priklonilo,
kad se u boju u krvavu
od tve ruke pridobilo.
Ti, od sjevera sjever brži,
sred Nestera i Dunaja

rva, tište. slomi i skrši
ognjenoga ljuta zmaja.
Svijetlo sunce, sini, sini
u vedrinah od istoka,
tjeraj mjesec k noćnoj tmini,
dan da svane s tvoga oka.
Kraljeviću, živi, živi
nedobitan do vik vika;
u pravednoj suprotivi
dobi tvoga odmetnika.
Rasti, rasti, Vladislave,
svi narodi tvoj glas čuju,
i za jedne tvoje glave
sto kruna ti odsad kuju.
Slijedi, slijedi tva vlas mnoga
— tijesan joj je jur kraj ovi —
preko mora ledenoga
novoj zemlji bit car novi.
Svemogućstvu tvomu, vidim,
svijet bit jedan ne će dosta. —
Ali je vrieme, da put slidim,
gdi poklisar carski osta.
Jaše vezijer i najbliže
goru od sedam vrela gleda;
k južnom kraju Vitoš diže
vrh u dubju niklu iz leda.
Kunovica, grlo od svijeta
ka verigom dugom veže,
i planina Stara opeta
prostire mu se i proteže.
Dno vječnoga leda i mraza,
gdi su pukle ove gore,
starijeh doba čeljad kaza
od oružja boga dvore.
Da se gvozden stan nahodi
Martov ovdi, bi na glasu:
gvozdje miri, gvozdje podi,
stupi i vrata od gvozdja su.
Tim još i sad, gdi se reče,
da je od boja bog stanovo,
gvozdena se ruda siječe,
mjesto e zvano Samokovo.
Provadijom jaše paka,
i na žalijeh mora Carna,
otkud sviće danja zraka,
bijeli mu se grad od Varna.
Pazi Varno nadaleče,
gdi, vojujuć jur junački,
smrt Vladislav slavni steče,
kralj ugrski i poljački.
Ali vele s boljom kobi
sad Vladislav novi u slavi
blizu Varna cara dobi
i u potjeru s vojskom stavi,
čim s junacim, kim je bio
knez Kotković Ivan glava,
svom je rukom osvetio
čas staroga Vladislava:
a Kozaci, srnuć hrli
starijeh šteta u zamjenu,
požegli su i potrli,
pače smakli Varno u plijenu.
Nove raspe stara grada
mimohodeć paša žali,
i proć volji svojoj tada
bojnijeh Kozak vojske hvali.
Bugarska mu sela ostaju
s lijeve strane k desnoj kuća,
gdi se k morskom stere kraju
plodna i pitna svijem Dobruča.
U njoj težak mukom dugom
od truda izdan vik ne osta,
er, što uzore za dan plugom,
s općinom mu je hrane dosta.
Prostrana je zemlja toli,
da tko gleda sjemo tamo,
stalo mu se svudi okoli
s poljem nebo vidi samo.
Dvakrat ovdi zlatne čele
u ljeto se jedno roje,
i tolikrat ovce bijele
jagančiće kote svoje.
Iz Dobruče u Zagorje
Podunavjem paša slidi;
lijepa mjesta, drag prostor je,
sve se puno sela vidi.
Kite zlatne i rumene
vise o dubju voća zrela,
pod kim traju dni ljuvene
čeljad mirna i vesela.
Rojna ulišta, mliječna stada,
žitne njive svak uživa;
Nikopolje od zapada,
Drstero otkud sunce siva,
Nikopolje, komu nije
od sto oka mos daleče,

rimski cesar ki prostrije,
gdi najširi Dunaj teče.
Vrijeme mrakom od zabiti
care i carska krije imena,
samo je svijetla vik na sviti
djela uzmožnijeh uspomena.
Čas poklisar ne postava,
nu pospješno naprijed hodi
uprav rijeke od Dunava,
na Ćelijah da ju brodi.
Ćelije su grad njekada
glasovita bile imena,
obilježja jedva sada
naziru se iz kupjena;
bogdanski u njih vojevoda
Stjepan caru odrva se;
gdje visocijeh krov bi poda,
sad na suncu stado pase.
Mru gradovi ogrnuti
od kamenja stanovita,
a od umrle čovjek puti
žali, er ne ima vječnijeh lita.
Ah, ponosna naša ćudi!
i jes jošte, tko se vara,
i u životu tvrd se sudi,
videć, kami da se obara.
Poharana grada zide
s desna ostavi Turčin kraja,
i upriječi put, da pride
priko rijeke od Dunaja,
gdje zlamenja mjesto hrani
još i ostatke male njeke
od mostova, koje lani
car prostrije priko rijeke.
Mos bo oholi Dunav ne da
vrh sve rijeke držat brze,
neg' samo oni, ki mu od leda
stavi sjever, ki ga smrze.
Tim poklisar cara Osmana,
ko u bogdanska polja ujaha,
vidjenje mu kobnijeh strana
stupit ne da bez uzdaha;
pače, sve što naprijed jaše,
huda žalos sveđ ga trudi,
kosti gole čim plesaše
od pobijenijeh turskijeh ljudi.
Srcu odoljet moći ne ima,
da od bolesti vas ne trne,
pazeć silom pred očima
turski rasap, kud se obrne.
Vidje polje svim široko,
ko car prikri vojskom prije,
— sokolovo sivo oko
prigledat ga moćno nije —
gdje na svaku diže stranu
turskijeh kosti gore gori,
gdi iz po svijeta množ sagnanu
mač poljački na tle obori.
Slijedi teški put u jadu,
i ostaju mu na široku
Ugrovlasi u zapadu,
crni vali u istoku.
Ne ustavlja se čas po putu
Turčin, paleć zemlju uzdasi,
pače, za otkrit žalos ljutu,
u ovake se tužbe oglasi:
„Ah, davori družbo mila,
poznate li mjesta kleta,
gdi neizmijerna naša sila
minutoga pade ljeta?“
Beg bogdanski uza nj hode
molit mu se ovdje stavi,
broj junaka, mjesta i zgode
da mu od turske vojske objavi,
veleć: „Kaž' mi — biće utjeha,
druga naći sred nevolje —
sve što od cara bi do Leha,
i ko caru Leh odolje“.

Pjevanje četvrto.

Jur bogdanski vojevoda
bješe umuko, željan čuti,
kad od bojnijeh kazat zgoda
poklisar se carski uputi.

Kliče: „Čut je strašno i plačno,
kako Poljak cara dobi,
i ne ljudi, nu divjačno
zvjerenje ovo ganulo bi.

Tim što išteš, ma besjeda
da ti kaže stvari trudne?
Ista ih zemlja pripovijeda
svim putnikom u noć i u dne.

Zemlja je čula i vidjela,
čuj, viđ i ti pred očima
vječnu žalos turskijeh djela,
ka nakon nas ostat ima:

koliko okom mož' zamjerit,
sve bi vitez puno ravno:
vojska, ku nije moć izmjerit,
broj, ki čuo nijesi davno.

Obziruć se na gomile
kosti, ke svud leže okoli,
sudi, ke se strše sile,
misli, koja krv se proli.

Sto jezika, sto naroda
u jedno se sta s po svijeta:
mač poljački smrt svim poda,
a grob ova zemlja kleta.

Nu er velika čuda često
vjere lasno ne dostoje,
mjesto ti ću sad po mjesto
ukazati, gdi tko sto je.

Prut pod sobom gledaj riku
do tja, gdi opet Nester grede:
car preko nje svu veliku
vojsku u ovo polje uvede.

A Hotima grada ono,
izdaleka gdi se bili:
jako Poljaci i smiono
pod njim bjehu se utvrdili.

Nester rijeka svim duboka
štićaše ih od sjevera
grad ih branjaše od istoka
i brijegovi, kim nije mjera.

Od zapada jame čudne
bjehu izdubli oko sebe;
a ne bjehu od poludne
ine im tvrđe od potrebe;

ere izvan tvrda i jaka
što se i sama mjesta vide,
od najboljijeh sprijed junaka
stahu u ognju njih opzide.

Nu da obrane i od toga,
i druge im sve su pale,
prsi bi ih od samoga
kraljevića sačuvale.

Ne ište se grada ina,
gdje Vladislav slavni posta,
zašto gora i planina
on sam svoj je vojsci dosta;

on sam turskoj vojsci odoli,
i od nas mrtvijeh gore uzdiže,
i od krvi rijeke proli
od Nestera šire i više.

Na glavici, vrh nas ka je,
šatori se carski opstriješe,
okolo im na sve kraje
kapidžija straža bješe.

Pod gvozdenijem buzdohani
šes tisuć se ovijeh nađe;
i stražnici oni izbrani,
i carskijeh su vrata grade.

Vezijera ovdi velikoga
Husaina se šator prope,
deset tisuć okolo ga
kruži, noseć bijele oklope.

Nedaleče šator carskijeh,
ki od grada sliku drže,
glava od četa janjičarskijeh
Ali-aga šator vrže.

Š njim junaka trijes tisuća
dođe za štit carske glave,
desnica je njih mogućа,
ognjenim se diljkam glave.

Nu je mogućstvo svijeh lipsalo
i sva slava potamnila,

ako sred njih ne ote malo
carsku glavu poljska sila.
Tim Alija verni aga
zamani ih kori i kara,
čim svoja sama sablja i snaga
na obranu bješe od cara.
Ah, da slijedeć tve kreposti
svak je vitez tvoj vojevo,
ne turačke, danu kosti
poljačke bi bile ovo.
Spaholjana pak vojnica
bješe skrila mjesta dalja,
kih gvozdena sved desnica,
što dostiza, rva i valja.
Petnaes tisuć bi njih broja,
s gizdom konja jaha svaki,
sad i tada vrh njih stoja
glava Derviš, junak jaki;
jaki junak; ali koli
jak pothiban caru svomu:
er bi uzrok ovi oholi
svemu raspu turačkomu.
On s junacim svojim uzmače,
cara ostavi on najprvi,
on omasti najprije pače
mač poljački turskom krvi.
Blizu ovijeh put zapada
množ spahija staše opeta,
Memija ih Hrvat vlada
dvaes tisuća u sto četa:
cijevi od gvozdja šuplje nose
ke ognjena zrna izmeću;
vrlinom se svud ponose,
u pogledu kažu smeću.
Vitezovi uz njih prici,
delije stahu u tri čete,
puta općenijeh zasjednici,
izdajstvo im oči prijete.
Od razlicijeh zvijeri kože
steru im se zgar niz pleći,
dugo s nicijem ne razlože,
sablja je razlog njih najveći.
Mješte boga dinar služe,
drug u druga ne uzda se,
samokrese, tamno oružje
od izdaje, nose uza se.
Š njima se Omer svud poteža,
stavi družba glavom njega,
razbojnika i lupeža
ko najvrijega i hudega.
S poluona se rumelskoga
begler bega šator prosu,
vojevodstva pod vlas svoga
peset tisuć potpuno su.
Bio je ovo paša izabrani
Jusuf Bošnjak iz Maglaja,
ki prostrije mos prostrani
priko rijeke od Dunaja.
Svi u ognju svoji bojnici
put paljahu mimohode;
tim nije čudo, da u svoj rici
Dunaj pod njim skloni vode.
Skender-paša s Arbanasi
s lijevoga mu kraja stoja,
dvanaes tisuć njih se glasi
zadojenijeh krvi od boja;
junak s družbom ponosito
na Poljake prvi isteče,
kih s Gašparom preduje lito
dio zatira, dio posiječe.
Ali oho s prvim bojom
zaman se ufa imat bolju,
ako plati krvi svojom
preduju dobit na istom polju.
Sokolović paša od Bosne
s desne mu je bio paka,
sred vojnice sve kriposne
šesnaes tisuć sta junaka,
Sokolović unuk carski
i vezijera Mahumeta,
kim još slove kraj ugarski
cijeć vazetja od Segeta.
Na konjijeh svi Bošnjaci
sjahu svijetlo odjeveni,
zatočnici hrli i jaci
kopjanici svim hrabreni.
Za četami bosanskime
junaci opet stahu iz strana,
kim svetoga Save ime
i hercega stoji Stjepana.
Hercegovce tko je vidio,
deset tisuć broj im poda:
Ćor Husain paša bio
i beg im je i vojvoda.
Tvrđa od žica sapletena,
a oružja svijem su puške,

čeljad uzrasla usred stijena,
stižuć, rvuć zvijeri luške.

Nu od zapada vrh svijeh paša
zdrža šator zemlja ravna
Mahumeta Karakaša,
budimskoga paše slavni.

Junak ovi slavno ime
steče u vojskah, koje voli,
i vezijerom velicime
jur ga zvahu svi narodi;

pače do čas čekaše se,
da ga veće nada svimi
car na prvo mjesto uznese,
Husaina smakne i snimi,

car, ki vrh svijeh vojevoda
pomilova još ga nada,
za ljubovcu kad mu poda
sestru i Budim, da njim vlada.

Ali otrovna huda zloba,
ki za tuđim raspom smagne,
nađe varku u to doba
da iz svijeta on se izagne.

Ova caru vid zaslipi,
da ga usili bez razbora,
da on Poljake sam naripi
razbijati sred tabora;

pače osuda bila je taka,
turska vojska da pogine,
kad opustje od junaka,
ki ju branjaše nad sve ine.

Sam navrta skupne sile,
valja, udara, siječe i strijelja,
dokli se rva vrh gomile
od pobijenijeh neprijatelja.

Ah, da je taka tri bojnika
naša vojska još imala,
ne bi nje se šteta prika,
neg' poljačka naricala.

Ali vječna dika i slava
i smrt ista bi mu tade,
kraljevića Vladislava
ispod ruke pokli pade.

Soko vije brže od strijele
vrh svijeh ptica perja ohola;
ali leti više vele
oro sivi vrh sokola.

Nu, vaj, huda kobna polja
spomena me htje ražalit,
da mi je trijebi sred nevolja
neprijatelje silom hvalit.

Ah, ne hvalim neprijatelje,
nego kripos ka pod nebi
svjetlosti ima dana bjelje,
i gdi god je, hvala je sebi.

Vratimo se tim s besjedom
kazati opet od careva
vojstva obilna mjesta redom
naprijed, nazad, s desna s lijeva.

Pazi onamo, gdje utočilo
k trećemu se polje brijegu:
mjesto je ono dano bilo
natoljevskom begler-begu,

i tko pod njim sablju prija,
uvriježi ga sred dva mora
Sivas, Maras, Amazija,
Bursa, Ersum i Angora.

Svi vojvodom njega glase,
vojevodom nada svima;
nu opet narod svaki na se
pašu od mjesta za glavu ima.

Natoljevac sve puškara
bilo šeset tisuća je,
svaki je vjeran i za cara
sto života dat ne haje.

Šator uz njih paša opstrije
od vezena platna lijepa,
od hainske Mangarlije
i obilnoga od Alepa.

Jur jenaka sobom obra
po stotinu stotin svaki;
svi imahu konja dobra,
sablju britku i luk jaki.

Od šes tisuć množ se ubusi
Karamana i uz njih združa;
pute odiru, živu u gusi;
bat, sablja i luk njih su oruža.

Toliki se broj konjika
s carom ovd doć poteži,
kih Jordana poji rika,
a jevrijenska zemlja vriježi;

svaki harbom vješto meće,
svaki lukom dobro strilja,
bez kriposti, bez odjeće,
vitez nazvan, lupež zbilja.

Arapa se uz njih često
tri tisuće tri krat stalo,

ki nikada nijedno mjesto
ne opće držat ni za malo.

Čeljad bez stana i bez časti
gdi se dere, plijeni i šteti,
bolja skrovno za ukrasti,
neg' li očito za oteti.

Dalečina oko ustraša;
gledaj, gdi se nebo skuča:
diiarbećirski ondi paša
s deset tisuć vojske zbuča.

Oružjem se svi opstriješe,
s konjem poteć vazda laci,
svi pod perjem, svi se riješe
pravi vitezi i junaci.

Sami stekoše ovi slavu
suproć orlu od sjevera,
nedobitnu slijedeć glavu,
hrabrenoga Dilavera,

ki, neka mu raste sminje,
na prsijeh drža viku
od Slavojke Adžamkinje,
ljubi svoje, zlatnu sliku,

ku na kopju dobi i ote
sinu kralja od Perzije,
i zamerne cijeć lipote
kratka časa bez nje nije;

paček jošte što je veća,
od pravoga dalek znanja
drži, da ona sva je sreća
i božanstvo, koje klanja.

Turske krvi usred blata
među Lehe junak skoči
i ote orlu iz nokata
mladi mjesec od istoči;

za koje djelo Osman mladi
Husain-pašu diže, a njega
vrh vezijera svijeh posadi
na vladanje svijeta svega.

Kon njega se Armen jošte
petnaest tisuć tvrdo zgnijezdi,
konje suhe i okošte
ali hrle svaki jezdi.

Oružja su strijele i luci,
ko inim mnozim i njih vrsti,
a s gvozdenijem šipi u ruci
indijoske duge trsti.

Pazi, sunčja zraka zlata
u oblak bio gdi je uprla,
ondi paša od Bagdata
sto je i uza nj vojska vrla.

Abas bijeloj u baljini,
ki od sljednika posvećen je,
on se u obraz priklon čini,
a visoko srce penje;

gori od mora hvalinskoga
tja do Bijele zore grada
razlika su društva mnoga
od naroda, kojijeh vlada.

Sto paša je i sto bega
i viteza broj bez broja
pod zlamenjem bijela stijega
š njim slijedilo krv od boja.

Ali pogled sad uputi,
otkli bijeli dan izlazi,
na vrh oni podignuti,
ki sve ravno polje pazi:

ondje istočna sta bojnica
i u nje licu sunce i zora,
glasovita Sokolica,
velikoga kći Mogora.

U nje družbi dvanaes ona
djevojčica bojnijeh ima,
i moguća je i smiona
cijele vojske zateć š njima.

Sve u rukah kopja nose,
a u očiju drže strijele,
vezi od zlata njih su kose,
jašu konje jak snijeg bijele.

Sablja o pasu, luk niz pleći
u mnogom im visi uresu,
po prilici, po odjeći
vile od gora vidjet sve su.

Tijem kraljevska prigizdava
dikla sred njih, rek bi, da je
lijepa božica od dubrava,
ka u lovu danke traje.

Na razblude ona mlada
ćud oholu vik ne prignu;
bijesne konje kroti i vlada
i tekuć ih vjetar stignu.

Sred oružja raste smiuo
bez bojazni u životu,
i od žene ne ino,
neg' samo ime i ljepotu.

Po planinah, priko gora
vrle zvijri traži i diza,

i slobodna bez umora
i tjera ih i dostiza.

Kaciga joj resi teška
mješte vijenca zlatne kosi,
štit zrcalo, a viteška
oklopja su cvit, ki nosi;
vito kopje nje je igla,
a vreteno britka sablja,
na pomoć se caru digla,
da poljačka polja ugrablja.

Jakno rusa, ku okoli
bodežljiva drača odsvudi,
ljepota se nje oholi,
neka čezne, ko ju žudi.

Ali što joj toj pomaga,
i ponosna ako je mila,
i ohola ako je draga,
mlada je cara tim zanila.

On s pogleda nje sunčana,
kijem ga iz oči lijepih strijelja,
primi i pozna veće rana,
neg' li od svijeh neprijatelja.

Vas mladahan plam je ognjeni
s drage, rajske nje ljepote,
ka pozorim svijetlijem plijeni
svačija srca i živote.

Nu, robujuć u ljubavi,
car se otkriti ne usudi
lijepoj, ka mu dušu stravi,
što u srcu svomu žudi.

Za sve da ga ognji živi
zatvoreni bude prže,
čezne, da se ne razgnjivi
i od sve vojske ne odvrže.

Ali i za njim Sokolica
u ne manjem ognju gori,
ljuven pogled s draga lica
i nje tvrdo srce otvori.

Gori, ali plame krije,
gorke trpeć vik boljezni;
ljubi, ali još ne smije
objaviti sve ljuvezni.

Čezne mlada, i neizmijernu
sumnju ima, da car i nju
ne bi uzeo, ne za vjernu
ljubi, nego za robinju;

pače slutеć to zaisto,
ne ima mira u životu;
goni ljubav srce čisto
od svijeh želja na sramotu.

Da od poljačkih sila ova
sama osta, glas prolita,
sred dobitih vitezova
dobitnica nedobita;

i da i sad još optječe
sjemo tamo po krajini,
robi, plijeni, bije, siječe
i od krstjana rasap čini.

Vid se naprijed ne prostira,
tim ne mogu ukazati,
velikoga od Misira
gdi je općio paša stati;

od Misira, ki se ima
s kraljevstvima istakmiti,
toliko bo neizmernima
miri okolo zemlje ophiti.

Na boj s dvakrat stotin trista
bio je došo vojevoda ovi;
od egipskijeh plodnijeh mista
njegovi su vitezovi.

Svaki zlatnoj u odjeći
Srebrom kova konjske stupe,
neprijatelju svom noseći
ne oružja, neg' li otkupe.

Ostaci se ovo broje
od starijeh Mamaluka,
srce im smjenstvo zgubilo je,
tratit zlato, ne još ruka.

Nut' Jemira mjesto koje
prekopskoga zdrža cara,
ki na pomoć caru doje
s trijes tisuća svojijeh Tatara.

Gdi obnoće, ne osvanu;
bez pristanka, bez umora
plijene, optječuć svaku stranu
i od polja i od gora.

Sva podoljska zemlja i ruska,
ku požeže i porobi,
Tatarinu bješe uska,
dokli njega jači dobi.

Vojevoda kijovski ga,
ban Zamoski, s plijenom stiže,
i učini, da opet riga
u svoj krvi sve, što diže.

Nu gdi ostavljam od poludna
cruce? gdi li im mjesto kažu?

Zvijezde brojit stvar je trudna,
tijem je bolje, da se utažu.
Istočnoga vojska zmaja
ne može se vojska rijeti,
neg' pučina bez dna i kraja,
za svijet prikrit i proždrijeti.
Gleda', okolo odasvudi,
što oko vidi svom kriposti,
sve bi puno bojnijeh ljudi,
sve je sad puno susijeh kosti.
Sve bi puno ognja živa,
sve je sad puno mrazna praha,
Prut i Nester što optjeciva,
s Crna mora do Ugrovlaha".

Pjevanje peto.

Serse slavni, ki poda se
stavi istok vas njekada,
kad s tisuću tisuća se
vojske diže put zapada,
na iznosit brijeg uzide,
i pazeći broj bez broja
vitezova, ki ga slide,
bi velika rados svoja;
nu misleći, da opeta
ne će od onijeh svijeh junaka
živ bit jedan do sto ljeta.
grozno u srcu svom proplaka.
Ali mladi care Osmane,
ako se i ti obeseli,
put poljačke kad se strane
s vojskom strašnom najprije dijeli,
plakat si opet mogo bolje,
pokli u kratko vidje vrime,
gdi se prikri cijelo polje
s tvojijem vitezi pobjenime.
Proz gomile turskijeh kosti
jaše paša i naprijeda
od bolesti i od žalosti
zavrć riječi plač mu ne da.
Ali vele huda je muka,
ku vidjenje sveđ mu dava
od skorenijeh susijeh ruka
i od usahlijeh crnijeh glava.
Često cijela još telesa,
sleđena u krvi i smrznuta,
nastupajuć s konjem splesa
sjemo tamo preko puta.
Mnokrat mu se konj poplaši,
puha, rža, streptje u sebi;
konj ga i konjik mrtav straši,
priko koga proć mu je trijebi;
pače mnokrat na se skoči
cijeć namjere tužne toli,
i on za milos saže oči,
a suzami lice poli.
Nu svak čas ga uspomena
s mnozijeh mjesta gore cvijelja,
od rodjaka ondi ubijena,
ovdi od mila prijatelja.
I za sve to man se uzmiče,
jer je usiljen putujući
onijem istijem, kijeh nariče,
konjskim stopam kosti tući.
Ah, jaoh sasma teška jada!
Ah nevolje bez izgleda!
Pleše onijeh mrtvijeh sada,
kih najveće živijeh gleda.
Put mrzeći tako tjera
vas dan, svu noć bez umora,
ali veće kraj Nestera
tridesta mu svanu zora.
Tu Bogdancim vojevodu
prida, ki po nj došli bjehu,
a on od rijeke pride vodu
s družbom inom u pospjehu;
nu ko stupi kraj Podolja,
taj čas vidje nadaleče,
gdje proć njemu priko polja
jedan vitez konja teče.
Ruka desna nosi kopje,
lijevu zlatan štit pokriva,

odijeva ga bijelo oklopje,
pod kacigom obraz skriva.
Od bojnika je slika prava;
nu nije bojnik, neg' bojnica,
svijetla i slavna Krunoslava,
Korevskoga vjerenica.
Ona, otkli turska sila
draga svoga jur zarobi,
nije oružja čas pustila,
s kijem junake mnoge dobi,
oružja, u kom lijepa dikla,
vječne slave u požudi,
od malahna još se obikla,
bojna ćaćka družeć svudi,
pri Dunavu ki pro-strane
svijem države gospodeći,
jake vojske cijeć obrane
suproć turskoj drža smeći.
Spovijeda se toj zaisto,
i glas veće svijet protječe,
da u doba ono isto,
kad on kćercu ovu steče,
— pokli tada š nje poroda
smrt oplaka ljubi svoje —
za kolijevku štit joj poda
a oklopja za povoje.
Bojnom trubljom mješte pjesni
sveđ je šika i pokoji,
a gdje sjever dme nesvijesni,
od lavice mlijekom doji;
golom sabljom za zabavu
hitro vladat nju nauči,
i nejaku još joj glavu
pod kacigu tešku skuči;
kopjem ruku, stupaj tijekom
mlađahna ona tad ukrijepi,
i uresi slavnom njekom
veličinom pogled lijepi,
pak na hrlom konju uzrasti,
gdi u planinah vihri viju,
i ne pozna vijek pripasti
s prijeke smrti na očiju;
ali ljubav kroz vlas živu
jača oružja da joj vele:
luk nje oči, pram tetivu,
a poglede stvori strijele
Tim dobiva ona redom
sad s oružja, sad s ljepote,
i desnicom i pogledom
svačija srca i živote;
nu u zabavi tač dostojnoj,
ka se učini jur velika,
bojni ćaćko kćerci bojnoj
nađe bojna vjerenika.
Korevskomu je da vojvodi,
ki junaštvom svud se slavi,
neka mjesta, ka gospodi,
nakon sebe tvrda ostavi.
U toliko i vojevoda
bogdanski se caru odvrže,
i od krvavijeh bojnijeh zgoda
početak se hud zavrže.
Suproć Turcim na boj teški
tad u pomoć od susjeda
i Korevski ban viteški
s oružjem se diže ureda.
Nu od njegovijeh naglijeh sprava
bojne odluke pokli vidi
vjerenica Krunoslava,
i ona usta, da ga slidi.
Vapeć mlada ne pristaje:
„Kud sam tako ideš sada?
Znaš, i u mene srce da je,
ke se od smrti ne pripada;
znaš, da i ja pokoj tlačim,
za ime dobit s bojnijeh truda,
međa kopjim, među mačim
družiću te verna svuda“.
Na glas lijepe sve ljubavi,
ka mu slatko dušu gori,
vjeran vitez konja ustavi
i ovako odgovori:
„O bojnice mila moja,
ka se od mene sreća druga
željet može, neg' sred boja
imat lijepos tvu za druga?
Ali, dušo ma ljubljena,
kad ti dođeš, ko će ostati
kletim Turcim mjesta općena
ne dat plijenit i harati?
Ah, vlastite ti države
od turskijeh sila bljudi
a neka ja sred krvave
rati tjeram narod hudi“.
S mnozim molbam razlog dosta
slavni vitez još besjedi;

tim bojnica lijepa osta,
a on sam naprid put svoj slijedi.

Udri konja na tijek spravna
a na njemu sletje hrlo
u bogdanska polja ravna
na krvavo bijenje i vrlo.

Jakno nebo, kad u ijedu
strašnu godinu ori u buci,
nosi munju u pogledu,
grom u glasu, trijes u ruci.

Prid poljačkom vojskom prvi
turske sile on nasrnu,
ter njihovom brzo krvi
svu omasti zemlju crnu.

I dobio bi tad zaisto,
i svačijoj se opr'o sili,
da Bogdanci u doba isto
ne bjehu ga ostavili:

pobjegoše netjerani
nekrepci ovi nevjernici,
u planinskoj iskat strani
štit sred jama u litici.

Put planinske hrlo strane
i slavni se vitez tište,
odmetnike raspršane
opet na boj vratit ište;

ali mnoštva nabunjena
bjehu gorom, kud su tekli,
na zapreku puta općena
strašna dubja množ posjekli.

U što smioni junak tade
zaprekam se tijem promiče,
među hrečje u grm pade,
brzi mu se konj potiče.

Tad skočiše iz zasjeda
nevjernici na zlo spravni,
i prije pozna, neg' ugleda,
po glasu ih vitez slavni.

Opire se svim bez straha,
ali čim ih bije i tuče,
iznenatke sred zamaha
britki i dobri mač mu puče.

Ne ustavlja se, bočom lupa,
i u zlotvorskoj grezne krvi,
ali svak čas huda skupa
odsvud mnoštvo veće vrvi.

Tiska, goni, otet se ište
nedobitna moć viteza;
nu mu izazad ruke stište
dvjesti ruka i uzom sveza.

Tako slavni vojevoda
sred sužanstva osta prika,
pridobi ga huda zgoda,
ne vlas svojijeh protivnika.

Brži od toga nego ptica
glas poletje k onoj strani,
gdi mu staše vjerenica
od krajina na obrani,

kažuć, robom kako uhiti
i izda Turkom draga svoga
čeljad, ku on slobođiti
pođe od ropstva turačkoga.

Začu mlada i protiva
hudoj sreći srce utvrdi,
s plemenita tere gnjiva
prijeti osvete, tužbe grdi.

Jak lavica, kad sred stijena
laviće joj lovac digne,
u nesvijesti nesmiljena
skačuć se ori, da ga stigne:

tač na konju ona hrlu
s kopjem leti, a ne teče,
stižuć tursku vojsku vrlu
s drazijem svojijem nadaleče.

Nu kad pozna, što je začela,
da izvršit moć joj nije,
sva bogdanska polja i sela
i požeže i odrije,

pak slobodu bojnom srićom
vjereniku svom da vrati,
pođe s poljskijem kraljevićom
suproć caru vojevati

I da steče toj doskora,
što odluči u pameti,
sama istjeca iz tabora
i Osmanovoj glavi prijeti

turskom krvi pute plaka,
i njih sile silom tiska,
i usred vojske i junaka
na šatorijeh cara iska;

s veličanstvom ponositijem
zatjeca ga i poziva
s britkom sabljom, s kopjem vitijem,
da izide njoj protiva,

vapeć: „Ako, jak te glase,
dostojan si carstva tvoga,

hod' na polje i uza se
vod' junaka Korevskoga;
er inako, kad otkriti
tve nesmjenstvo budeš sada,
silom ti ga ugrabiti
imam usred Carigrada.
Obećavam pridobita
mojijem robom kad te uhiću,
grdeć blaga sva od svita,
na njemu te promijeniću.
To li budeš ti dobiti,
suproć suhu ja ću zlatu
njega i mene izmjeriti
za naš otkup, za tvu platu".
Začu mlad car od istoči
podunavsku zatočnicu,
i na konja taj čas skoči,
vazam kopje u desnicu,
na brzoga konja, koji,
čijem se na tijek spravlja, veće
na krilijeh, rek bi, stoji,
i da sada poletjeće.
Pored š njime dvanaes paša
na hrlijeh se konjijeh tište;
poguba ih carska ustraša,
odmijenit ga svaki ište.
Sokolica ali mila,
ljubav svoju da zaštiti,
sokolova pripe krila,
sunu se u tijek streloviti;
ne priteče, neg' prileti
svijeh ostalijeh i zavika:
„Od moje ćeš ruke umrijeti,
tko god ti si od bojnika.
Nije potreba da car jedan
na pozove tve izlazi,
ako poznam, da nijes' vrijedan
odgovorit ni moj snazi".
Prijete ovako dikle mlade,
i prilike take imaju,
da se obje vojske tade
u jednu od njih upoznaju.
Drži vojska od Poljaka
za viteza Sokolicu;
a turačka za junaka
Korevskoga vjerenicu.
Uzrastom je Krunoslava
jakno u gori vita jela,
oružje joj ures dava,
konj je pod njom brza strijela:
glava, prsi i sve ostalo
pod zlatom je zlato u njega,
usred čela neg' što malo
srebrna mu stoji biljega.
Na štitu joj ptica bješe,
ka se u ognju prži sama,
gleda u sunce, pismo piše:
Mrem, za živjet s tvoga plama.
Sokolica od sokola
bistru i hitru sliku ima,
ponosita i ohola
uzrastom je nada svima;
i konj pod njom sivi soko
sokolova nosi krila,
srce oganj, plamen oko,
snijeg njegova dlaka je bila.
Na nje štitu zvijer je ona,
proć mjesecu jasnom s nebi
ka se klanja svim priklona,
s pismom odzgar: Samom tebi.
Car mlađahan s jedne strane
lijepu svoju okom slidi,
i dobita da ne ostane,
vene, čezne, gasne, blidi.
Veli: „Ne cijen', da se uputi
tuj bez mene, moja mila,
ako uza se na boj ljuti
i me srce sad si odnila.
Tko dobude tvu lipotu,
pridobiće mene istoga,
o me duše drag životu,
o carice srca moga!"
S druge strane stoji pun slave
mlad kraljević svijetle sreće,
put hrabrene i gizdave
Podunavke oči meće.
Čeka gledat od nje ruke
čudna djela i velika,
znajuć, da ona ima odluke
tijem slobodit vjerenika.
Svaka je spravna u toliko
zatočnica u vrloći
doć na bijenje veće priko
i ukazat, ke je moći.
Polje ravno i široko
sred dvije vojske mjesto je njima,

a sunčano svijetlo oko
svjedočit im jakos ima.
Tuj s dva kraja vihra brži
suproć konju konj se tište,
i objema se kopje skrši
u najprvo susretište.
S obje strane hrlo tada
viteška se sablja trže,
plaho leti, jako pada,
gdi ju desnica snažna vrže.
Vrh oružja gvozdobita
gradi udorac teškijeh se ore,
skaču i lete iskre iz štita,
bijela oklopja plamom gore.
Nagli konji strelovito,
kud ih hitre ruke obrću
sjemo tamo viju se u vito,
s desna, s lijeva svud nasrću.
Jednu snagu jedno u doba,
u jednakoj sili od ruke
ukazaše srca oba,
ni među njim bi razluke.
Tvrdi štiti, cijeli oklopi,
još izranjen nije nitko,
ničije krvi još ne popi
jedne kaplje gvozdje britko.
Pune srdžbe i čemera
one u sebi buče time,
jak na vihru od sjevera
dubje u gori posred zime.
Na stremeni su obje stale,
i ako ne izda sila mnoga,
udorcom se jednim hvale,
svrhu donijet bijenja toga.
Ali zamah jedno prijeti,
a udorac drugo ukaza,
kaciga im s glave odleti
s jasnom tvrđom od obraza;
zlato prosut pram razveza,
zasjaše oči, svanu lice,
otkriše se dva viteza,
dvije mlađahne djevojčice.
Jakno sunce iza oblaka
draže objavi sve svjetlosti,
iza oružja sviću taka
dva sunca ova od ljeposti.
Bez uzdaha ko ih gleda,
ter mu dano gorjet ne bi,
ili stvoren vas je od leda,
ili srca ne ima u sebi.
Na svanutja neufana
od ljepote izabrane
u obje vojske sa svijeh strana
lete strijele, dažde rane.
Nova robja, novijeh sluga
odsvud vrvi množ velika,
pače u vojsci vojska je druga
zaplijenjenih ljubovnika.
Lete oblaci od uzdaha,
od pogleda vojske teku,
svačija srca čeznu od straha,
da obje mlade zla ne steku.
I toliko svak to haja,
da na konjijeh strjelovitijeh
sunuše se s oba kraja
dvije dubrave kopja vitijeh.
Sjaju sablje, dažde strile,
trublje trube, konji rže,
i pod silu s nagle sile
djevički se boj razvrže.
Razmeće se i zameće
boj iz boja hudi i jači,
i sretaju usred smeće
kopja i štiti, sablje i mači.
Na oružne buke tade
gora i polje strašno zamni;
nu u to sunce zgar zapade,
i noć skri svijet u skut tamni.
Crna sjena put tabora
Turke vrati i Poljake;
ali sred njih sjaše zora
s dvije bojnice lijepe i jake.
Na tabore Krunoslava
vraćaše se; nu pod silu:
što ne vodi, trud joj dava,
zatočnicu svu nemilu.
A to, er cijeni za istinu,
promijenila na njoj da bi
ljubav dragu i jedinu,
ku joj huda sreća ugrabi.
S tijem ufanjem još ju tjera
priko polja, priko strana,
otkad dobi kraj Nestera
mlad kraljević cara Osmana,
pače, buduć glas imala,
da Podoljem na dan prije

s drugami je probajala,
dokli ju nade, u irna nije.
Ne ustavlja se čas od tijeka,
brza konja sved udara,
i upoznava se izdaleka
u careva poklisara.
Jur vapije sva ohola:
„Čekaj, čekaj, Sokolice,
da imaš krila od sokola,
ne uteče me desnice!“
Ali kako bi naprijeda
poklisaru carskom bliže,
pozna istinu, i ureda
konja uspreže, kopje diže.
Da su od mira, a ne od smeće
čeljad, kažu njoj biljezi:
duge i stavne svim odjeće,
a vrh kopja bijeli stijezi.
Nu po oružju i po štitu
i poklisar nju otkriva
za bojnicu glasovitu,
cara na boj ka poziva.
Spomenjuje nje velika
i hrabrena bojna dila,
i od njegovijeh svijeh konjika
najbržega k njoj posila,
ki joj smerno otkri ime
od careva svijetla paše,
i priloži kazat s time,
k poljskom kralju na što idaše.
Uputi se naprijed tade
zatočnica plemenita,
i u miso joj taj čas pade,
da za draga svoga pita.
Pak ustavi konja dobra,
slacijeh usti ruse otvori,
i u besjedu blago obra
s poklisarom da govori,
ki budući se poklonio
njoj, i ona opet njemu,
i u način se drag i mio
otkrio dvoran ovi onemu:
bojna uzdahnu djevojčica,
i ne može skrit poraza,
za sve da raj lijepi od lica
i od oči sunce ukaza,
veleć: „Čuo si može biti
pripovijedat ime moje,
i mogo si još viditi
ovijeh ruka djelo koje;
ali ne znam, ču li ikada,
koliko je prevelika
boles, ka mi srce jada
s ropstva draga vjerenika;
er u ropstvu nije pravom,
svezan uzom da sad hodi,
tko slobodan s mnogom slavom
rodio se, da gospodi.
Neka trpi jaram teški,
ko ga obiknu više vrata;
vitezovi drže leški
njih slobodu dražu od zlata:
za to molim tvu dobrotu,
da mi odgovor istin poda,
gdi je, ako je u životu,
moj Korevski vojevoda?“
Odgovori paša znani:
„O bojnice svijetla imena,
u kom mjestu, u koj strani
nije tva slava razglašena?
Tve je ime proletjelo
i gdje svijetlo sunce gleda,
tve viteško svako djelo
za čudo se svud spovijeda.
Uzo bih ti bolje glase
od viteza kazat tvoga;
živ je, nu na nj stavila se
s tvrdom stražom pomnja mnoga.
Za dobro imaj, o gospoje,
ako rečem, što je istina:
svijetlo i drago sunce tvoje
sred tamnice krije tmina.
Izdno jame, u koj sada
trpi muke sved nemile,
nije ufanja moć ikada
slobodit ga s nijedne sile“.
Trudno podnije dikla lijepa,
što začula ovdi biše,
i tako ju boles cijepa,
da ne uzdiše, neg' izdiše.
Ne ima vlasti, da ustavi
na očiju grozne suze,
poklisara tijem ostavi
i put drugdje slijedit uze.
Sram je slavnu zatočnicu,
i u mnogoj je s toga muci,

da joj vidi plač na licu.
tko joj gleda mač u ruci.

Tako naprijed sama slidi,
i umnažajuć nepokoje,
drugo uza se vik ne vidi,
neg' s uzdasim suze svoje.

Pjevanje šesto.

Krunoslava pokli upazi
sred guste se svim dubrave,
gdi kladenac tih izlazi
vrh cvjetica i vrh trave,

s viteškoga konja skoči,
i u što uze da se boli,
iz kladenca svijetlijeh oči
rijeke od groznijeh suza proli,

ter svakako neka otkrije
tešku muku ka ju mori,
iz srca uzdah vruć podrije,
i žalosno progovori:

„Prem se htjelo mrtvoj meni
mjesto ovako gluho i pusto,
da me tmaste združe sjeni,
ke prostira dubje gusto.

Gdi si o sunce mojijeh dana,
vjereniče gdi si mili?
O ma željo uzdisana,
u životu, jaoh, jesi li?

O životu moj jedini,
ja bez tebe nijesam živa,
ako u mrkloj s tobom tmini
srce i duša ma pribiva.

Nu se od mene smrt ne plače,
mrem bez duše po razlogu,
neg' što tebe. slatki brače,
sloboditi još ne mogu.

Ah jaoh, što ću, da sve drago
kamenje se moje broji,
ako, vajmeh, pravo blago
u tuđijeh mi rukah stoji?

Što mi valja zlato ino
i bogatstvo neizrečeno,
ako zlato moje istino
pod zemljom je zatvoreno?

Čemu je, da sam ja gospoja
podunavskim nad narodi,
ako je u ropstvu duša moja,
ka životu mom gospodi?

Što mi sunce od istoči
s bijelijem danom mladoj siva,
ako sunce mojijeh oči
vječne noći tmina skriva?

Ali, vajmeh, ma svijes gdi je?
Što besjeda moja pravi?
Kako vječni dan tu nije,
svijetlo sunce gdje boravi?

Dan je, ali iza oblaka
od kamenja ledenoga
proć goruća na dvor zraka
vik ne može sunca moga.

O kamenje svijem čestito,
miri srećni i blaženi,
sred kijeh sunce sja skrovito,
s kijem dan svanut može meni!

Ah, da mi je željnoj moći,
pticom bih se satvorila,
za u brzo leteć doći
sred vašega mrazna krila!

Nu kada mi toj se brani,
a vi mi ste nadaleče,
miri visoko obzidani,
sred kijeh sunce me istječe,

daj primite svijetli miri,
druzijem puni tmine i straha,
dušu, ku mi želja tiri,
na krilijeh od uzdaha.

Ali tužna, gdi se bolim?
Što govorim? S kijem besjedim?
Kamenju se gluhom molim
nadaleče, ke ne vidim“.

Zatravljena zatočnica
svoje ovako tužbe svrši

u čuvenju od vjetrica,
ki oko nje tiho prši.
Čim u smeći i u plaču
tako tuži dikla mlada,
glas iz luga jedan začu,
gdi se uz gorske dipli sklada,
kojijem pastijer u dubravi,
budeć slavja, da š njim začne,
zvaše vilu, ka ga stravi,
iz pojate sve divjačne.
Bješe ovako on pokliko:
„O rumenko ma ljubljena,
sad na dubju gdi je lis niko,
i dubrava sva je zelena,
čemu sama ti u svrsi
huda i prika mom životu
od kamena kažeš prsi,
kriješ rajsku tvu lipotu?
Uz ovčicu milu svoju
mlad jaganjčić travu pase;
golub, na ku letne hvoju,
golubicu gleda uza se:
a ti sama od pastira
verna tvoga dalek hodiš,
ne ćeš da š njim pokraj vira
vjenčac viješ, tančac vodiš.
Ah, tva mlados sama utječe
od Miljenka tvoga verna,
a životu mom dalече
sama je lipos tva zamerna.
Jeda ti je me gorjenje
skrovno i moji teški trudi,
ter ti ne znaš, što zna stijenje,
dubje, zvijeri, ptice i ljudi?
Ah, obrati na me, brače
slatki, pogled tvoj veseli,
ter viđ, ko me srce plače,
čim svu dušu tebe želi.
O Rumenko, rumenija
od rumene zore meni,
čuj slavice pjevat, gdi ja
zovem ures tvoj ljubljeni.
Vidjeli su, mnim, vidjeli,
tvu lipotu izdaleče,
tere scijene danak bijeli
da im iz tvog lica istječe.
Vrh mene ovo listje pita'
razbirajuć svaku granu,
s moga ognja vjekovita
kako mnokrat zgorje i planu.
Jak uzdrži pticu veska,
kom tanahni prut se oblijepi,
tako svjetlos tva nebeska
mene kroz tvoj pogled lijepi.
Tim se mlados tva ne srči,
da je pastir gorom slidi,
viđ, gdje stado sve me trči,
da tvoj ures rajski vidi.
Nut' jaganjčić gdi moj veči
igrajući od veselja,
veleć: Ostav' tužne riječi,
blizu je tebe tvoja želja".
Prista pastir, a bojnica,
obilnije roneć suze
niz rumena svoja lica,
ovako opet tužit uze:
„Drag ti je život i pun sreće,
jaoh, ovoga sad pastira,
ako svoje kratke smeće
sreta ufanjem duga mira.
Žalosne ti me su tuge
i dni puni, vaj, skončanja,
ako donijet tužbe duge
ne mogu mi kratka ufanja.
Blizu je njega željna vila,
s ke mu stravljen život vene,
a jedina ljubav mila
nadaleče stoji od mene.
Njega iz dubja lipos draga
sliša sve, što moli i prosi;
meni u sjenah dubja blaga
plahi vjetar riječi nosi.
On svanutjem zornijem bilim,
noćnijem tminam ja se opstiram,
on ufanjem žive milim,
bez ufanja ja umiram;
on će brzo najčestiti
u ljubavi rijet se moći,
a nesreće me na sviti
vik na vrhu ne će doći".
Slidi'a bi tužbe ove
i još lijepa Krunoslava,
nu joj donese misli nove
časna ljubav, bojna slava.
Na oružje da gane se
Podunavka dikla mlada,

bojna slava njoj donese
miso u pamet ovu tada:
„Ti li u tužbe i u plača,
o hrabrena zatočnice,
pitaš pomoć, a ne u mača,
ki sred tvoje stoji desnice?
ti, ka za čas bojne slave
ustručala vik se ne bi
među zmije, među lave
usrnuti pri potrebi?
Tvoj vjerenik sužanj osta,
i uza mu se na vrat stavi,
a ti cviliš jak priprosta
pastirica u dubravi?
Nu ku išteš bolju zgodu,
da tvoj život igda odredši
ako sad ga za slobodu
vjerenika tvoga štediš?
Probudi se tim, probudi,
nedobitna gdi je tva sila?
Ona ista tebi budi,
ka si druzim vazda bila.
Platit rijekom turske krvi
svaku suzu tijem poteži:
tjeraj, stiži, meči, rvi,
bijeci, plijeni, pali i žeži.
Koji miri, straža koja
desnici će tvoj se oprijeti?
S bojnom slavom sila tvoja
jaka je pako pridobiti“.
Ali ljubav časna opeta
s mislim drugom tad ustaje,
i od pogube boja kleta
obratit je ne pristaje:
„Djevojčice — veleć — mlada,
pod oružjem dali spravi
sred turskoga Carigrada
slobodu iskat tvoj ljubavi?
Kud te vodi plaha želja?
Da si od ognja sva goruća,
nijesi mnoštvu neprijatelja
jedna odolit ti moguća.
A ne možeš bit do vika
ne čuvena, ni viđena,
ako oteti vjerenika
s oružjem si pripravljena.
Tvrde mire, kim se jama
tve svjetlosti obgradila,
oboriti ne mož' sama,
priletit ih, ne imaš krila.
Čuvaj, u što hoć' pod silu
sloboditi, koga ljubiš,
da slobodu tvoju milu
i života ne izgubiš.
Ah, ne truni dni nezrele;
znaš, vjerenik tvoj ljubljeni
da tvoj život veće vele
neg' svoj isti ljubi i scijeni.
Kada smrt bi tvu začuo,
ako ne sam od sve ruke,
oni čas bi poginuo
od žalosti i od muke.
Tim tvoj slavni život hrani
na vremena svjetlja i bolja,
s tobom vitez tvoj izbrani
kad sred rodnijeh bude polja.
Ah, uputi se mirna veče,
mješte krvi zlato trati:
kad slobodit mož' bez smeće
vjerenika, ne išti rati.
Znaš, da turska ćud za zlatom
po naravi hlepi i gine,
a gospodom svim bogatom
tebe kažu nad sve ine.
Zlato i blago zato skupi
i u Carigrad pođi s time,
vjerenika ter otkupi,
dokli imaš zgodno vrime“.
Posljednja ova miso dobra
mladici se mudroj vidi,
tim na konja skoči i obra,
da put miran mirna slidi.
Za oslobodit svoga draga,
ona u malo skupi dana
vele zlata, vele blaga,
i kamenja izabrana.
S ugršticom zaručenom,
u ugrskoj u haljini,
ugrskijem se zove imenom,
i Ugričić mlad se čini,
tere tako priobučena
iz rodnijeh se strana dijeli,
i do malo prem vriena
u Carigrad dođe bijeli.
Gdje došavši, u dvor hodi
cesarova poklisara

s mnogom željom, da oslobodi
ljubljenoga gospodara.
Skrovno ište, hitro pita
za njegovo bitje svudi,
ili s varke, ili s mita,
što je začela, steći žudi.
U to i Osman car mogući
svim veliku želju ćuti,
glas od mira čekajući
s poljačkijem kraljom čuti.
S mnogom mislim cijeća toga,
što je plahos sva zaliha,
cijeni i sudi, da je od svoga
poklisara lijenos tiha.
Vas dan pače još pokoje
sebi i druzijem noćne smeta,
pitajući: gdi je? što je?
čeka li se brzo opeta?
Ali u njemu bez uzroka
pohlepa ova prešna nije,
sved bo misli, put istoka
da se dijelit bude prije.
Dilje od vijeka čase zove,
sprave od puta sved poteži,
i u pameti misli nove
sved od većijeh želja vriježi.
Nije mu dosta, što nareče,
kad u istok bude otiti,
da će izbliza i izdaleče
vernijeh vitez množ skupiti,
tere š njima bez krzmanja
spaholjane, janjičare
od turskoga vojevanja
na zakone vratit stare;
nu od plahosti steruć krila,
vas svijet veće priletiva,
s namišljenijeh tere sila
sve podlaga i dobiva.
Jur po moru i po suhu
nedobitan s mislim hodi,
i za sobom u posluhu
zapad i istok združen vodi.
Od Persije silna kralja
najprije dobit odlučuje,
i kraljevstva sva ostala,
ka po glasu slavit čuje.
Slavnoj španjskoj kruni opeta
on se uzda vrha doći,
i cesarstvo od dva svijeta
pod silu joj otet moći.
Na cesara njemačkoga
još oružje mnogo spravlja,
i pod sablju carstva svoga
s podložnim ga pucim stavlja.
Ni s franačkijem kraljom pazi
vjeru davno uhićenu,
i na njega sabljom slazi
u krstjanskom raspu općenu.
Pak s izborom od junaka
kad uzmnoži bojne sprave,
misli udrit na Poljaka,
i dignut mu krunu s glave.
Ah, saviše pršeć mlače
dobrzo ti zaboravi
boj poljački, gdi najjače
tve viteze mrtve ostavi!
Jeda ne znaš ti po dilu,
što spovijeda svudi slava,
nedobitnu vlas i silu
kraljevića Vladislava?
Spomeni se i svjedoči,
sram ostavi pri istini,
kolik rasap na tve oči
od vojske ti on učini?
Koliko li kraj Nestera,
mimo ljustvo sve ostalo,
paša ti je i vezijera
od njegove ruke palo,
ispred mača kad njegova,
gdi krv rijekom odsvud teče,
priko ubijenijeh vitezova
jedva s glavom živ uteče?
Vito kopje, štit pereni,
britka sablja, desna ruka,
kraljević je prihrabeni,
krstjanskoga svega puka.
Nu što velim, care Osmane,
i ti poznaš isti opeta,
da Vladislav zdrži obrane
od krstjanstva svega svijeta.
Samoga se njega bojiš,
od samoga njega predaš,
bez pokoja zato stojiš,
poklisara čim izgledaš,
poklisara, koga odavna
s mnozim darim ti poslo si,

da u njegova ćaćka slavna
žuđeni ti mir isprosi.
Ali čim car ne pristaje
smione misli uzmnažati,
želja u njem sveđ veća je,
poklisar mu da se vrati.
On u sebi sumuji veće,
od njegova duga hoda
da uzrok drugo biti ne će,
neg' li koja huda zgoda.
Tim vapije: „Gdi se dio?
Poljak toli nije daleko:
ili se je utopio,
ili ga je tko posjeko!"
I tako ga to pristraša,
da misleći u dne i u noći,
ne čini ina, neg' upraša:
gdje bit može, kad će doći?
Nu još želju kažuć istu,
dokli čuje, ne ima mira,
Kazlar-aga u kom mistu
gospođe mu lijepe izbira,
ki od podna i od istoči
jur budući prošo kraje,
kupeć lijepos od svijeh oči,
ka suđena najdraža je,
iz različijeh mjesta ote
množ svijetlijeh djevojčica,
od kijeh svaka cijeć ljepote
dostojna je bit carica,
ter s mlađahnijem njima doje,
na kraj mora najposlije,
gdi bi njegda grad od Troje:
bi, zašto ga sada nije.

Pjevanje sedmo.

Pri moru uprav srpskijeh strana
u pržinah pusta žala
leži Troja ukopana,
od grčkoga ognja pala,
slavna Troja, ka je svime
njegda istokom gospodila,
a sad ino nije neg' ime
nakon sebe ostavila.
Gdi su miri, gdi su dvori?
Nije zlamenja od ničesa:
što ognju osta, vrijeme obori
i pohara i poplesa.
Samo jošte nedaleče
Simeonte rijeka sama
s malo vode jedva teče,
i ona usahla s davnijeh plama;
a polak nje gora Ida
u vidjenju svomu zdrži
uspomenu od Parida,
koga oganj Troju sprži.
Ah, kud plahi mlače poje,
na ki li se put poteži,
kroz gorjenje neka tvoje
u pepelu Troja leži?
O mladosti, bez razloga
i razbora, viđ, tko hodi,
na što plahos tvoja mnoga
dovodi ga i navodi! —
Bješe danica objavila
jur svanutje dana bijela,
i istekla zora mila
s vijencom rusa oko čela,
kad za brodit sinje more
s djevojčicam, ke ga slide,
Kazlar-aga u istok zore
na korablju zlatnu uzide.
Šlje otole na sve strane,
da se otok svaki ophodi,
s družijem plavim cruce uzdane
a on uprav more brodi.
Gleda k stranam sjevernime
tijesna mora val nablizu,
komu Ele poda ime,
kad na očiju zginu Frizu,
i kojemu još njekada,
posluh uči Serse smioni,

vrhu njega bijena kada
mos veliki on nasloni.

Ah, nesvijesna oholasti,
kud se nijesi ti prostrla!
Dali scijeniš tvojom vlasti
srdžbe ukrotit mora vrla,

vrla mora, ki gradove
i kraljestva cijela ždere,
kada skoči na valove
i izide iz sve mjere?

Leandro, mladac zatravljeni,
gizdav mimo sve ostale,
slijedeć sve vil zrak ljubljeni
njegda plova ove vale,

nu srditi val zaklopi
njegove oči plahom silom
usred puta, kad ga utopi
prijekom vlasti i nemilom.

On se molit za slobodu
vjetru i moru tad ne krati,
da prinesu u pohodu
a utope ga u zavrati.

Ali u što molit uze
gnjevno more, vjetre plahe,
proljevajuć grozne suze,
podirajuć česte uzdahe,

s uzdasi mu vjetar veći,
a suzami more uzrasti;
tim on ištuć smrti uteći,
sam ju srete svojom vlasti.

Iza otoka od Teneda
crni se aga u to izvaža,
ki skri grčke plavi i ne da,
da ih trojanska vidi straža.

Lemno i Lezbo mimohodi,
i upravlja put na Šio,
ki doskoro u slobodi
sam je sebi gospodio.

Šlje po otocijeh na sve strane,
djevojčice da izbiraju,
s druzim plavim crnce uzdane,
a on brodi željnom kraju.

Na otok slazi, u grad ide,
plaču matere, oci blijede,
u što način nać ne vide,
da im djece ne odvede,

ter slobodu izgubljenu
naricati svak počinje,
veleć: Dali carskom plijenu
rađaćemo mi robinje?

Ah, sve imanje nije li dosta,
ke se od nas za inijeh stjeca,
težja sila da ne posta,
od ke nam se grabe djeca!

O žalosti plačna svima!
Vaj, nevolje gdje su ove!
svoju istu, jaoh, druzima
djecu rađat za robove,

i pun vaja i pun smeće
bit usiljen s teške službe,
u porodu im činit veće
neg' li u smrti plače i tužbe!

Može li se s hude zgode
ginut gorom smrti kojom,
neg' živeći bez slobode,
ne bit voljan dušom svojom?

O slobodo slatka i draga,
izvrsno te vik ne ljubi,
ni poznava tvoga blaga,
tko te ovako ne izgubi!

Vodi iz grada turska sila
djevojčica množ izbranu,
od kijeh svaka lijepa i mila
u svijetlu se rodi stanu.

Rodjaci ih i rodice,
pune tužbe, plača i vaja
skubuć vlase, grdeć lice,
do samoga slijede kraja.

Udaraju s teške muke
pokraj žala odsvudije,
put korablje steruć ruke,
ka im porode slatke krije.

Srce od smeće i od jada
razabrati njih ne more,
imaju li im željet sada
blage vjetre, mirno more.

Gnjev i milos sveđ u sebi
pamet vrte, svijes im viju,
što bi htjeli, što li ne bi
da odlučit ne umiju.

Ne ljubovce, neg' robinje,
scijene, da će caru biti:
huda miso tim počinje
u srcijeh se njih buditi.

Žele s misli hude ove,
da plah vjetar dme s planina,

da more udre na valove,
i da proždre svijeh pučina;
ali od želje bude ovako
bježi opet srce ureda,
i ako razlog hoće tako,
milos brani, ljubav ne da.
Crni se aga diže iz Šija,
i na lijevo čim se vozi,
Samo, Andro, Ikarija
i otoci mu stoje mnozi,
slavni otoci, od kih hvala
šte se puna pisma stara,
sad neznana mjesta ostala
s malo stada odizgara.
Delo svijetli, otkli svitu
danja i noćna svjetlos usta,
tamni diku glasovitu
prazan otok, zemlja pusta.
Vrhu mjesta suha i gola
obilježja crkve nije,
na zavjete boga Apola
gdje idaše vas svijet prije,
neg što na glas prazne jame
iz pustoši k svakom kraju
zamnivaju, i one same
odgovore mukle daju.
Medu otocim k lijevoj strani,
od kih aga množ zamjera,
u dalek su raspršani
Naso, Paro i Citera;
Naso, gdi svu crkvu imaše
njegda Bako bog veseli:
Paro, otkle resijaše
carske dvore mramor bijeli;
Pafo i Gnido jur božici
od lijeposti posvećeni,
a u otočnoj jedva slici
sad neplodni svim kameni,
i Citera, ka od ljubavi
lijepoj majci ime poda:
sad sve u grmu i u travi,
stijenje obraslo usred voda.
Gdje stan pucim bi vrijednime,
tuj sad pastir ovce svraća.
Ah, koliko može vrime,
ke s godištim sve privraća!
Slidi i obraća crnac veće
mimo Širo jedra bila,
gdi man kriše ženske odjeće
domišljatom Grku Akila,
silna Akila, kom svi puci
ime u slavnu čuše glasu
a njegovi sad unaci
zemlju težu, stada pasu.
Tako sreća svim puziva
u promjeni vječnijeh doba
promjenivat sveđ uživa
roba u kralja, kralja u roba.
Jedri hadum i ostaje
na desnu mu gora Sveta,
od starijeh Atos ka je
bila u davna zvana ljeta.
Kon Olimpa jošte gleda,
Pelio i Osa gdje se izmiču,
od kojijeh se pripovijeda,
da u nebo vrsim tiču.
Brda priklona i nizoci
brijezi su ovo svekoliko;
glasoviti nu pisoci
uspeše ih na toliko.
U pismijeh uzastiše
male ovako stvari u sebi,
a velike se izgubiše,
er, ko će od njih pisat ne bi.
Riječ je, ko se bjehu ljudi
gorostasni jur propeli
pod oružjem u požudi,
da bi nebo Jovu oteli,
oni od ovijeh postaviše
jednu vrhu druge goru,
neka uzidu na najviše
od nebesa strane goru.
Ali Jove, za strt njima
svim nesvijesnu ovu miso,
ognjevitijem trjeskovima
on čas ih je satariso.
Na veliko svačije smjenje
osta u temu izgled tada:
ko visoko prem se penje,
da nizoko sasma pada.
Nu dočime sinje vale
crnac brodi mora ovega
od njegove družbe ostale
sve korablje sretoše ga,
ke otoke nebrojene
mora Egea prošle bjehu,

i jur k njemu put Atene
vraćahu se u pospjehu.
U staroga luku grada.
koga davnje slave rese,
š njima svjema združen tada
Kazlar-aga uveze se.
S djevojčicam na kraj side,
i u malo opet dana
sve države on obide
od razlicijeh grčkijeh strana,
pazeć mjesta oko sebe,
gdi u stara bi vremena
Atene, Argo, Šparta i Tebe,
i Korinto i Mičena.
Sedam slavnijeh razumnika
države ove porodiše.
od kih ufat nije do vika
dohititi znanjem više.
Svako mjesto ovo poda
još za vječnu diku svoju
množ hrabrenijeh vojevoda,
nedobitnijeh sveđ u boju.
Od kriposti stare ostalo
ni imena sad tu nije,
s gradovim je znanje palo
i sva slava, ka bi prije
O bjeguće sasma vrime!
O nekrepka srećo odveće!
Koja stvar se pod vašime
promijeniti silam ne će?
Ah, jesi li ti, o slavna
grčka zemljo, ona mati,
plod čestiti ka odavna
od razuma dat ne krati?
Porodi li njegda one
ti mudarce glasovite,
ki nauke i zakone
ostaviše plemenite?
Sinovi li tvoji se glase
vitezi oni i junaci,
ki istok stavit vas poda se
s malijem vojskam biše jaci?
Ti li si ona puna hvale,
koja cijeća znanja tvoga
zvaše puke sve ostale
bez razbora i razloga?
Ah, obazri sad se na te,
i nevoljno bitje pazi,
nevjerstvo su starom plate
sadanji ovi tvoji porazi.
Eto veće nigdje u tebi
osobita nije vladanja,
sama ostaješ ti pod nebi
bez oružja i bez znanja.
Porušena u crnilu
veći dio ležiš pusta,
izgubila buduć silu
i od ruka i od usta.
Sloboda se tva ponizi,
dobro ti je svako oteto,
za vrat drži te u verizi
samosilje tursko kleto.
Ali sva zla ova huda,
koja trpiš sužna tako,
od višnje su pravde osuda
na življenje tve opako.
Nevjerstvom se tvojijem boli,
i nariči š njega jade,
jer pedepsa s neba koli
lakše ide, teže pade.
Jezdit crnac ne pristaje
priko ravne Livadije,
i s lijeva mu more ostaje
od Korinta zvano prije,
koga kraju nedaleče
od Priveze vali stoje,
zapad i istok gdje doteče
na pomorske dvakrat boje.
Tu u doba starijeh ljeta
Mark-Antonija razbi Augusto,
čim za dobit carstvo od svijeta
svaki od njih bješe usto,
Mark-Antonija, ki se obrati
svom korabljom i pobježe,
kad s ognjene odsvud rati
najvećma se more užeže.
O istočni vojevoda
ti ne bježa tad, neg' slidi
tvoj plam slatki priko voda,
ki nadalek letjet vidi!
Rimskijeh plavi množ moguća
nije tebe pridobila,
nego tvoja pobjeguća
Kleopatra lijepa i mila.
Pri carici srca tvoga
svega svijeta carstvo ostavi,

ter ljubovnik bolji s toga
neg' vojevoda ti se objavi.

Na istom mjesti s mnogom vlasti
skoro vitez španjski izbrani
turskom krvi more omasti,
i krstjanstvo sve obrani;

on na moru Turke pobi,
i ima dobit vječne slave,
a na kopnu ti ih pridobi,
o prislavni Vladislave!

Nu glas više s bojne zgode
od imena leti tvoga,
er on carske vojevode,
a ti razbi cara istoga.

Ali crnac, ko sve prođe
grčke strane bliže i dalje,
uputi se prešno i dođe
na ravnine od Farzalje,

gdi u vremena njegda stara
boj veliki oni posta
od Pompea do Cesara,
svemu svijetu štetan dosta.

Velikoga ovdi Rima
vijeće i istok vas u jedno
carstvu od svijeta među njima
učiniše grlo jedno,

da slobodi rodna grada
silni cesar glavu odsiječe,
ki tu s pucim od zapada
na domaći boj isteče.

Ovdi pobijeni i dobiti
Rimjani oni slavni biše,
ki narode sve na sviti
i pobiše i dobiše.

Njima nijedna vlas pod nebi
vik ne može doći vrha:
oni od raspa sami sebi
početak su bili i svrha.

Njih sloboda š njih poginu,
i to nesklad hudi uzroči,
kad zet svekru, otac sinu,
a brat bratu protiv skoči.

Tako davnji dub, ki žile
utvrdi odvik sred planine,
krepak stoji na sve sile
plasih vjetar, zlih godina;

usred njega ali kade
malahan se crv zavrže,
podgrize ga i da pade,
tegota ista sva ga vrže.

Ah, da je proklet, ko zameće
u rodnome nemir gradu,
i domaće vriježi smeće
u zavadi i neskladu!

U to u mnogoj ču radosti
Kazlar-aga glas pun slave
od neizmerne svim liposti
Sunčanice prigizdave,

i kako se bješe ova
djevojčica svijetla i mila
sred bijeloga Smederova
plemenito porodila,

i da nje je lijepos mnoga
svijetla rodom nad sve ine,
od koljena gosposkoga,
Đurđa despota i Jerine.

Mnoge crnce tim sjedini,
da pođu iskat lijepos novu
po bosanskoj kraljevini
i gospostvu hercegovu,

veleći im, da otprije
put država tijeh ne idu,
dokli od bližnje Arbanije
mjesto svako ne obidu,

a on s družbom svoga dvora
diže se uprav put Dunava
priko polja, priko gora
kud najpreči put poznava.

Priko mjesta, priko sela
maćedonskih uprečiva,
s desna ostaje grad mu Pela,
Filipova polja s lijeva,

Filipa, ki jaram stavi
najprije grčkoj jur slobodi;
ali većma se on proslavi,
što Lesandra sina rodi,

koga oružje i desnica
prostriješe se dokraj svita
priko grčkijeh svih granica
i istoka pridobita.

Aga i ostala družba svoja
na Kosovo dođe paka
glasovito polje od boja,
gdi ubi Miloš cara opaka.

Ne ustavlja se na Kosovu,
neg' li uprav kroz Toplicu
svrće k bijelom Smederovu
za nać slavnu Sunčanicu,
od ke, igdje put obrati,
ču zamjerne i velike
on liposti spovidati
jednim glasom sve jezike.

Pjevanje osmo.

Ljepota je od naravi
dar čestiti, slavno blago,
gdje se sabra, skupi i stavi,
sve što je ugodno, milo i drago;
od svjetlosti višnje zraka,
cvijet od raja pun uresa,
dobro, u kom su dobra svaka,
bistri izgled od nebesa;
najizvrsnije božje djelo,
u kom svijetu raj se otvora,
gdi pram sunce, istok čelo,
zvijezde su oči, lice zora;
od radosti i razbluda
skup izbrani, skladna mjera,
slatka od srca svijeh požuda,
mila od oči svih zamjera;
med prislatki, ki tko kuša,
čemer mu se sladak čini,
blizu i dalek od svijeh duša
želja i pokoj drag jedini.
Nu moguća ova lipos
s svijetlom krvi kad se združi,
dvakrat veću kaže kripos,
da ju dvori svak i služi,
u velikoj tere slavi
leti svuda glasovita,
i neznane puke travi
u najdaljijeh stranah svita.
O cesarska kćeri izbrana
u porodu okrunjena,
ti sva vedra, sva sunčana
s ljepote si i s plemena!
Rajski ures lica tvoga,
ki moć izrijet nije besjedom,
Vladislava prije slavnoga
zanije glasom neg' pogledom.
Tim on želeć, da bi steko
dragu milos pred tvim licom,
kraljicom te je svom nareko
i ljubljenom vjerenicom.
Ali dočim nije daleče
namijenjeni tvojoj sreći,
iz sjevera ter ti istječe
sunce bijeli dan noseći,
tva ljepota rajska prosti,
mala ptica s tanke hvoje
ako istočnoj tvoj svjetlosti
iz dubrave pjesni poje.
Kraljeviću vjereniku
veće istočni car zavidi
pleme i lijepos tvu veliku,
neg' svu dobit, s ke još blidi;
steć bo može on na svitu
izgubljenu slavu u boju,
nu lipotu plemenitu
ne vik naći kako tvoju.
Pod zvijezdami tvoga uresa
nije bilo, ni će biti:
jedno je sunce vrh nebesa,
jedna lipos tva na sviti.
Otmanović tim zaludu
poslo je iskat svuda sebi,
da caricu naći budu,
o kraljice, sličnu tebi.
S tvojijem drazijem natjecati
u svem se iste; ali ne će
u ljubovcah on imati,
neg' u oružju bolje sreće.
Sila mu je da izgubi,
i inako moći nije,
tako u lipoj sada ljubi,
kako u vrlom boju prije.
Jur je došo Kazlar-aga
k Smederevu bijelu gradu

za iznaći kćer Ljubdraga,
Sunčanicu lijepu i mladu.
Svijetla je ovo djevojčica
od koljena desposkoga,
vid žudeni i zenica
slijepa starca, ćaćka svoga,
ki se unuka unuk zove
Đurđa despota i Jerine,
od kih ime i sad slove
niz slovinske pokrajine.
Za sve da su Turci hudi
gospostvo mu staro oteli,
gosposke se kaže ćudi,
plemenit se djelim veli.
Prut kraljevski, njekad ki je
u rukah mu djedim bio,
njemu je sada štap, na ki je
tešku staros naslonio.
Države one gdje nekada
vlas desposka sterala se,
kratka mu je sad livada,
vrhu koje stado pase.
Straže mu su psi uzdani,
krotke ovce puk podložni,
a pastiri i gorani
prijatelji najuzmnožni.
Priprosta mu je kućarica
mramornoga mješte hrama,
a raskošna svim ložnica
trava uvehla, suha slama.
Šatori su izvezeni
zelenoga dubja kitje,
jestojska mu je sat medeni,
voda i mlijeko slatko pitje,
a od zlata čaše izbrane,
slatke piće u kih stoje,
ruke bijele i snježane
milostive kćerce svoje.
Dobri ovako starac traje
najpokonjih dana dio,
ki od dvanaes sinova je
čestit otac njekad bio.
Ali njemu smrt nemila
kroz namjeru hudu i priku
svih je u brzo polomila,
da ne osuši lica viku.
Tim je on sada osto veće
jak opsječen dub u gori,
komu vihar s plahe smeće
grane skrši i obori.
Vuk i Ljubdrag, kih slovjaše
glas s istoka do zapada,
s puške ognjene mrtvi ostaše
u podstupu Prage grada.
Gojko i Uroš sred zasjeda
od turske su sablje pali,
ki su u ognju priko leda
za cesara vojevali.
Mikleuša i Stjepana
more utopi na pučini,
a dopane smrtna rana
Vlatka od guse u planini.
Glavu izgubi Grgur svoju
s prijateljskih zlih privara,
a u rdeljskom stignu boju
smrt Miloša i Lazara.
Janko i Lauš od svijeh bjehu
samo ostali jošte živi
za razgovor i utjehu
ćaćku u teškoj suprotivi,
ki svu ljubav složi i stavi
od dvanaes u dva ova,
i ko oči dvije u glavi
i gleda ih i milova.
Ali huda nad sve ine
dobrzo mu sreća uzroči,
da mu ujedno zrak pogine
i od dva sina i od dvije oči.
Janka ne može uzdržati,
da se na boj ne uputi;
u bogdanskoj tim ga rati
pogubiše Turci ljuti.
A Lauša u isto vrime
srete prika smrt na domu,
ki ćaćkovo zovuć ime
umrije u rukah ćaćku istomu.
Tad toliko plakat uze
od dvanaes probijen strila
tužni starac, da ga suze
oslijepiše s grozna cvila,
i svršio još bi u plaču
dni kroz teške nepokoje,
razgovora da ne začu
od jedine kćerce svoje.
Sunčanica mlada i lijepa,
od ke slovu svud kriposti,

svijetlo ufanje ćaćka slijepa,
i štapak je u starosti.
Mile unuke on viditi
želi od drage kćerce ove,
i u njih opet ponoviti
sebe i mrtve sve sinove.
Ali je zaman da itko sada
nje ljepotu dvori mnogu.
zašto djevstvo ona mlada
zavjetova višnjem bogu.
Mudri ćaćko s biljeg veće
pozna ovu nje odluku,
i što obljubit kćerca ne će
vjerenika, ćuti muku.
Nu u sebi opet sudi,
da od djetinstva plaha ishodi
ta nje miso, s koje žudi,
da dni tako sama vodi;
tim neka u njoj od ljubavi
probudi se časna želja,
on razlike igre stavi
od radosti i veselja.
Od bugarskih mlados sela
na igre se kupi ove,
i ljuvena i vesela
sjediljkam ih milim zove.
Lijepe djevojke i gizdave
i seljani mladi š njima
na nje idu i vrh glave
svak od cvijetja vijenac ima.
U tanac se svi hitaju,
svi začinju slatke pjesni,
i razlike igre igraju
u pokoju i u ljuvezni.
Vrh livade mlad uz mlada
sjedi u cvijetju razlikomu,
i riječ s riječim hitro sklada
na uho šaptom ovi onomu.
Natječu se tuj pastiri,
i ukazat svaki uživa,
da skladnije diple sviri,
i da u sladi glas popiva.
Zatjecat se još ne taže
pastirice najmilije,
ka začinje pjesni draže,
ka li vjenčac ljepši vije.
Sjediljke ove skupio biše
starac Ljubdrag na svom stanu,
jeda srce tvrdo odviše
od sve kćerce one ganu,
ter od mladijeh, kih ustrili
slavna lipos nje velika,
kigodi joj tu omili,
i obere ga vjerenika.
Tad kon lijepe Sunčanice
na sjediljke sej ljuvene
odsvud mlaci i mladice
skupiše se nebrojene.
Ona mlada, za sve da je
mučna u srcu cića toga,
poslušna se kazat haje
zapovijedim ćaćka svoga.
Sve najljepše gube ime
prid uresom nje uresa,
jak prid suncem istočnime
jasne zvijezde od nebesa.
Čisti zlatni pram od kosi
na vjetric je tih rasplela,
a od razlika cvijetja nosi
vjenčac vrhu vedra čela.
U pogledu ljuvenomu
razbludno joj sja danica,
a u rajskom licu svomu
capti trator i ružica.
Na ustijeh joj od veselja
rumena se ruža smije,
koprenica snijega bjelja
bjelje od snijega prsi krije.
Tako ona milo hodi,
i toliku svjetlos ima,
da u jedno vrijeme izvodi
tančac stupom, dan očima.
Pače cijeneć da je zora,
što su oči nje ljuvene,
rumena se rusa otvora
i različko cvijeće zene.
Bijelim rukam po livadi
s drugam ga ona brat počinje,
seljani se dižu mladi,
kolo okolo njih začinje.
Usred kola od svirali
i od dipli na glas mio,
da zabave sej pohvali,
zače ovako mlad Radmio:
„Družbo lijepa i vesela
od mladahnijeh pastirica,

kim sred oči zora bijela,
a sunašce sja sred lica,
pridružite u ljuvezni
s našijem vaše skladne glase,
da pojući slatke pjesni
bitje ovo proslavja se.
Pojmo, pojmo, družbo draga,
bježi mlados, leti vrime,
od prolitja doba blaga
uživajmo prije zime.
Ne čekajte, svijetla prama
zlato u srebro da se obrati
bez svjetlosti i bez plama
lijepih se oči pogled skrati.
U mladahna svoja lita
svaka od vas, lijepe moje,
grli rados, ljubav hita',
želje ispunjaj slatke svoje.
Čestitos je ovo živa,
blaženstva su ovo prava,
ovako se lijepa uživa
mlados i nje dika i slava.
Što se pita, da se ima,
što se žudi, da se steče,
što je lijepo blizu očima,
da i od srca nije daleče;
da dva mlada jedno žele
u životu stravljenomu,
i da vode dni vesele
živeć jedan u drugomu“.
Radmio prista, i taj čas se
š njim u tanac svi hitaju;
dva začinju, a u sve glase
skladno ostali otpijevaju.
U šapat se igra obrati,
ko se u tancu dozačina,
pak uzeše popijevati
četr mlada seljanina.
Prvi poče, ko njekada
od hercega od Stjepana
ugrabi se ljubi mlada,
ka mu sinu bješe dana,
i ki je ona jad i smeću
i ćutjela i podnila,
čim na starcu svim mrzeću
draga je mlaca promijenila;
i ko paka cijeća toga
sin mu se je poturčio,
i iz gospostva herceg svoga
s djecom inom prognan bio.
Zapopijeva drugi opeta,
ko Biogradu pomoć poda
prema silam Mahumeta
Ugrin Janko vojevoda,
i kako se ispod mira
grada toga car oholi
ljuto ranjen tad istira
veće mrtav živ nego li.
Ko se iz grada Dubrovnika
— kliče treći — k Zadru uputi
Đurađ despot, za na prika
zeta Ugre podignuti;
i od Sibinja ko ban slavni,
i ugrska sva gospoda
tad ustaše na boj spravni,
neka mu se pomoć poda;
i ko s vojskom iz Budima
kralj Vladislav sam se otpravi
ter Murata s neizmijernima
silam razbi na Moravi.
A četvrti kliknuo bješe,
ko ugrske skladne volje
Matijaša kralja uspeše
iz tamnice na pristolje;
i ko utruđen kralj hrabreni
rvuć vojske od Turaka,
na kopju se često odmijeni
od despota Vuka paka.
Bugarkinje jur pristale
i pjevanja bjehu draga,
kad smete igre sve ostale
svim došastjem Kazlar aga.
Pokli iska svud po gradu
Smederevu on zaludu
Sunčanicu lijepu i mladu
ukazati da mu budu,
brži nego brza strijela
otole se s družbom dijeli,
bivši čuo, da se u sela
Ljubdrag otac š njom priseli.
Tu je nađe u zabavi
od veselijeh sjediljaka,
i u pogledu nje objavi
taj čas mu se sunčja zraka.
Pače bijelijem danom svanu
crnom agi noćno lice

na ljepotu rajsku izbranu
od sunčane Sunčanice.
Zapažene odsvud vidi
u nju jednu svačije oči,
i cvijet sunce gdje ju slidi
pored suncem od istoči.
Ali crnac ko se ugleda,
ne zna od straha nitko, gdi je;
sjemo tamo svak ureda
hoće bježat, a ne umije.
Sunčanica i š njom lipa
družba od straha i od srama
cvijetje iz skuta na tli sipa,
ko za zlatnijeh braše prama.
Poniknute lijepe vile
zamukle su mramorkome,
cijeneć, da su tako skrile
same sebe sjenom svome.
Odsvuda su vrhu lica
vlase od kosa raspustile,
ali između zlatnijeh žica
sjahu im većma oči mile.
Hitri hadum svijem objavi
veseo pogled, sliku dragu;
sprijed na prsi ruku stavi,
i u besjedu kliče blagu:
„Družbo mila, dni čestite
ki trajete sred dubrave,
uživajte i slijedite
lijepe igre i zabave.
Nitko ne imaj strah ni čezni,
er došastje moje ne će
razvrć vaše tance i pjesni
ni donijet vam gorke smeće;
pače u družbu vašu, ka je
mnoge sreće, mnoge česti,
gdi u miru svak dni traje,
i ja ću, za nać mir, uljesti:
tim gizdava družbo mlada,
ovdi, gdi ste vi skupljeni,
ne budi vam mučno sada
dat zamalo mjesto i meni".
Ko izreče te besjede
gdi sjen velik dub prostira,
sam bez družbe Turčin sjede
sred seljana i pastira.
Milostivo na staroga
Ljubdraga se pak obrati,
tere poče ovako ga
s tvrdijem kletvam uprašati:
„Ah, tako ti bog s visine
vratio očima vid žuđeni,
vrijedni i dobri domaćine,
pleme tvoje spovjeđ meni;
a po carsku slavnu glavu,
tako ne po sabljom mojom,
kad istinu skažeš pravu,
ne ć' me uvrjedit riječi tvojom.
Stari tvoji tko su bili,
rec' slobodno bez ozira:
jesu li oni gospodili,
i iz gospostva ko ih istira?"
Na ovo u srcu smućen svomu,
kliče starac pun žalosti:
„Spomenjivat nevoljnomu
mučno je prednje čestitosti;
er koljeno plemenito
od pomoći tomu nije,
koga uboštvo vjekovito
pod teškijem ropstvom krije.
Nu gospodar taki kada
zapovijeda blago i milo,
pod zakletvu ter mi sada
od oči se to stavilo,
od ničesa ne ću predat,
sve ću kazat, nu, jaoh, bolje
naricaću, neg' spovijedat
od starijeh mojijeh nevolje.
Diže se iskat u svom dvoru
Lazar, despot od Servije,
dva junaka po izboru,
da uda za njih kćeri dvije
Lijepu i mladu Vukosavu
da Milošu Kobiliću,
a ponosnu i gizdavu
Maru Vuku Brankoviću.
Od Mare se i od Vuka
slavni despot Đurađ rodi,
vrh raškoga svega puka
nakon svekra ki gospodi.
Od Đurđa se i od Jerine
Mara opet kći rodila,
cijeć ljepote nje jedine
ku obljubi carska sila;
nu se od cara bjehu silna
obljubile većma tada

plodne strane, mjesta obilna,
gdi s Jerinom despot vlada.
On na dvore ko njegove
za caricu im kćer odvede,
posla im konje po sinove.
i primami ih, da ga slijede.
Podiže se pak da steče
pod oružjem njih države,
i jedva despot živ uteče
ispred sablje sve krvave;
a Jerina iz bijeloga
Smedereva izagnana,
za nać Đurđa vojna svoga
put ugrskijeh pođe strana.
Ovake mu pak da glase,
u Budimu kad ga srete:
Trgaj, trgaj sijede vlase,
tužni starče, s hude štete,
Gospostvo ote i isposijeca,
tvoje vojske car ognjeni;
Grgur, Stjepan naša djeca
robovi su oslijepljeni.
Čuj, ke mi su sinci mili
po jednomu sad glasniku
plačnoj majci poručili
trudne glase, zgodu priku:
Srce će se tve napola
rascijepiti, majko tužna;
tva dva sinka, dva sokola,
dva slijepca su i dva sužna.
Ti po svakoj svijeta strani
gledaš, majko, na dan bio;
nama se je zrak sunčani
mlađahnijem ugrabio.
Razlog bješe: mi dvojica
da smo štapak ćaćku i tebi!
s ćaćkom starcom ti starica
da nas vodiš, sad je trijebi.
Ali slušaj svu nezgodu
i naš teški jad nemili:
s očima smo i slobodu
slatku i dragu izgubili.
Carica nas, majko draga.
sestra naša, kćerca tvoja,
prid Muratom ne pomaga,
komu ljubi bit dostoja;
pače i ona, vajmeh, ista
da nam kuću iskorijepi.
vrlom caru na svjet prista,
zajedno nas š njim oslijepi!
Ni joj ganu srce tada
tvrđe od stijene, vrlje od zvijeri,
ljubav od dva braca mlada,
hudu miso da ne tjeri:
zato, ako taj put slijediš
ti, da lijepe sve gospoje
u Budimu kad razvidiš,
dvije nevjeste nađeš tvoje;
kada budeš, majko, tamo
među ugrskijem gospojami.
tužna majko misl samo,
ke ćeš hvale podat nami.
Jeda riječeš: Imam živa
ja dva sina, dva junaka,
u kih stoji i pribiva
moga srca rados svaka?
Dva sina imam, moć ćeš rijeti;
nu dva slijepca, nu dva roba;
oteše mi ih turci kleti,
i sada mi ih drže oba.
S nesrećnoga segaj glasa,
ki mu pođa plačna ljubi,
starac despot pun poraza
smrtno ublijede, riječ izgubi.
U žalosti i u bolesti
stanovit se omramori,
ali ko se pak rasvijesti
jedva ovako progovori:
Otkada smo izgubili
sva ina dobra mi na sviti,
nastojmo se turskoj sili
sužnji u staros ne činiti.
Verna drugo, sa mnom hodi
put slavnoga Dubrovnika,
gdje se gostu u slobodi
drži vjera svim velika!
Ali Murat buduć slišo,
Đurađ despot sa svim blagom
u Dubrovnik da je otišo,
slobodom se štitit dragom,
prešno otpravi poklisare
k Dubrovniku svijetlu gradu,
knezu i vijeću ljući dare,
da mu u ruke Đurđa dadu;
ili inako on zaprijeti,
u krvavu ljutu boju

da će na njih grad podrijeti
carsku ognjenu sablju svoju;
nu Dubrovnik sred pokoja
ki od slobode krunu steče,
s mita od zlata, s prijetnje od boja
od vjere se ne poreče,
tako da isti car oholi
čudeći se tada kliče:
Cijeć tve vjere krepke toli
vijek ćeš živjet, Dubrovniče!
I tako se prem dogodi:
još Dubrovnik s davnjom krunom
stoji cijeć vjere u slobodi
među lavom i drakunom.
Ah, da bi uvik jakno sade
živio miran i slobodan,
Dubrovniče bijeli grade,
slavan svijetu, nebu ugodan!
Krune ugrske veći dio,
svu bosansku kraljevinu,
i gdi je herceg gospodio
vlas poda se turska ukinu;
još sred usta ljuta zmaja
i nokata bijesna lava
oko tebe s oba kraja
slovinska je sva država.
Robovi su tvoji susjedi,
teške sile svim gospode;
tve vladanje samo sjedi
na pristolju od slobode.
U slobodnu gradu ovomu
od zetovijeh tako ruka
sačuva se despot, komu
ja sam unuk od unuka;
i od našega svega traga
ne nahodi nitko se ini,
razmi ova kćerca draga,
ka je razgovor moj jedini“.
Ko ču ovo crnac, skide
zlatnu maramu iza pasa,
Sunčanici ter otide
i u način ju blag prikaza,
veleć: „Tva je sreća sada
i velika i čestita,
istočnom si caru lada,
o djevojko plemenita!“
Sunčanica tada svrnu
oči od srama i poniknu:
a svu ostalu družbu crnu
crni hadum k sebi viknu;
nu š njim ne hteć da se dili
djevojčica časna i lijepa,
ugrabi ju on po sili
isred skuta ćaćka slijepa.
Otet bi se mlada uzela
strašnom crncu, ki ju hvata,
golubica jakno bijela
crnom orlu iz nokata.
Ali Ljubdrag u sljepilu
tužni starac nad sve ine
čuvši grabit kćercu milu,
uhiti se za sjedine,
i ne ufajuć, da ju obrani,
zaupi u glas pun žalosti:
„Na ovo li me, jaoh, dohrani
teška i trudna ma starosti?
Dali dosta, srećo huda,
djedinstvo otet me ne bi ti,
i od despota slavnijeh svuda
pastirim nas učiniti,
i ljubljenijem sinovima,
ki biše oči mojih zenice,
da moj život spravljat ima
i kolijepke i grobnice:
nu me sada sasma ovako
slijepa starca još pokosi,
čim se moje dobro svako,
ma jedina kćerca odnosi.
O ma kćerce! Nije je, nije!
Sunčanice, kćerce mlada,
tvoj sunčani ures gdi je?
Jaoh, tko mi te grabi sada?
Ozovi se, kćerce mila,
viđ, koja me boles cijepa,
ah, komu si ostavila
ćaćka tvoga stara i slijepa?
Za ovo li, smrti prijeka,
gluha mi se vazda kaza,
ma nesrećna staros neka
mre s huđega sved poraza,
moja slijepa staros ova,
ka mi u licu smrt svjedoči,
bez gospostva, bez sinova,
i bez drazijeh, vajmeh, oči,
i bez tebe, slatko ufanje,
kćerce mila, u koj meni

i sinovi su i vladanje,
i od oči vid žudeni!“
Starac Ljubdrag tuži ovako;
ali što mu toj pomaga?
S kćercom mu se veće odmako
podaleko crni aga.
Sunčanica sprva od straha
učini se mrazna stijena,
blijeda, nijema, bez uzdaha,
iščeznuta, zapanjena.
Pram razvezan u slobodi
lice joj plačno obletiva,
nosi se ona, a ne vodi,
veće mrtva nego živa.
Nu ko malo razabra se
i pogleda, tere vidi
strašne i grde crnce uza se,
opet vene, čezne, blidi;
gorka je boles opet smeta,
opet zavrć riječ ne može,
priuze teški strah je opeta,
i opet se prinemože.
Ali ko se njoj zatime
pobjeguća duša vrati,
kliče glasom žalosnime
u ovi način naricati:
„Gdje sam tužna? Ah, jaoh, koja
ugrabi me ovo sila?
O žalosna majko moja,
na što me si porodila?
Od koga sam, jaoh, vođena?
Robinjica gdje ću mlada
nemilosno zaplijenjena
u ćaćkovu skutu sada?
Sinoćka sam omrknula
ja u ćaćka kći jedina,
a jutros sam osvanula
u crnoga Arapina.
Komu, ćaćko mili, komu
jedina te kćerca ostavi,
ka je životu trudnu tvomu
sveđ nosila pokoj pravi?
Ah, čijeme ćeš jade i smeće
teške tvoje samiriti?
Ko li ti će uzdan veće
slijepu u staros štapak biti?
Silnu caru od istoka
mlađahna se vodim sužna;
i što je hude s toga uzroka
časti mom se bojim tužna,
dragom časti, ku odavna
ja prikazah višnjem goru,
i za ku sam podnijet spravna
svaku muku, smrt najgoru.
Ali ako me ti oteti
nijesi jaki, ćaćko mili,
ni imaš sila za oprijeti
mogućoj se turskoj sili,
dođi, dođi, na smiljenje
jeda ganeš skup oholi,
tere tvoj plač i cviljenje
za mene se tužnu umoli;
jeda za otkup me mladosti
mješte zlata u ke vrime
od nesrećne tve starosti
grozne suze Turci prime;
jeda kako oči slijepe,
jaoh, i stare tve sjedine
iz njih srca iskorijepe
nemilosti i vrline.
Ali nigdje nije nikoga,
ko bi mene pomoć htio.
Ćaćko, ufanje srca moga,
i ti li me si ostavio?“
Htijaše slijedit plač svoj ljuti
Sunčanica još naprijeda,
kad se oštri crnac smuti,
srčno na nju ter pogleda.
„Oj djevojko!“ vapeć, „mlada,
dosta si se plakat čula,
ah, umukni veće sada
kamenito zamuknula!“
Ali dočim pute slidi
k Carigradu on najpreče,
eto se ulak jedan vidi,
gdi uprav njega tijekom teče.
Ovi netom prida nj dođe,
lis mu carski prikaživa:
on ga prima i vrh svoje
glave stavlja, pak celiva.
Mlad car trpeć mučno odviše
od istočnijeh sprava cknjenje,
agi u tomu listu piše
otkrio srca svoga htjenje.
Pisaše mu, da put strane
Carigradske naglo grede,

i da veće izabrane
djevojčice sve dovede.
Veljaše mu još, da svudi
Sokolicu pošlje iskati,
i da joj kaže ko car žudi,
da ga u istok i ona prati.
Bješe lijepe zatočnice
mladi se Osman uželio,
ke ga zani drago lice,
a ustrijeli pogled mio.
Uzo bi opet nagledati
rajskoga se nje uresa
i oči svijetlih, u kih sjati
sunce vidi se od nebesa.
Pače on puta ne umije
naći u istok, kijem će poći,
dokli istočno sunce prije
ne isteče svojoj noći.
Ali ova miso svoja
ne će druzim da se objavi,
krijuć željom ljuta boja
slatku želju od ljubavi.
Nu se hitri hadum stavlja,
i jednoga crnca uzdana
po bojnicu lijepu otpravlja
put poljačkih ravnih strana,
buduć imo glase tada,
da još po toj kraljevini,
za osvetit cara mlada
s drugami ona rasap čini.

Pjevanje deveto.

Velika se, o ljubavi,
vlas ognjenih tvojih strijela
u pogledu lijepom slavi
oka draga i vesela;
ali vele veća i jača
u kraljevskom srcu biva
čas, ka strijele tve potlača,
i sve sile pridobiva.
Nije čudo cijeća toga,
Sokolica svijetla i mila
cara Osmana ljubljenoga
da je slidit ostavila.
Trudno mladoj bi podnijeti,
i smetena tim se reče,
za kijem željno srce leti,
da i stupaj hro ne teče.
Bio je nemir najžešći,
ki stravljena dika oćuti,
dalek sunca drazijeh oči
tamnom noći zamrknuti.
Ali obola i moguća,
iz krvave mrzi je rati
s Turcima se pobjeguća
prid Poljacim ukazati.
Tim otkada lanjsko lito
mlad kraljević razbi cara,
s drugami ona strelovito
preko leškijeh strana udara,
leteć mnokrat sred potjera
sjemo tamo po prostoru
od Odera do Nepera.
i s Nestera k njemškom moru.
Čim bojnica tako izbrana
veće puta tijekom minu
plijeneć, paleć sa svijeh strana
svu poljačku kraljevinu,
u slobodi smiona odviše
doć se usudi najposlije
u dubravu gustu više
grada od tvrde Varšovije.
Bješe u svrsi kolovoza
jur počela jesen plodna,
kad zadaždje s grozni jeh loza
rujna i zlatna pića ugodna.
Prem osvanu dan čestiti,
koga vječna biće slava,
dan veseli od dobiti
kraljevića Vladislava,
u ki bez broja i bez kraja
vojsku on razbi i zatjera
istočnoga ljuta zmaja
lanjsko ljeto kraj Nestera.

K poljskom kralju na dan ovi
skupiše se sred Varšova
sve vojvode, svi knezovi
i staroste od gradova,

tere pokli tu u mnogu
bogoljupstvu u sve glase
najprije hvala višnjem Bogu
u prisvetoj crkvi da se,

u razlike svak načine
sa svom se opet moći stavi,
da spomena nad sve ine
srećnoga se dana slavi.

Mlad kraljević i po izboru
š njim gospoda ina tada
podranili bjehu u zoru
lov loviti izvan grada.

On razlike tjereć zvijeri
hoće ukazat svijem očito,
kako s vojskom cara tjeri
u dan isti prednje lito.

Pod bogatim odjećami
od crljena sja grimiza,
gdi se biser i drag kami
vrh pošvena zlata izniza:

na pasu mu je mač zlaćeni,
vrh glave mu trepti perje,
a pod njime konj ognjeni
lakši i brži neg sjever je.

Tako je vidjet bog sunčani
i u oružju i u obrazu,
kad zvijeri iskat i on podrani
po nebeskom svijetlom pasu.

Brat Kazimir, stoprv komu
lica zlatni mah cjeliva,
i on na konju ognjenomu
zlatno odjeven uza nj siva.

U istoku od mladosti
zora od slave još mu istječe,
a od hrabrenstva i od liposti
stere zrake nadaleče.

Stjepan mladi brat uz njega
kaže istaknit djelim ime,
brži od plama, bjelji od snijega
igra urešen konj pod njime.

Jezde i svijetla braća ina
kon slavnoga Vladislava,
i od oružja i od haljina
zamjerna je svijem naprava.

Lijepi i mladi kraljevići
na njegovijeh zracih sjaju,
jakno sivi sokolići
kad se u sunce zagledaj .

Vojevode, knezi i bani
prid njim redom jezde u dici,
odjeveni i oružani
plemenito svi kolici.

Plemenita družba ova
s dobitnikom turskijeh sila
na odlučena mjesta od lova
ovako se uputila,

a varšovske lijepe i mlade
sve gospode pune dike
izišle su vrh livade
pokraj bistre Visle rike.

Tih se tančac medu njimi
tuj zameće u ljuvezni
u kom glasim medenimi
kliknuše ove slatke pjesni:

„O čestiti i hrabreni
kraljeviću Vladislave,
svak je veseo u spomeni
nedobitne tvoje slave!

Ti, o sivi naš sokole,
u mladahna tvoja ljeta
potlačio si Turke ohole
i dobio cara kleta.

S tebe obranu svu primila
kraljevina je naša svudi,
s tebe opet se razgojila
u pokoju, ki svak žudi.

Svud težaku zemlja blaga
s tebe obilne vraća plode,
s tebe optječe mjesta draga
med iz dubja, mlijeko iz vode.

S tebe veseo krotka stada
pod sviroku pastijer pase,
s tebe putnik miran sada
grede pojuć u sve glase.

Konj, koji se bijesan jaha,
s napuhanijem nozdram prije
rža, pjeni, oganj paha,
vihar vidjet bi svudije,

blag i krotak zelen milu
na livadah sad uživa,
tere bojnu ljutu silu
na ljuvenoj promjeniva.

Skladni puci, mirna sela,
travna polja, doba ugodna,
rojne pčele, stada cijela,
žitne njive, dubja plodna.
Razvedren je svak u licu,
glasi ti ovo svi govore:
veće lijepu vjerenicu
na ćaćkove vodi dvore!
Kraljeviću, sve je spravno,
ne ckni veće pir veseli:
u unucijeh ime slavno
ponoviti naš kralj želi.
Tvojim zracim čin' da optječu
ova naša mjesta i dalja,
i radaju se i istječu
sunci od sunac, kralji od kralja!“
U što na čas dana blaga
tanac vode sej gospoje,
i ovako se pjesan draga
Vladislavu slavnom poje:
eto smiona Sokolica
iz dubrave guste izide
s dvanaes bojnih djevojčica,
ke ju svudi slidom slide.
Jak lavica usred gora,
kad pritisne glad ju ljuti,
na sve strane uši otvora
oslušujuć kud se puti,
ako iz dubrav gustijeh kada
pastirske ona dipli čuje,
žudeć da tu pasu stada,
veseli se i raduje.
i misleći da brzo ima
na volju se nasititi,
k onoj strani put uzima,
leteć u tijek streloviti:
zatočnica tako ohola
na začinke slatke i mile,
kim se bjehu posred kola
lijepe gospoje oglasile,
vapije: „Evo plemenite
sreće, evo lijepa plijena;
tec'te, o druge me, tecite
na bogastva neizrečena!
Slijed' me svaka, svaka osveti
sebe, cara, tursku vjeru,
spomenjujuć u pameti
lanjsku dobit i potjeru!“
Dobro ovoga ne doreče
Mogorkinja dikla vrla,
a tište se i zateče
na brzomu konju hrla.
Lete za njom, a ne teku,
i nje druge nagle i hitre,
i plijen željni da prije steku,
brzijem konjim stižu vitre,
ter u način poplavice,
ka s obilnijeh voda rijekom
plaho se oreć niz litice
sve što sreta nosi tijekom,
jedna jednu sprijed desnicom
za snježane prsi hvata,
druga drugu nica licom
stere konju priko vrata;
njeka za pram rudi od kosi,
a za ruha njeka sviona,
za ruku onu ova nosi,
za pas zlatni ovu ona.
Priko noćne tako tmine
sred divjači vuku prike
vukovi ovce u načine
nemilosne i razlike.
Bojne dikle brže od strijele
tekuć poljem u pospjehu
z drazim plijenom sve vesele
odmakle se dalek bjehu,
kad gospode ugrabljene
budući se osvijestile,
sve u glase sjedinjene
tuže, ciče, plaču i cvile.
Njeka ćaćka draga svoga,
nika bratju milu, a nika
uzdišući ljubljenoga
zove u pomoć vjerenika.
Još slobode slatke cića
ne pristaju na svom moći
vapit slavna kraljevića,
da ih otet bude doći.
Ali se od njih svijeh zamani
ciči, plače i tuguje,
u zaklonoj ako strani
nije nikoga, da ih čuje.
Grm ih spleten, dubje često,
gustim gajom jur opstrije,
pače kitnim hvojam mjesto
nebesom ih istim krije.

Ukraj gaja gusta toli
dubrava se jedna otkriva,
brza ju rijeka grli doli,
a tih vjetric zgar celiva.
Rudi jasen, brijes široki,
bor zeleni, joha bijela,
divja lijeska, drijen žestoki,
kitni javor, vita jela,
i česvina od sto vijeka,
i hras davnji tu se ustara,
ni im je nigda sila prijeka
naudit mogla od vjetara.
Proz dubje ovo hrlo stado
od razlicijeh trka zvijeri,
a po granah leteć rado
jato od ptica sved žuberi.
Bistra rijeka s veće traka
u dubravu gustu ulazi,
od sunčanijeh ka ju zraka
čestijem kitjem čuva i pazi.
Ali sve se vode staju,
i jezero sred nje čine,
ljetne danke u kom traju
lijepe vile od planine.
Družba istočnijeh zatočnica
slidi smiona i slobodna,
gdi ju glasom od vjetrica
dubrava ova zove ugodna.
S duga tijeka svaka trudna
znoj na svijetlom licu otira,
i od vrućine od poludna
jaše u dubje polag vira.
Sokolica prihrabrena
prid njima se nagla puti,
i u dubja ih skut zelena
klikuje ovako počinuti:
„Eto je pastir svratio stada
u podgorje na plandište
svak pod dubjem sred livada
pri kladencih vjetric ište ;
zato i mi, druge mile,
čim sunce odzgar pripeklo je,
hod'mo, gdi sjen dubja dile,
za trudima nać pokoje.
Uživajmo slatke hlade,
gdi nas zove draga sjenca,
a konji nam vrh livade
neka pasu kod kladenca.
A ti, kad si toli svijeto
u junaštvu, Vladislave,
hodi otima' robje oteto,
čekamo te sred dubrave!
Ne straši nas tva desnica,
cijele vojske s tobom vodi,
s dvanaes samih djevojčica
ja te čekam u slobodi.
Od prijekora i od sramote
po svijetu ti glas će otiti,
ispod grada da ti se ote
cvijet gospoda plemeniti,
i da iz ruka dvanaes žena
ne mož' ti ga opet steći,
ti, ki u slavi od imena
letiš junak sad najveći.
Ah, ne trpi, da su vrijedne
na tvoj kući, u tvom mjesti
djevojčice mlade jedne
dan od tvojijeh slava smesti;
ali u tebi srca nije
na polje izit nam protiva,
da vlas žen ka ne dobije,
tko prije care pridobiva.
U to, druge moje izabrane,
ne bojeć se od potjera,
osjedimo konje vrance,
počinimo kon jezera".
Dikla ohola i smiona
na ovi način vika i prijeti,
veseleć se, da sama ona
s drugam svojijem cara osveti.
Bojnice se sve poteže,
i s robinjam s konja skaču,
svaka svoju na se veže,
sve u jedno one plaču.
Mladahnijem, da ne uteku,
žestocijem uvitima
pri oštrijeh duba hreku
snježana se put prižima.
Ponosite i zlosrde
od istoka vrle dike
ovako se s prva tvrde
među sobom, pak su klikle:
„Pokli sumnjit nije sada,
da nas ovdi ko sastane,
o viteška družbo mlada,
stav'mo oružje teško s strane,

ter po ovoj bistroj vodi
čim sve prži sunčja zraka,
plovaj, plovaj u slobodi
igre mile tvoreć svaka!“
Rashladiti trude od boja
u što ovako mlade žele,
od ljuvenijeh perivoja
otkrivaju lijere bijele.
Nije mjesta, strane nije
najmilije i najdraže,
ku zavidno ruho krije,
da se naga sad ne kaže.
Sve bjeloće da prid oči
izberu se i sjedine,
drobni biser od istoči,
jasno srebro, snijeg s planine,
kon biloće mile i drage
bojnijeh diklic tamne ostaju,
ke u bistrih vodah nage
jakno zvijezde trepte i sjaju.
Na zamjernu, na jedinu
njih bjeloću svijetlu izbranu
bistri jezer on čas sinu,
živijem ognjem voda planu.
Ozelenje kraj u travi,
trava u cvijetju osta okoli,
bližnje dubje po dubravi
grane u vodu skloni doli.
Sa svijem vodam odsvud rijeka
zaletje se u tijek hrli,
s travom, s cvijetjem, s dubjem neka
celiva ih ona i grli.
Njeka je rudi pram vrh čela
u obluk zlatan pokupila.
njeka niz bio vrat rasplela,
i vrh voda njim zdaždila.
Nu kći kralja od Mogora
ljepša i svjetlja svijeh se ukaza:
njoj iz bijelijeh prsi zora,
sunce istječe iz obraza.
Bjelja je vidjet ona vele
s drugam plovuć sred jezera,
neg' li od mora vile bijele
i od spjevoca kufa pera.
Čim nje vlažni pram od kosi
tiho prši s hlatka blaga,
iz zlata joj biser rosi
po cvjeticu lica draga.
Ovaka se njegda objavi
i božica svijetla od lova,
i po jezeru u dubravi
naga ovako s drugam plova.
Ovaka se i ljuvena
lijepa mati ukazala,
iz snježanijeh kada pjena
sred morskijeh se rodi vala.
Ali ohole dikle lijepe
čas ne mogu stat bez rati,
i u zabavah slacijeh hlepe
bojnice se ukazati.
S jedne strane šes ustaju,
s druge opeta šes protiva,
sve se vodam oružaju,
zatjecat se svaka uživa.
Jedna suproć drugoj plove,
jedna drugoj prijeti smeću,
sada one, sada ove
vodu uzimlju, biser meću.
Čim bojnice lijepe i nage
čine ovake igre u vodi,
tere svaka varke drage
i hitrine iznahodi:
eto od trublja i od vapaja
zamnje okolo sva dubrava,
lovci ju kruže sa svijeh kraja
kraljevića Vladislava.
Njeki u ruci harbu nosi,
kopje vito njeki ima,
s ognjenim su puškam mnozi,
mnozi s lucim napetima.
Oni vode brze hrte,
lovne jastrebe ovi drže,
tražeć vižli svud se vrte,
psi ini laju, konji rže.
Mlad kraljević bješe otprije
opkružio polja cijela;
soko mu se sivi vije
vrh svijetloga vedra čela.
Ptica ohola sred visine
plemenita jata tjera,
a na vrste manje ine
mrzi trudit brza pera.
stiže, tko se ne priklonja,
za priklonim letjet ne će;
nu što udara, sve prid konja
Vladislavu slavnom meće,

ko tim veleć: Toli mnoge
nije ni jake sile od svita,
koja ovako prid tve noge
pasti ne će pridobita.
Razlicijeh stada zviri
odsvud skaču zatjerana,
od lovaca družba ih tiri
i u krug zbija sa svijeh strana.
Bježi bez traga i bez puta
hitra kuna, zec pun straha,
vepar, kaplan, ris, košuta,
jeljen brzi, srna plaha.
Lovcim dubrava uokolo
i oružjem sva se optječe,
krotko zvijerenje i oholo
zbijeno u jatu jednom teče.
Nu kraljević ko zamjeri
što dubrava krijaše ova,
viknu: „O družbo, pust' te zvijeri,
srećnijeg nam evo lova!“
Sokolica svrće oči
otkud buka strašna ishodi,
i ko pozna, što ju uzroči,
i ko vidje, što se zgodi,
vapije drugam: „Prešno svaka
na oružja, na obrane,
neprijatelja množ nas jaka
optekla je s svake strane!“
I u to iz voda hrlo iskače,
i uzam ruho na se meće,
samom sabljom među mače
usrnuti spravna je veće;
vremena bo ni čas nije,
da oklopjem prsi opaše,
da kacigom čelo skrije,
da na brza konja uzjaše.
Nu nje druge brze toli
u izišastju bit ne mogu,
da ih vlas bržja ne okoli
neprijateljskom u nalogu.
Što da učinit mogu nage?
Pridobita je svaka sama,
ne od protivne sile i snage,
nu od istoga svoga srama.
Nijedna oružja ne popada,
ni u drugo trati sila,
neg' li odjećom jedna mlada
naga bi se zaštitila.
Tako lovice u lovu se
ulovišе pri lovini,
pače gusa usred guse
inijeh plijeneć plijen se učini.
Tako i jato bijelo u vodi
od snježanijeh kufa plove
i igre nove iznahodi
pod žubere slatke i nove;
nu ako upazi orla siva,
gdi na nj leti iz visina,
sklapa krila, glavu skriva,
ni igra veće, ni začina.
Kraljević se blag odveće
s uhićenijem diklam kaže,
ko one inih, on njih ne će
vezat, samo im stavlja straže.
Sokolica nu viteška
ne gubi se, što sama osta,
u desnici sablja teška
za cijelu joj vojsku je dosta;
pače druge nje videći,
da su u ropstvo veće pale,
skače gdi je skup najveći
neprijateljske od navale.
Jakno tigre zvijer srdita,
iz planinske kadno spile
lovac skupi i pohita
porode joj drage i mile,
puna bijesa i čemera
u plahom se krši tijeku,
i zlotvora dočim tjera,
reži u gnjevu strašnu i prijeku:
tako puna srdžbe ognjene
i ohola bojnica je,
čim u plijenu zaplijenjene
oslobodit druge haje.
Među oružja, među konje
ne teče ona, nego leti,
tere smrtne i pokonje
raspe lovcom vika i prijeti.
Naprijed, nazad, s desna, s lijeva
grad udorac smrtnijeh valja,
daž od leške krvi ljeva
topeć mjesta bližnja i dalja.
Lomi, krši, tre, potlača,
bije, siječe, pleše i meće,
sto desnica i sto mača
da ima, mogla ne bi veće.

Leha i Kraka ubi ujedno,
mačem prođe oba hrlo,
a nemilo i neredno
Vitoslavu prikla grlo.

Priko pasa Đurđa udara
i rasijeca u dva dijela,
a odnese u Gašpara
vrh od glave vas do čela.

Stuče Ostoji bočom glavu
i moždani sve mu proli,
on vas streptje, i u krvavu
blatu pade na tli doli.

Još Biserko dijete mlado,
ružom lice komu zene,
a veselo sjaju i rado
oči lijepe i ljuvene,

u plahoći bez ozira
na bojnicu čim nasrće,
ispod sablje britke umira,
ku ona plaho na nj obrće.

Ali jedna zatočnica
što da može proć tisući,
budi zmija krilatica
i ognjeni zmaj gorući?

Oko nje su sjedinili
Poljaci se svi u buci,
i sto mača izvadili
suproć jednoj samoj ruci.

Smiona dikla ne ima straha;
ali čijem ih bije i tuče,
iznenatke sred zamaha
viteška joj sablja puče.

Ne ustavlja se, bočom lupa,
i u zlotvorskoj grezne krvi;
nu od leškoga svak čas skupa
odsvud mnoštvo veće vrvi.

Tada u smrtnoj čim pogubi
kraljević ju slavni gleda,
prije neg' život mlada izgubi,
skače s konjem sam naprijeda;

rastiskuje i uklanja
sve viteze svoje s strane,
i da ju niči mač ne ranja
njegovijem joj čini obrane.

Nije hrabrenom Vladislavu
vik u srcu svom podnijeti,
lijepu bojnicu i gizdavu
da neredno vidi umrijeti.

Spomenjuje nje jedina
i zamjerna bojna dila
sred bogdanskijeh kad ravnina
u pomoć je caru bila.

A i toliko ona je lijepa
i u rasrdžbi i u gnjivu,
da pogledom stijenje cijepa,
i u ognju zgara živu.

Ni kraljević vik bi uteći
od nje drazih oči mogo,
da ne ustavlja ozir veći
sad željenje svoje mnogo.

Krepku on miso ima ovu
da u nijedno viku doba
vitezu se Jezusovu
željet Turkinj ne podoba;

a i ures drag sunčani
od sve lijepe vjerenice,
ki u srcu gleda i hrani,
ne da mu ino željet lice.

Sokolica ali veće
videć ino da ne more,
i da iz ove ima smeće
rasutje izit nje najgore,

za nikako ne upasti
u poljačke živa ruke,
smiona grdi bez pripasti
ognje, mače, strijele i luke.

Pri slobodi smrt ne haje,
tiska, i nazad tako uzmiče,
a i kraljević ne pristaje
vapit, niko da ju ne tiče.

Nu nije puta već naprida,
vojska je prid njom, za njom rika
Što će? Gdi će? Da se prida,
Vladislav joj slavni vika.

Bojnica se ne trpeća
svi plam živi na ovo stvara,
riječ joj izrit ne da smeća,
rukom samo odgovara.

Ali se oprijet zaman sili,
na nju jednu svak se puti,
pridat joj se trijeba ili
sasma ludo poginuti.

Tijem stegnuta s tijeh nezgoda
u rijeku se meće doli,
štraplje uzgori plaha voda,
kraj zamniva vas okoli.

Na vrh ona iz dna iskače,
i na izmjenu ruke od lira
sve što može brže i jače
pruža, dilji i prostira.
Plove jakno laka riba,
i gdje s druge strane pazi,
da se od rijeke kraj prigiba,
slijedi. i nadvor hrla izlazi.
Kraljević se slavni čudi,
nedobitno pazeć sminje,
i slobodu mnogu sudi
od hrabrene Mogorkinje.
Tim sred skupa svih junaka
sprva ju diči, hvali i slavi,
za podoban dar joj paka
ubićene druge otpravi.
Bojne konje, svijetla oklopja,
i ostalo sve što ote:
štite, strijele, luke, kopja
šlje joj na čas nje ljepote,
veleć: „Da znaš, mač, sred moje
ki desnice vidje sjati,
jer se opasa za gospoje
slobodivat, ne hitati;
zašto za sve da turački
strah je i rasap naša sila.
kraljević je svud poljački
štit i obrana lijepijeh vila".
Nu ko bojna dikla uza se
opet mile druge vidi,
s tolikoga dara sva se
panji, gubi, smeta i stidi.
U pameti misleć hodi,
ko bi mogla zahvaliti;
nu načina ne nahodi,
tim ovako sta vapiti:
„Kraljeviću glasa mnoga,
dobita sam ja, dobita,
ne od oružja, nu od tvoga
blagodarstva plemenita!"
Ko ovo reče, diže s vrata
lijep ogrljaj hitro zglobjen,
vas biserom vrhu zlata
i kamenjem drazijem pobjen.
Slovima se on optječe,
u kih pismo šti se odzgara:
Svak odstupaj nadaleče,
mogorskoga kći sam cara.
Za uzdarje posla ovo
Vladislavu hrabrenomu,
veleć, da ime svud njegovo
u srcu će nosit svomu,
i da unaprijed nigda veće,
za harna se ukazati,
proć krstjanom ona ne će
nigda s drugam vojevati.
Pak oružja na se stavi,
i na uresna konja skoči,
tere s družbom put upravi
k carstvu očinu put istoči.
Nu k istočnim stranam svijeta
čim bojnica lijepa jaše,
crni ju hadum eto sreta,
Kazlar-aga koga slaše.
S prva joj se on poklanja,
kako običaj turska prosi,
pak u kratko bez krzmanja
kaže glase, ke joj nosi.
Veli: „Od slavna cara Osmana
u istok, gdje sam s vojskom ide,
o kraljice, ti si zvana
i ove druge, ke te slide."
Sokolica na glas ovi,
ki s veseljem sliša mlada,
konja obrće na put novi,
puti se uprav Carigrada.
Sred stravljena srca svoga
čas ne može mira imati,
da joj cara ljubjenoga
prije se željnoj nagledati,
koga ni dug put, ni vrijeme,
ni ina nijedna stvar na svijeti
nije s prigodam razlicijeme
mogla izet joj iz pameti.

Pjevanje deseto.

Zatravljena Sokolica,
da prije vidi cara mlada,
s drugam leti jakno ptica
put bijeloga Carigrada,
a Poljaci svi veseli,
i gospode slobođene
na obilne su gozbe sjeli
pokraj rijeke svijem studene.
Na čas dana srećna toli,
a u zdravlje kraljevića,
zdravice se uokoli
napijahu od mladića.
Još na slavu poljske krune,
pod glas skladnih začinaka,
rujna vina čaše pune
služahu se od junaka.
Prođe zdravica i u zdravje
kraljevića vjerenice,
napi slavni Vladislav je
čašom zlatnom sred desnice.
Veseo ostatak danjih časa
lovci ovako čim trajahu,
česti glasi iza glasa
kraljeviću dolijetahu.
Ulak, najprije koji dođe,
navijestio mu ovo biše,
od Turkinja ko gospode
varšovske se zaplijeniše.
Donije drugi, ko je veseo
kralj i š njime vas puk ini,
da je Vladislav slavni oteo,
kleta gusa što zaplini.
Hrlo tekuć prispje treći,
š njim poruka nasta ova:
da s gospodom čas ne ckneći
gre kraljević put Varšova,
a to prije noći neka
u gradu se nađe unutra;
er poklisar carski čeka
u osvijet se bijela jutra.
Ko dobitnik od istoči
ču zapovijed oca svoga,
na brzoga konja skoči
naglo slijeđen od svakoga.
Gospodičić mlad prid njime,
da od puta trud mu skrati,
kliče glasom velicime
u ovi način popijevati:
„Podiže se plaho dijete,
mlad car Osman s Carigrada
na pogube raspe i štete
poljskijeh polja i livada,
da čestitu krunu lešku
sabljom smakne i potlači,
i pod tursku silu tešku
nje kraljevstvo ubarači;
al istine buduć glase
kralj poljački veće čuo,
s neizmijernom vojskom da se
car na njega podignuo,
zapovidje, sa svih strana
da vojevode sve najveće,
i gospoda ina izabrana
u varšovsko dođu vijeće,
gdje buduć se razumile
turske sprave strašne odviše,
s mnogijem silam mnoge sile
susrestit se odlučiše.
Poletješe zapovijedi
po prostranoj kraljevini.
put Varšova da svak slijedi
pod oružjem u brzini,
da na vojsku svak se kupi,
da se oprijeti svi sjedine
silnom caru, prije neg' stupi
na podoljske pokrajine.
Sva se zemlja na glas ovi
zbuča, zbuni i podiže,
vrve odsvud vitezovi.
k Varšovu se svak približe.
Inostrane krune i knezi,
s kim Poljaci društvo imaju,
s vojevodam i s vitezi
na njih pomoć i oni ustaju.
Prosuše se stijezi svudi,
trublje daše bojne glase,
od razlicijeh vojska ljudi
na ravnom polju sta se.

Sinu svomu kraljeviću
kralj šibiku nad svijem poda,
a ime Karlu Hotijeviću
od vojevode svijeh vojevoda.
Sunčano se svijetlo oko
ljepšijeh vitez ne nagleda,
svi jezdijahu u široko
pod načinom skladna reda.
Zaletje se iz sjevera
na istočna ljuta zmaja,
i prostrije bijela pera
poljski oro put Dunaja.
Slavna kralja vojska izbrana
pod krilu mu staše tada,
cvijet junačkijeh leškijeh strana,
i Krakova ures grada.
On moškovskijeh priko polja
dođe ruske na granice,
pak upriječi put Podolja
uprav tvrde Kamenice.
Stani se otle na krajine,
gdi od Nestera rijeka teče,
ter pogleda iz visine
bistrijem okom nadaleče.
Al onudje od Dunava
pazeć sletje siva ptica,
gdje slavnoga Vladislava
suncem sjahu vedra lica,
veleći mu: Zapovijeda',
kud ću obratit brzijem krili,
kud li kazat put naprijeda
nedobitnoj tvojoj sili?
Eto u staro Drenopolje
Otmanović izišo je
na široko ravno polje
taboreći čete svoje,
paček se je i otole
sam na konju it podigo,
da bi tvoju, o sokole,
nedobitnu dobit stigo.
Nu što velim? Nove glase
kraljeviću čuj izbrani:
prišo je Dunaj, približa se
plahi Osman k ovoj strani,
eto moje bistro oko
veće ga je ugledalo,
polje mu je svijem široko,
neizmijernoj vojsci malo.
Zasjedi mu ti mostove
priko Pruta i Nestera:
er sam pogled vojske ove
razbijena ga natrag tjera.
Scijeni dijete, s bojnom rati
da se umiješat sred junaka,
u saraju vojevati
s kolom lijepih djevojaka;
misli, iz luka vitezovi
što potežu smrtne strile,
da su posmijesi i celovi,
kijem ranjaju usti mile,
a zatočne ravne strane
bojna polja sred zavade,
prsi bijele i snježane
Turkinjice lijepe i mlade.
Ah, čuj, u što dijete uzda se:
kad se na boj š njim spravljala,
carica mu je zlatne vlase
za tetive luka dala,
veleći mu: Slatki brače,
ti iz moga strijeljaj prama,
ja zlotvore tve najjače
pogledom ću sharat sama;
ti desnicom tvom hrabrenom,
ja ću očima daždjet smrti,
mahramicom pozlaćenom
trudabnu ti znoj otrti.
U toliko i ti otpravi
vojevodu sajdačkoga,
da na moru razbije plavi
neprijatelja silna tvoga.
On s kozacim, od kijeh sada
glava je stavljen, u dobiti
do samoga Carigrada
lasno sve će poplijeniti,
pače još će proć naprida
vlas njegovijeh vojničara,
i izet tvrdih iz obzida
Korevskoga tamničara.
S druge strane pod oklopjem
Radovilski knez otidi,
ter na Vitoš s vitijem kopjem
proz planinu Staru uzidi,
Nemaniću da Stjepanu
namjesnik si krune carske,
čim pod tobom zemlje ostanu
srpske, raške i bugarske.

Zenovskoga i najbolje
još viteze makni sade,
da na staro Nikopolje
tvoj dobitni stijeg usade.
Tuj se Marka Kraljevića
i Mihajla vojevode
još popijeva bojna sr ća,
smjenstva, junaštva i slobode.
Skokni konja po Kosovu,
gdi ubi Miloš cara opaka,
a k bijelomu Smederovu
pošlji kitu tvih junaka.
Daj da odahne i počine
ukopanijeh pepeo kosti
Đurđa despota i Jerine,
kijeh zet Murat ožalosti.
Nu tvu vojsku nebrojenu
u dvije vojske prije razdili,
ter na polju otvorenu
s jednom se opri turskoj sili,
a s drugom ju iz nenadne
strane opkruži i zateci,
ter smetene i neskladne
glave sveži, puke isijeci
Zbodi konja, uzmi veće
u desnicu kopje vito,
bog je s nami, od tve sreće
nevjerstvo je pridobito.
Nijesu od mnoštva Turak sade
junaci se tvi pripali,
er da nebo odzgar pade,
na kopijeh bi ga uzdržali;
nu su Turci iščeznuli,
sjeverne im zvijezde prijete,
er pogubu njih su čuli,
kad na carstvo stane dijete.
Priko crna mora doni
Osman sablju vrh krstjana:
priko crna mora goni
sad krstjanski mač Osmana.
Ču kraljević glas pun sreće,
i u bogdanske zemlje ravne
pod orlovim stijegom veće
čete uvede na boj spravne.
Suproć njemu car srditi
od sto vojska s vojskom doje,
kojoj mogli pribrojiti
svi jezici ne bi broje.
Na oružje se s obje strane
dođe, i u buci vas svijet zamni,
zdaždješe u ognju smrtne rane,
sve se smete, dan potamni.
Kon Nestera Nester veći
turske krvi tu proteče,
i u nevjerskom raspu i smeći
jedva s glavom car uteče.
A sad carski dobitniče,
kraljeviću naš hrabreni,
gdi zapada, gdi ističe,
slijedit smo te pripravljeni.
Ne od hlapa, ki na jata
zatjerani na boj hode,
nu je tva vojska izabrata
od vojevoda i gospode,
ki svi vape: Pri Dunavu
ne stoj, nego prostri sada
našu, tvoju, božju slavu
od istoka do zapada“.
Tako junak popijevaše:
ali uz vedra kraljevića
veće u Varšov družba jaše
svijetlijeh mladic i mladića.
Svak se vidi odsvud teći,
na vratijeh ga svak je srio
s gospođam se veseleći,
kijeh on bješe slobodio.
Po prozorijeh sa svijeh strana
djevojčice lijepe sjaju,
i od razlika cvijetja izbrana
dažde obilne prosipaju.
Hvale vas mu puk začina,
star i mlad ga častit hrli,
i kralj slavni slavna sina
rado prima, milo grli.
A i poklisar cara silna,
buduć prošo sve Podolje
i sva ruska mjesta obilna,
na mazovsko dođe polje.
On se u gradu Kamenici
bješe uzdržo vele dana,
što kozački svud vojnici
vrćahu se sa svijeh strana.
Od njih guse neizrečeni
strah u srcu svom oćuti,
za sve znaše, da otvoreni
poklisarom svud su puti ;

još bo odonda paša uspreda,
i u teškoj osta smeći,
otkad s kopjem na se ugleda
Krunoslavu bojnu teci.
Sumnji, i sveđ mu sumuja čini
s uzroka se bojat tega,
kako ona, da se i ini
upoznali ne bi u njega.
Tim dokli se ulak vrati,
koga u kralja poslo biše,
ne hteć naprijed putovati,
odocni se on saviše.
Nu ko primi, da vojevoda
nad kozacim podoljskima
uzdanu mu stražu poda,
ka ga u putu pratit ima,
i bez sumnje i bez straha
s družbom kozak vitezova
na ravnine tad dojaha
nedaleče od Varšova.
Na brijeg jedan šator meće,
konja odsjeda, na kom jaše,
a vrh njega i noć veće
crni šator svoj sterašo.
Tuj počinu, dokli opeta
na istočna vrata bijela
jasnijem stupom zora išeta
sva rumena, sva vesela.
Kralj poljački u toliko,
nedobitni i čestiti,
kupi u vijeće sve veliko
cvijet kraljevstva plemeniti;
a to u vedroj slavi neka
sred vojevoda i sred bana
na pristolju on pričeka
poklisara cara Osmana.
ki s naredbom tad potpunom
bješe u mnogoj poslan želji,
da s poljačkom slavnom krunom
mir utvrdi i utemelji.
Ah, ovako s plahe ćudi
nerazbornim smjenstvom gine,
neprijatelja tko ne sudi
za ono, što je do istine.
Eto usiljen car je oholi,
poć u istok spravan gdi je,
da s darovim sad se moli,
komu sabljom prijeti prije.
Ne smije se ganut dijete,
još bo straši Prut ga rika,
što ne vidi sprva uvjete
nedobitna dobitnika.
Bješe sunce konje ognjene
po nebeskom polju udrilo
sred istoči razvedrene
zlateć zorno rumenilo.
s istočnijeh se strana kada
eto paša carski upazi,
gdi od Varšova bijela grada
u varoše lijepe ulazi.
Sred prostrane kraljevine,
jakno srce poljskijeh polja,
stoji mazovska mimo ine
sve države ljepša i bolja.
Na Visli joj bistroj rici
Varšov grad je vrh i glava,
u sadanja doba u dici
dvor mu kraljev svjetlost dava;
tuj bo kralji pribivaju
i pristolja drže svoja,
i općena se vijeća staju
ili od mira ili od boja.
Prid Varšovom na livadi,
ka je u svakom ravna kraju,
vitezovi vidje mladi
bojne konje gdje igraju.
Pri viteškoj toj zabavi
man poklisar konja plaha
iska od igre da ustavi,
dokli u gradska vrata ujaha.
Janjičara sto naprijeda
u šarkulah s perjem jaše,
spaholjana peset reda
tihim jezdom slijedijaše.
Opeta je broj konjika
u odjećah plemenitih,
korugva im množ razlika
vrhu kopja trepti uvitih.
Dug red mladih pak djetića
s razlicijem se dari kaže,
kralja i slavna kraljevića
Otmanović kim častijaše
Trijes konja su u povodu
arapskoga od plemena:
ognji u zgledu, vihri u hodu,
vrh morskijeh bi tekli pjena;

suho im zlato sedla skova,
sakrufode biser niza,
drag je kami sred njihova
čela vidjet sunce izbliza.
Trijes lukova s trkačima
nakićenih pribogato:
zamjeran je ures svima,
sve drag kami, biser, zlato.
Još tridesti britkijeh sablja,
kim izvrsnos istok dava,
a s nebesa suncu ugrablja
zrake svijetla svijem naprava.
I tridesti robinjica,
zlato im čisto pram nathodi,
zora iz čela a danica
iz oči im bio dan vodi.
Pogleda su sve razbludna,
a obličja gospodična,
ljepota je njih pričudna
božicami rajskijem slična.
Mladomu ih Vladislavu
Osman mladi car posila
za razgovor i zabavu
sred pokoja draga i mila.
Jaše paša najposlije,
konj pod njime ponosit je,
oko glave odsvudije
snježani mu veo svit je.
Bijeli risi crnijeh pjega
zlatan kavad svud mu rese;
do samoga pasa u njega
sijeda brada prostire se.
Na uzdi drži jednu ruku,
pri prsijeh drugu brani,
kažući u njoj svemu puku
carski u zlato lis poslani.
Vojevoda mu šes je okolo,
kijem naredi kralj ga sresti,
odjeveni svi su oholo,
svijetla obličja, stavne svijesti.
Njih su konji vidjet taci,
da ne tiču tli, čim jezde,
pače rek bi, hitri i laci
pružiće se sad na zvijezde.
S ovijem redom, u ovoj slavi
gospoda ga družeć ova,
poklisar se carski upravi
kraljevskijeh put dvorova.
Kraljevski se bijeli dvori
dižu i vise put nebesa
ponosito k zvijezdam gori
na prostoru puni uresa.
Na mramornijeh stupijeh,koji
lijep red kažu, sva kolika
naslonjena gragja stoji
plemenita i velika.
U prostrana vrata lipa
ko se ulazi, u dva reda
izdjelanijeh broj se kipa
starijeh leškijeh kralja gleda.
Tako im umje hitrijeh ljudi
vješta ruka slike utvorit,
da tko ih pazi, živijeh sudi,
i da sad će progovorit.
S bijelijem gnijezdom orlovime
Leh se u jednoj ruci objavi
drži u drugoj grad, kom ime
od našasta gnijezda stavi.
Dubrava mu je oko čela;
on bo iz dubrav skupio je
u gradove i u sela
puk, kom ime poda svoje.
Krak se za njim pak udjelja:
drži u rukah grad i ovi
Kraka svoga graditelja,
ki imenom i sad slovi.
Primislav se zatim pazi
u kacigi dupskijeh kora;
oružjem bo tijem porazi
Ugre, i izagna priko gora.
Leh se drugi vidi opeta:
stoji konj uza nj; on bo steče
oblas, što u sva mlada ljeta
brzijem konjim tijek priteče.
Drži u rukah luk i strile,
kim obrani od cesarske
velikoga Karla sile
puke slovinske i ugrske.
Pjastav slijedi: ruka jaka
pod jarmom se još proslavlja,
volovom ga sprva, a paka
neprijateljim svojim stavlja.
Kip je za ovijem, komu od kosi
vrh pleći se vlas prostira,
krs u ruka zlatan nosi,
a u nebo oči upira,

Mijesislav je ime od slave,
ki u svetoj vodi umijesi,
koj on prvi vrh od glave
prignu, i krstom čelo uresi.
Boleslav je sin za njime
na pristolju s krunom zgara,
ku s imenom kraljevskime
prvi on primi od cesara.
Kon njega se pismo izdube,
ruske vojske ko potlači,
Pomorance i Kazube
primi, a Pruse uharači.
U odjeći kaluđera
Kazimir se prvi udjelja:
još križ drži, kim zatjera
kralj redovnik neprijatelja.
Boleslav se pod oklopjem
krivousti gleda i broji,
on na konju s vitijem kopjem
i s perenijem štitom stoji.
Vladislava oca svoga
sprijed priliku drži od zlata,
na štitu orla poljačkoga
s cesarskijem sred nokata.
Stijezi, oklopja s mačim, s štitim
pod lovornijem vise vijencom,
i sve što ote pridobitim
Prusom, Ugrom, Čehom, Nijemcom.
S bijelijem orlom stijeg držeći
Kazimiru je drugom slika;
s tijem bo plešuć glavu smeći,
ime dobi od velika.
Lauš pak je: zagrljena
na štitu mu je Visla i Sava,
i dostojno narešena
dvjema krunam jedna glava.
S druge strane prvi u redu
kip se kaže plijenim kitan:
Jagelon je po pogledu
kralj i junak nedobitan.
Slava u vodi zdaždje s nebi,
da ga vlada vojujući,
kad Vladislava ime sebi
krsteć se uze, sve da kući.
Na štitu mu je oklopjeni
konjik, ki čim konja teče,
digo je u obje ruke ognjeni
mač vrh glave, da udre preče.
Naličje uza nj stoji viteško,
mlada kralja mož' svjedočit,
svija i stresa kopje teško,
a konj pod njim sad će skočit.
Zgar — Vladislav treći — piše:
dobitniku slavnu carskom
treću krunu zvijezde sviše
nad poljačkom i ugrskom.
Sablje. luci, kopja i štiti
i plijen je odsvud, ki mu ostavi
beg u gorah pridobiti
i car Murat na Moravi.
Od mramora pak je bila
stup udjeljan, pišu slova:
kralj dobitnik njemškijeh sila,
rasap turskijeh vitezova.
Na štitu mu je oro oholi,
lis masline u kljunu ima:
Kazimir sam — šti ste okoli —
vjernim, smeća odmetnima.
Od bronce opet stoji uzgori
kralja Alberta slika ulita,
okolo joj svud su odori
Tatarina pridobita.
Druga uza nju sva se bijeli,
pram pod krunom sam se crni,
zlatno pismo odzgar veli:
Kralj Lesandro blagodarni.
Treća uz ovu izdjeljana
sjedi uzmnožna i velika
s krunom, s kom je zgar vjenčana
s maslinome lovorika;
veličinu kaže svoju,
obraz svijetli, pogled stavni,
s pismom: U miru i u boju
Šišman prvi kralj prislavni.
Duga je zemlja, slava je dilja,
ka od imena raste svoga;
razbi Tatara i Vasilja,
silna kneza moškovskoga.
Šišman drugi stoji za njime,
vedru sliku zlato odijeva,
od Augusta slavno ime
ki ponovi, čim kraljeva.
Oro konjiku oklopjenu
na štitu mu družbu čini;
on bo u vijeću združi općenu
Litvu k poljskoj kraljevini.

Za ovom kralja i junaka
u ugrskoj je kip odjeći;
s buzdohanom ruka jaka,
rek bi, stoji još prijeteći.
Pismo se odzgar zlatno gleda:
Stjepan Bator: ovo je dosta;
slava ostalo pripovijeda
i glas, za njim koji osta.
Od oružja stoje gomile,
ke kralj vitez ote i doni.
kad moškovske razbi sile
i odmetne Pruse skloni.
Prilika ova zaglavila
bješe oba svijetla reda,
ko tim veleć: priko dila
mojih ni moć proć naprijeda
Mnozi kipi mnozih kralja
među ovim jošte slide,
ali ih kriju mjesta dalja,
slike im se sprid ne vide.
Krije ih mjesto; nu zamani,
ako im je ime udjeljano:
u slavnijeh se djelih brani,
svemu svijetu tim je znano.
Nu ko paša pribogata
silna cara od istoka
na velika dođe vrata
dvora svijetla i visoka,
eto između skupna puka,
ki odsvud vrvi i izlazi,
tvrdu stražu od hajduka
pod ognjenim puškam pazi.
Viteškoga konja odsjede
sa svom družbom, ter se veće
proz razlika mjesta uzvede
prid veliko gori vijeće.
Sred dvorova, kim sve strane
mnogi ures pokrio je,
i velike i prostrane
tri vijećnice redom stoje.
U najprvoj stat se vide
sve mladići plemeniti,
ki kraljevsku dvorbu slide
za na svijetle časti uziti.
U drugoj se kupe i staju
plemići opet zrelijeh lita.
koji kralju na glas daju,
tko uljesti k njemu pita.
Kralj u trećoj, nada svima
veličinu ka prostira.
poklisare svijetle prima,
i od vladanja vijeće zbira.
Ali u vijeću u toliko
redom s jete svak prinese,
ter se odluči sve koliko,
što odgovorit paši će se.
Zborovski se knez otpravi
obran među mudrijem zborom,
poklisara da zabavi
plemenitim razgovorom,
ki se oglasio bješe odavna,
i prosuo svud besjede,
da od silna cara u slavna
kralja zaciječ mira grede.
Svijetli ban se diže time,
koga slave svudi lete,
i u vijećnici srednjoj š njime
u način se dvoran srete.

Pjevanje jedanaesto.

Vijećnica je srednja u sebi
tej naprave, tej lijeposti,
da tko je u njoj, vijek se ne bi
nagledo od milosti.
Bogato je narešena,
pokriva ju sa svih strana
svila zlatom ispunjena,
na razlike slike tkana;
tuj bo iznova slavna zgoda
dobiti se lanjske složi,
koja Turcim prikor poda,
a Poljacim čas uzmnoži.
Izvrsnostim svak se čudi:
nebo je odzgar, zemlja okolo,

stijezi trublje, konji, ljudi,
silna oružja, bijenje oholo.

Car se gleda, plaho dijete,
gdi se digo s Carigrada
na pogube raspe i štete
poljskijeh polja i livada.

S njim se pazi oružana
množ nezgledna na sve kraje:
gubi ime polje i strana,
što oko vidi, sve vojska je.

Ali opeta glasoviti
poljački se kralj objavlja,
za kraljevstvo obraniti
gdi proć caru vojsku spravlja.

Svud se paze brzi ulaci
brlo optjecat svaku stranu,
da ured skaču svi junaci
krune općene na obranu.

Letjet gledaš zapovijedi
po prostranoj kraljevini,
put Varšova da svak slijedi
pod oružjem u brzini.

Vidiš on čas na glas ovi,
gdi se zemlja sva podiže,
gdi odsvud vrve vitezovi,
gdi se oružjem sve užiže;

gdi inostrane krune i knezi,
s kim Poljaci društva imaju,
s vojevodam i s vitezi
na njih pomoć i oni ustaju;

gdi se mnoga vojska zbira
vrhu polja svim široka,
i gdi se orlov stijeg prostira
proć mjesecu od istoka.

Nu poklisar sve ostavi,
a uze pazit k onoj strani,
gdi s oružjem stoje u spravi
Turci se udrit i krstjani.

Velike se vojske dvije,
vrhu ravna kažu polja
kraj prostrane Bogdanije
i granica od Podolja.

I toli su po načinu
izatkane sej države,
da tko ih gleda, za istinu
scijeni, da su zbiljne i prave.

O krajijeh polja od rati
Prut i Nester gledat slidiš,
i ako ć' oku vjerovati,
romon čuješ, tijek im vidiš.

S jedne strane tuj pazi se,
i bez svrhe i bez mjere
turska strašna vojska gdi se
jakno mjesec na luk stere.

S druge vojska od Poljaka
svijem se kaže lijepa kita
od hrabrenijeh sva junaka
po izboru skladno svita.

I toliko slične slike
tkalac hitri svemu poda,
da ne samo svak prilike
pozna od vitez i vojevoda,

nu se u svemu ti biljezi
od istine još gledaju,
da bi reko: trepte stijezi,
buče ljudstva, konji igraju,

paček se oko dotle vara,
i poznanja svačija gube,
da gdi bubanj svaki udara
čuješ, i gdi trublje trube.

Izvrsnostim sijeh naprava
vas zapanjen paša ostaje:
u istinu se upoznava
i mni, u vojsci opet da je.

Snebiva se, da toliko
ruke umrle hitro vezu;
tim je ovako on pokliko
Zborovskomu svijetlom knezu:

„Tko bi slavni vojevoda,
toli umjetan među vami,
da besjedu i duh poda
ovijem mrtvijem prilikami?

Oružja ova tko osnova
i lanjskoga boja sile?
Ah, jesu li čuda ova
ljudske ruke učinile?

Eto pazeć vojsku našu,
ke je mnoga veličina,
svakoga u njoj poznam pašu
i Turčina po Turčina.

Još kad bi mi moglo biti
poznat ine srećne puke,
kim je caru odoliti
od junačke išlo ruke,

ter bih čuo od svijeh ime,
ko svijeh vidjeh vojevati,

ne bih mogo u sej vrime
draže stvari ja slišati.“

Na ovo dvorno uprašanje
od careva poklisara
knez, ki djelim svud slavan je,
u ovi način odgovara:

„Dobrovoljno tvoj milosti
ja ću kazat, paša izbrani.
narode one, s kih kriposti
kraljestvo se naše obrani;

nu vitezi tko su koji,
razabrat je mučno imena,
gdi sva u skupu vojska stoji
taborima ogradena;

tim pogledaj, gdi iz tabora
van izišla sva se otkriva,
otvorenijeh vrh prostora
čekat cara suprotiva.“

Taj čas carski paša obrati
tihi pogled stavna obraza
poljsku vojsku razgledati,
gdi mu slavni knez ukaza.

Sunčano se svijetlo oko
ljepšijeh vitez ne nagleda,
svi na čete u široko
slijede način bojna reda

Nu poklisar čudom novim
snebiva se pazeć paka
prid ovacim vitezovim
za vojevodu pustinjaka.

Zagunjastio i zarasto
ovi u kosah vas se vidi,
postarano lice i tmasto
kaže od kože suhor blidi.

Obje mu su noge bose,
drži u rukah križ raspeti
a konopom opaso se
po oštrom ruhu od kostreti.

Oči š njega čas ne smeće
zapanjeni Ali-paša,
i ne može srcu veće
odoljeti da ne upraša.

Zborovskomu veli time:
„Tko je oni, gospodine,
ki ide prvi prida svime,
a porušen nad sve ine?

U čovjeku poharanu
i satrenu onoliko
ku ste ufat mogli obranu,
gdi na bijenje se ide priko?“

Posmjehnu se tijem riječima
knez, i ovako odgovori:
„Ne boji se, tko pravu ima
vjeru u bogu višnjem gori.

Od koljena je plemenita
gospodičić jedan ono,
ki pogrdi slavu od svita,
a obra bitje svim priklono.

Blaž na ime on se zove,
i s istoka do zapada
od svetinje glas njegove
po narodih leti sada;

na svak čas bo kroz veliko
djelovanje od čudesa
kaže svijetu on, koliko
drag je kralju od nebesa.

Po pustinjah nag dočime
Isukrsta naga slidi,
medu carom i našime
kraljom zgode sve prividi.

Tim noseći križ u ruci
s kraljevićom na boj doje.
i gdi oružjem ini puci,
on molitvam vojevo je.

Nu besjeda moja ova
sasma duga da ne izlazi,
od poljačkijeh vitezova
sliša' imena, slike pazi.

Gleda' onega ki sred štita
u verigah drži lava,
a od zelena perja svita
na glavi mu stoji dubrava,

i odjeća mu sva je zelena,
kom oklopje zgar pokriva,
i konj zelen oka ognjena,
rek bi, pod njim munja je živa.

Radovilski knez ono je,
vodi tri čete izdaleče,
iz najdaljijeh držav, koje
val njemškoga mora optječe.

Oni, oklopja ki oblače,
za vojevodom ter najprije
nose kopja, pašu mače,
konjici su od Prusije.

Pazi opeta družbu ognjenu,
ka za njima gre smiono

s puškam dugim na ramenu:
Pomoranci sve su ono.
Nakon njih su tvrde čete
livonskijeh iz prostora.
s puškam i oni, rek bi, lete
jak ognjeni trijes vrh gora.
Ali gledaj, pak vojnici
litvanskoga kneštva slijede,
svi na konjijeh kopjanici
pod oružjem bijelijem sjede.
Glavu imaju deli Stjepana
velikoga kandilijera,
jaše junak konja vrana;
vran štit, i vrana ima pera.
Vojevodu opet pazi onoga,
ki igra konja svim velika,
staroste je poljačkoga,
Sijenevića ono slika:
modrim perjem vitez mili
vedro je čelo nakitio,
i u pozlatnoj modroj svili
na ugrsku vas se odio.
Za njime se dio s kopjem,
dio s lukom vitez združa:
Rodogostje pod oklopjem
i Smolensko njih oruža.
Vojničara vidjet još je,
kim su oružja ista i snaga.
Podlisje ih i Pološje
iz bližnijeh šlju rusaga.
Gleda' onega, ki u desnici
vitim kopjem, rek bi, trese,
a na zlatnoj mu ugrštici
žuto perje prostire se;
zlatne mu su i odjeće,
zlatne konju sve naprave,
ki se pod njim u skok meće
s perjem žutijem vrhu glave:
vojevoda ono slavna imena
Zamoski je ban hrabreni,
ki Tatara razbi ognjena,
i u plijenu mu plijen zaplijeni:
on za sobom tri razlike
vitezova vrste vodi:
gledaj, ke su njih prilike,
s kijem li oružjem svaka hodi.
Zamošci su ono vrli,
kim vrh glave lete krila,
i konji im su s krilim hrli,
a oružje luk i strila.
Vučijem kožam su odasvudi
sebe i konje sve prikrili,
ter od konja i od ljudi
vukovi se učinili.
Za bojnicim plasim ovim
Volinski se ono staju,
britke vučce pod lukovim
i kopjače svi imaju.
A u košuljah kiovski puci
od gvozdene pak su žice,
harbe i štite nose u ruci,
a na pasu sjekirice.
Nut' onoga, koim kaciga
snježanijem se perjem kiti,
a i konj pod njim bjelji od sniga,
rek bi, sad će poletiti".
„Ah, Mikleuš ono li je
ban senjavski?" — priuze paša —
„Ja ga poznam, on najprije
na oružja udri naša,
i ondi s konja snježanoga
ognjen junak pali očima,
ter ta je u njem sila mnoga,
da mu i od slike strah se ima".
Odgovori knez hrabreni:
„Ono je, ono, štit mu pazi,
na komu je plam ognjeni,
gdi iz snježane gore izlazi.
Pod klobucim kamilovcim
krajičnici za njim jašu,
Bjelorusi s Podolovcim
puške nose, sablje pašu.
Ali u nebu razvedrenu
prije bi zbrojil sitne zvijezde,
neg' vojevode po imenu,
ki za ovijem opet jezde;
er nije u poljskoj zemlji toga
mjesta mala ni velika,
ko vojevodu ne ima svoga
i osobna plemenika.
I svi, er hoće toj zakoni,
od kraljevstva za obranu
kad vojuje kralj, i oni
trijebi na boj da ustanu.
Tim četami koje slide,
svjetlje slike tkalac poda;

svi bo u njih ki se vide,
plemići su i gospoda.
U bogatoj ono odjeći
mazovska se četa resi,
korde o pasu, a niz pleći
vise ognjeni samokresi.
Kalpake im rese risi,
modre odjeće srebro okoli,
a niz lijevo rame visi
ris pod lijevu ruku doli.
Opet leškijeh vitezova
mlados lijepom jezdi jezdom
iz mjesta, u kom s gnijezda orlova
Leh grad prvi zazva Gnijezdom.
S njima upored od Poljaka
gledaj drugu družbu mladu,
otkli stari Krak od Kraka
poda ime svomu gradu.
U povodu tri jedeka
svaki uza se vitez drži,
a konj pod njim željan tijeka,
rek bi, skače, puha i rži.
Za ugršticam zaruđenim
trepti perje šarovito,
visi kaplan pod ramenim,
stoji u ruci kopje vito.
Korda o bedri, štit o pleću,
dva na sedlu samopala,
zgar oklopje, a za odjeću
dostegnice svione ozdala.“
„Dosta, svijetli gospodine,
ke se čudo meni otkriva!“
— kliče paša. — „Do istine
kraljevića vidim živa;
sred gospode po izboru
on na konju jezdi bijelu,
dobit nosi u pozoru,
sreću u ruci, slavu u čelu.“
Knez priuze: „Ono je slika,
koj se u suncu ime udjelja,
istočnoga dobitnika,
sjevernoga branitelja.
Ah, pogledaj u prilici
ka mu uzmnožnos sja velika!
Mač na pasu, a u desnici
od gospostva stoji šibika.
Oklopja se zlatna odzgora
pod grimiznim plaštom rese,
sunčanim ih zrakom zora,
tako sjaju, svih naveze.
Štitnika mu dva su okolo:
nosi jedan bat zlaćeni,
drugi trepteć perje oholo
kacigu i štit s njom pereni.
Dvanaes konja, dvanaes vila
bojnom se igrom prid njim diče,
ptica, munja, vihar, strila
brzine im ne pritiče.
Starca onoga uza nj gleda'
zagašenoj u haljini;
stavan obraz, brada sijeda,
poštovana svijem ga čini:
ono Karlo Hotjević je
vojevoda slavni od Vilne,
komu poda kralj i viće
nad svom vojskom časti obilne.
Ah, njegova slika u tkanju
stekla izvrsnos toliku je,
da bi reko pazeć na nju:
i sad misli i svjetuje
Pazi uz njega zatočnicu,
ka priteče djelim slavu,
Korevskoga vjerenicu,
nedobitnu Krunoslavu.
Nje konj zlatni sliku prima
od sunčanih konja s nebi,
pokli vele svjetlje ima
sunce od sunca on na sebi“.
„Dobro poznam — paša veli —
ja bojnicu slavnu svuda;
oči je su me vidjeli
veće puta ne bez čuda
Nu ono li, svijetli kneže,
milosti je vaše slika,
ka na ljubav svu priteže
srca oholih protivnika?
Perje rumeno i rumena
vrhu oružja zgar naprava,
i zrak lica razvedrena
svakomu se poznat dava“.
„Slika je ono od jednoga,
— knez s podsmijehom milim veli —
prijatelja draga tvoga,
ki te služit u svem želi“.
„Da oni ostali tko su veće,
— priuze paša — ki uz vas hode?“

Odgovara knez: „Najveće
od kraljevstva vojevode.
Čeljad svijetla i kreposna,
u slobodi ka boravi,
druge uzde ter ne pozna,
neg' ku sebi sama stavi.
Gledaj, ko se svi ponose
odjeven' pribogato,
ter vrh svile pošven nose
dragi kami, biser, zlato;
bijelim perjem glavu kite,
pod kavadim nože drže,
pašu sablje plemenite,
jašu konje vjetra brže.
Ali uprav sad k onomu
ti vitezu oči svrni,
ki stoji s kopjem i u bijelomu
oružju se vas srebrni;
srebrna mu i perja su,
na kacizi ka mu vise,
srebru mu je mač na pasu,
i konj pod njim srebrni se.
Altanskoga kneza obličje
ondi je ono izatkano;
gdi zapada, gdi ističe,
njegovo ime svud je znano.
U zastavi od junačke
vojske on jaše najposlije,
njemške zemlje i franačke
za njim izbor hrabreni je.
Nu opet vojska od kozaka
pazi, gdi se na se kupi,
koj se oprijeti nije jaka
ičija sila, igdi stupi.
Peset tisuć njih je u broju,
svi su izbrani vitezovi,
neprijateljski strah u boju,
vihri, gromovi i treskovi.
Gleda', oružan vas ognjeno
gdi Sajdački gre prid njima,
crvenu odjeću i crveno
za ugršticom perje ima".
Jur knez dospje, čim na kraju
od vijećnice s jedne strane
veće i čete dospijevaju
s lijepijem redom izatkane.
Nu opet paša uze iznova
stranu drugu razgledati,
na koj tkalac hitri osnova,
vojska s vojskom gdi se rati.
Jakno zlatna dva oblaka,
u ke upira sunce od lita,
sjaju puni jasnijeh zraka,
zvijezda je lijepos š njih dobita;
ako s bukom u ke doba
zavije sjever ledeni se,
u trjeskovijeh, u gradu oba
crni ostanu, stamne svi se:
tako i obje vojske, toli
ke su uresne otprije bile,
lijepi su ures u oholi
strašni pogled obratile.
U strašivoj sve je slici,
sve se stira, sve se krati,
padaju konji i konjici
živi, mrtvi i duhati.
Trijesi umrli sve užižu,
sve obujmiva magla crna,
oblaci se strijela dižu,
grad ognjenijeh pada zrna.
Svud oružja sjaju vrla,
puške, kopja, sablje, mači,
zgađaju prsi, kolju grla,
sijeku glave, sve se tlači.
Usred boja nesmiljena
kraljević se gleda prvi,
gdje u slici trijesa ognjena
u potopu sja od krvi.
U okoliš se vrti i vije,
put prostrani sred tjeskote,
vitijem kopjem srca bije,
britkijem mačem žuje živote.
Svačija sablja na nj se združa;
on svih sreta, svih zatječe:
konje, ljudi, stijege, oružja
krši, lomi sve i siječe.
Bez pokoja, bez umora
sjemo tamo teć se vidi:
mrtaca je pod njim gora,
svud bjeguće Turke slidi.
Ali se i Osman car opeta
pazi, gdi sve na boj tjera,
pobjegućtvo njega smeta
i neposluh i nevjera.
Naprijed slike koje stahu,
sram gledati paši ne da;

er među onim, ki bježahu,
i priliku svoju ugleda.
Nu u to dođe i glas veće
Zborovskomu svijetlom knezu,
da poklisar i on u vijeće
prid slavnoga kralja uljezu.
Na pristolju kralj uresnu
vrhu zlatnijeh saga siva,
biskupi mu svi ob desnu,
a vojvode sjede s liva.
Ali od njih svijeh više
polag oca slavna svoga
sio kraljević slavni biše
na sto od zlata kovanoga.
Za veliko čudo u sebi
pismo staro nam donese,
što njekada dva na nebi
sunca ujedno vidješe se;
nu poljskoga posred vića
eto i naša paze doba
kralja i mlada kraljevića,
a od svijeta su sunca oba.
Tim poklisar ko približa
prid pristolje kraljevsko se,
poklanja se i poniža,
jak zakoni turski prose.
Veličanstvo vedra obraza
kralj na nj svrće, čim ga prima,
i rukom mu mjesto ukaza,
vrhu koga sjesti ima.
Sjede paša; nu opet usta,
i ko carski sprva doni
lis na glavu pak na usta,
kralju prinije ga i pokloni.
Kralj velikom kanđilijeru
pridava ga, ki šti u njemu,
poklisaru da kralj vjeru,
štogod reče, poda svemu.
Ki ovo čuvši, oči gori
diže k slavnoj leškoj kruni,
i ovako progovori,
da željenje carsko ispuni:
„O dostojni vrh svijeh kralja
kralju! da ti je sreća u ruci,
i da ti ova mjesta i dalja
klanjaju se, i svi puci.
Blagodari svak čas boga;
er pod suncom krune nije,
ku ćes gleda toli mnoga,
da vik take ne bi prije.
Eto u tebi samomu je
odlučena slava ova,
da car silni, ki stoluje
vrh pristolja Otmanova,
svemogući car od cara,
ki navještat opći boje,
za mir pitat poklisara
ovi prvi put poslo je.
Čudno čudo, što se vijeku
do današnji dan ne zgodi!
Car, prid noge koga teku
za mir iskat svi narodi,
veličanstvo sve potište,
spasa sablju, kom svijet vlada,
i prijateljstvo i mir ište
u tve krune same sada.
On sred boja otkad prika
tvih junaka krepos gleda,
za moguća i velika
i cijeni te i spovijeda.
Tim općene žaleć štete,
prije neg' ste se huđe smeli,
opet društvo i uvjete
ponoviti stare želi.
A i kletva hoće teška,
a i tako suđeno je,
da turačka kruna i leška
u vječnome miru stoje.
I tko od starih naših haja,
ikad ovo da pristupi,
po šteti se zaman kaja
na svoj pjenez rasap kupi.
Tomu bi mi svjedočile
kosti od vojska svakom stranom,
ke su se ovdi jur sledile
pod vezijerom Balabanom;
svjedok bi mi tomu bio
i Suliman car ognjeni,
koga je silu silom odbio
s poljskijeh kraja mraz ledeni.
Nu u govoru veće momu
kud zahodim bez ishoda?
Najbolji je svjedok tomu
od lanjskoga boja zgoda.
Silnom caru lasno je bilo
sve pridobit puke ine,

i podložit pod sve krilo
nebrojene kraljevine;
nu i silni car, u boju
ki dio veći svijeta skupi.
silu uspregnu vazda svoju,
kad na vaše kraje stupi.
Tako i Nilo rijeka onamo
sedam usta gdi otvora,
ter na jedno more samo
ljeva iz sebe sedam mora,
ako silni vjetar kada
zadme, i pomoć valim poda,
plahi obraća tijek nazada,
svoja ista ga topi voda.
Vi ne mirim, ko ostali,
ki se od jače sile straše,
nu kraljevstvo obzidali
prsima ste vašijem vaše.
Vi, rođeni na vladanja,
vi Poljaci glasoviti,
ni u stara, ni u sadanja
doba od tuđin vik dobiti,
vi lanjskoga s vojskom ljeta
na polju ste cara sreli,
i ostatak vas od svijeta
iz njegovijeh ruka oteli,
pače mučat trijebi nije:
vojske vaše dobit jedna
nebrojene dobiti je
dignut caru bila vrijedna.
Er što ne uze car ostala
sva kraljevstva od krstjana,
vaša je slava, vaša je hvala,
vi ste bili njih obrana.
Zato, o kruno svim čestita,
i vi svijetla gospodo ina,
prijateljstvo i mir pita
u vas carska veličina.
I ja cijenit viku ne ću,
da prigrlit najmilije
vi ne ćete ovu sreću,
ka vam sama na stan plije.
Sva je mudros, za vremena
prigodu umjet uhititi,
i obrat ono, što općena
dobra uzrok može biti.
Danu uzmite sa mnom sami
vi razbirat s mudrom svisti:
ali mir je sada vami,
ali od veće boj koristi?
U junacijeh, da boj slide,
naravna je vazda želja,
a najliše kad se vide
srećniji od njih neprijatelja.
Ali sreća dugo vrime
na jednom mjesti vik ne stane,
nekrepka se kaže svime:
s kim zamrkne, ne osvane.
Ona ista, bila ka je
vami s carom lanjsko lito,
caru opeta s vami ostaje;
nije nje stanje temeljito.
Ni da ikomu miso ova,
scijenju, u pamet može upasti,
vele veću vojsku iznova
da car skupit ne ima vlasti.
Caru junake othranjene
rada od svijeta svaka strana,
vojske mu odsvud nebrojene
dažde i mnoštva oružana.
Tim kad još bi veće puta
jakno i lani izgubio,
bil' mu ne bi vlas rasuta,
svakako bi s vojskom bio.
Nu ti, o kralju, kad po sreći
izgubio bi tve junake
otkud bi ufo igda steći
vitezove druge take?
Jeda u mjesto od plemića
hlape na boj skupio bi,
i slavnoga kraljevića
za vojevodu robju do bi?
Ali misli tve su ine:
tad bi iz svake dozvo strane
inostrance i tuđine,
tve kraljevstvo da oni brane.
Dvije krune su, u ke uzdati
ti se možeš do nevolje,
i koje ti pomoć dati
od svijeh krstjan mogu bolje:
njemački je cesar jedno,
drugo španjski kralj mogući,
ali cesar još neredno
ima bijenje na svoj kući;
er s českoga za sve Praga
da je izagno odmetnike,

još ih tjera, još podlaga,
i š njimi ima boje prike.
A kralj španjski, ako u njega
ti se ufaš, daleko je;
među vami priko svega
svijeta strašna mora stoje.
Ali i španjska i franačka
da ti bude pomoć doći,
jeda kruna tva poljačka
sahranit se tijem će moći?
Jeda bojne Poljake će
tuđe vojske sačuvati,
kad se izgube oni veće
u krvavoj sprva rati?
Dali tuđi vitezovi
hoć' kraljevstvo tve da bljudu,
kad izgubit š njim njegovi
i svoj isti život budu?
Znaj, o kralju, gdje se jednom
carski mjesec igda unese,
nijednom zgodom, silom nijednom
iznio otole viku nije se.
A i riječ je: gdje kopito
konj turački jednom stavi,
da to mjesto vjekovito
ne poraste veće u travi.
Ali hoću, da je ta srića
po milosti danoj zgara
tvoga slavna kraljevića,
da bi dobio i opet cara;
nu još i to kad bi bilo,
ku bi od toga korist steko?
Jeda bi se tim pronilo
tve kraljevstvo nadaleko?
Ne, ne; nu bi sama ostala,
jakuo lani, i opeta
tebi jedna tašta hvala
od pobijenijeh turskijeh četa,
razmi samo jedno ime
od pogibne svijem dobiti
ti u nijedno ne bi vrime
drugo mogo steć na sviti.
Pače i ta bi dobit ista
bila rasap ovih strana
u došastju sred tvih mista
od oružja inostrana.
Ah, da li ćeš za ime jedno
ti od prazne tašte slave
poharati nepravedno
inostrancim tve države?
A i razumnu nije potrebe
spomenivat, što se zgodi,
tko na pomoć jače od sebe
u kraljevstva svoja uvodi.
Car na jednom carstva kraju
kad s oružjem na boj skače,
strane mu ine počivaju,
i obilne šlju harače;
ali na boj suprotiva
caru čim tva kruna ustaje,
ka država tva počiva,
ke li t' mjesto harač daje?
Svak se u miru čestit zove,
obilnos je, gdje mir stoji;
mir kraljevstva i gradove
zdrži, umnaža, vriježi i goji.
Oganj užeć lasno je svima;
nu kad sve njim plane veće,
znat ni, gorjet koliko ima,
uduhnuti gdje li se će:
tako lasno je boj početi;
nu koliko dug će biti,
na čem li će pak dospjeti,
nije moć toga prividiti.
Ali, o kralju, mudar ti si,
i prividiš i vjeruješ,
da ti o dlaci kruna visi,
sve što s carom uzvojuješ.
Nu ako te je boja želja,
tere mrziš počivati,
imaš hudih neprijatelja,
na nje oružja tva obrati.
Očinstvo ti je švedska kruna
s dvjema druzim sadružena,
ka ti od dunda, zlobe puna,
bi nepravo ugrabljena.
Od Gustava bratučeda,
što ti se ote, pođ' otima',
svak je razlog, tvoga ne da',
a tuđega ne uzima'.
Na susjestvu moškovskoga
carstva ti je veličina,
ka bi od tebe i od tvoga
pridobita slavna sina:
pošlji istoga Vladislava
opet s vojskom k tomu kra u

na ostatak od država,
ke ti posluh još ne daju.
Pod imenom ti od cara
da gospodiš sve doskora
s hvalinskoga odizgora
do njemškoga doli mora.
Zato, o kruno, kojoj sriću
nad svim krunam višnji je podo,
i ti o slavni kraljeviću,
i vi ostala sva gospodo,
ako unaprijed boj smioni
od koristi nije nikomu,
danu od raspa, najliše oni,
ki se čini na svom domu;
i ako vam s druge strane
visoke se česti kite,
i velika dobra hrane,
kad mir s carom učinite:
mir, ki vam se šlje od cara,
i ki želi svak i žudi
vrh svijeh časti, vrh svijeh dara,
ugodno vam primit budi!“
Ovdi paša dobesjedi,
i na govor svoj naredan
među svijetlim banim slijedi
lak i kratak žamor jedan.
Svaki od njih u obličju
veseo se svijem razbira
s naviještenja, koje priču
od prijazni carske i mira.
Pun kralj Šišman slave i dike
veće puta oči obrati,
i u čelo sve vijećnike
oko sebe sta gledati.
Tiho stavnijem pak riječima
odgovara poklisaru:
„Prijazan se od nas prima
i žuđeni šlje mir caru;
naviješteno cića toga
od našega biće tebi
kanđilijera velikoga,
uvjetovat sve što je trijebi“.
Prista slavni kralj ovdira
i paši se u čas isti
sprva uvjeti štiše od mira,
pak za cara daše listi.
Prima ih rado i veselo
paša, i smiren svijem se otkriva,
i za veću čas na čelo
postavlja ih i celiva.
Poklanja se pak, i cića
ugodnijeh jur oprava
kralja i slavna kraljevića
slavi i vijeću hvalu dava.
Ali je i paša opet bio
hvaljen, častjen, i darovan:
šestoperac je on primio
vas u suhu zlatu okovan;
i bogata i velika
naprava mu je vidjet zdvori,
ručica mu sva kolika
u kamenju dragom gori.
Druge dare nebrojene
caru od kralja još odnije
od bogastva bez procjene,
od ljepote, ku izrijet nije.
Dragi kami, zlato i ostalo
što je tu, tko bi vijek ispiso?
bolje je mučat, neg' rijet malo,
toj nathodi svačiju miso.
Nu s ovijem darim tada
Ali-paša ko se otpravi,
s družbom uprav Carigrada
najbrže se na put stavi.

Pjevanje dvanaesto.

Da poklisar caru mladu
mir donijeti bude prije,
iz Varšova k Carigradu
putujući miran nije;
ne poteži, nu ga tjera
želja oglasit, kako uzroči
društvo sunca od sjevera
do mjeseca od istoči.

Sada jedne, sada druge
konje jaše na promjenu,
probijući strane i luge
po ravnini, po kamenu.
Po najprečem putu upravlja,
i u Carigrad brzo ulazi,
i što nosi, svak se stavlja,
tko mu na obraz veseo pazi.
Podizat se glas počina,
raste govor, svak besjedi,
da od Poljaka do Turčina
mir žuđeni veće slijedi.
Svak uživa. tko ovo čuje
star i mlad se tim veseli,
vas kol'k se puk raduje,
i s tega se čestit veli.
Ali rados veću i dražu,
i veselje bez prilike
u pogledijeh svojijeh kažu
turske ljubi sve kolike;
er nije veće čeznut njima,
da ih ne bi razdijelila
s gospodarim ljubljenima
poljačkoga boja sila.
Nu u veselju općenomu
sama otkriva jad sred lica,
i u životu čezne svomu
Korevskoga vjerenica,
a to er sami ne dohode
njoj u glasu mira općena
mirni glasi od slobode
gospodara uje ljubljena.
Ne počiva kratka časa,
svud se tuče. vrti i vije,
ište i sluša; ali glasa
ni priglasja čut joj nije.
Čuje sve ino. samo ovo
ne čuje, što čut svedj hlepi,
tim skončanje svak čas novo
njoj tre i hara ures lijepi,
kopni, uzdiše, stine, gori,
ciči, plače, cvili i tuži
jak grlica, ka u gori
s dragijem se svim razdruži,
bez svakoga tere veće
tako ufanja tužna ostaje;
tolike joj rastu smeće,
da za život malo haje.
Ona otkada najprije cića
zaplijenjene sve ljubavi
od mladahna Ugričića
mušku odjeću na se stavi,
pače u turskom Carigradu
otkad pod tom mirnom slikom
nju bojnicu krije mladu
ljubav vlastim svom velikom,
vik ne štedje zlata i blaga,
i od procjene sve što skupi,
vjerenika mila i draga
da iz teška ropstva otkupi,
proda države i gradove,
i gospostva sva vlastita,
i darove na darove
sla, i mita vrhu mita.
Ali za sve nebrojena
da bogastva prosu i strati,
nađe se u svem privarena
i u ništa joj sve se obrati;
pridobit bo mlada viku
tim nije mogla, ni mogaše
nemilosno srce i priku
ćud vrloga Rizvan-paše
ki svedj straže i zatvore
na tamnici od nje draga
veće, jače, tvrđe i gore
i uzmnaža i prilaga.
Imaše ovi Turčin hudi
na dvorovijeh svoga doma
dvije diklice blage ćudi,
drage u svemu, lijepe veoma.
Lica su u obje njih rumena,
sunčane oči, kose od zlata:
jedna mu je kći rođena.
a nepuča druga od brata.
Jedna ljeta su i one i ove,
i djela, u kih traju brime:
Ljubica mu kći se zove,
Kalinka mu je nepuči ime.
U dne, u noći, ljeti i zimi
svedj su ujedno druge mile,
tako su se među njimi
od malahna zaljubile.
Nije otajstva. stvari nije,
ova onoj ku bi skrila,
živu, ko da je obje dvije
jedna majka porodila.

Ovih lijepih djevojčica
Bećir-hadum stražnik biše,
pogrešpana stara lica,
zbabljen crnac, grd saviše.

Nu za sve to usti blijede
rumenilom jošte masti,
mrči i lašti dlake sijede,
i od obraza suhor tmasti.

Kami dragi mu iz bisera
na nsnah visi i na ušiju;
crne prste odsvudjera
prsteni mu zlatni kriju.

Jasni ogrljaj, ki mu iz nova
vrat žilavi narešiva,
od zlata se suha skova,
vas kamenjem dragim siva.

Od Kalinke mlade stari
hadum viđen bi najprije,
ka da u smijeh ne udari,
moćna odoljet srcu nije.

Neskladna bo neprilika
mladici se lijepoj čini,
da grdoća onolika
bit s naprava ljepša scini.

Što je grdo po naravi,
zaludu se resi i maže;
er grdoća u napravi
tisućkrat se grda kaže.

Ali po tom pogled lijepi
lijepoj mladici opsja zlato,
slakomi se i pohlepi
oni čas joj srce na to.

Tim sva dvorna u glas mio
starom crncu kliče ovako:
„Kaž' mi, tko te obdario
napravami lijepijem tako?"

Crnac on čas Krunoslavu
u Ugričića slici ukaza,
veleć: „Oni svu napravu
oko moga stavi obraza,

oni mladac, ki od strane
poklisara cesarskoga
često donije dare izbrane
ovdi u paše dunda tvoga."

Kako začu Kalinka ovo,
pitat naprijed već ne slijedi;
željenje joj nasta novo
s Krunoslavom da besjedi.

Misli, ište i nahodi
način, da joj to se zbude:
i u nje srcu ljubav plodi
s toga i druge još požude.

Za steć u dar zlata i blaga
hlepi i smagnu sveđ do sada,
sad s pogleda lijepa i draga
sahne, gine, kopni mlada.

Ah, zaista zno je vele
taj, ki u stara doba stavi
zlatan trkač, luk i strijele
bogu ognjenom od ljubavi;

er na svijetu nije toga
mjesta otajna i skrovita,
gdi iz luka ljuvenoga
zlatna strijela ne dohita.

Ljubav ima zlatna pera,
zlatan je i plam, kim sve užiže
zlatnijem krilim ona tjera,
i bjeguća srca stiže.

Zlatni puti, zlatna vrata,
zlatni ključi nje su dvora,
platnom veže ona od zlata
sebi i drugijem oči od zgora.

Tim nije rijeti čudo nijedno,
ako kroz svoj pogled mili
zlato i ljubav sad ujedno
Kalinku su pridobili.

Turkinjica, koja sudi
za mladića Krunoslavu,
snebiva se, panji i čudi
kroz ljepotu nje gizdavu.

Želi zlato, biser želi;
nu još želi blago draže:
zlato od kosi, biser bijeli,
sred nje usti, ki se kaže.

Za ovijem čezne, gine, blidi,
i sred ognja gori živa;
jer ne pozna i ne vidi,
što laživo ruho skriva.

Hoće mlada da izusti,
kako ona mre za njome;
ali riječ joj mre sred usti,
i stvara se mramorkome.

Nu u pogledih govor brani,
oči očima ter tomače,
što jeziku sram zabrani,
a stravljena miso zače.

Stavlja joj se Krunoslava,
i žali je sa svom moći,
da se u nju upoznava
bez ufanja od pomoći.
Nu za sve to hitra dosti,
da ona pomoć steče za se,
kaže joj pogled pun milosti,
i ufanjem je taštijem pase.
Djevojčica sramežljiva
videć ovo oči uzdiže;
nu plam veći ognja živa
iz dragih ju oči užiže.
Tim od želje usiljena,
pače od sile, kom sva gori,
sprva uzdahnu, pak rumena
u ovi način usta otvori:
„Vaši li ono biše dari,
kim se hadum naš uresi?
Kad ono ima crnac stari,
da što meni donio jesi?
Smir' me mladu djevojčicu,
daj mi zlata za ovi danak,
il' što je draže u tvom licu,
neg' li umornu zorni sanak!“
Dospje, i od srama zarumeni
sva se u licu i poniknu;
a na govor taj ljuveni
Krunoslava opet kliknu:
„Djevojčicam, o gospoje,
kakva ti si lijepa i draga,
ovi sluga donio je
ljepše dare, veća blaga.
Zlato, koralj, biser bili
i kamenje bez procjene,
i sve što imam, u dar mili
primi lijepos tva od mene.
A za uzdarje svega toga,
htjej, molim te, samo mi rijeti,
znaš li od sužnja Korevskoga
štogodjer mi spovidjeti?“
Zanesena dikla mlada
razvedri se i obeseli,
i u sebi čim se nada
višjoj sreći, tako veli:
„Prem, ko milos tvoja pita,
Ugričiću gospodine,
od junaka glasovita
podat ti ću glase istine.
Ja čuh vele, vidjeh veće
od viteza djelim slavna,
sreće njegove i nesreće
napuno sam kazat spravna.
Dunda moga kad za roba
silni kozaci ubitiše,
ki na krajini u to doba
aćermanski paša biše,
š njim zaplijeni i Ljubicu
jedinu mu kćercu gusa,
kojoj ružica zene u licu,
a sred usti cavti rusa;
nu Korevski ki nad svjema
bi vitezim vojevoda,
kažući se blag objema
razgovor im sladak poda.
Dare umnoži vrh darova
i milosti na milosti,
dragova ih i milova,
gleda, scijeni, časti i gosti.
Vrati ćaćku vitez blagi
kćercu, a kćerci sva nje zlata,
biser bijeli, kami dragi,
sviona ruhu i bogata;
vrati naprave ove izbrane
gospodičić blagodaran,
da svijetl ures ne ostane
djevojčici lijepoj sharan;
požali joj zlu nezgodu,
i bolje se svoj nje zledi,
i dobrzo da slobodu
dundu i mojoj bratučedi.
Ali za mir nje ljepote
nije sloboda bila i blago,
ako joj se duša ote,
ako izgubi srce drago.
Mislit djela ne pristaje
od junaka svim hrabrena,
i u slobodi robinja je
blagodarstvom zaplijenjena.
U pameti svud ga vidi,
kreposti mu sved razbira,
vene, čezne, gasne, blidi,
sahne, gine i umira.
Nu da mlada djevojčica,
nije čudo, ljubav ćuti,
ne rodi je medvjedica,
ni se u gorskoj goji ljuti.

Za čudo se ne govori,
da iz kamena oganj skače,
a čudo će bit, da gori,
ko je mlađahan, ah, jaoh, brače.
Ali kad pak niknu smeća,
i bogdanski boj završe,
junaku se dobra sreća
na nesreći zloj provrže.
Pade u ropstvo, u nevolju,
viteški mu cvijet se oznobi,
družba ga izda, a na polju
neprijatelj ne pridobi.
Slavni otada junak, koji
djela kaza svud viteška,
nadno tamne jame stoji
u okovijeh gvožđa teška.
Moj je dundo od strahoća
ponornijeh tmina straža,
i srditos i vrloća
njegova se sveđ uzmnaža.
Nemilostim on misleći
da se u carsku milos stavlja,
meće obzir vas za pleći,
što je držan, zaboravlja.
Na sramotu od razloga
iz pameti ćud neharna
uspomene goni od svoga
dobročinca blagodarna.
Sred tamnice tim smrknute
junak željan bijela danka
muke, trude, jade ljute,
sva zla trpi bez pristanka;
nu pašina kćerca ino
u stravljenoj duši ćuti:
gine, dobro nje jedino
da ne bude poginuti.
Moja lijepa bratučeda
od milosti suze liva,
u sužanjstvu dočim gleda
gospodara milostiva.
Od žalosti ne razbire
u vaju se žestokomu
cić gorušte ljubi i vire,
ku mu u srcu nosi svomu.
Jeda skrati zle boljezni
ljubljenoga tamničara,
blagom riječcom, slatkom pjesni
ukradom ga razgovora,
i da mu ona ne rasladi
gorcih muka ki god dio,
odavna bi vitez mladi
s životom se razdijelio.“
Da Kalinka ovdi veće
prista, i naprijed ne spovijeda,
Krunoslavi ne bi od smeće
bil' tolike nje besjeda;
ali ovako još govori:
„Korevskomu sužnju dragom
Ljubica se toli udvori
vjernom službom, dvorbom blagom,
tač Poljaku svijetlu i slavnu
Turkinjica lijepa omili,
da su vjeru krepku i stavnu
među sobom uhitili.
Tim sklopjena i gotova
s milosti se carske veli
i sloboda vitezova,
i Ljubičin pir veseli.
Ugričiću moj ljubjeni,
ja rijeh, što znah, a ti sada
spravi obilne dare meni,
kijema ću se smirit mlada.
S darim zlatnim draže zlato
milos tvoju duša pita,
i već srce hlepi na to,
neg' na carstvo svega svita.“
Čim stravljena dikla trati
slatke ovako svim besjede,
za ruku ju prešno uhvati
Bećir-hadum i odvede.
Jak iz cvitja i iz trave
koga otrovna zmija peči,
Krunoslava na gizdave
Turkinjice osta riječi.
Streptje, ublidje i ostinu
sva od čuda zapanjena,
u prilici i u načinu
stanovita nijema stijena;
ne vjeruje i vjeruje,
što od draga svoga sluša,
zaboravja, spomenuje,
smrtne u srcu smeće kuša;
s različijeh misli gine,
jak plav, u ku sveđ udara
valovite sred pučine
sila protivna od vjetara;

k zemlji srti, i na čase
put nebesa oči upira,
groznim suzam poljeva se,
iz srca uzdah vruć podira;
nje snježane bijele ruke
sada krši, plete sada,
i od nemira i od muke
proteže opet, i opet sklada.
Ali u dugo ne umuknu
među suzam i uzdasi,
stanoviti mramor puknu,
žalosno se mlada oglasi.
Ona, izašla izvan sebe
od bolesti buduć, kliče:
„Ah, ke glase čuh od tebe,
moj nevjerni vjereniče!
Komu veće i u koga
ikad tužna da vjerujem,
od viteza Korevskoga
kad nevjeru ovu čujem!
Tko je, tko se ne snebiva,
da u nevjeru može pasti
junak, koji plemstvom siva
prave vjere svijetle časti!
Ah, iskati svud je zaman
vjernos naći srca čista:
crno je sunce, mjesec taman,
nevjerna je vjera ista.
O moj njegda drag pokoju,
sad izdana ma ljubavi,
Krunoslavu dali tvoju
pri Turkinji ti ostavi?
Da od nemira ne umiram,
za veliko čudo brojim,
u mom srcu er razbiram,
što si držan, što dostojim.
Obrni se, ah, obrni!
Na komu me vik promijeni?
Svijetla obraza na pocrni,
ne izgubi glas pošteni!
Ki od svijeta ne zna dio
tvoja dila, me lijeposti?
Komu si se zavjerio
sa svom moći i kreposti?
Jeda nađe draže lice
i od mojijeh zlatnije kose?
Turkinje tu mađionice,
čarajući svijes zanose.
Himbeno su one lijepe,
u hitrinah sveđ se paze;
napravami vid zaslijepe,
i obraze priobraze.
Zaisto s bilja vilovita
opsjeni te i zatravi,
kad tva djela plemenita
i mu lipos zaboravi.
Nu me bojno srce gdi je?
Tužbe meni ne priliče:
tko se osvetit vrijedan nije,
neka suzi i nariče.
Podnit ne ću ni trpiti,
da, što je moje, druzi drže:
raskinuti, razdrpiti
Turkinju ću zlu najbrže.
Ukazaću, Krunoslava
u osvetah kakva biva,
usred zmaja, usred lava,
usred ognja da je živa.
U desnici ovoj jakoj
ja ću s mačem poletjeti,
o Korevski, zlici opakoj
u tvom krilu dušu oteti.
Izdajniče, ti dostojiš,
jer t' se od vjere duša izmakla,
ne pod zemljom tu da stojiš,
u tamnici nu dno pakla.
O gromovi, o treskovi,
urnebes se vaš obali,
bože, gdje su bludnici ovi,
sprži, užeži, sve popali!
Ali tužna što govorim?
što razumjet sebi dajem?
Užežena ja sva gorim,
čijem druzijeh spržit hajem.
Ti me ostavi, dušo mila,
ja tvu lipos ne ću mnogu,
i najveće kad bih htila,
ostavit te vik ne mogu.
Pače, ko te vazda ljubih
i ljubiću sred svih smeća,
ako ti u čem sad zagrubih,
čin', da je milos grijeha veća.
Gospodičić tako svijeto,
ne vjerujem, da će upasti
u nevjerstvo tamno i kleto
suproć plemstvu, suproć časti;

po sve pute i načine
prilagaću miso i mito,
dokli budem od istine
na spoznanje doć očito.
Lasni mi su svi ovi trudi,
slatka je muka sva čemerna:
ti nevjeran meni budi,
ja ću tebi biti vjerna!"
Bez krzmanja Krunoslava
u odluci, ka je žeže,
ne ima misli, ku strah dava,
nije zaprike, ka je usteže.
Sedam toran u ugrskomu
ruhu ophodit dikla sade,
na njegovu dokle domu
Rizvan-pašu srete i nade.
Pokloni se i načine
dvorne ukaza, kliče paka:
„Ja sam, mili gospodine,
Korevskoga brat junaka;
njegove se cijeć slobode
iz dragoga mjesta uputih
ne gledajuć na nezgode
od razlicih pogub ljutih.
Dobrota me tva primaga,
na otkupe da ga prosim,
tim koliko hoćeš blaga,
udilje ti ja za nj nosim.
Toli ne ć' ga dat za platu,
daj ga u dar plemeniti;
a za uzdarje ja na zlatu
on čas ga ću izmjeriti".
Paša u mlaca s blagom slikom
zapaža se na ove glase,
i visokom i velikom
on odlukom snebiva se,
sad besjedu, sad slobodu
razmišljajuć, ter se čudi,
i sebi ovu sad prigodu
od velike sreće sudi;
i ko čovjek od velicijeh
mećaica i kramara,
u pameti veće od pricijeh
varak način misli i stvara.
Naravnoga otrov gnjiva
krije Turčin dvoran silom,
jedno misli, drugo otkriva,
izvršiva treće dilom.
S Krunoslavom uniguje,
i veseliji sved se kaže,
riječima ju obljetuje
sve što može bolje i draže.
Veli: „Smiri se, o plemiću,
za slobodu brata tvoga,
ja prijatelj haran biću
njemu u cara čestitoga.
U toliko ako š njime
miluješ se razgovorit,
sad, i u ko hoć' ino vrime,
tamnicu ti ja ću otvorit".
U toliko doli za iti
paša kaže da ga slidi;
i množ Turak da ih prati
pod oružjem zapovidi.
Sedam toran gdi se rede,
proz sto vrata i zaklopa
s Krunoslavom paša grede,
gdi Korevski živ se ukopa.
Proz mostove ki se dižu
zanesene u zahode,
i u dolinu svak čas nižu
po strmu i usku putu shode.
Vrhu nje se do oblaka
tvrda grada obgradila,
sokolova brza i jaka
ne bi ju perja priletila.
U kraj grade kroz gvozdena
vrata uska, tijesna i mila
dno ponora udubena
dublja je jama još propala.
Pod zemlju se put obrne
iz duboke jame ove
put tamnice tamne i crne,
grob od živijeh ka se zove.
Proz sva mjesta zgar skazana,
Krunoslava pašu slidi,
nije je želja bijela dana,
istom da sve sunce vidi
Oružanijem slugam odi,
da ju umore, viknu paša:
Krunoslava naprijed hodi,
ni ju poguba ni jedna straša.
Nu od tamnice jedva stupi
priko praga dikla smiona,
a raskošan zatvor skupi
i u sužanjstvu osta i ona.

Pjevanje trinaesto.

Gdje od mraka vjekovita
pod jazovim zja pučina,
usred svega segaj svita
najdubljijeh sred dubina
satarisan kralj pribiva
od rinutijeh s neba duha
u pučini ognja živa,
ki mu oholas sva raspuha.
Slava mu je s teška jada,
ka se digla sa svijeh strana
od istoka do zapada,
ko Vladislav razbi Osmana,
pače pazeć na veselja
poljačkoga svega puka
s istjerana neprijatelja,
jak uboden bivo muka.
Podrtijeh iz uzdaha,
bez umrtja u kih crka,
krivavijem dimim paha,
smrdećijem pjenam hrk:.
Škriplje zubim, riga plame,
od zlobe ga svrdo vrti,
ne Poljake sharat same,
neg' krstjanstvo sve satrti.
Tijem u vijeću car veliki
u što od mira sprave slaga,
neprijatelj skoči priki
od ljudskoga svega traga;
netrpeća nadmen ijeda
s bukom, s treskom strašno vijeće
i on kupit zapovijeda
od nabune i od smeće.
Nebu se oprit spravam ovim
tvrdoglavi bijesnik stupa,
zaboravljen, ko treskovim
svemoguća ruka lupa,
za sve da od nje, kad oholu
glavu istakmit k višnjem prope,
strmoglav se buši dolu
tmastijeh oganj u potope.
Od paklјene oštre trublje
razdira se trubnja mukla,
da idu kleti, gdi je najdublje
prosjedena propas pukla.
Cokoću se, grohte i tresu
noćne spile iz dubine,
u gromovitu urnebesu
razlijegaju se slijepe tmine.
Iz smrknutijeh gustijeh magla
jazovite u ponore
strahoća se jata nagla
grominjaju, drožde i ore,
graču, hroču, skvrče, krište,
zviždu, zveče, skviče, laju.
revu, reže, rže, vište,
mukaju, vikaju, zavijaju.
U njekijeh su prašča rila,
vučju čeljus tko razglaba,
a tko gubice ima i krila
od ljiljaka i od žaba.
Ljudi s glavom crnijeh pasa;
žene od zmija kijem su kose;
bivoli, odsprijed ki do pasa
čovječanske slike nose;
kučke, u kih je žensko lice,
psi troglavi, zmaji hudi,
polu ribe, polu ptice,
polu zvijeri, polu ljudi;
srde, nakazni i nemani,
i sve što igda ukaza se
vrla i grda u koj strani,
u pakljenom vijeću sta se.
Nad svijem vjernijem sjenam stišten
strašnodržac od propasti
gnjevnom srdžbom vas zaprišten
planta u zlobnoj oholasti.
Od krilatijeh kra osaca,
iz kijeh kužni ognji pište,
u stog mu se visok zbaca
grunje otrovno za sjedište.
Pod nogah mu se u krug svija
na zelene pjege i blijede
ljuta od sedam glava zmija
u iskrah tamnijeh bljujuć ijede.
Strašniji od svijeh, vrlji i grđi
sjedi silnik gorostasni,
u čađavoj smeđoj rđi
zagašen mu je obraz tmasti.

Srši glava naježena,
trepte zmajska krila o pleću,
runjave uši do ramena
prostiru se i klepeću.
Iz kosijera slike grube
nos nezgromni na kljun pada,
čeljupine jazne trube,
zamršena visi brada.
Kosmurati je kip uplesan,
tmasta iz oči munja udara,
jedan velik hrek neotesan
čapeti oštrom opšešara.
Na krvave kuda kaplje
dračnijem bičim u tle lupa:
s nokti od orla, granfi od čaplje
rešepaća mješte stupa.
Ispod čela vitoroga
razrok pogled krivo izbeči,
i usne grizuć s ijeda mnoga
u nesvijesne prasnu riječi.
Zdrhtaše se jazi crni,
propas plamom većijem buknu,
nakostriječen nesmotrni
zbor zapiždri se i umuknu.
Iz svijeh glasa on ovako
ne zavapi, neg' zagrmi:
„U kom ovo silni pako
zločestvu se unetrmi?
Što su oružja Poljakova
cara Osmana pridobili,
naša je šteta, ne njegova;
ne on, mi smo izgubili.
Pakljeni su, ne carevi
vječni raspi i prikori,
i ne srami se i ne gnjevi,
i o temu se ne govori.
Na boj leški put Podolja
pođe s carom množ tolika,
da tonjahu cijela polja
pod pučinom od bojnika.
Strašna vojska bješe jaka,
iz po svijeta ka se sklopi,
da dobude ne Poljaka,
nu krstjanstvo sve potopi.
Ali ostaše nje junacim
najuzdanijem s bojne hvale
na oružju prid Poljacim
srca ubijena, ruke pale.
Poletjesmo s našijem stijegom
mi u pomoć caru mladom,
oružani s daždom, snijegom,
s mrazom, s ledom, s kugom, s gladom;
ali vojstva zgar nebeska
zbučaše se i sastaše,
treskovim se sve rastrijeska
i razagna jato naše.
Tako s vojskom neizmijernom
sam kraljević razbi cara,
nas molitvom tako smjernom
kralj Šišmundo sam pohara.
Višnji oni, ki pristajo
zlobeći nas nije nikada,
s anđelima htje Mihajo
da naripi na nas tada.
I za biljeg sred visina
sila silu otkli obori,
rasvanu se noćna tmina,
ognjeno se nebo stvori.
Nu u propas propas donit
zaman ičija moć se istakla:
uklonit se, ne poklonit,
ohologa ćud je pakla.
Sjeverna se strana odrva,
gdje najvećim plemstvom dičan
ja pristolja stavljah prva,
za višnjemu biti sličan.
I na ovomu da bi ruzi
dovršili našijem štetam!
Sramotni su raspi druzi,
kih prividim i gonetam.
U pogubah za poginut
sad se istočno carstvo kreće,
i s mista se još porinut
ogluhnuta propas ne će!
Desnica je sama jedna
umrloga Vladislava
ogoliti pako vrijedna
od svjetovnijeh svijeh država!
Nije š njim pako jaki, nije,
ako slavnu i moguću
od privedre Austrije
novijem vezom združi kuću;
cesarovom ako kćeri,
ugrskoga sestrom kralja,
kraljević se Poljak vjeri,
kraljestvo se naše valja.

Kralj bo se Ugrin u španiskoga
samodršca opet vjera,
ki iz svega carstva svoga
s obadva nas svijeta tjera.

Tako neka ijeda puna
propas reži, još na glavu
poljačka se spravlja kruna
nakon oca Vladislavu.

Ako pirne tim rodbine
medu ovim se kraljim slože,
ter se oružja njih sjedine,
tko da im se oprijet može?

Tursku vojsku, ka ognjem sijeva,
mogo je Poljak sam razbiti:
da s toliko još kraljeva
kad se združi, što će biti?

Množ kraljevstva, množ otoka,
pače veći dio od svijeta
drži i časti za proroka
i za sveca Mahumeta;

nu ako se veće i jače
neg' sve turske kraljevine
Osmanovo carstvo smače,
Mahumetov zakon gine.

Od krstjanskieh igda kralja
ako se ovo jedno ocijepi,
iz prostora svijeh zemalja
tursko se ime iskorijepi.

Da li se od nas trpjet može,
da krstiani potaraše,
satarišu i podlože
vrhu zemlje sve što je naše?

Da zamukne pako u svjetijeh,
povrže se hamalija,
i da hodža po mečetijeh
ne haleka i ne zavija?

Mečeti se pače obale,
smaknu otari svi na prešu,
i prilike naše pale,
skrnjigaju i poplešu?

Da izgubimo svetilišta,
da vas svijet se križu skuči,
a Lucifer, zbijen u ništa,
u kraljevstvu praznu zuči?

Ne, ne, ne, ne: hitri i plasi
skoč'mo, tec'mo na sve strane,
ovi se oganj već ugasi
prije nego sve njim plane!

Otmanović car nad carim
toliko se sad potište,
da ponižen s poklisarim
mir u leške krune ište.

Na glavi mu je teško brime,
zbijen je, za uteć hude štete,
primit s očim zažetime
od krvnika svake uvjete.

Nu po volji, ali usiljen
ako Osman Leha moli,
poklonit se ne će umiljen
vik nikomu pako oholi.

Jeda se je pozabila,
za ne doći na ta djela,
na nebesijeh naša sila,
ka se čula i vidjela?

Zgoda onada kakogodi
drugima je dobit dala,
nam je vječna slava odi
nedobitna smjenstva ostala.

Ali da se tim ponosi,
što pomaga, svaki u sebi?
Šuplje riječi vjetar nosi,
djela se ištu pri potrebi.

O dostojni, ki ste goru,
mrklijeh tmina nadaleče,
u rajskomu sidjet dvoru,
otkli svijetlos vaša istječe,

spomenuti zgode vrle
i mrzeće sila mi je,
za neumrlijeh na neumrle
osvete vas raždeć prije.

Tim iz noćnijeh tec'te mraka,
o moji verni, cknjenje vrz'te
prije neg Turci od Poljaka
uharače se i pokrste.

Ali u način da se opaki
sve zamesti bude prije,
motri, pleti, čini svaki
sve što može i umije.

U sto obraza priobraža'
i privraćaj sto besjeda,
varka, izdajstva, sumnja, laža
i hitrina i zasjeda;

lizimirstvo najblažiju
od dobrote sliku hini:
najhuđe se zlobe kriju
od svetinje u haljini.

Svak se obrni svud i svrni;
na krstjane Turke buni,
dokli okoliš mjesec krni
u okolišu svijeta ispuni;
sij omraze, zlobe budi,
srdžbe užiži, vriježi gnjive,
svađaj, smetaj, šteti, udi,
satariši prave i krive.
Mogorkinja slavna robi
do otraška leške puke,
i kraljević, ki pridobi
cara, od ženske padi ruke.
U prilici od istine
priobražena laž se vrti,
da Korevski ban pogine
i mir smete svojom smrti.
Nu što zaman veće stoju,
nije vas znane trijebi učit:
čas pakljenu vašu i moju,
dosta vam je priporučit".
Srdžbe, smeće, zlobe i gnjivi,
magle, oblaci, noćne tmine,
crni dimi, ognji živi
vojsci od pakla družbu čine;
smrtna otrovna kuga i š njome
raskazani glad i blijedi,
i s odjećom smrznutome
ledena ih zima slijedi.
Diko znana od Parnasa
i Elikone svete gore,
ka potanko meni kaza
strašne od pakla dogovore,
spovijedati slijedi meni
glase prave i istine,
što učini puk pakljeni,
kad iz crne pođe tmine.
Djela od tmaste mrkle noći
slabi moj vid ne dohita
bez razumne tve pomoći,
kojoj skrovna sva su očita.
Na tisuće, na oblake
crna jata izletješe,
ter jasnomu suncu zrake
usred podne potamnješe.
Crn Carigrad osta bijeli
svijem munarim od mečeta
on čas, kad se u nj naseli
množ paklenijeh hudijeh četa.
Tako u žetve zrele brime
lijepa njiva nepožnjena
žitnijem klasom veselime
pribogato nakićena
iznenadi sva pocrni
i potamni sa svijeh strana,
kad ju prikrije oblak crni
od čavaka i od vrana.
Nabunjivat jedni staše
hodžu i crkav redovnike,
svu gospodu i sve paše,
i zakona razumnike;
druzi bojne janjičare,
i s spahijam spaholjane,
i ostale vojničare,
pridošoce i građane;
treći gospode i carice
carskijeh dvora i polača,
ke su davnje njih bojnice
i oružja njih najjača.
Zlim je dusim na pameti,
ljudski rasap doba u stara
svega traga i podrijeti
da od ženskijeh bi privara.

Pjevanje četrnaesto.

Nebesa su knjige od vijeka
gdje svojim prstom višnji piše,
neka vidi, tko ga nijeka,
čijim duhom stvor saj diše.
Vjekovitijem na njih slovi,
kijeh ne izbrisa ikoje vrime,
ki sagradi vas svijet ovi,
štije se višnje stvorca ime.
S njih se vječna ori slava
vječnom trubljom, svijet da sliša :

božja je ovo sva država,
a kuća mu svijeh je viša.
S njih je lijepos svaka od svijeta
i što uzdrži zemlja i vriježi:
s njih nam četr dobe od ljeta,
s njih nam daždi, grmi i sniježi.
Nu potolas ljudska ne će,
što je na danu da je dosta
znati umrlom umu, veće
ište i u mraku što još osta,
tere i gatat bjehu umrli
davno u zvijezde jurve uzeli,
il' im dobru kob, il' vrli
udes paka nebo veli?
I premda se kada i zgodi,
bi li znanje, bi li sreća,
da buduće vrijeme usplodi,
što kom zvijezda dat obeća:
ali je plahos, crv da trudi
vidjet, višnji što mu odluči,
hteć iz tmina, u kijeh bludi,
vječne sude da prouči.
Nu što čovjek željno izgleda,
il' česa se straši i boji,
vele je spravan znat naprijeda,
krugu u višnjem dal' ne stoji?
Tijem nije čudo, kad zamrači,
i tiha se noćca uhvati,
neka u mirnu sanku svači
jadi budu zamučati,
što mlađahan car Čelebi-
Mahumeta tajno uprosi,
željan čuti, vijeće od nebi
što mu u skutu svome nosi,
veleć: „Starče, daj otvori
strašne knjige, kobne liste,
za saznati, jesu l' gori,
ke su u mene, misli iste.
Čin' mi vidjet, na što sluti
nebo odzgara, i ke sude
imaju moji čekat puti,
i dali mi srećno uzbude.
Pak i ako mi zvijezda moja
rasap kaže prijeki i teški,
znaj, da predat ne će, od boja
tko mač vidje jurve leški.
Koga od smrti strah ne plaši,
taj ni od zvijezda predat ne će:
a on, tko se vijek ne straši,
k svrsi ureda doći umjeće.
Tako i ja ću umjet poći,
slavni prorok gdi umro je,
i mogućom svom pomoći,
priukrijepit carstvo moje.
Ni me veće želja mori,
da se zvijezde sa mnom slažu,
neg' li prepas, da se obori
zled njih na me, i gnjev mi ukažu.
Tijem tva mudros brzo neka
po nebu se prostre vedru:
take odluke mirno čeka,
tko mač svijetli paše o bedru.“
Tijem zamuknu. Ali ureda
Mahmet mudri zborit stane,
ki raznavat zvijezde gleda
sred arapske srećne strane,
gdjeno u skutu noćna mraka
mnokrat tihu noćcu istraja
motreć kruge, dok ga paka
car ne uzvede vrh saraja,
da nebeska djela uhodi
čudni vještac, i što vidi,
da poraze carske vodi,
neka upitan javit slidi.
On prevraćuć davne knjige,
ke kaldejski jezik sazda,
progoniti ljute brige
nahodaše rados vazda.
I tako mu danci stari
u nauku tonu i bježe,
da za ino i ne mari,
neg' što višnji kruzi vriježe.
Crte ravne, krive i bijeli
listi od knjige nanizani
čudnijem slikam bjehu uzeli
mjesto svakoj hrama u strani.
Tu naprije viđaše se
zemlja Atlantu stati o pleću,
gdje na srijedi sjedi, i gdje se
sva nebesa o njoj kreću.
Sred svjetlosti svoje žarke
Merkurio bog bi štiti,
od hitrine i od varke
vrelo onijem, kijeh on štiti.
Malo dalje, gdje uvija
drugi krug, bi mjesec krni,

kako roge pruža i svija,
kad se utapa u mrak crni.
Bi za tijeme vidjet dano,
kako Marte i Venere,
sada docno, sada rano
oko zemlje put svoj mjere.
A med njima bješe čudo,
božje oko ke se veli,
i na djelo mrzeć hudo
vas saj donji svijet veseli.
Jove silni za tijem slijedi,
gdje ponosno u krug hodi,
i Saturno, ćaćko sijedi,
ki jur nebom svijem gospodi.
Ostale se paka paze
sjajne zvijezde lijepu u redu,
gdje sunčane bježe od staze,
i svijet dvorit ob noć gredu.
Al' nada sve bješe tudi
strašnijeh vidjet kolo od zvijeri,
kako u bijesu svome bludi,
i oko svega put svoj tjeri.
Tu se ovan vitorogi
i bik ljuti u krug vrti,
i nestavnoj rak na nogi,
spravan, kliještim da usmrti.
Tu se vrli lav zamjera,
kako oholo skače i rika,
i štipavac, koga tjera
rasrčena strijelca slika.
Tu raspaljen jarac veči,
i bez vode riba izdiše,
i tisuću zvijeri ječi,
ke bi brojit bilo odviše.
A pak vidiš, ko sve druži
u svoje se stane i kuće,
i u pase, kijem se kruži
nebo, mrzle, srednje i vruće.
Tamnijem črknjam, mrklijem broji
posijano sve se gleda,
a nada svijem vještac stoji
sijede brade, lica blijeda.
Zvijezdam tkana anterija
niz suhe mu pada pleći,
a rame mu strašni ovija
zvjerski u buci krug i smeći.
Tacijem spravam sude od nebi
bješe starac štiti obiko,
svjetujući što je trijebi
za izbjegnut djelo priko.
Ah, kolikrat teške udese
glava od carskijeh on odvrnu,
hrleć znanjem svojim, gdje se
množ najveća zledi zgrnu.
Ali tadar još ne bješe
nakanio pako kleti,
da se vražje sile odriješe,
ke dno jaza bog htje speti.
Još ne bješe tamni onada
poplavio ponor svijeta,
ni crnoga svoga stada
jošte izrigo, svijet da smeta.
Tijem pazeći prijeke štete,
ke mu nebo kaže odzgara,
da carevoj glavi prijete,
preteška ga muka obara.
Jadom mori vjerna sluga
s onoga se, kob što sluti,
i tijem veća još mu je tuga,
čijem su bliže carski puti.
S česa gorke pun pečali,
što mu na put siđe pako,
od ijeda se vas ražali
i sta zborit caru ovako:
„O mogući care od cara,
po kom ini svi gospode,
uzeo bih ti draže odzgara
javit glase, bolje zgode;
ali kad me, da ti vjerno
sve navijestim, tva vlas nuka,
kazaću ti pravo i smjerno,
što mi višnja kaže ruka.
Nebesa ti rijet me sile,
nauk ako me moj ne vara,
da paklene ljute od sile
trijes odazgar na te udara,
i da pako vas se zbuča,
da ti raspe teške uzroči,
ko to vidi, tko obruča
put ovoga svrne oči,
čijem se u raka ljetos budu
bog Saturno sresti stari
i bog Marte, za pak hudu
kob zemaljske vrć na stvari.
A znaš dobro, da sinovim
vlaštitijem se prvi pita:

toli srcem jur njegovim
vlada tvrdos vrlovita!

Drugi što je, trijebi nije
tebi, o care, ja da velju,
ki kraj ravne Podolije
krvnu okusi njega želju.

Pače vidje, on da ispuni,
kobna zvijezda što ti objavi,
kad Carigrad vas se uzbuni
na Ahmeta ti ćaćka slavi.

Ah, još sad mi srce preda,
i bijela se ježi brada,
misleć, kakvijem okom gleda
vrh ovoga svijetla grada!

A i sad ti zvijezda rodna,
bojna od strijelca ka je slika,
s pomrake će bit nezgodna
kvareć djela tva velika.

I da išto se toga uzbude
— što bog dobri zgar odvrati! —
vaj, ki raspi, koje hude
štete od ljute biće rati!

Istina je, da za tijeme,
dvaš dok mjesec zemlju obide,
nješto bolje stupa vrijeme
i srećnije doba ide;

ali od svibnja dane klete
isti arapski jezik kune:
a ti u njemu hoć' da lete
tve korablje blagom pune!

Tijem, o care, ako ikada
spozna istinu znanja moga,
ah, uslišaj jošte i sada,
ucviljena roba svoga.

Put istočnijeh svijetlijeh strana
tvojih dobar još ne snosi
dok ne vidiš, inijeh dana
ina sreća što ti nosi.

Pače neka svaki vidi,
na dvorovim da ć' ostati.
htjej, da udilje ličnik slidi,
to tvom puku na glas dati;

jer ako me sve ne vara,
— a jeda se zbude tako! —
usred tvoga janjičara
gnijezdo svoje vrgo je pako,

gdi ako se ljute uzgoji
od nabune strašna srda,
gdje su, dok se uspokoji,
ka ćeš na nju zbacat brda?

I ako se — ali oprosti
tve viteštvo, sad što riječu —
sve navrše vražje zlosti,
zrijeće žalos svijet još veću.

Vajme, ki mi strah zadava,
što mi kobni kažu broji!
čijeme i ista carska glava
na ramenu slabo stoji!

Ah, koli je teška osuda
prijeke unaprijed vidjet jade,
a pak ne znat. kamo i kuda
za izbjegnut je ić valjade.

Teške raspe pazim tvoje,
s tvoga puta ki ti prijete:
a ne more znanje moje
svojom vlasti da ih smete.

Ta je. o care. vlas pri tebi,
samo riječcu jednu izjavi,
da do bolje sreće s nebi
istočni se put ostavi“.

I bio bi starac veće
uložio još besjeda
za odvrnut gorke smeće
carske od glave, s kojih preda:

ali mlad car za ne čuti
i ne odustat misli od svoje
cijeć bojazni, kob što sluti,
riječ mu u tijeku presjeko je,

rekuć: „Prestan', ah prestani,
starče, od smeća množ toliku
veće izbrajat; jer zamani
hrabru je iz zvijezda štit bojniku.

Grob što klanjat vlas ma hodi,
nebu ugodna stvar će biti:
a tko samo nebu ugodi,
toga od pakla nebo štiti.

Bog vrh neba i do njega
Mahumet se sveti uzvisi,
a ostalo što je ovega
svijeta, o caru samom visi.

Tijem ne vidim, zvijezde gdje bi
svojim gospodstvom vladat smile:
moje je radit, što mi je trijebi,
i ne predat kobne od sile.

Pak da i jest višnja volja.
carstvo i život da mi se ote:

budi; i slavna smrt je bolja,
neg' li život pun sramote."
Presta i ode mlad car tijeme
slatki sanak da boravi,
i u mirno noćno vrijeme
u zaborav brige stavi;
jer koli se kaže zdvora
stavne misli, srca jaka:
toli iznutra pak se otvora
najprije sumnja, prepas paka.
Razabirat sobom stane
udes mladijeh svojih ljeta,
gdje tražeći carstvu obrane,
raspom prijeti kob mu kleta.
I čijem trudan tač se topi
po razlicijeh misli moru,
zenice mu san zaklopi,
ter speć osta svijetlu u dvoru.
U to i noćca svojim koli
nad tjeme se pope svijetu,
steruć svudar uokoli
svu koprena zvijezdam šitu.
Bješe u doba, od jacije
saba zora gdje se dijeli,
gdje ni glasa čuti nije.
kud Carigrad stre se bijeli,
razmi što gdje pas zalaja
ki stražara vjerna je slika,
il' kapidži srijed saraja
grubijem grlom ure vika.
Od Crnoga mjesec mora
izišavši gradu u oči,
bijeljaše se vrh ponora
crnijeh vala od istoči
S zapada mu bjehu paka
Bijelo more i munare,
s kijeh se odbija svijetla zraka,
ka daždaše na nj odzgare.
Čijem s mečeta mjesec rve
s mjesecom se sjajnijem s nebi,
na tisuće zraci vrve,
Carigrade slavni, u tebi.
A sijevo bi jošte i više
čista u srebru ti bjelila,
tvojih mira da ne biše
stegla od pakla crna sila.
Al' po vrsijeh tvojih ona
kobnu u redu kleta stoja,
muklim krilom svud smiona
leteć noćnijeh srijed pokoja.
Tijem pazeći, car gdje trta
neodluke prijeke u tmini
i zvjezdarska kobna črta
da ga u sebi predat čini:
jedan onijeh, koji iz straha
vječnijeh oganj na svijet doše,
na mjesečnoj zraci ujaha
odri carski gdje se stroše.
I ljiljskijeme dočijem krilom
strašna neman cara opsjeni,
paklenom mu snit da silom,
a ona hodžom pak se izmijeni.
Sni car, kako vrh prestolja
Otmanskoga sjedi u slavi,
i svečeva što je volja,
iz korana svijetu pravi.
Kad al' eto k njemu brže
srdžbom plamteć svetac stupi,
ter mu iz ruke knjige istrže,
i u obraz ga dlanom lupi.
Prenu oda sna car se tada
s priviđenja čudna i huda:
krv mu studen mraz popada
s teška jada, muke i truda.
Tijem kako se paka k sebi
od snebitja vrati opeta:
„Prosti, o višnji care od nebi,
i ti, sveče, diko od svijeta!"
Kliknu; i čijeme hodžu upazi,
gdje kon odra zlatna stoji:
„Ti li si, hodža", viknu, „o pazi,
ko su teški jadi moji.
Ah, kakva me groza hvata,
vaj, koja me mori muka,
gdje vrh moga stola od zlata
svečeva me udri ruka!"
I kad sva mu već iskaza,
ka viđenja san mu zada,
poče od mračnijeh prije jaza
grda neman, hodža sada:
„Svijetli care, gdje su stvari
noćna oda sna jasne toli,
svjeta pitat vijek ne mari,
bistrijem znanjem tko se oholi.
Jer što ć' ino mnjet od tvoga
zlatna stola, na kom sjedi,

neg' da svijetu car si od boga,
kijem vladahu tvoji djedi?
A što koran uči paka,
i javljaše ćitap svijetu,
kalif da si, znaj, opaka
krstjan djela da se smetu.
Tijem ako ti knjige iz ruke
slavni prorok srdit trže,
riječe, al' prosti, da nauke
koranove ti povrže,
čijem mir htjede, a ne rati
iskat s kraljem kaurinom,
ki što vlada, ah, trijebi je znati,
našom da je svijeh krivinom.
Znaš bo, čistu sveđ da vjeru
mač prorokov prostrijet trudi,
a tvoj pušta, da se steru
svud krstjani kleti i hudi.
Ali ako se mir uroči
za pak istok da se slijedi,
novom vojskom da podboči
car se i carstvo, u kom sjedi,
čemu krzmaš? Što zatežu
u dugo se svete odluke,
puci istočni jur da svežu
krstu kletom klete ruke?
Tijem je l' čudo, što te oblasna
prorokova ruka udri?
Stvar je grda, znam, al' jasna
kob, što svetac hotje mudri.
Stoga u istok udilj kreni,
lake konje, bijela jedra,
i smijeh blagi opet zeni
ispod tvoga čela vedra.
Jer tko turstvo branit hrli,
tom s prorokom biće i sreća:
mio je svecu taki umrli,
koji ispuni, što se obeća."
Hodža izusti, i put vrata
smjerno ustupi, rekav dosta:
a vrh odra suha od zlata
san da dilji sultan osta.
I proz vrata od dvorova
kad išćeze, sve zamuknu:
razmi kobnijem hukom sova
što vrh dvora dvaš, triš huknu.
Od svijeh srda, kijem gospodi
strašnodržac mrklijeh jaza
mnijem, da pako vijek ne rodi
take slike, taka obraza,
kakva je ona, ku sukobi
neman, hodžu ka jur bini,
kad paklenom vlasti dobi
cara, istočni put da čini.
Sa nakazan, ka se gori
od ljubavi anđeo pisa,
uze paka kip tijem gori,
čijem se dublje satarisa.
I koli se njegda slavi
svom ljepotom nad sve ine,
toli grda pak se objavi,
kad u vječne drožnu tmine.
Mutno oko bulji odzada,
kijem prošasto gleda vrijeme,
ke, što je ljepše, to je podbada
na ijed, na bijes žešći tijeme.
Srijed je slijepa da ko prije
cijeć milosti slabo vidje,
sada u srdžbi svoj ne umije
štedjet, na put tko joj sidje.
Od hijene je glava kleta,
srce od zmije ljute i crne,
nokti od mačka, uši od pseta,
noge od risa, na kijeh srne;
vučjim zubi škripi i kosa,
proz nos modar plam joj liže,
sjedi gušter mješte nosa,
ki se žuti crna niže
Zublja i otrov desnoj u ruci,
nož u lijevoj podrijet siva,
ko da veli: Sve potuci,
a pak ne ostan' ni ti živa.
I da je brža neman grda
na zlo, nosi krila od sove:
dosta je rijeti: bješe srda,
ljubomornos ka se zove,
ku, gdje muklijem krilom prši,
kad sotona vidje prika,
da zla djela sva navrši
hrapavijem joj grlom rika:
„O jazova našijeh slavo,
glas koje se posvud širi,
reci, ah, reci je li pravo,
da čijem puni si su miri
crnijeh našijeh već junaka,
gdje paklena koris ište,

samo tvoje znanje i šaka
docno spješi na bojište?“
Nu ko tigre, ako u gori
vižo na nju kad zalaje,
na nj krvavo oko obori,
a pak put svoj diljit haje:
tako i srda kad upazi,
tko na nj takom riječi zinu,
u vražji se smijeh oglasi,
zube okesi, pak prominu
Letjet srda naprijed grede
put raskošna perivoja,
gdje Ljubica lijepa sjede
pod narančú tancijeh hvoja.
Ljepota se njeje skriva
od sunčana zraka gori,
i tijem lakše predobiva,
sad s mjesecom gdje se bori.
Bješe izišla dikla mlada
haremskijeh zaklop sita,
da ljuvezni, ka njom vlada,
u samoći srce pita,
tere u mirnoj dočijem noći
umuknuše svačiji trudi,
ona jedna slatkoj doći
svoj boljezni vrha žudi.
Tijem dok vjetric tihi i blagi
proz naranču milo prši,
raznoseći miris dragi
kud perivoj lijep se vrši,
il' dok šturak krotke u glase
milo šturi doli u travi,
sama sobom i ona se
u razgovor ovi objavi:
„Ah, istino prem se piše,
da najprve od ljuvezni
najdilje nam srce uzdiše,
i ne more da se otrijezni,
jer je ljubav srcu u mladu
mlada i ona, a pak kako
raste srce, tako u skladu
raste i ljubav s njom jednako.
Svak najvoli, riječ je stara,
od djetinstva na što obiknu,
i najveć ga ono općara,
što mu u srcu najprije niknu.
Tijem ke je čudo, što i mene
drag Korevski sveđ zanosi,
kad dobrota, ka u njem zene,
paka od mene ljubav prosi?
Ah, tko opisat češ će moći
blazijeh mojih njegda dana,
kad mi u ropstvo bješe poći
kaurskoga svijetla bana!
Nu što velju? Ah, ropstvo nije
pazeć draga ljubovnika:
ovo je ropstvo, gdje ga krije
mojim očim tmina prika.
Nije ropstvo, ne, gdje milo
u slobodi sunce sjaje,
već gdje mi se je utopilo
mračna jaza teške u vaje.
Al' nebesa ako odzgare
na ljuvezan mu se obazdru,
vrijeme je skoro, da se stare
oko njega tmine razdru.
I moje će žarko opeta
u slobodi sunce iziti,
ter duševna moga svijeta
lijep provodič opet biti.
Znam, da kaurka njega rodi,
a kaduna mlada mene:
ali ljubav, ka gospodi
mnom, i s ke mi srce vene,
vijek ne pozna vjere ine,
neg' ki ljube, da se ljube:
raj još doli onijem sine,
ki s ljuvezni zakon gube“.
Još bi u riječi dikla lijepa,
scijeneć, nitko da je i ne sliša,
kad doletje srda slijepa
preko obzide, gdi je najviša,
i da onom se, koga vara,
u poznatoj slici ukaže,
Bećirom se udilj stvara,
i haduma crnca laže;
a to, neka slike od svoje
tijeme vele ne popusti;
čijem je pravo, da zlo što je,
i proz grube grede usti,
tere iz zasjed gusta grma
kon Turkinje lijepe izide,
i za ruku čijem je uzdrma,
s njom ovako zborit side:
„Ne scijen', lijepa djevojčice,
zato jer ovdje noć te krije,

tko tve bijelo čuva lice,
da ga i ob noć nać ne umije.
Tve ljuvene čuh besjede,
i s koga ti srce gine,
i što dilje za tijem grede,
sve što od vjere misliš ine.
Najprije gorke žalim muke,
ke te s ropstva njega taru,
a pak hvalim lijepe odluke,
s kijeh k krstjanskomu greš otaru.
A i vrijedan je junak toga,
sve cieć njega da se ostavi:
čas, pošteuje, strah od Boga
i ćaćkovoj smrt na glavi,
čijem, ljepoto ma jedina,
toli objavlja ćud ljubeznu,
da s njim hrabro posrijed tmina
druga u ponor žena ogreznu.
Što govorim, velje je čudo
zatravljenu srcu tvome;
nu ja velim, da je ludo
krit se u ruho preda mnome,
čijem u svakoj vazda slici
pozna Bećir žensko lice,
pak i u istoj ugrštici
razaznava ljepotice.
Znaj bo: oni što se oglasi
mlad Ugričić svijetlu u dvoru
Rizvan-paše, ter me ukrasi,
da je u tamnom sad ponoru.
Mlad se Ugričić hini samo,
poljačka je dikla inako:
Krunoslava, koja ovamo
donije u srce tebi pako.
Korevskoga je vjerenica,
još od leške znana rati,
blage slike blaga lica,
a neizmijerno zlato trati.
A i Kalinka rijet ti može,
s tve ljuvezni sasma plahe
ke Ugričić ćutje nože,
i ke podrije teške uzdahe.
Sada u propas gdje se pusti,
u ku Leh se hudi ukopa,
ah, ke moć će izrijet usti,
što će iza njih nići stopa!
Tu tisuću prijecijeh zloba
i prevar se i hitrina
dno tamnoga živijeh groba
carstvu i tebi sad zapina.
Ako vjere ne ć' ni cara,
a ti barem sebe osveti:
umri svaki, koji vara
što Muhamet rodi sveti!“
Reče Bećir, i triš haknu
smrdećijeh na nju iz usti,
a paka se veseo maknu,
sjen svoj stere grm gdje gusti.
Jakno od drijemka, tko ga uzima
već, neg' ište narav blaga,
na silu se vid zažima,
i ćutjenstvo prinemaga:
tako i otrov stere gnjusni.
ki na nj srda kleta izriga,
blijed najprije cvijet na usni
i za srce pak posiga.
Najprije umuknu, pak protrnu
mramorkome dikla mlada,
oči izvali, pak prevrnu
od tisuću teškijeh jada:
ko u kladenac bistre vode
gorke žuči kad se uiije,
crni udilje vali ishode,
i spoznat ga moći nije:
i Ljubica, vaj, ne blaga
jur Ljubica sada veće,
primožena žuči od vraga
gorke i strašne kuha smeće.
O mladice jadna i mila,
s nepameti, ah, ne srni,
kud paklena šlje te sila,
i gdje jaz te čeka crni!
Dal' ne poznaš, vrag da je kleti,
što ti crne glase objavi?
jer tko će ini neg' on smjeti
tvojoj poraz spravljat glavi,
čijem proć tebi nož tvoj bjesni,
ljubovnika ako ubiješ:
jer što ć' s srcem bez ljuvezni,
neg' da i njega pak razbiješ?
Ali ona i ne čuje,
ni na molbe zrije priklone:
veće raspe strašne kuje,
na ke gnjevi ljuti je gone.
tere kako bijesnu u bitju
dikla mlada malo obiknu,

svu pazeći lošu sriću
od bjesnila pjeneć kliknu:
„Za tebe li dakle, o hudi
nevjerniče, spremah veće
svaka ostavit, i tvoj ludi
slijedit zakon i tve sreće?
Ah, davno mi ta zla prika
san javljaše mirne u noći
veleć: Srce nevjernika
ko će vjerno ljubit moći.
čijem nevjernoj tko se u vjeri
zače, vjeru plesat mora:
jer ne ljubav, nego mjeri
gdje se koris veća otvora!
Ali odlučih, što će ureda
i mahnitos moju kletu
i tve srce strti od leda
na ljuvezni vječnu osvetu.
Crn preda mnom ponor ziva
i pučina vječna jada:
u nj ugrezni, tko ne uživa,
što mu uživat hini nada.
Nu prije se u nju utopi
od nevjera srce i zloba,
i nad njime kad se sklopi
val, da umrem, još je doba".
Kad izreče bezufana
dikla strašne se besjede,
eto i zlatna zraka od dana
lijepu na dvor zoru izvede.
S jutrnjega jur vjetrica
bješe pršat listje uzelo,
i proljetnijeh drazijeh ptica
jato u žuber pjevat sjelo.
I ko videć, nje mrklini
da ne liči svijetlo od zore,
skoči dikla, i u brzini
u ćaćkove pođe dvore.
Ali u jazu, gdje boravi
mlad Korevski jadne dane,
sunčan zrak se vijek ne javi,
ni rumena zora osvane.
Tu starinskijeh vrhu tmina
vijek nove se tmine grnu,
zatvorajuć srijed dubina
tamničara skutu u crnu.
A to, jer vele turskijeh duša
vjekovite posla u mrake,
htje pak Turčin, on da kuša
bez sunčane živjet zrake.
I neka još tu na sviti
gorke od pakla muke uživa,
u verige htje ga zbiti,
i u grob tamni vrći živa.
Tu štipavci gmižu, i ljute
zmije po gnjusnoj pliju vodi,
i da zasja zrak u kute,
bog zna, od gada što se plodi.
O gvozdenu junak stupu
gvožđem kovan sjedi i kuka,
gdje gvozdenu vrat proz rupu
i desna mu viri ruka.
Na službu je lijeva od tijela
ostavljena mješte druge,
neka s bitja opustjela
vijek ne izbjegne teške tuge.
Bijele noge gadnu u kalu
uštapljene čame i trunu,
a proz vrata rupu malu
s grla mu se gvožđe sunu.
Loš je u licu, i propala
viri iz duplja svijeća od oči,
a na prstijeh poput rala
ostrljat se nokat koči.
Zaraso je vas u bradi,
i u neredu vlas mu visi,
a zabjego je glas od gladi,
kijem se u boju vrh svijeh visi
Tijem ko vidje, gdje zaškripi
gvozden stožer teškijeh vrata,
i gdi unutri o mrak slipi
nepoznat se junak hvata,
u glas kliknu — ako kliče,
komu umire glas u grlu —:
„O viteški zatočniče,
ki mu paziš muku vrlu,
ili mi te višnji s nebi
ili pako poslo kleti,
ah, pomiluj, koga je trijebi,
i zlijed ovu htjej mi odnijeti!"
Posta lijepa Krunoslava
na glas drage sve ljubavi:
čijem prejaku bol joj dava,
što joj slabi glas objavi,
ter kako se stegnu paka,
i nemirno srce utješi,

srijed crnoga sletje mraka,
i u riječ ovu usti odriješi:
„Ah, kolicijeh nakon zgoda,
ke mi je podnijet bila slava,
jedva ovi mi danak poda,
da je kon tebe Krunoslava.
Ali u kakvu, vajme, bitju
pazim ljubav mu jedinu,
i još hudu tvu zlu sriću,
neg' s koje mi srce stinu.
Ah, ke podnijeh jade i trude,
ke potratih srebro i zlato,
jeda mi se kada zbude
u ovo od tmina sići blato.
Zbi se, i evo preda mnome
moj Korevski stoji i sliša,
da ljuvezni nad našome
vlas gospodi njeka viša,
čijem na moje prozbe i dare
tvrdi Rizvan toli sljeze.
da me u tmine ove stare
pusti vidjet tvoje veze.
Pače reče, da će opeta
na sunčan te zrak izvesti,
i zlotvorska djela kleta
pobjegnutjem tvojim smesti.
Tijem slobodi srce drago,
slatki brače, ah, slobodi,
čijem te skoro nebo blago
u slobodu zlatnu vodi.
Ah, čestiti slavni dane,
tvojim krili brže prši,
da mom srcu lijepa osvane
zora, i zled se s njega svrši!“
I s radosti u plač mio
da ne udri dikla mlada,
mnijem, da još bi velji dio
rekla onoga, što bi rada.
Ali jakno bojna u luka,
kad tetiva pne se od zlata,
ako je odveć, pusti ruka,
tere izleti strijel krilata:
tako i lijepa zatočnica,
čijem sve srce veće steza,
tijem se veća poplavica
iz crnijeh joj se oči odveza;
ter suzeći jeca, i gladi
draga svoga ljubovnika,
i svom dušom rane hladi,
ke veriga da mu prika.
Sad spovijeda, sada sluša,
odgovara sada i prosi;
sad žalosna klone duša,
a vesela sad se uznosi.
I da je vidjet. o. ke jato
premilijeh bi zrio celova,
kijem se pase obilato
srce u tmini mračna rova,
čijem ne htjede dikla mila,
takvu u bitju kad ga vidje,
rijet, koja ju tare sila,
cijeć Kalinka što joj spovidje.
Ah, prem nikad to ne laže,
da zaista tkogod ljubi,
ljubljenomu vijek ne kaže,
s česa ljubav cijenu gubi.
A jak oni, komu u buci
uspjenjena vrla mora
zasja zvijezda, kažuć, k luci
mirnoj kud mu put se otvora:
tamničar se jadni uzdrma
na nenadne slatke glase,
viko, jama da mu strma
samo uzdasim oziva se.
Ter kako ga čudo minu,
i zamro se duh povrati,
uze dragu svu jedinu
po imenu slatku zvati:
i k njoj šireć od okova
gvozdenijeh teške ruke,
ljubežljiva paka u slova
gorke svoje sasu muke,
veleć: „Mila dušo moja,
prosti, tko jur zaboravi
srijed mračnoga nepokoja,
da se u slatke riječi objavi;
čijem nije čudo, što besjede
u zaborav lijepe pustih:
čudo je veće, što mi grede
još ikoja riječ iz usti.
Ah, kako ćeš, da ti trude
moje izrečem teške i ljute,
ke mi s kobi prijeke i hude
tijelo i duša davno ćute?
Nu svi trudi, sve pečali,
s kijeh se i na ke svak čas vratih.

prema onomu bjehu mali,
što pak s tebe, dušo, patih:
  jer sad mi te san ukaza
grozne s mene lijuć suze,
a sad ruse blaga obraza
trgajuć te kazat uze.
  U pogube i na boje
ić te vidjeh mene cijeća,
i s slobode paka moje
još na djela hrlit veća.
  Nu ti veliš, i valja mi
ufat, skoro da će biti,
gdje ki mračnoj kuka u jami,
na bijeli će dan iziti.
  Ah, ka češ me i ki dani
tijem čekaju gori paka,
kad me u dragoj rodnoj strani
kružit bude ljubav taka!“
  Ter besjedu jadni tako
čijem tamničar diljit haje,
odlagnu mu teški pako,
ki mu uzroči gorke vaje.
  I na bitje vraćat sjede
naravsko se duša opeta,
a na obraze suhe i blijede
ogranjivat rados sveta.
  Pak mu ona riječ prihvati,
ter ga opeta mili i tješi,
i za pomoć ku mu dati
svijesti i srcem spravno spieši.
  A pak on se na nje oglaša
mile glase, i pita i žudi
znat, kada mu reče paša,
da se ukrate teški trudi.
  I čijem tako brze čase
srijed ljuvena razgovora
drazi traju, u vrata se
ključ golemi zadje zdvora.
  Miliji nije sveti od zvona
glas pobožnu srcu u veče,
put neba se kad priklona
duša k bogu svom utječe:
  zatravljenoj neg' dvojici
rđavijeh bi zveka od vrata,
ka romona vječna u slici
ču se od tmina posrijed blata.
  Prisluškuju tamničari
s nadom, s sumnjom: je l', nije li
ki, jao, da ih ne prevari
od slobode dan veseli?
  Nu kako se pako otvori
stiješten zaklop s jacijeh ruka,
i u mrak se s luči obori
oružana mnoštvo puka:
  tko da izreče, što poćuti
Korevskoga vjerenica,
kad zasjaše strašni kuti
s obasjanijeh turskijeh lica?
  Jakno umrli, kad se nada
sve zadobit, a pak vidi,
gdje mu ufanje sve propada,
i vječna ga propas slidi:
  tako gnjevom ognjenime
bezufana Krunoslava
svoga draga kliknu ime,
i sta blizu, gdje mu je glava,
  hteć, kijeh živijeh prostor luči,
da ih ne luči mrtvijeh sada,
neka u smrti bar se sluči,
što u životu bješe nada.
  Tijem mač paka plamen trže,
i krvničku napa četu,
gdje se strašan boj zavrže.
svaki svoga na osvetu;
  čijem ljuvezan svoju milu
i drag brani život ona,
a poštenje oni i silu,
ku im žena nanije smiona.
  S obje strane krv se lije,
i udarci dažde i rane:
a i ona se rve i bije
s njimi i goni na sve strane.
  Jur Aliju i Mehmeda
gadne na tli mrtvijeh pruži:
a pobježe Musa ureda,
gdje se strašan zatvor kruži.
  A Jusuf se i Mujaga
s bratskijeh mrtav ruka obali:
čijem u slijepoj spili snaga
ne zna, ijed svoj na kom kali.
  I još tko zna, ke im štete
nanijela bi dikla mlada,
da se lukav ne oplete
beg Suliman kradom zada,
  otklije najprije Korevskoga,
zatočnicu lijepu paka

zgodi zrnom šuplja iz svoga
gvožđa njega ruka opaka.
Pade dikla s rane teške
kon predraga svoga roba,
i na nj ruke struć viteške
s njim uzletje k nebu iz groba.

Pjevanje petnaesto.

Promjena je lijek na svijeti
jadnoj duši svijeh najbolji:
žudi, spješno da mu leti
vrijeme, tko je u nevolji.
Koga od dnevi brige muče,
tomu noćca pokoj nosi:
a pak noćne koga skuče
skrbi, od dana lijeka prosi.
Što se u dnevi mučno vidi,
lakše u noći duh naš scijeni:
a najvećma čezne i blidi
pečal noćna s noćnom sjeni.
Stoga i Osman mladi želi,
vele stiješten s noćne smeće,
da se objavi dan veseli
i rumena zora veće,
ka cvatućijem usnam gdje mu
zlat celivat prozor stade,
i po hramu uze svemu
mlad zrak igrat zore mlade:
usta sultan i pun dobra
s lijepijem danom sluta i kobi,
sutra u divan sazvat obra,
da se carski skupe robi,
robi carski, o kijeh stoji
stol otmanski tvrd nad svijeme,
i s kijeh svjeta nepokoji
carski lagnu teško u vrijeme.
Ki kako se sjajnu u vijeću
sakupiše lijepu u skladu,
kažuć caru čas tijem veću,
čijem ga ohola više znadu,
Osman uze: „Beglerbezi
i veziri moji i paše,
s kijeh svečevi sveti stezi
posvudijer se raspršaše,
što vam glas moj javit grede,
znam, da milo bit vam ne će:
jer tko turske slavi djede,
razmi od boja ne zna sreće;
ali, ah, sreća ta je od boja
prem vjetrena nad sve ine:
čijem sad dobra nosi koja,
a sad u čas opet mine.
Ona učini lanjsko lito,
da moguće vojstvo naše,
ako i ne bi predobito,
daj ne dobi, što htijaše,
čijem što glad mi posla ljuti
bolnu u vojsku i zle štete:
što pak — al', ah, ružno je čuti! —
janjičare sramno smete.
I to je uzrok, što Poljaka
na mir sklonih, ne cijeć mira,
neg' da unaprijed žešći paka
s kaurinom rat se tira;
jer kad ljuti neprijatelji
nakon boja mirno sjedu,
za pobit se s nova u želji
novu snagu kupit gredu.
I tko od njih veće žudi
mir, o ratu sni tijem veće,
kaneć tijeme da mu hudi
pade s sile zlotvor veće.
A prem dobro svaki znade,
da se s turstvom krst ne slaže:
jedan Bog je; tijem valjade,
da ga i vjera jedna kaže.
Nu do toga da bez rati
tkogod dopre, slično nije:
prorok otac, sablja mati
vjeri čistoj bješe i prije.
Ter da to se paka zbude,
i svetac se velji osveti,
znaj vas svaki, ke vam sude
sad će moje carstvo izrijeti.

Ali-paša mojom voljom
mir s Poljakom kletijem udri,
kako njegda česti boljom
i Suliman djed moj mudri.

Leh Kozake ljute u redu
odsle držat tvrdo obeća:
tijem Tatari da se svedu
pod mir, koris ište veća.

Pače, ratne da se štete
svakom smire, jošte reče:
tijem pjenezi neka lete,
otkle pak nam pjenez teče.

Nu k tom Poljak ište i daje
sužnje natrag s obje strane,
hteć im teške svršit vaje,
i da im slobos lijepa osvane.

Ja, istinu za rijet pravu,
mnijem, slobode vrijedan nije,
tko svom sabljom spasit glavu
od sužanjstva ne umije.

Izbjegnuti smrt u ratu
od junaka vijek ne visi:
al' slobodu čuvat zlatu
zna, junaštvom tko se uzvisi.

Nu za uklonit novu smeću,
hoću, sužnji da se izbave:
tijem ni Leh će koris veću,
ni ja veće steći slave.

Ponaglavu Korevskoga
tamničara Poljak pita,
neka u mraku nije, koga
rodi majka ponosita.

Tijem Korevskom, premda otprije
s bogdanskoga cvili rata,
sloboda se nek povije,
i gvozdena otpru vrata,

jer je vrijedno, da se obdari,
tko drugoga zanije toli,
da za nj bit se pođe s cari,
i sam, neg' on, umrijet voli.

Tijem udilje nek se ovamo
u slobodi ban dovede,
da mu iz našijeh usti damo
čut, što uživat opet grede.

A pak zatijem za put sveti
urediću sprave nove:
da za nov nam rat donijeti
svetac bude blagoslove."

Dospije sultan; nu za njime
Rizvan stari zborit slijedi,
i čijem zbori, mrazne od zime
dikta u sebi kopni i blijedi.

„Prosti o care svijetli" — reče —
„što od tvoga čućeš roba:
koga smrtna rana peče,
lijeka čeka samo od groba.

Tvoja milos čuvat da mi
Korevskoga tamničara,
u dubokoj neka jami
mrak zločinstva njega hara.

Ali u himbi tko je obiko,
himbe ostavit vijeku ne će:
oduzmi mu sve koliko,
a daj himbu, još živjeće;

jer da Lehu budeš kletu
do ne kulu, nego pako,
još bi vjeru skvrnit svetu
njega umjelo djelo opako,

čijem iz tmina, u kijeh sjedi,
vrijednijeh duše, ka bi u njima,
još izađe, da besjedi
s mojom kćercom, mojim očima.

Ah, veliki care, oprosti,
što običaj tursku gazi,
tko jur trpje vele i dosti,
što je od krsta vjerno pazi.

Napominjat sila mi je
djela ženska, svijet da čuje,
što kaurin hudi umije,
i ka turstvu sveđ zla kuje.

On paklenom pripomoći
toli diklu mladu omami,
da se odlučit kradom poći
vjeru u kletu s njim ne srami.

Ne znam, kako to se zgodi,
da Turkinju krst zanese;
nu bez pakla nije, tkogodi
jošte iz groba živijem trese.

I bila bi, sva je slika,
općinjena kćerca moja
izbavila čarobnika
iz mračnoga nepokoja:

nu zgoda se u to objavi,
ka zamjerak hud čijem smete,
ostarjeloj mojoj glavi,
vaj, još huđe spravi štete.

Znano ti je, care velji,
da slobodna ona ruka,
ka te rvat gorje u želji,
bi leškoga dikla od puka.

Tijem jer rati ne učini,
što učinit htjede rati,
Ugričić se mladi hini,
ter sta zlato pak da trati.

I toli se prostrije hudo
nje smionstvo, da u stari
grad ov dođe, misleć ludo,
da me zlatom pak prevari.

Nu tko cara vjerno služi,
zlata od cara dosti imade:
tijem ju svedoh, on gdje tuži,
ki joj oči zanije mlade,

mneć, u tvrdu neka je mistu,
tko lukavijem putem ide,
i tko vjeru tvrdu i čistu
carskijeh sluga crnit side.

Ali, ah, u zo tko se rodi
čas, zlu sreću kušat mora:
da se poraz moj dogodi,
suđeno je bilo odzgora.

To se prosu, ne znam kako,
i tko je Ugrin, ču se ureda:
nu da u svemu imo je pako
dobar dio, krit se ne da.

Čijem jedina kćerca moja
nove i teške čuvši glase,
s ljubomorna nepokoja
svoj ljuvezni uzboja se,

i bojazan. da ne izgubi,
posjedovat što mnijaše,
čini je otkrit pak, da ljubi
neprijatelja vjere naše.

Jao, vječni moj prikoru,
i sramoto mojih dana,
gdje mi skoro na umoru
ta bi skvrna vidjet dana!

Ah, kako mi vid se smuti.
kad pučinu crnu izmjeri
od poguba, strašnijeh čuti
tebi, o care, meni i vjeri!

Tijem rijeh, smrti da se umori
po zakonu vjere svete,
tko nevjernik za onijem gori,
za krstjane što nije klete,

jer u krvi samoj da se
prat. proć caru što se zgriješi,
i u krvi samoj zla se
suproć vjeri skvrna riješi.

Zlobnik umrije, nje zamani
štićen s ruke, jer umrije i ona,
nu, vaj, tijeme moji dani
pusti ostaše, duša bona,

jer svrh kule, gdje najviša
put vedra se neba upire,
kako smrtni klik zasliša,
skoči i moja kći niz mire.

I vrh tamne tijem tamnice
mrtvi u pokoj sve začuti,
razmi u visu što bi od ptice
kopcu u noktijeh vapaj čuti.

Čistu vjeru, kćercu i cara
za najveću imah sreću:
jednu od njih smrt mi shara,
za dva druga ja umrijeću.

Volja carska da se vrši
i prorokov nauk bljudi:
a ma udilj se glava skrši
i poslana Lehu budi.

Ne ima za što taj da preda,
tko jur ne ima da se nada:
padat sunce lasno gleda,
komu mnokrat sunce pada.“

Reče, ter put vrata uputi
slabi starac korak slabi,
a onijem, kijem ga bješe čuti,
skrb se u srce i strah zabi;

jer ko onomu, koji u gori
izdišuć se s risom tuče,
ako oblada, lav još gori
na nj krvavijem žrijelom ruče:

tač s jedne mu strane od tuge
vethi život pasti prijeti,
a naginje pravda s druge
za zamjenu glavu odnijeti.

Zapanjeni svi se paze
s čudne i teške sasma zgode,
ne nahodeć prave staze,
smeći na kraj kom da hode.

Svud tišina mrtva vlada;
svak što ćuti, rijet se boji,
znajuć, da o jednoj glavi sada
mir i nemir carstvu stoji.

Nu za sve da svaki muči,
dva su svjeta vijeću u svemu:
čijem za pašu tko se odluči,
a tko drža stran proć njemu.

Ali hodža smion nad ine
žudeć, da se carski puti
tijem ne krate, tih prekine
mir, i ovako da se čuti:

„Znam, da smrti Korevskoga
Rizvan zakon božji osveti,
i pogleda da ga s toga
Lehom mijenjat nije smjeti:

nu ka svecu pak se obeća
čas ko biće ispunjena?
Mnijem, za kupit dobra veća,
nije odveć manja cijena.

Tijem tve carstvo sad prosudi,
je li vrijedno, s jedne glave
prorokovi strašni sudi
svemu carstvu da se sprave?

Mudar čovjek vazda gleda
mjerit štetu veću i manju,
i ku od njih manju ugleda,
objem rukam hvata za nju".

Zabuni se svijetlo vijeće
na krvavi svjet i teški,
nu Dilaver hrabri iz smeće
diže glas pak svoj viteški:

„Čudan udes i nad svima
gorak, care, svijet ov hara:
da tko vjeru bljudit ima,
na nevjerstvo puti cara.

Da što vjerni pak će rijeti
prorokovi robi i tvoji,
ako, jerbo vjeru osveti,
glavu izgubit bude koji?

Ah, vjera se neka uzdrži,
mir il' rat pak neka slide,
jer je rasap tu najbrži,
vjeri rasap svi gdje vide.

Ako mir ti Leh uskrati
bez zamjene paše slavna,
ne plaši se, znaće stati,
ki su u ognju stali odavna.

A što istočne spremaš pute,
je l' moguće, da će biti
napredačno. što proz ljute
čine u djelo bude iziti?

Ah, bojim se vele i plašim,
da nevjerstvom ako vjeri
godit počmeš, glavam našim
gnjevno nebo ne zamjeri,

i da paka rat s nebesa
težji biće neg' rat leški:
onom ne mož' neg' čudesa,
ovom oprijet mač viteški".

Presta, i žamor svud se prosu:
čijem što ču, kom skrb zadava
a kom rados, već kako su
razne misli raznijeh glava.

Nu pak brzo svaki ućuti
na znamenje dano odzgara,
za žuđeni sud tijem čuti
il' protivni mlada od cara,

kom, hteć poso da dovrši,
riječi iz usti dok se riješe,
eto nago glas doprši,
Rizvan starac jur da bješe.

Razabra se svjetnik svaki
od svojega straha i jada,
ki čijem već bi prije jaki,
tijem bi veća rados sada.

Ah, prem čudnijeh ljudskijeh zgoda,
da tko od svijeh bi ljubljen prije,
sad gdje dug svoj smrti poda,
svijem od mila srce bije.

I ko veseo roj od pčela
po ulištu šumi i zuči:
tako i čela svud vesela,
svačija rados bukom buči.

A nada sve mlad u sebi
car s veselja gori i kliče,
mneć da dobra tijeme s nebi
kob za istočni put mu niče.

Nu jak oni, koji od zlata
žudeć voće u vis gleda,
i kad mnije, da ga hvata,
ono uhvatit još se ne da:

tako i Osman čijem već žudi
s puta istočna slavu steći,
tijem već žali, još da bludi,
ki cijeć žena svijet sta teći.

Ali i Kizlar crni aga,
grd provodič lijepijeh vila,
štijuc besjede, kijem car zva ga,
mnije, spješit da mu je sila.

I čijem tračke gazi strane,
u Jedrenu slavnu uniđe
vodeć zvijezde izabrane,
svijet kijem sličnijeh malo vidje.

Tu se i crnci bjehu ini
iz ostalijeh stali kraja,
čijem se s agom da sjedini
s lijepijem plijenom svaki haja.

Nu ko nebo, divno toli
ne bi divno bilo paka,
da zenicu, kom se oholi,
utrne mu kob opaka:

tako i ovi vijenac lijepi
s Sunčanice krotke i mlade,
sila je rijeti, ko da oslijepi,
nje uhiljen pokli ostade,

ka gdi u staro Drenopolje
plačnu u društvu plačna stiže,
teške i ljute cijeć nevolje
srce i ruke k nebu diže,

vapeć: „Bože, ah, ti spasi,
pod tve krilo tko se utječe,
ni daj zlobit, što me krasi,
i što tebi jur se obreče.

Znaš, na domu ćaćko slijepi
da se u jadijeh gorcijeh mori:
ah, daj kćerca da ga ukrijepi,
il' da udilj se mrtva obori.

Njemu dvanaes smrt sinova,
mene mladu Turčin uze,
slijepa i slaba s kijeh njegova
staros grozne lije suze.

Janko i Lauš mu bar da ostaše,
kijeh djetetom mnom izgubi,
ni pust on bi s kobi naše,
ni ja bila turska ljubi.

Ali ovako on bez štapa
jadikujuć sam izdiše:
a srijed vrlijeh mene slapa
udes goni ljut odviše.

Jer Turčina ko da ljubi
nebu dana vjerenica,
ka i pred ćaćkom milos gubi,
od ljuvezni što se odrica?“

Kako izusti dikla mlada
vrućijem srcem govor vrući
onom, u čiji vijek se nada
stavnom dušom štit mogući,
teško uzdahnu hadum bio
bdeć na stidnoj straži od žena,
ko da mu je nje glas mio
mladijeh ljeta uspomena.

I čijem noćca tiha crnu
svudijer stere svu koprenu,
pomno od vrata ključ zavrnu,
tere u noćnu stupi sjenu.

Poplaši se dikla tužna
s nenadane čudne zgode,
mneć, il' da je neman ružna,
il' da pak je na smrt vode.

Nu za ruku čijem je uhvati
mučeć hadum mramorkome,
najprije na dvor, pak je isprati
mrakom hanu putničkome,

gdje, ki gredu blaga cijeća
tuđe obijat strane i grade,
pak zamoli, da je iz smeća
rodno u mjesto vratit rade.

Sme se i snebi Sunčanica
na blagodat tač ljubeznu,
i čijem suze li niz lica,
hadum u mrak naglo iščeznu.

Glas je, a valja da je tako,
brat joj Vlatko to da bješe,
koji od turske da se je smako
guse, općeno ini mnješe.

On izgubeć slobos svoju
zaboravljen vjere i uma,
proda ujedno diku dvoju
za Turčina i haduma.

Tijem pred selom pak se stidi
javit tko je, tijeme veće,
čijem se boja, da ju uvridi
i da omilit tijem joj ne će.

Nu jer narav blaga prije
sasma okrutnut ne će vijeku,
još se ugasit moglo nije,
što je najljepše u čovjeku.

I tako se jadnik muči,
Ture i kršten čijem je ujedno:
napoli ga svako luči,
a ne hita sasma nijedno;

jer što Turčin činit ima,
to mu činit krst ne dade:
a kad krst pak što počima,
opire se Turčin tade.

O Slovinska zemljo lijepa,
što sagriješi nebu gori,
da te taki udes cijepa
i jadom te vječnijem mori?
Potišteni tvi sinovi,
gospodičnoj negda u vlasti,
izrodi su, il' robovi,
željni s ovcam travu pasti.
Ah, da je proklet, tko cijeć vire
na svojega reži brata:
jer nesreća tvoja izvire
samo iz toga kalna blata!
Ti odnjegda bratju tvoju
tuđu u jarmu hladno gleda,
nit' ih brani, kako svoju
trijebi je branit bratju od bijeda.
Pače ni to ne dopusti,
brat da bratom tvojim te zove:
ali od ognja svojih ne bljusti,
u sve je oganj bacat krove.
Tijem istinu riječ čuj paka,
ku me nebo rijet nadiše:
ti si majka od junaka,
nu robova vele više.
Robovi su tvi junaci,
tvoji sebri, tva gospoda:
robovi su tvi vještaci,
i svi tvoga ki su roda.
I ropstvo će tvoje iz tmina
na gospodski dan iziti,
kad paklenijeh dno dubina
bratinska se mrzos hiti.
Kizlar aga kako obnađe,
da se dikla lijepa izgubi,
posvudijer je tražit sađe
od rasrdžbe škripeć zubi.
Nu gdje ništa pak ne začu
od plijenjene dikle mlade,
pače srdžbu još na jaču
ču, i haduma da nestade,
na valove krv mu uzavri,
ko u zemlji tko se rodi,
kom gusare vrući Mavri,
i lav vrli gdje se plodi,
pak zavapi: „Ah, kolika
mahnitos je vjera stavna
postavljena u čovika
krstjanina, nije odavna!
Riječ je stara, da zamani
mrkoga je kumit vuka:
čijem i u kumu vuk se brani,
razmi manja na nj što je buka.
Stoga umrli svak se uči:
svojih izdat tko ne mari,
da hitrinu svu dvostruči
za da i tuđih pak prevari".
Reče, i hrli tijek upravi
otle s družbom crnac k gradu,
da se s novijeh vila objavi
nova rados caru mladu,
tere u carski kako uljeze
grad u divnu skladu i redu,
ko kad drag se kami uveze,
kijem gospođe dične gredu:
zasjaše se tamni miri
od davnoga grada u dici,
ko da u njem se sunce širi
djevojačkoj u prilici.
Jer ako je duhe klete
i strahoća jata huda
držo, u putu tko ih srete,
za paklena grda čuda:
tako rajske tko ljepote
mladijeh diklic gleda i pazi,
snebiva se i nehote,
i angjelim ih rajskijem glasi,
s kijem svijetloga srijed saraja
crnac hadum gdje se umjesti,
tu dva reda u dva kraja
od njih hitro htjede splesti,
neka tako tko ih gleda,
s dvije se strane ognjem žeže,
a prolazeć da se ureda
s obje strane očim sveže.
I čijem veće crnac ište
čas u cara s plijena steći,
s Sunčanice tijem ga tište
veća žalos, ijed tijem veći.
Nu ko mlad car pak dovede
Mogorkinju, ka ga travi,
i pred skladne tijeme rede
hrabru i lijepu diklu stavi:
razigra se srce u njedrim
gnjevnu crncu scijeneć tade,
ko da u vijenac čelom vedrim
Sunčanica opet stade,

jer koliko svom krotkosti
vid Srpkinja mlada uzima,
toli plijeni pak hrabrosti
Mogorkinja srce svima,
I što ujedno sve su ine
onom, tko ište ženu u ženi,
hrabrenu je to jedine
caru pogled nje hrabreni.
Tijem pazeći dragu svoju
zatočnicu pregizdavu,
tere unaprijed sneći, koju
s istoka će sresti slavu:
ko on, komu preko voda
i planina hodit bješe,
kad mu nakon mučna hoda
staze u ravan put se odriješe:
pun blaženstva car se objavi
ponositom svojom riječi,
ko pod noge da jur stavi
sve što dosle čes mu priječi,
rekuć: „Najprije da je hvala
bogu i svecu, s njim ki je gori:
jer pred njima sva su mala,
bez njih ništa ljudski stvori.
S njih ja uzrastoh svijetu ovome
gospodičan silnom vlasti:
s njih bi, da svijet preda mnome
prostrt na tle bude pasti.
Njihova se vrši volja,
i svijet vas se klanjaj Meci:
i jednoga vrh prestolja
svijem zapovijed jedna teci.
S toga steče grada ovoga
predobitnik vječnu slavu,
i pogazi krstjanskoga
ohologa zmaja glavu.
S toga i ja ću, ki njegove
nasljednik sam sablje i stola,
svijeh, ki krstom kletijem slove,
sva poplesat djela ohola.
I da lašnje to se zbude,
mir s Poljakom dosti nije;
za zlotvore skršit hude
i ina učinit sila mi je.
Dok se oružje svjetsko naše
otpočine slatku u miru,
duhovna se neka opaše
sablja i čistu krijepi viru.
Na pogrebnom sveca mjesti
klanjat poći htjenje je moje,
janjičar se jeda osvijesti,
i uzna, radit držan što je;
jeda prorok svojom moći
na posluh ga dužni uputi,
i za k slavi pravoj doći
kaže pravi ki su puti;
jer bez rati sveca nije;
bez posluha nije rati:
protivnika mučno bije,
komu ruka posluh krati.
Ah, da bjehu moji vitezi
ovo lani slijedit htili,
kuda, o sveče, tvoji stezi
razastrti već bi bili!
S toga u istok svijetli k tebi
podnebesni kalif gredem,
neka tvojom vlasti s nebi
car svem svijetu jedan sjedem.
I jer život mao je vele,
a velika djela tvoja,
da ako ja ne, neka odsele
to dostigne traga moja:
združiću se, da koji mi
smrt mio lani cvijet otruni,
namjestit se pak novimi
plodim bude svijeta kruni.
I jer porod ljepši daje
stablo iz lijepa perivoja,
neg' ka u gori dane traje
zapuštena divja hvoja:
robinjicam nek se robi
za sva djela dare i druže:
grijeh je, carstvo da se zlobi
onijem, zemlju koji pluže.
Tijem na carstvo svijeta ovoga
Sokolicu sada izbiru:
kći je kana mogorskoga,
svud se djela nje prostiru.
Uza nj k meni pak se uzvisi
kćerca Esad-efendijina,
i ljepotom ka se visi,
Pertevljeva kći jedina,
Vrijedni su oba sve cijeć vire,
da se carstvo s njimi srodi:
tko za cara rado umire,
zna ga cijenit, tko gospodi.

Pak obilan pir se spravi
i po svijetu svemu zamni:
jer kad sunce lice objavi
nije moguće, svijet da tamni.
A međuto jedan skoči
u Siriju baltadžija,
i gdje Nilo rijeka moči
plodni Egipat, slavan prija,
veleć pašam, brže da se
spravi hrane izobila
onijem, kijeh car vodi uza se,
vjerna i laka svoja krila.
I zapovijed moju ostavi
u šerifa Meke svete,
da njegove hitre plavi
s hrane u Džidu brže lete.
A do poli svibnja u luci
sto galija još se opremi,
i šatorje carsko svuci
prijeko u Skadar s pismi svjemi,
neka, ugodno kad zavlada
povjetarcem vrijeme i morem,
riješeć jedar bijela stada
putovati udilj morem.
Sa mnom pođi Sokolica
pogibjelim vikla u boju:
jer hrabrena nje desnica
svu će čuvat slavu i moju.
Pet sat s agom janjičara
s sobom na put jošte uzeću,
i inijeh toli dvaš bojara
za sigurnos tijeme veću.
S Dilaverom tefterdara
i nišandži moga pašu
zovem, i onijeh, koji uz cara
čile konje vodeć jašu.
Od carskoga stremena se
pripravite još gospoda,
kijem nek trijes pisara se,
muteferik četres doda.
A Mahumet sa Husainom
i Redžepom kajmakami
neka ostanu nad širinom
mojih zemalj bdeći sami".
Osman reče, a sve vijeće
na prsima ruke skrsti,
trepeć s ropstva, ko trepeće
trst, kad sjever zadme čvrsti.
Nu se vara, tkogod scijeni,
sam na sjever trst da preda:
vlažni na nju jug okreni,
i predaće trst ureda.

Pjevanje šesnaesto.

U kraljeva, ko puk scijeni,
nije života draga i slatka:
sveđ su u pomnjah zamišljeni,
ne imaju mirna časa kratka.
Trijebi je, da bde noćnu tminu,
i za onijeh se, ki spe, bude;
za bezbrižnijeh da se brinu,
i za isprazniјeh misle i trude.
Mogući su svi s omrazom
suproć njima sveđ nemilom,
i nejaci hine obrazom,
a u srcu ih trpe silom.
Sve što ih veća kripos slavi,
sve je veće, ko ih navidi:
a i čestitos po naravi
ima zlobu, ka ju slidi;
tim ako su blage ćudi,
ter krvničku mrze želju,
ko zločeste šlju ih ljudi
među žene pod kudjelju;
toli se od njih pravda grli,
i pedepsa ne uzmiče,
silnici se zovu vrli,
krv pravednu na njih liče.
Ako štedjet blago haju,
od lakomijeh stječu ime;
toli slugam darivaju,
razmetni su vidjet svime.
Puk je slijepac, koji oči
ne ima od svjeta i od razbora :

za istinu laž svjedoči
sred taštine i žamora.
Sveđ nekrepak, nigda stavan,
ljubi, mrzi, hoće i ne će,
trom, lijen, strašiv i pripravan
na pobune i na smeće.
Sad mir žudi, sad boj ište;
vazda hlepi na promjenu:
sad uzvisi ko ga tište,
ko ga uzvisi, sad ukinu.
Ali kako tiho more
vik po sebi ne uzrasti,
dokli silni vihar s gore
ne smuti ga svojom vlasti:
puk u bitju smjernu tako
uzdignut se vik ne smije,
što na pomoć dmjenje jako
moguće mu glave nije.
S izgleda se tim ovoga
svak, tko vlada, sad nauči,
da nije se uzdat u nikoga,
stvar velika kad se odluči.
Mao izide glas najprvi,
ali u svačijeh ustih rasti,
ter čim odsvud većma vrvi,
sve obujmi svojom vlasti.
A istina je riječ na sviti,
da se zemlja kletvom klela,
da će otajstva sva proniti,
ka je čula i vidjela.
Ne znam kako, nu se zgodi,
da proćuknu se i proreče,
ko car u istok vojsku vodi,
da ju pogubi i posiječe.
Podiže se šapat tihi,
usta sumnja, pomnja izide,
svijeh popada strah zalihi,
zamišljeni svi se vide.
Jedan drugom vitez sprva
ovi potaj glas dorica;
ali uzavre svak to prva,
i uzbuni se sva vojnica,
kad put Skudra čuše oni,
da na Crno snosi more
car s poveljam i zakoni
pisma blago i šatore.
Bez ozira ovi onoga
nagovara veće očito;
bezakonja carska mnoga
svak spovjeda glasovito.
Janjičarin stari pravi:
„Ja, ki stratih sva ma ljeta
slijedit s vojskom boj krvavi
na sve četr strane od svijeta,
ja pod starost mrem od glada,
a svodnici carskijeh bluda
uživaju ono sada,
što bi uzdarje moga truda.
Baštine one, ke su bile
mom junaštvu verna plata,
silom mi su se ugrabile,
hrana je moja drugijem data.“
Spaholjanin vapeć slidi:
„Ja, uz cara ki uzrastih
od saraja u obzidi,
i svuda se plemstvom častih,
ko rob tamni i zločesti,
dokli odsvud mi krv prokapa,
na očitu podnijeh mjesti
ružne udorce teškijeh štapa,
ne mareći car u sili,
ka bi uzrok mom prikoru,
pocrniti kruh pribili,
ki blagovah u svom dvoru“.
Jedan veli: „Donijeh caru
glavu ubijena protivnika,
ni u dostojnu primih daru
čas podobnu za bojnika.
Pače rug je tvorit htio
tijem car isti bez potrebe,
veleć: Da ti pobio
nijesi njega, on bi tebe“.
Drugi glasi: „Car sred kuća
skrovno uhodi naša djela,
ter nam gozbe smeta i smuća,
s kijeh je družba svud vesela.
Ne naš aga noćno, veće
bije nas ob dan carska sablja;
pjenez nam se crni meće,
bijela i dobra jaspra ugrablja“.
Oni rasap općen mjeri,
s koga pribijen svak bit ima,
što gospodske svijetle kćeri
za carice car uzima.
Priuzima drugi ovdira:
„Bili i prošli mi smo veće:

car junake nove izbira,
a nas starijeh siječe i meće.
Eto lista, ki iznutra
došo nam je iz saraja,
da se kani do dva jutra
put istočnijeh dignut kraja.
Ne krzma'mo, sila jača
da se s glavom carskom združi:
potlačimo, ko potlača,
udušimo, ko nas duši!“
Oni skače i prilaga:
„Da što čekamo unaprijeda?“
Svi tad vape: „Sablja naga
prijeti ubit nas svijeh bez reda!“
Jedan se opet diže i vika,
sablju golu ter podire,
zovuć svakoga od bojnika
proć poda nju cića vire.
Bojnik svaki tad se uputi,
i pod sablju s kletvom hodi,
da bi imo od nje poginuti,
ako se od zlijeh ne slobodi.
Vapijaše svak ovako
suproć caru buneć sile,
sam Ali-aga htjenje opako
mrzi, i sprave sej nemile.
Čim u njega, ko u svijeh glavu
zapazili svi se bjehu,
mneć, na hudu da i on spravu
š njima će ustat u pospjehu,
ter nabunjen oko njega
svak luk penje, sablju izmiče,
on sred skupa usta svega,
u ovi način ter pokliče:
„Ah, koja vas sad zasjena,
vitezovi moji, zaslijepi,
ter gubite od imena
vašijeh svjetlos i glas lijepi?
Spomen'te se, da ste oni
vi bojnici, stražu uzdanu
na kijeh samijeh car nasloni,
i u kijeh nađe vjernu obranu.
Ah, nemojte pocrniti
slavu vašu, slavu moju,
hteć nevjernos caru otkriti
u domaćem štetnom boju!
Naše štete i porazi
nijesu toli sad velici,
vele veća da ne izlazi
kletva svetoj carskoj slici,
koja veže sad jedino
vaša oružja, svjete moje,
da u svako brijeme smino
u vernosti krepkoj stoje.
Ni nahodim još razloga,
ki će učinit, da se ganem,
da, er car ne će svjeta moga,
ja mu protiv zato ustanem,
ja, rob jedan, ki obećah
tvrdom kletvom za nj umriti,
u pogubah i u smećah
da mu se ištem smrtno opriti.
Nije zakona vrh onoga,
ki zakone stavlja i daje:
što car hoće, trijebi od toga
da samiren svak ostaje.
U njegovoj ruci je stalo,
pomilovat tebe prije:
od njega ti sve se dalo,
on ti uzima, što tve nije.
Drugijem uze, kad da tebi;
za dat druzijem, tebi uzima:
tijem žalovat nije se trijebi,
car u volji zakon ima.
Teške udorce podnijet muka
bi junaku plemenitu:
ali je zato huda odluka
plesat vjeru temeljitu.
Gospar svaki slugu svoga
bez bojazni smije udriti,
a bojaće cijeća toga
od roba se car čestiti?
Plemstvo naše, znamo dobro,
od milosti carske ishodi,
iz gora nas za se je obro,
u kojijeh se svaki rodi.
I gorani iza stada,
kijeh car dvorom svijem pomili,
suproć carskom stolu sada
propinju se skupni u sili?
Ni ti, komu ne bi dara
za hrabrena djela u boju,
mož' s razlogom panjkat cara:
držan mu si glavu tvoju.
Carska milos sama visi
koga hoće od bojnika;

a što činiš, držan ti si,
i što činit mož' do vika.
Tko dat može zakon novi
tomu, ki inijem zakon dava?
Car je sam car, mi robovi;
mudar bitje sve poznava.
Ali što čuh ja opeta?
Jes, tko tužbe još uzmnoži,
jer car sveca Muhameta
zakon bljusti hoće i boži.
Sveta vjera, ka nas vlada,
pit nam vino brani svudi;
i ne ćemo za to sada,
da nas pravda carska sudi?
Nu bojniče, ki na platu
crnijeh pinez tvoriš tužbu,
ili u mjedu, ili u zlatu:
ti si plaćen za tvu službu.
Zaglaviste najposlije,
da smo u mnogoj mi pogubi,
što ovi, jakno nijedan prije,
car uzimlje svijetle ljubi.
Mi robovi dali svoji
dostojni smo carskijeh kćeri,
a car, pod kijem vas svijet stoji,
pastijericom da se vjeri?
Ali što sam ja razložit
sad uzeo s vami veće?
Koliko je car uzmnožit,
tko ne pozna, tko rijet ne će?
Zabranjeno što je caru,
ki na volju svijetom vlada,
Otmanovu sablju staru
čim na bedri paše sada?
On od djeda i pradjeda
u istoku carstvo hrani;
ko car pravi zapovijeda,
ne ko silnik u ovoj strani.
Da je oteo on slobodu,
u koj smo se mi rodili,
mene biste vojevodu
suproć njemu svi primili.
Bez ozira ja bih prvi
podro sablju britku golu,
i njegovom plako krvi
mu slobodu na svom stolu.
Ni bi ustavit mogli u vike
sve me sile, da mu ne dam
mom desnicom smrti prike,
na očiju da smrt gledam:
er tko rodni grad svoj ljubjen
oslobodit išće i haje,
ili ubije, ili je ubjen
u jednakoj slavi ostaje.
Nu čim jaram nam na vratu
nije ki starijem nije nam bio,
slobodu iskat nepoznatu
opako bih odlučio,
er nije drugo protiviti
carskoj volji, neg' li objavit:
gdje stoluje car čestiti,
htjet ti silom car se stavit,
ter nevjeran i odmetan
kažući se carstvu tako,
i prikoran bit i štetan
čineć hudo i opako.
Ah, junaci moji mili,
gnjev nesvijesni ostavite,
ne srnite slijepi u sili,
kud prešite, što činite?
Drugo donijet nabuna ova
ne može vam neg' sramotu,
dočim svaki s nje osnova
vječni prikor svom životu".
Jak na dmjenje od sjevera
kad zapjeni sinje more,
sila silu dočim tjera,
vali uzrastu kako gore:
tako uzbuča vas puk oni
na besjede age vjerna:
teku, srnu svi smioni,
puni gnjeva neizmijerna.
S golom sabljom u desnici
skaču u bijesu nesvijesnomu,
psuju, prijete svi kolici
vojevodi hrabrenomu,
vapijući: „Ili brže
htjej, što hoće vojska ostala,
ili ti se splesa i vrže
ispod sablje glava pala!"
Ali se aga ne pripada;
pače misleć o svoj časti,
vika: „Usred Carigrada
vaša glava prije će pasti!
Nu u vašoj da svevolji
već ne gledam me prikore,

ostavljam vas pri nevolji:
spomenuli me govore!“
Vapije vojska: „Mi nikako
protiv caru nismo ustali,
neg' proć onijem, ki su opako
dijete mlado svjetovali,
i tu nije od potrebe
provodištvo tvoje nami:
bjež' ti, kud hoć', dobri sebe
obraniti mi smo sami,
nu u dugo ne ć' uteći
od ovijeh našijeh sila“.
I ovdi za njim brli u smeći
tisnuše oblak ljutijeh strila.
Zatim vojska nabunjena
pođe u skupu u jedinu,
gdi bi crkva posvećena
znanju od oca božjem sinu;
nu u vazetju Carigrada
i izgubljenju crkve ove
osta ime, ter i sada
Sofija se mečet zove.
Pred mečet se ovi skupi,
ter iz jutra do večera
skupno vika, skladno upi:
„Daj nam pašu Dilavera,
i učitelja hodžu š njime,
jer ti opak nauk dava,
s crnom, ki je ženam tvime
straža i od hadum svijeh glava,
s mudrijega neka svjeta,
kad nam budeš pogodio,
i ti ostaneš car opeta,
kakono si i prije bio“.
S ovijem riječim da prid cara
Jahija pođe, oni htješe,
i njihova poklisara
pod silu ga učiniše.
Velikoga zakonjaka,
od Turaka mufti zvana,
on mjesto ima, ali paka
ta čas druzijem bila je dana.
Tim trajaše sam na domu
svijeh pokonjijeh ljeta dio,
kad je skupu odmetnomu
van usiljen izit bio.
U veseloj pirnoj slavi
nahođaše car tada se,
čestit miran, pun ljubavi
s tri ljubovce lijepe uza se.
Ali u smeći na onu stranu,
gdi ču vojsku, skoči ureda
ni se prignu, ni se ganu
s punijeh prijetnje njih besjeda,
misleć, da bi carska bila
vlas nejaka i prikorna,
kad bi vrh nje gospodila
volja od puka rogoborna.
Jahija se starac tada
u priklonstvu otkri njemu,
i što vojska usred grada
vapijaše, skaza sve mu,
veleć: „Care svemogući,
prosti, ako rob tvoj smije
otkrit strašni plam gorući,
ki oko glave tve se vije;
zašto, ako se ne ugasi
samom krvi tvih svjetnika,
tvomu carstvu prijeti i glasi
rasap vojska sva kolika.
Ja vik ne imam zatajati,
što pogubu carstvu nosi:
velikoga vezijera ti
hodžu i od crnac agu prosi.
Ja sam poslan cijeća toga:
svi ovo ištu, svi ovo prave;
a ovo grla ovdje moga
pod tvom sabljom i me glave!“
Jahija prista, a car gore
smeten budući s te poruke,
u kratke mu odgovore
skaza ovako sve odluke.
On pokliče: „Carstvo meni
sabljom stari moji dobiše,
i tko drugi car bit scijeni
vrhu mene, misli odviše.
Tim ustup'te, rec', nazada,
njegda verni i uzdani,
neposlušni moji sada
janjičari i spaholjani.
Toli vas je krvi želja,
želju opojte srca prika
ne carskijeh prijatelja,
neg' li carskijeh protivnika!“
Ovdi umuča, već istino
scijeneć, s ove zapovijedi
da slijedit' ne će ino,
ko taj večer i ne slijedi.

Pjevanje sedamnaesto.

Nu ko svijetli zrak dno mora,
i dan bijeli sunce ugasi,
i od grada i od dvora
zamuknuše svačiji glasi,

ter se prostrije noći crne
sinje platno iz dolina,
vrhe od gora da ogrne,
i da obuće vas svijet tmina,

car uljeze usred hrama
u mjesto uresno i bogato,
gdi u način svijetla plama
dragi kami sja i zlato.

Tuj zamišljen s vrle smeće
na pristolje svoje stupi,
i najviše glave u vijeće
oko sebe dozva i skupi.

Šes vezijera i ostale
poglavice turske izbrane
po redu su smjerno stale
oko njega s obje strane.

Svak podvite ruke, a oči
obrnute drži nica,
poniženo ter svjedoči,
čeznuć pazi carska lica.

A on pogled tih i stavan
u ponosnoj veličini
na svijeh svrće, i od svijeh slavan,
svijem zemaljski bog se čini.

S veličanstvom ovacime
iz visine na koj sjaše,
na pobunu hteć u vrime
da privide verne paše,

reče: „Uzdani i smioni
branitelji mom životu,
na kih carstvo me nasloni
od vladanja svu tegotu,

nije trijebi kazat meni,
što ste čuli i vidjeli,
vitezovi nabunjeni
koliko su doslije smjeli.

Što pitaju i što prijete,
dobro znate: zato sada
ko vlas moju svjetujete,
s njima ovacijem da se vlada?

Što u srcu svomu ćuti,
otkri svaki tim slobodno;
zašto miso vašu čuti
milo mi je i ugodno.

Carstvo se u vas me vjeruje,
vaše riječi drži istine:
a znam, tko se sam svjetuje,
da bez svjeta sam pogine[1].

Ovdi veće sva zatvori
sultan Osman carska usta,
a Dilaver, da govori,
prvi vezijer, prvi usta:

„Silni care — on pokliče —
svemoguća koga sablja,
gdje zapada, gdje istječe,
suncu iz ruka dan ugrablja,

nedobitnoj tvojoj slavi
širine su svijeta tijesne,
prid kim, s krunom ko je na glavi,
prostrt na tle trepti i čezne.

I ako sam još oro sivi
proć istočnom zmaju prši,
nabunjeno jato krivi,
komu ognjena krila skrši.

Zato, o slavna i čestita
kuće otmanske kruno, vidim,
da početak carstva od svita
sad krvavim krijepiš zidim.

Nu čestokrat usred krvi,
ku proliju neprijatelji,
početak se stavno prvi
od gospostva utemelji.

A ne može od silnika
imenom se car nazvati,
ki vrh kletijeh izdajnika
od osvete sablju obrati.

Od kraljeva sva zla ina
često mogu bit proštena:
ne prašta se vik krivina
veličanstva uvrijeđena.

I ako carsko je djelo imati
vrh podložnijeh milosrdje;
za odmetnijeh pedepsati
carsko je djelo, da car tvrd je.

Tko ne vidi, da prostrla
viteška se samovolja
ne do našijeh samo grla,
danu tvoga do pristolja?

S otmanskoga oni stola
tebe cara smaknut prave,
ako srca njih ohola
prije ne smire naše glave.

Da usiljen od njih ako
poslušaš ih cijeća toga,
ne smiču li te oni i tako
s otmanskoga stola tvoga?

Vlas tva prosti, nije razluka
druga od tebe do inijeh ljudi,
neg' zapovijed, ka vrh puka
uzmnožnijem te čini svudi.

Ako ti se ova sama
ote sada od bojnika
visina se tvoja slama,
i vlas krši sva kolika.

Što tad riječe plemić častan,
koga djede tvoji djedi
pridobiše, ako oblastan
svak je vitez, da ga slijedi?

Pod tvim carstvom može biti
on ne mrzje dosle stati,
nu što vojska bude htiti,
ako ti uzmeš pogađati?

Da skup bijesni ne će trpit
spaholjana, janjičara,
bude ga odrijet i razdrpit
gospodujuć mješte cara;

er dočim se vojska opira,
i uspoda joj tvoje carstvo,
vrh tebe ona vlas prostira,
a ti služiš nje sebarstvo.

Otvori oči za bremena;
er ako im zbudeš ova,
puk, ki od tvoga trepti imena,
treptjeće od svijeh vitezova.

Ali ukloni višnji s nebi,
da u tvom zdravlju, care Osmane,
zapovijedat itko tebi,
neg' tva volja sama stane.

Množ odmetna nije nam skrovna,
pobuna je njih velika,
smionos mnoga, riječ otrovna,
strašna prijetnja, vrla vika.

I odgovorit kad bi imali
riječma djela za istinu,
car ti živi, ja i ostali
svi kolici neka izginu.

Nu spomenut s tijem ću opeta
— ako još nije te pogube, —
da ne ostaješ ti bez svjeta
vernih sluga, ki te ljube.

Nabuna je i prije bilo,
i vrlijeh još bojara,
nu se očitom silom smilo
tegnut nigda nije u cara,

u pravoga cara, koji
pravdom očin sto posjeda,
i ki obranjen sabljom stoji
starijeh djeda i pradjeda.

A spomena je ona dosta,
ku slijediše djela prika,
kad Mustafa sultan osta
bez vernijeh svih svjetnika.

Česel-bašu bješe onada
svoja otišla vojska rvati,
i š njom izvan Carigrada
svi, u kih se može uzdati.

Tim budući bez uzdane
straže on osto i bez svjeta,
lasno tebi, care Osmane,
bi na krunu doć od svijeta,

na onu krunu, po razlogu
ka za ocem tebi ide,
i ka ti se, ah, po mnogu
bezakonju otprije skide.

Ali je tako mnoštvo vele
i oni skup vas, ki ti prijeti,
ki Mustafu opet žele
na sto carski tvoj pripeti;

nu er vide, da u nas pravu
obranu imaš, ka te štiti
sad ti prose našu glavu,
za pak tvoju poraziti.

Tako za rvat dub u gori
s gvozdjem sječac najprije teče,
ter mu grane lomi i ori,
da mu korijen pak posiječe.

A odvrnut lasno je moći
i veliku sasma rijeku,
kad joj digneš sve pomoći
voda, koje u nju teku.

Tim se ovako meni vidi,
i ja nosim ove svjete,
s nabunjenim da se slidi
način samo od osvete.

Bije se zmija, ka ti u skutu
svije se u krug, da te peči,
otrovanu ranu ljutu
gvozdje i oganj samo liječi.

A najjače carstvo svako
satrće se s raspa plaha,
ako ograđeno odsvud jako
nije od bojazni i od straha.“

Ko Dilaver veće prista,
i svjet njegov od svijeh ču se,
Husain opet s svoga mista
da govori, podignu se.

„O čestiti i uzmnožni
— kliče — od cara care izbrani,
kom narodi svi podložni
u svakoj su svijeta strani !

Potvrdit sam i ja usiljen,
što svak vidi, kud se obrne:
tvih viteza skup nesmiljen
u svevoljah sasma srne.

Smionos je njih odmetna
odveće se raspustila,
i ne mogu bit neg' štetna
carstvu tvomu sva njih dila,

zašto, ako tva vlas haje,
da im se ispuni želja prika,
taj čas samo carstvo ostaje
bez uzdanijeh svojih svjetnika.

Toli uzmnožnos tva ne bude
pogodit im sad u tomu,
strašne odluke, raspe hude
oni prijete carstvu tvomu.

Izreko je vezijer dosta,
ka mogu izit zla neizmijerna,
ako carstvo tvoje osta
bez ovoga skupa verna.

Meni ostaje sad objavit,
ka poguba carstvu prijeti,
ako carstvo tve ostavit
bude milos pri osveti.

Zato, ako me besjede
s njegovijem se ne ugađaju :
veće oči veće vide,
veće ljudi veće znaju.

Nije sumnje, itko u sebi
ne misli ino, svak će riti,
za utvrdit se da je trijebi
neprijatelja pogubiti.

I protivit, riječ je luda,
da od gospostva u razlogu
nije toj nauk stavna suda
za utemeljit silu mnogu.

Nu ja ne znam, put li oni
od vrloće i od bijenja
ali je bolji, ali oni
od milosti i od proštenja.

Krvava se ruka viku
prvom vodom ne oplaka:
a nije stabra, koga opsijeku,
da se uzmnoži zagranaka.

Smioni, bijesni, na zlo hrli,
i opojeni ljudskom krvi
bojnici su ovi vrli,
i sved veća množ ih vrvi.

Strah me, ako vlas tva prija
glavu ljutoj zmiji plesati,
da ona huda i otrovnija
kude na te ne obrati.

Zaisto šteta velika je,
da najveće u pogube
tve bez svjeta carstvo ostaje
vernih sluga, ki te ljube.

Ali sumnja većijeh zala
s druge strane mene je smela ;
jer velekrat iskra mala
mnogi je oganj razgorjela.

A kad stoji, sve da izgine,
izgubit je koris malo :
tač pomorci svjesni čine,
dio mećući nose ostalo.

Našom glavom kad se smiri
vojska ohola, carstvo opeta
lasno dva, tri i četiri
nać će roba cijeća svjeta.

Nu ako carstvo s mnogom smećom,
gdi mu protiv vojska ustaje,
među srećom i nesrećom
sebe izgubi, tko ga naje ?

Ali vik to dosle ne bi,
a pobuna i prije slidi,
sve bit može : svijet na sebi
čudnih stvari svak čas vidi.

Često ravan put se učini
hridi strmijeh sred litica,
i lav mnokrat u planini
pića ostane drobnijeh ptica.
Mnoge zgode nove biše
u vremena prednjih ljeta,
koje od sebe ostaviše
izgled nami sad opeta.
Mnoge toprv još će iziti
u ovo naše sada vrime,
od kih za izgled na sem sviti
nakon nas će ostat ime,
ter jak sve, što je njegda bilo,
sve sada se pripovijeda:
tač sadanje svako dilo
spovijedaće se unaprijeda.
Ali silom, hoću, očitom
da bojnici ne smiju ljuti
tebi caru pričestitom
u kraj skuta doteguuti.
A i da smiju: u saraju
tvoji dvorani i ostale
sluge, ke ti verne ostaju,
da se odrvu njih navale.
Gdi je sad sila taj združena,
ka protiv im smjeće iziti,
sad od ognja, sad od plijena
tvoj grad, tvoj puk obraniti?
Ah, gani se, i odluka
bud' tve vlasi mirna sada,
imaj milos vrhu puka,
imaj milos vrhu grada.
Toli te je slidit želja
vezijerove bojne svjete,
i na rasap neprijatelja
put uzeti od osvete,
plam ugasi u tvom stanu,
doma štedi krv junaka,
a proli ju za obranu
od kraljestva tvojijeh paka.
Razdijeli ih sjemo tamo
krstjanskoj se oprijet vlasti,
tako i tamo i ovamo
neprijatelji tvoji će pasti.
Ili izgubit, ili dobit
oni budu, rijet je trijebi,
da svakako ima to bit
s obje strane koris tebi.
Ako izgube, tva se osveta
bez tve štete ispuniće;
toli dobiju oni, opeta
uzmnožnije ti carstvo biće.
Što da se udreš ovdje š njimi,
ti bi izgubio s obje strane,
ili goru carstvo primi,
u dobiti ili ostane.
Ako ti bi imo goru,
sve bi užeglo se i oplijenilo,
a i u svemu, ne znam, dvoru
što bi od carstva tvoga bilo.
Toli bi ti bolja pala,
izgubio bi dobiti one
ke bi mogle steć domala
proć krstjanom čete smione.
Tako šteta bil' bi odsvudi
ili oni, ili ovi,
i odonud bi i odovudi
tvoji pali vitezovi.
Uzmnožnim te — vlas tva prosti —
ne čini ime, neg' junaci:
kad padu ovi bez milosti,
tko ti ostaje? Čijem smo jaci?
Riječeš, širok svijet je i prostran,
od četiri dio svakoji
ili naš je ili inostran,
množ viteza caru goji.
Pastijeri će iza stada
na tvu pomoć s praćam doći,
i silam ćeš od zapada
s goranim se oprijet moći?
Tko putnika noćno preža,
da mu otme blago iz ruka,
i tko crnu zemlju teža,
i uz volove oruć huka,
i ina čeljad od te vrste
hoć' da carstvo tvoje obrane,
mješte oružja noseć čvrste
drenovice i njih grane?
Bez viteza, s kijem na glavi
stojiš svijetu, tva je vlas ništa,
a za izit vitez pravi,
vojevat trijebi na godišta.
Tim domaćih smeća u bijesu
čuvajmo se ko od zla prika;
er kad naši na nas nijesu
ne bojmo se zdvora vika.

Ugođajim svud i skladom
i malahna stvar uzrasti,
a nemirom i zavadom
i velika bude pasti.

Pristojnije je veličanstvu,
u kom visi tve pristolje,
prednje službe dostojanstvu
sadanje odbit samovolje,

a najliše gdje osveta
bez pogube bit ne more,
pače izit carstvu šteta
ima očita i još gore;

er bez vojske malo paša
carstvo Mustafi ako izvadi:
ko sad tvu vlas ne pristraša
vojska, ako se š njom zavadi?

Tim za od dva zla manje sada
obrat u tvoj suprotivi,
neka naša glava pada,
a tve carstvo mirno živi.

Nu bih isko s dobrom sprva
nabunjenje gasit ovo,
u ognju polak suha drva
da ne izgori i sirovo.

A pedepsam i osvetam
uzet korit jače od sebe,
nije drugo, nego štetam
sramotit se bez potrebe."

Prista; a car trikrat paše
ko pogledom svim opteče,
svrh pristolja na kom sjaše,
tihim glasom stavno reče:

„Čuo sam vaše govorenje,
spozno srca verna toli:
hoću, osveti da proštenje
s mojim vitezi sad odoli.

Od rodnoga ljubav grada,
i od dragoga milos puka
otimaju meni sada
od osvete sablju iz ruka.

Darivam ih staroj vjeri
spaholjana, janjičara,
neka se idu na četiri
strane od svijeta bit za cara.

Nađ'te način u toliko
i za od smrti vas slobodit,
i s mom časti daj toliko
nabunjenoj vojsci ugodit.

Stvar je mučna, ali to je,
što ugodno vam bit ima;
er velika djela stoje
namijenjena velicima."

Cim ovako car odluča,
i od svijeh se inijeh potvrđuje,
još Dilaver ne umuča,
nu zavapi, da svak čuje:

„Hude kobi, prijeka sluta
carsku glavu višnji ukloni;
tko brijeme ište, veće puta
brijeme gubi, sreću izgoni.

Nu što je caru vidjet dobro,
ne smijem veće protiviti;
slavna kruno, ja sam obro
jednom gdje hoć' za te umriti.

Tko je ovca, podno škraka
kri se u gorah, pasi travu:
ja oni isti sam, ki od Poljaka
slobodio sam tvoju glavu.

U pogovor ovo nije,
što bih držao, to učinih,
a i unaprijed gdje se uzbije,
moć' ćeš poznat mene i inih:

žo mi je samo, da bojnici
moji istočni nijesu uza me,
a neka ovi svi kolici
došli bi i vas zapad na me.

Nu i bez toga imam silu,
u ovih rukah još i sade,
da od njih glava niz gomilu
svaliće se, ma kad pade.

U toliko način ovi
sam se dobar vidi meni,
kijem samirit vitezovi
mogli bi se uzbunjeni:

da od vezijerstva velikoga
meni uzmeš sad visinu,
i čas opet mjesta ovoga
podaš paši Husainu;

i da vojsci pak navijesti,
da je odluka tvoja ova:
tim zlamenjem s dobrom česti
sve junaka pomilova.

I da on nađe, da ne ide
tvoje carstvo put istoka,

neka smeće zle ne slide
veće unaprijed s toga uzroka.
A u to će donijet vrime
zgodu, da se svak ukroti,
i pod carstvom biće tvime
svačije smrti i životi“.
Slavni vezijer dospje ovako,
i na njegov svak svjet prista ;
nu ne htje ga car nikako
s najvišega dignut mista,
što ga otprije ne utvrdi
jakom stražom odasvudi,
da mu vrli i zlosrdi
skup u ničem ne naudi,
videć mu se, da odmetnika
ne boji se on nijednoga
za života od svjetnika
i junaka tolikoga.
Jaku stražu druzim poda,
a on bez svake straže osta,
mneći mu se, sred svijeh zgoda
carsko ime da mu je dosta.
Ali posred noćnih tmina
viećaše opet i sultana,
mati ohola Mustafina,
na pogubu cara Osmana.
Ranu staru njoj pozledi,
i muka je nje nemila,
što s careve zapovijedi
od sina se odijelila.
Smrt mu sluti s glasa plačna;
pročula bo bješe onada,
da sred mjesta stoji divjačna
svoja u jami velja nada.
Kroz što s raspom protivnika
misleć ona, kako godi
da od poraza smrtna i prika
dijete svoje oslobodi,
prigodu joj donije sreća
od pobune vojske silne ;
tim zaprijeti i obeća
mladu Osmanu raspe obilne.
Skoro iz smeća tijeh se uzda
vidjet carom sina opeta,
i u nje ruci da će uzda
bit, ko je i prije bila, od svijeta,
mučno ohola trpeć žena.
koja jednom carstvom vlada,
u zabiti zatvorena
stat s robinjam inim sada.
Tim da vrlu želju ispuni,
hrlo posla po Dauta,
zeta svoga, da on nabuni
huđe silu skupa ljuta.
U hrvatskoj zemlji ovi
od krstjan se rodio biše ;
kleti Turci vitezovi
djetetom ga zaplijeniše,
i jer im se lijep objavi,
caru su ga poklonili,
ki ga s inom djecom stavi
u raskošni saraj mili,
ter s ljepote, kojom sjaše,
poturči ga u isto vrime ;
jer mu dušu zanošaše,
nadjede mu Daut ime,
pod imenom slacim tako
bludni Murat u toj doba
objavit hteć svakako,
da on rob je svoga roba.
Tuj uzraste, otle izide
pomilovan dobrom svacim,
čim ga svijetla puci vide
među sucim i junacim.
Vezijer u miru, a u boju
bio je carski vojeveda,
za ljubovcu sestru svoju
sultan Ahmed još mu poda.
Nu er ne dobi on s desnicom,
ni s junaštvom, ni s kriposti,
neg' li samim ženskim licom
sve te časti i milosti,
s lica milos čim poginu.
š njom i carska ljubav straja ;
nu uzdržahu svu visinu
još sultane od saraja.
Kad smagnutje tuđa blaga,
ćud opaka, svijes ohola,
učiniše caru, da ga
s vezirskoga smakne stola,
tim po smrti cara Ahmata
vrh carskoga stola očina
on Mustafu stavi brata,
a Osmana smaknu sina.
Ali opeta Osman, kada

carsku očinu sablju opasa,
smaknu njega, da nikada
ne uzmakne svijetla obraza.
Nu Dautov sin, sultana
koga mu je porodila,
vrsnik mlada cara Osmana
i drug mili u sva dila,
vernom službom, dvorbom dugom,
i kreposti vrijednom svakom,
zovući se robom, slugom
carskim, a ne vik rodjakom,
umoli se, da opet njega
pomiluje car čestiti,
ki rumskoga beglerbega
ne krati ga učiniti.
Nu pobune ove silos
probudi u njem misli hude,
pri sramoti da u njoj milos
i čas novu da zabude.
Tim u gluho doba od noći
priko straže, ku privari,
vješto i skrovno hotje proći
on u ženski saraj stari,
gdje ga zvaše tad svekrva
na svim strašne dogovore:
da Osmanu caru sprva
carstvo otmu, pak ga umore.
Ona taj čas, ko ga ugleda,
pođe u potaj š njime strane,
da ne čuju njih besjeda
ine robinje i sultane,
ter s posmijehom, u kom smeću
i omrazu tešku ukaza,
ki, za otkrit muku veću,
izmijeni uzdah pun poraza,
poče: „Taj čas čestita ti
beglerbegstva rumelskoga!
upiši ju i pozlati,
i vrh čela stavi svoga.
Je li liste od posluha
Dilaver ti učinio,
koji njegda za konjuha
dostojan ti nije bio?
Osman li ti ih priko noći
svojom glavom zabilježi,
ki ti u bludnoj nečistoći
sveđ uza se sina vriježi?
Ali to je sinu tvomu
od sramota plata bila;
i varaš se ti u tomu,
i ti čas se povratila.
Ah, koja ti čas u vijeke
iz nečasnijeh djela doć će?
Gnusna voda mutne rijeke
ne može oprat nečistoće.
Nu li carska hitros brla
čini želje tve čestite,
dokli s vijencom oko grla
vrhu zemlje uzvisi te?
Ah, ter scijeniš, o Daute,
da u gospostvu opet ti si,
čim udorac sablje ljute
vrh glave ti svak čas visi?
Car je dijete: stat mu u dugo
u odluci jednoj nije,
sad će jedno, sada drugo;
lis, kim vjetar svaki vije.
A uzroka, kad uzište,
nać će vazda zadovolje,
da kako te prije potište,
da opet tako te i zakolje.
Neprijatelja mučećega
boj se, kad te časti odviše;
sad te penje, da iz višega
dublje pak te satariše.
Ako misliš, miso je tašta,
da si u prednjoj opet slavi:
rana otrovna ne zarašta,
da obilježja ne ostavi.
Od nepravad cijeć prikora,
kijem te pleše breče oholo,
zamnjelo je polje i gora,
svijet vas kolik zuči okolo.
U pismo se upisalo,
raznijelo se po jezicih,
i zamazat s dima malo
scijeniš rasap šteta pricih?
Carski zet si, carski bio
namjesnik si: ne podoba,
vrh svih viši tko je sidio,
da se u nijedno sniži doba.
Probudi se hrlo time
od sna, ki te sad pritište;
skoči, osveti, sad je vrime,
sreti sreću, sama te ište.
Vojska te je slijedit spra

imaš silu nje u ruci,
ne ckni, vrši, što odavna
ima sa mnom u odluci.

Vrat' mi sina, i ujedno
carstvo, život i čas tebi;
što vam se ote nepravedno,
priotmi opet njemu i sebi.

Sinu momu i tvoj djeci,
o Daute, carstvo poda';
ne ima straha, smiono teci,
gdje te nosi sreća i zgoda.

Kad s pomoćim od junaka,
snaga i smionos kih je mnoga,
ti pogubiš cara opaka,
i slobodiš sina moga,

spomena ti je ova dosti,
pak će u našoj ruci stati,
za opeta bez milosti
i bratju mu svu poklati.

Ti slobodi cara sveca,
stav' na me ina djela gorka:
veće meni tva su djeca,
neg' sinovi od pastorka.

Ja znam, kuća Otmanova
na Mustafi sva ostaće,
i kad dođe smrt njegova,
djeca tvoja kraljevaće.

On na oči žene ne će
ni misli imat porod ini:
a od tve djece ko mu je veće?
Ti si njegov zet jedini.

Tva ljubovca sestra je njemu,
a sin neput; za njim ide
po zakonu sinu tvemu,
da na dundov sto izide.

A i Mustafa sve što užive,
car će imenom biti samo,
prave opravljat, sudit krive,
vladat svijetom mi imamo.

Pripeće se uza nj goru
moja volja, tva desnica,
i u djelu i u stvoru
ti ćeš car bit, ja carica.

Tim veselo naprijed stupi
rlji od vihra, brži od strile,
netaj, svađaj, buni i upi,
mimođi varke i sile.

Za od svijeta carstvo dobit,
put se ostavit ne ima nijedan:
u ino razlog nemo' znobit,
paček nastoj bit pravedan!“

Jakno plahi sjever kada
priko mraznijeh gora ulijeta
u dubravu listopada,
u ku se oganj jur upreta,

silno dmjenje vihra bijesa
sve razgara i raždiže,
pali, prži, do nebesa
strahovite plame diže:

tako planu na riječi ove
otprije užežen Daut vrli:
veće u srcu kupi, zove,
buni, davi, kolje i prli.

Odgovara: „Na visinu
carsku istom da se uzide,
svi razlozi neka ginu,
vjera i pravda po tleh ide!

Ah, prije dođi čas ugodni,
da ja ukažem sred bojnika,
časni ljudi i slobodni
ko svete se od silnika!

Nu govorit djela gdje će,
suviše su sve besjede:
ostaj s bogom, pođoh veće,
car Mustafa da se izvede.

Zautra nam je carstvo u ruci,
sresti ga ću ja bez straha!“
I u ovoj se veće odluci
krenu brži vjetra plaha.

Pođe; nu tim u sultane
samireno srce nije,
hlepi, da jur bio dan svane;
što ima biti, neka je prije.

Dilji od vijeka časi brzi
čine joj se, miso je trudi,
bez gospostva živjet mrzi,
nova ufanja većma budi.

Nu razmisliv opet bolje,
mučno odveće da je to steći,
tim je nova žalos kolje,
bez pokoja stoji u smeći.

Tač pri vodah johu bilu
dva protivna vjetra biju,
proste grane ter pod silu
sjemo tamo sveđ joj viju.

Ište za čas da počine,
i na uzglavje naslanja se:
nu opet skače, i opet stine,
sad od muke znoji sva se.
Miso ju teška čim priklopi,
gleda u zemlju puna vaja;
sad kraj vidi, sad se topi
u pučini, gdje nije kraja;
sad pošetom tiho ide,
sad se obrće u hod brži,
i na čelu joj sve se vide
misli, u srcu koje drži.

Pjevanje osamnaesto.

Zvijezda lijepa i ljuvena
bješe opsjala nebo veće,
i razlikosti urešena
zemlja svukla crne odjeće;
u povojih zlatnijeh zora
stoprv rođen dan iznese:
a u zbor cijeća dogovora
nabunjeni skupiše se.

Starce od puka i velike
postaviše suce sjesti,
i od zakona razumnike
ki nathode inijeh svijesti.

Pitaše ovijeh: „Što zapada
po zakonu, kad car ište
iz carskoga prinijet grada
blago zakone i sjedište?

Što li ide caru, koji
mješte robinj u saraju
tri ljubovce prave osvoji,
da š njim pored svijet vladaju?“

Zakonjaci odvit daše:
„Toj nikada ne bi prije,
car zakone stare naše
ki potlača, to car nije.“

Čuše se istom odgovori,
ke podaše znanci sijedi,
a Daut se diže gori,
usred vojske da besjedi.

On strahoće i vrline
začeo buduć u pameti,
carstvo i vas svijet da pogine,
istom da se on osveti,

misleć čim ga huđe gnjive
uspomene stare zledi,
neprijatelj da ne žive,
a zlo svako neka slijedi.

Ko kad pukne grom, iz koga
s urnebesom trijesi udare,
omraza i gnjiv srca svoga
riga izdajstva i privare.

Bez ozira srne, kuda
nesvijesni ga bijes potiče,
iz pogleda srčna i huda
mećuć oganj, vapeć kliče:

„Dokli ovako u mrtvilu
podnosit nam suđeno je
plijen općeni, smrt nemilu,
bezakonje, zlo svakoje?

Ustanite što čekate,
o hrabreni vitezovi?
Vojevodu mene imate,
svrz'mo s grla jaram ovi!

Koga ištete veće svjeta?
Gdje gledate man skupljeni?
Jeda dokli od djeteta
svi budemo posječeni,

od djeteta, koji nije
krepak, ni bit može u sebi,
kojijem svaki vjetar vije,
ki ne pozna, što mu je trijebi;

ki plahosti svom se vlada
ki zakone po tleh meće,
koji sluša zlobnijeh sada,
a od dobrijeh svjeta ne će;
tri robinje, tri carice
ki postavı na sto uza se,
i klanjajuć žensko lice,
rob pritvori od cara se ;
s lakomosti koji cijenu
veću čini od pjeneza,
neg' li za svu čas općenu,
i živote svijeh viteza?

Koji od cara vijek je bio,
da vojnikom k staroj plati
nov dar nije priložio,
kad se š njimi s boja vrati?

Ah davori, slavni Otmane,
i vi silni cari ostali,
sad viteze viđte izbrane,
kijeh ste vašom djecom zvali,

gdje ih dijete s prijeke želje
bjelodano kolje i davi,
vaše im plešuć sve povelje,
koje drža svak na glavi,

ter ih samo sobom vodi,
neka ginu posred boja,
gladni u kopnu, žedni uvodi,
goli u mrazu bez pokoja!

Ah, spomen' se svak, i žali
lanjsku jesen: jaoh, kolici
od leškijeh su mača pali
turski pješci i konjici!
Dijete tašto plaho i vrlo
kad po svijeta skupi u jedno,
i svoj vojsci j dno grlo
prikla i carstvu svom neredno,

na očiju kad svijem nami
— ah, vidjenje strašno dosta! —
turski mjesec pod nogami
krstjanskomu križu osta.

Države su opustile,
krajine su bez bojnika;
za sinovim majke cvile,
kijeh posiječe sablja prika.
I bez djece i bez hrane
pali u staros oci ostaju,
a svud sestre neudane
mrtvu bratju naricaju.

Nevjeste su udovice,
plaču uz svekra i djevera;
tko nije mrtav dno tamnice
u verigah ropstvo tjera.
Od turskijeh cvijet mladića,
kijeh kozaci i još kolju,
zvijerma i pticam leži pića
na bogdanskom ravnu polju.

Bez ukopa time sada
tužni ostatak, gole kosti,
vjetri nose, plešu stada,
more izmeće bez milosti.

Jer vojnica ona uteče,
da je ne sijeku poljski mači,
ište, da ju on isiječe,
i porazi i potlači,

ter kad ona tako izgine,
da nje svijetlo mjesto iskoči,
crnce lupeže Arapine
i gusare od istoči,

njih će učinit janjičare;
a spaholjan mjesto čeka
ćeselbaške graničare
i djevoje od Derbeka.

Ali inako nego svoja
nepravedna zače sila,
sablja vaša, sablja moja
za svijeh nas je odlučila.

Vi ste uzrok, što on izgubi
mlad, plah, nevješ, bez razbora?
Uzrok je on sam, ki zagrubi,
a svijeh nas je sad pokora.
Uzrok je i oni, ki pristupi
pravom caru kletvu i vjeru:
s toga vojska, ka se skupi,
ne prostrije se pri Nesteru.
Otada nas sved bič bije,

zemlja je gladna, nebo u gnjivu;
istočni oprijet zmaj ne smije
sjevernom se orlu sivu.
Tursko ime jur od slave
od pogrde osta svijetu,
otkad sablju tamne glave
pripasaše zlom djetetu.

Ali on car pravi nije:
car vaš, car moj Mustafa je;
njemu kletvu dasmo prije,
njega vojska obrala je.
Nu što velim? Na sramotu
vašu i moju Osman vlada,
a zatvoren u životu
Mustafa je tužan sada,
i nije toga, da ustane,
da slobodi, da ga izvede,
da na nj opet bio dan svane,
čim na carski svoj sto sjede.
Mustafu opet cara dobra,
Mustafu opet cara sveta,
bog i vojska koga obra,
stav'mo, a vrz'mo tja djeteta!
Slijed' me, slijed' me, družbo hrla,
slijed' me, kogod živjet haje:
stoji nam sablja više grla;
Mustafa opet naš car da je!
Slijedite me svi, slijedite,
hudi silnik da se istira:
tlač'te, dav'te, sijec'te, bi'te,
itko nam se uzopira!
Nu što veće riječi služe,
prid očima viđte štetu:
na oružje, na oružje,
na oganj, na plijen, na osvetu!"
Jak na vjetra silna dmjenje
more uzavri na valove:
tako uzraste svačije smjenje
na otrovne riječi ove.
Svak se uzbuni, svak razgnjivi,
posta žamor, pače sva se
vojska užeže u plam živi,
u strašive vapeć glase.
S golom sabljom u desnici
svak za ljudskom krvi smagne,
hrle naglo svi kolici,
da prije car se s stola izagne.
Daut im je sto naprijeda,
gdi on obraća, kud on ide,
bez obzira i bez reda
svi ga u skupu slidom slide,
tere oholo tijekom skače,
skokom plahi vjetar tjera,
i nasrće na polače
hrabrenoga Dilavera,
a to, er ima glase istine,
kako mudri vezijer oni,
čim poplaha prva mine,
isprid vojske tuj se ukloni.
Dilaverov dvor po srijedi
među lijepim obgradami
na iznositu mjestu sjedi,
ko u prstenu dragi kami.
Ima ženski stan ponase,
i raskošne perivoje,
i okolo sve to uza se
jedan velik mir opstro je.
Jaki sobom odasvudi
u obzidi se tvrdoj kaže;
nu još tvrđi s mnoštva od ljudi,
kijeh ga opstiru jake straže.
Tim što dosle u okolo
ima same bijele mire,
sad ga strašno i oholo
gvozdje i oganj svega opstire.
Ovdi Daut najprije svrnu
s nabunjenom vojskom svojom,
i naripi i nasrnu
s krvavijem ga rvat bojom.
vapeć s kletvom od sve vjere:
„Na sramotu Osmanovu
danas ću ti, Dilavere,
skučit glavu pod sablju ovu!
Kri se, gdi hoć', bježi, hodi
u gore, u zemlju, u dno pakla,
od smrti se ne oslobodi:
junačka te ruka zakla!"
U toliko vapaj vrli
od viteza svijeh se začu,
svaki naprijed silom hrli,
vrata i mire valjat skaču.
Nu iz oblaka ljutih strila
zgar godina stište crna,
grada od stijenja pade sila
i od ognjenijeh smrtnijeh zrna.
Strijela oblaci, gradi ognjeni
dižu se i odzdal raste bijenje;
vrhu glave štit pereni
drži se od svijeh, svak se penje.
Nu tko se ište pripet prvi,
prvi i pada; ali opeta
naripljuje vas u krvi,
i smrt silom svoju sreta.

Smioni Kurkut s Crnogorci
skače, gdi zid niži gleda;
nu ga ognjeni teški udorci
silno meću, gone ureda.
Crničaninu Rizvan bijesni
srne i š njime Piva i Tara;
nu mu su on čas puti tijesni
za uteć, stijenja grad ga udara.
Strijela oblak vrh Eleza,
čim mu iz oči munja sjeca,
zdaždje s krvi od viteza,
na mir se uspet čim zatjeca.
Duklanina još Murata
i Abdiju krajišnika,
čim željezim sijeku vrata,
smeči u jedno zid velika;
a Đafera i Selima,
čim su podrijet prag naprli,
poli iz magle crna dima
goruć katram, i sve isprli.
Veće pripet Ugrin Isa
u što na mir kročit ište,
strmoglav se satarisa,
Dilaver ga slavni tište.
On s jednoga još zamaha
zatim rve i potlača
iz Osinja Memiju plaha,
i Piraliju š njim iz Drača.
Vješto morski gusari ovi
lećahu uz mir ko dvije ptice;
nu ih udorac teški ulovi,
moždanim im poli lice.
Tim u krvi strmo odzgora
niz visinu se oreć onu,
mujahu umiruć, da sred mora
u pučini sinjoj tonu.
S božje osude ovo isto
svim opacim ljudim biva:
na čas im se smrtno misto
od zločinstva prikaziva.
A Nehana Srblja, do uši
čim tetivu luku oteže,
ognjenijem ga klupkom buši,
i obraz mu sav iždeže.
A Suflikara Arnauta
harbom, kom se na nj on meća,
priko istoga zgodi puta,
sprijed mu izide šip kroz pleća.
Sam je on mira jednu diljku
od sto vitez čuvat vrijedan,
pače niz nju u neviljku
sto viteza meće on jedan.
Silna vitra jači i brži
sjemo tamo skače i teče,
rve, valja lomi, krši,
noge, ruke, glave siječe.
Na otkrivenu bez zastave
strah ga od strašne smrti nije,
ka mu sveđ se oko glave
sa svijeh strana vrti i vije.
Pače ognjen je trijes vidjeti
u potopu dažda i grada,
razliko oružje u što leti,
i oko njega odsvud pada.
Trikrat vojska sva odmetna
dođe pod mire i u nje lupa,
i tolikrat opet štetna
nazad uspreza i ustupa.
Tako kad mniš, kraj proždrijeće
val srditi mora sinja,
razbijen bježi natrag veće,
razljeva se i raščinja;
nu jakno opet val uzrasti,
i vraća se protiv kraju:
tako odmetni istom vlasti
sveđ nasrću i ustupaju.
Nu Arbanasin Derviš u to,
spaholjanska glava prika,
s golom sabljom prijeteć ljuto,
skoči naprid i zavika:
„Ko nije žena od junaka
i svijeh prikor i smetište,
slijedi, gdje ma ruka jaka
put mu otvorit prostran ište!“
Ovo izrekši, van ismuca
svijem veliku jednu gredu,
i na udorac nje da puca
mir, navali š njom u ijedu.
Snažno srce ne ima straha,
na sramotu pače od smrti
usred krvi ruka plaha
teškijem panjem lupa i vrti.
Izboritijeh množ viteza
na pomoć mu odsvud teče.
odsvud se rve i poteza
strašno drvo svak čas preče.

Nu u to odzgar stijena jaka
Aliji glavu svu rastuče;
harba Mehmeta, a Duraka
zgodi puška, ka na nj puče.
Resulju se čelo smeči
prsnuše oči Husainu,
Bećir strilom probijen ječi,
hridna Omera hrid prikinu.
Na Redžepa kuk se obali,
i istište mu van utrobu;
u stijenju su mnogi ostali
ukopani živi u grobu.
Jakno davnji dub u gori
na godini zlom veomi,
kad na nj vihar silu obori,
ka mu grane svija i lomi,
ter mu okolo na brjegove
po tleh leže listje i hvoje:
tač s navale teške ove
naripljeni miri stoje.
U krvi i ognju svudje ljudi
valjaju se na sve kraje,
i od mrtaca odasvudi
podigla se gomila je.
Tim se Derviš ne pripada,
nu s ostalijem svim junacim
mir lupajuć jače, vlada
opsječenijem borom jacim.
Zid u dugo ne poduese
teške udorce, danu odzgori
raspuknu se i rastrese,
tijesan prohod tere otvori.
Smioni Turčin ne bez truda,
man mu braneć protivnici,
protište se silom tuda
s golom sabljom u desnici.
Srnu za njim i ostali
protisnut se po istom putu;
nu opet nazad svi su pali,
dio veći kroz smrt ljutu.
Tim ne buduć već nijednoga,
komu slijedit ga ide od ruke,
on sam osta, ni cijeć toga
čezne, ali svrće odluke;
ne pripade, neg' se tište
naprijed Turčin vrloviti,
tere žednu sablju ište
ljudskom krvi napojiti.
Skače unutra, i čim skuča
prvi zamah, taka je sila,
da rasjeca svega Uruča
njim do pasa u dva dila.
Priko obraza Kurta reže,
Memiju u prsi smrtno lupa,
bez glave Osman prid njim leže
udri u grkljan sprijed Jakupa.
Sarajevca Sulimana
tište i hvisnu priko vrata:
ovi u malo bješe dana
vele u trgu steko zlata.
Ne zna on, što je druga vjera,
neg' dobitak, ki je isko;
i sada se uz vezijera
cijeć koristi sve pritisko.
Car i paše sve što oblače,
sve im trgovac ovi proda,
prodava i njih misli pače
mnozim kraljim, kim bi uhoda:
ali uhodstvo i imanje
s Dervišom mu bi zaludu:
dobi u malo, a u manje
sve sad gubi kroz smrt hudu.
Aga oholi pleše njega,
i opet ori zamah brzi,
i udorcom teškijem bega
ljuto siječe preko prsi.
Bi ovi mladić lica mila
i pogleda slatka i draga;
nu s vrloćom svijem nemila
srca što mu to pomaga?
Jak se bistre i studene
vode ures lijep zamjeri,
u cvjeticu proz zelene
trave tekuć ka žuberi;
nu ako ju smute i splešu
gnusnijem stupom drobna stada,
gubi lijepos svu na prešu,
vene joj ures i opada:
tako mladac, komu zenu
prije na licu cvijet rumeni,
vas u krvi sad povenu,
izgubi ures drag ljuveni.
Hercegovca Ibrahima
i Bošnjaka još Sinana,
dva ljubljena pobratima,
s njega nađe smrtna rana.

Ovi rasap zli pazeći,
ki činjaše Derviš vrli,
oba ujedno na nj pritеći
naripiše skladni i hrli.
Britke sablje podriješe oni
u jedno isto vrijeme tada;
jednako su oba smioni,
i požuda ih jedna vlada.
Nu ako im srca ujedno
jur junačka prijazan stuči,
s jače sile sad neredno
razlika ih smrt razluči.
Ori sablju on, i u gnjevu
Ibrahimu desnu odsiječe,
a Sinanu ruku lijevu
scijepa i vas štit u peče.
Za Ibrahima Sinan veće
neg' li za se sablju hrani;
a Ibrahim štit podmeće,
Sinana, a ne sebe, brani.
Tako život ovi onoga
nad životom svojim haje,
da za učuvat druga svoga
sebe voljno na smrt daje.
Ali eto smrtni udire
veće udorac tužna Ibrahima;
on se boli, ne što umire,
neg' što ostavlja pobratima.
Nu ako tužan on pod silu
s pobratimom svijem se rasta,
i pobratim svu nemilu
smrt dobrzo stiže i sasta.
Na njih mrtvijeh ne pogleda,
neg' probodi u vrlini
silni Turčin, i naprijeda
put krvavom sabljom čini.
Nu Dilaver, kako upazi,
tko viteze sve najbolje
smrtno bije i porazi,
skoči, da se š njim zakolje.
Začu buku jur smioni;
nu doć ne htje, dokli sprva
Dauta s vrata ne ukloni,
ke mu on zaman mnogo rva;
pače, riječ je, da tad ranu
od vezijera Daut primi,
i da zato sta na stranu
od prvijeh s najzadnjimi.
Vrijedni junak vezijer slavni
bi razgnjivljen veomi priko,
da sam jedan njegov glavni
neprijatelj smije toliko.
„Sad ćeš vidjet — prijeteć vika —
odmetniče carski kleti,
od careva namjesnika
ko se carska vjera sveti!“
Glas grom, sablja trijes ognjeni,
silni je vihar ruka plaha,
silni vezijer i hrabreni
kom smrt prijeti sred zamaha.
Ali udorac teški tada
bijesni Derviš u štit prima:
iskre meće tvrda nada,
siva, i od munje sliku ima:
škriplje, reži, pjeni, priki
čim se čuje bit i korit;
riječ zameće; nu veliki
ijed mu ne da progovorit.
U obje ruke sablju hvati,
i vrh glave diže gori,
i da život njom prikrati
Dilaveru, silno je ori.
Hrli vezijer hitro ustupa,
tim ga udorac zli ne stignu,
ki, čim teško u tle lupa,
odmetnika do tli prignu.
Ovi skače hro naprijeda
i na vrat mu sablju nosi,
vapijući, da se prida,
i da kajan milos prosi;
ali on je s vrata odbija
sabljom svojom, ter vapije
malo skačuć: „Čućeš, čija
riječ i sablja veće smije!“
Dilaver mu opet jače
drugi udorac rve odzgara:
nu opet Derviš štit podmače,
i udren prijeko, prijeko udara.
Dugo bijenje i krvavo
među njim se ovdi ulaga;
da protivnik nije zdravo,
natječe se svačija snaga.
Neprijateljsku ruku gleda
bistro oko; a što vidi
oko bistro, ondi ureda
laki stupaj skokom slidi.

Svak čas na ovu, na onu stranu
ruka štitom vrti i vije,
ter sva mjesta pod obranu
od razlicijeh zasjed krije.
Glavu ište, k nogam leti
plahi zamah u privari,
sad nogami opet prijeti,
a po glavi hrlo udari.
Nu se u to zbuča i skupi
odsvud mnogi broj viteza,
na Derviša svaki stupi,
da ga ubije svak poteza.
„U nj ne tič'te, — vezijer glasi —
ma ga sablja ubit ima!“
pače da se ne porazi,
svačije udorce u štit prima,
tere glavna neprijatelja
branitelj se on postavlja,
i slobodit sva je želja
smrti, komu smrt pripravlja.
Ali Derviš videć veće,
da je učinio sve što je mogo,
i da iz ove ima smeće
sve rasutje izit mnogo,
vrteć sabljom uokolo
svak čas nazad hitro uzmiče,
proz oružje ter se golo
protiskuje i protiče.
I ko tako veće izide,
gdje najniži miri stoje,
zgar niz tvrde skoči zide,
i usrnu među svoje.
Dilaver se smjenstvu čudi,
pak vapije: „Ah, tako li
na visinu stupit hudi
padajući scijeniš doli?“
Ljuto u srcu svom se smuti,
i zavika Derviš jako:
„Za jače se podignuti
čas je i koris pasti ovako;
nu ja tebe pala vidim,
za vijek veće ne ustati,
da se kriješ ne tijem zidim,
neg' pod zemljom da ideš stati.“
„Lažeš, carski odmetniče,
da ma vjera puna slave,
kom se djela moja diče,
sveđ ti ne će stat vrh glave.“
Vapi oholi: „Sad ćeš vidit,
što ja velim, je li istina!“
Dilavera hoće slidit
priko mira i visina,
nu ga ustavlja Daut silom:
„Ustrpi se — veleć — malo,
doskoro ćeš kazat dilom,
čije gospostvo veće je palo.
O ma bratjo, o junaci,
slijedite me svi jedino:
kad nam glava bude u šaci,
pod nogami sve nam je ino:
i da to se zbude prije,
ptica u kajpi zatvorena,
penjimo se vidjet gdi je,
ne gubimo man vremena!“
Prista, i odletje, da sve opali
u ognjena slici zmaja,
razbijati ter navali
tvrda vrata od saraja.
naprijed k carskijem polačami
leteć jakno poplavica,
koja sobom lijes i kami
smuca oreć se vrh litica.

Pjevanje devetnaesto.

Gdje Bizancio bi njekada,
sad opkružen tvrdim zidi
na kraju se Carigrada
carski saraj prostran vidi.
S jedne strane k njemu slazi
Bijelo more; s druge shode
crni vali; s tretje pazi
luke od grada Slatke vode.
Turnima su ponizani
miri, ki ga odsvud grle,

i za obranu svaki brani
slite od gvozdja trijeske umrle.
Vrata imaju na sve kraje,
nu se nijedna vik ne otvore,
neg' li spravan car kada je
za broditi sinje more.
Samo jedna, ka po srijedi
prostrana su i velika,
stoje s carske zapovijedi
otvorena sva kolika.
Na njim pišu zlatna slova
među tistjem razlicime:
kako kuća Otmanova
primi grčko carstvo i ime.
Šti se ovak: Grad sazida
car Konstantin; grad opeta
car Konstantin s glavom prida
sablji cara Muhameta.
Trijem vrh ovijeh vrata stoji,
stan bolećijeh s desne strane,
sprijed ravnica, gdje svakojî
najmogući s konja ustane.
Ne može bo druzijem vrati
nakon ovijeh, koja slide,
neg' li sam car projahati
vele ljepše u obzide.
Pravo uzraslijeh sred čepresa,
gdje kladenci bistre vode
iz mramorna bijela uresa
romoneći tiho ishode,
stupi uresno izdjelani
trijem uzdrže vas obolo,
red čauša k svakoj strani
odjevenijeh stoji okolo.
Tuj pod strijehom, ku iz Budima
car Suliman zlatnu prini,
aga u surah sjedište ima
janjičarskoj na visini.
Devet mjesta od kuhinje
pri desnomu pak su kraju,
ravna zemlja, more sinje
kijem obilni harač daju.
A s lijeva se svijem široka
konjušnica carska objavi,
gdje od konja svega istoka
izbor i cvijet vas boravi.
Nad njom lijepa nadzida je,
sedla, uzde i naprave
gdje su ostale, kojijem daje
zlato i biser vječne slave.
Naprijed hodeć po ravnini
nahodi se svijem prostrano
mjesto, gdi se pravda čini,
od Turaka Divan zvano.
Uz mjesto ovo pribogato
carskoga je blaga sbrana,
a na lijevu su opet vrata
od saraja od sultana.
Za ovijem druga još se vide,
ka se zovu i govore
carska vrata, kud se ide
na careve svijetle dvore.
Onijem crni, ovijem bijeli
hadumi su straža prava;
crnima se crnac veli,
hadum bio bijelijem glava.
Tko ovdi uljeze, mjesto opeta
u zlatu mu se sve otkriva,
gdi car kra jim svega svijeta
poklisare pričekiva.
Naprijed jesen i proljetje
sred gizdavijeh perivoja,
vječno voće, vječno cvijetje
druže u slavah od pokoja.
Sred njih carski pribogati
i prisvijetli hram se kaže,
nad kijem stvari nije gledati
izvrsnije, ljepše i draže.
Tko sred ljudske sad požude
sve što je blaga skupit haje:
sred raskoše i razblude
naprava mu tolika je.
Tle pokova suho zlato,
mir sazida dragi kami,
zvijezde, mjesec, sunce na to
pod sklopiše vječnijem plami.
Istok, zapad i sjeverna
i podudna strana od svita
sega uresa neizmijerna
čuda uzmnože svim čestita,
ka er ufat nije trijebi
moć na puno vik izriti,
da ih razmišlja svak u sebi,
bolje ih je ostaviti.
Sva ova mjesta zgar brojena
svoje osobne straže imaju;

tim vojska uzet nabunjena
prva vrata hteć saraju,
opriješe se kapidžije,
verna obrana mjesta toga;
ali taj čas siječe i bije
broj malahan sila mnoga,
i od vrloće da ne ostavi
nijedno djelo, svijeh ih splesa,
ter učini put krvavi
vrhu mrtvijeh njih telesa.
Nu Dilaver za sve da je
odrvo se skupu hudu,
još bez misli ne ostaje,
još se brine, još je u trudu.
Da se odmetnik, vidi, smeće
nijesu ne samo utažile,
neg' da svak čas rastu veće
njih nabune i njih sile.
Vojska bijesna i zlosrda,
čuje, silno da je napala,
i od saraja vrata tvrda,
straže im sijekuć, na tli rvala.
Čijem s razlogom cijeć toga se
sebi, gradu, carstvu boji,
prije neg' čuje hude glase,
da oslobodi sve nastoji.
Hrlo u obličju derviškomu
na Crno se more uputi,
za na pomoć caru svomu
Natoljevce podignuti.
Go, izrezan od kožica
zvjerskijeh zastav mao uzima,
na pasu ožica i tikvica
visi mu, a štap u ruci ima.
Begum lijepe Adžamkinje
na čelu je ime upiso,
sad ljubovce, prije robinje,
za kom istok vas je uzdiso.
Za ures vidjet nje jedini,
svačija srca ki gospodi,
mnokrat putnik kralj se učini,
ki se u zlatu Indije rodi.
Iz sjeverne jošte strane,
otkli rijeka Don istječe,
da š nje bistri dan mu svane,
gospodičić mlad doteče.
Nova zemlja, gdi sred tmine
puci u mrazu šes ljet stoje,
jeda im novo sunce sine,
posla u istok mlace svoje.
U slatkomu samosilju
po glasu ona samom svomu
kraljevaše i Vasilju
careviću moškovskomu.
Ni led rijeka u planini
tatarhana je zaštitila;
gori u mrazu, toj mu čini
ljuvenoga ognja sila.
Ali vrh svijeh tuj ljepotu,
koj prilike naći nije,
želi stravljen u životu
Hajdar, sin kralja od Persije;
i da slacim jur pokojom
trud zamijeni, u kom staše,
vjerenicom i gospojom
u pjesnih ju klikovaše.
Kroz što veće od istoči
drugo sunce, sva prilika,
donijelo se biše na oči
kraljevića ljubovnika;
i on ju pazeć cijeć uresa,
kim nje ljepos sja vesela,
glasi: „Evo zgar s nebesa
božica je k nam sletjela.
Ah, priliko, s mrtva lica
ka šlješ plame ognja živa,
budi istočna ti danica,
sunce, kim noć ma svanjiva;
nu ako izgled tvoj me, brače,
prži ovako mraznom sjenim,
ko ti ista draže i jače
pogledim ćeš tvojim ognjenim!
Tvoj pram zlatni sve je me blago,
tvoje čelo svijetla zora,
tvoje oči sunce drago,
tve mi lice dan otvora.
Ti si jedna sve me dobro,
ti sva rados ma ispuna;
ja sam tebe služit obro,
krune moje ti si kruna.“
Tako u željah neizmijernijeh
mruć kraljević s tej gospođe,
s mnogom družbom svojih vjernijeh
svijeto u slavi po nju pođe.
Nu Dilaver u to isteče
ter ju ugrabi mladu silom,

i u plijenu se čestit reče
robinjicom tako milom.
Zanio bješe glas i njega
od lijeposti slavne svudi;
pospješi se cijeća tega,
da ini ne otmu, što on žudi.
Nu ona misleć, koliko su
ljuti jadi stat sred uza,
po rumenom licu prosu
drobni biser groznijeh suza.
I ko ružicu i lir veće
iz kladenca poli od oči,
kliče lipos klet, ka smeće
tolike joj sad uzroči.
„Ah, prokleta majka moja,
ka me lijepu porodila,
— veljaše — ako bez pokoja
živjet mi je vas vijek sila!
Ma ljepoto privarena,
što si sreći učinila?
Na uzah li namijenjena
kruna ti se privratila?“
Ču kraljević glas u vaju,
Dilavera pozva tima,
da na sabljah razigraju,
čija djevojka biti ima.
Poruči mu: „Za junaka
gusarovat nije ukradom;
hod' sa mnom se vid, a paka
pod' ko vitez s diklom mladom!“
Ali Turčin mu odvit poda:
„Ne ko gusar sablju sminu,
neg' ko carski vojevoda
prostrijeh u tvu kraljevinu.
I da ti ju vrh tve glave,
još sad zoveš, sreća je moja;
tim, ke hoćeš, čini sprave,
ne ustručam se ja od boja;
s robinjom ću, netom svane,
usred ravna polja siti:
koji od nas živ ostane,
djevojka će toga biti.“
Bivši ovako utvrdili
među njima kletvom veće,
čim svak gleda, kad pribili
dan s nebesa zgar isteć će:
eto zora, ključmi od zlata
vedri otvorit istok ide,
proz koraljna neka vrata
na dvor žarko sunce izide,
s jedne i s druge strane ureda
s mnogo vitez, straže cića,
Dilavera svak ugleda
i adžamskoga kraljevića.
Polje ravno i široko
od boja je mjesto njima,
a sunčano svijetlo oko
svjedočit im jakos ima.
Vrana konja Turčin jaše,
a na drugom svemu bilu
lijepa Begum uza nj staše,
mučna gledat rat nemilu.
Zelen pastuh u ponosna
kraljevića igra i skače,
na Turčina ki jakosna
zateć se on čas ne uzmače.
Nu Dilaver protiv njemu
konja obode, skoči hrlo:
i kopje ovemu i onemu
susretište skrši vrlo.
I ovi i oni vitez tada
iza pasa sablju trže,
i u zamahu je plaho vlada,
protivnika da ubije brže.
Tak dva bika u planini,
kad ih ljuven bijes ubiti,
mukaju strašnoj u vrlini,
ovi onega ište ubiti;
zgiblju glave, želja mnoga
podžiže ih sved i srči,
tere jedan na drugoga
s vitorozim čelom trči;
ljubovca ih gleda iz stada,
ka je od boja uzrok njima,
i u sumnji stoji mlada,
čija od njih biti ima:
tako bijenje sad izlazi
među Adžamom i Turčinom:
djevojka ih mlada pazi:
čija će biti, ne zna istinom.
Vrhu oružja gvozdolita
gradi udorac teškib se ore:
skaču i lete iskre iz štita,
bijela oklopja plamim gore.
Brzi konji strjelovito,
kud viteške ih ruke svrću,

tijem zamiču se, i u vito
s desna, s lijeva svud nasréu.
Jednu snagu, jedno doba,
i jednaka srca i ruke
ukazaše viteza oba,
ni medu njim bi razluke.
Tvrdi štiti, cijele oklopi,
još izranjen nije nitko,
ničije krvi još ne popi
jedne kaplje gvozdje britko.
Nu napokon Hajdar rani
Dilaveru lakat lijevi ;
vidi on teć krv, i u obrani
čuje štit težak, tim se gnjevi.
Jedovita pun ćemera
poče u sebi bučit time,
ko na vihru od sjevera
dubje u gori posred zime.
Na stremen se uskočio,
i ako ne izda sila mnoga,
udorcem bi jednijem htio
neprijatelja svršit svoga ;
nu zavitli česti odveće,
ki Hajdaru glavu sviše,
treskovite vrle smeće
teška udorca ustaviše
Nu kraljević smeten osta,
i u jodne mu dan se smrče ;
to poznavši hrli dosta
na pomoć mu svoji trče.
Kopja vitijeh dvije dubrave
staše odasvud u čas ovi,
da se biju i krvave
turski i adžamski vitezovi.
·toji Dilaver i vapije,
kraljevića koreć priko :
„Vazmi ljubu! evo ti je!
Gdi je junaštvo tve veliko?
Evo Begum, za kom toli
u ljuvenom gorje plamu :
što ju ostavljaš, kralju oholi,
u gusarskijeh rukah samu?
Gdje su riječi i zahvale,
s kijem me na boj prije poziva?
Nu ko tebe, i tve ostale
dobiću i otet jošte živa !“
I u to s konjem naprijed teče,
bez milosti, bez pokoja
lupa, cijepa, bode, siječe,
smrtni je kosijer ruka svoja.
Nu njegovoj buduć sili,
za sve da ih teško udari,
kraljevića ugrabili
ćeselbaški vojničari,
pod mire se tvrda grada
ukloniše hrlo š njime ;
a Dilaveru osta mlada
dikla i u vik slavno ime.
Ovo od njega popijeva se
po svijeh stranah od istoči ;
a on Begum lijepu uza se
drži i ljubi ko dvije oči.
Ne robinja, neg' ljubovca
ona je njemu sad jedina :
ulovila tak je lovca
još u lovu sva lovina :
a on sam nje je dobro svako,
slatki pokoj, rados mila :
junaku se vrijednom tako
lijepa i mlada zavjerila.
Tim igda se na hrabrena
slavna djela on otpravi,
vazda je uza nj uspomena
od prislatke sve ljubavi.
Paček stjecat on vjeruje
sve kolike srećne boje,
s neprijateljim kad vojuje,
u ime lijepe Begum svoje.
Ne ostavlja tim nikada
od sebe ovo drago ime,
i u prigodi ovoj sada
uputi se veseo š njime.
Ali u to od uhoda
čuli bjehu odmetnici
glas njegova skrovna hoda
u derviškoj u prilici.
Vrli derviš tim se tište
s družbom svojijeh spaholjana,
da ga traži, da ga ište
crnomorskijeh uprav strana.
Vapije: „Na krv, na osvetu,
o junaci, slijedite me :
neprijatelju hudu i kletu
vrha doći sad je vrijeme !“
Ter jak pastuh, kad se od bijesa
s jasli otrgne, vihra brži

teče, skače, grivom stresa,
glavu uzdiže, puha i rži:
priko grada vitez vrli
taki srne, rukam maha,
prijeti obrazom, zgledom prli,
ne stiže ga strijela plaha.
Nu za sve to on na bliže
svom brzoćom svojom tada
Dilavera ne dostiže,
neg' li izvan Carigrada.
Ko ga upazi, isred tijeka
viknu: „Bježat zaman ti je;
izbliza, a ne izdaleka,
rukam se, a ne nogam bije!
Nu se od straha cijeć privara
ne samo u to priobraža',
neg' li u pticu još pritvara',
jur te sablja ma poraža!“
Na prijetenje vrlo ovako
odgovori smioni paša:
„Prida mnom si i prije skako,
i još ćeš, svijes me tva ne ustraša.
Nut' junaka strašna i obola,
ki proslavit se ište djelom,
na čovjeka sama i gola
gdi je došo s vojskom cijelom!“
Tak sred gora, kad iz gaja
vepar divji van se istira,
čim množ pasa sa svijeh kraja
kruži ga okolo i opstira,
smrtno prijeteć vrlijem zubi,
iskreči se vas i hroče,
tim da smjenstvo lovac gubi,
ki ga tjerat najprije poče:
i on se krepko ustavio,
i svih čeka; nu nije toga,
ko bi izbliza udrit smio
na divjaka strašivoga.
Proć vezijeru ne smiju tako
kleti carski odmetnici:
a on stoji krepko i jako
s drenovicom u desnici.
Svaki golu sablju uzdiže,
svaki prijeku smrt mu žudi:
ali stupit nijedan bliže,
za udrit š njim se, ne usudi.
Ali on u to štap drenovi
u obje ruke stište i hvati,
i gdi u skupu vitezovi
najvećem su, tu se obrati.
Jakno soko, kad ga sila
jata od ptica stisne odsvudi,
oštre čaplje, brza krila
iz visina se oreć trudi;
sada ovu teško udara,
plaho onu sad zanosi,
ter u isto doba odzgara
perje sniježi, a krv rosi:
taki je vidjet vezijer silni,
sjemo tamo skače i lupa,
rve udorac grad obilni
mlati, hvista, husa, lupa.
Sablje, štiti, strijele, luci
s k vavijem se daždom ore:
s jednijem štapom samo u ruci,
go toliko čovjek more!
Po vezovijeh udri Šeća;
vjerio se ovi bješe odskora,
vjerenici tim se obeća
čestit na dvor doć s odora;
ali, ako ga ona uščeka,
nastaće se mrazna i naga;
er po zemlji rana prijeka
u krvi je prostrla ga.
Jak ružica, vila mlada
ku u vjenčac bere o zori,
on povenu; na nj san pada,
u vijek mu oči ki zatvori.
Još Veliji stuče glavu
i moždani sve mu proli,
ki tad streptje, i u krvavu
blatu leže na tle doli,
ter je vidjet jak česvina,
ka u di joj niknu gori,
silni vihar iz korina
kad ju podre i obori.
Tuj izdalek Feras pazi,
i iz šuplja gvozdja tište
zrno ognjeno, da porazı
slavna pašu, tako ište;
nu gvozdena cijev razdrije se,
smrtno olovo čim istjera,
ter Jusufu smrt donese,
a ne zgodi Dilavera.
Rodi se ovi u Plovdinu,
a s nenadne hude česti,

s tuđa udorca sad poginu
u tuđemu odi mjesti.

Mrući obrnu k nebesime
oči i ruke, da ukaže
rodna grada slatko ime,
i izdišući smrtno ih zaže.

Videć Derviš rasap mnogi
od svojijeh od bojnika,
sraman sobom u nalogi
s golom sabljom skače i vika:

„Dali je moguć, dali je vrijedan
sad od ruka ovoliko
odrvat se čovjek jedan
harajuć nas ljuto i priko?

Ah, našega ruga i smeće!
Tko u vijeke da vjeruje,
zločestvo ovo tamno odveće
pripovijedat ako uščuje?

Na stranu se svak ukloni!
Ja sam za svijeh ukazaću,
od nas dvojice ko je smioni,
i za ubit ga način nać ću.“

Vas štap razbijen vezijer tada
meće: učinio š njim je dosta,
a sablju i štit s tli popada,
što od pobijenijeh pusto osta.

Lijevu nogu naprijed stavlja,
i njom malo pokleknjiva:
više prsi štit upravlja,
glavu uz lakat skuča i skriva;

drugom rukom sablju hvati,
boču uz desno sve koljeno,
a bodezan k srcu obrati
svom zlotvoru nesmiljeno.

Uprav stoji Derviš vrli
i otkriveno stegno hrani,
desnu bedru čuvat hrli,
spravan skočit k svakoj strani.

Vrh lijeve se noge uzdrži
vas količak vitez bijesni,
a uzdignut lakat drži
britke sablje vrh bodezni.

Tiska jedan proć drugomu
oštra gvozdja bez milosti,
i smrt prijeti ovi onomu
sa svom moći i kreposti.

Nu Dilaver veće u smeći
hro za udrit preče i jače,
vas na lijevoj se uzdržeći,
desnom nogom naprijed skače.

Ali Derviš desnu stranu
hitro uzmače i hteć zgoda,
bodezni odzgar ljutu ranu
u stegno mu taj čas poda.

S krvi, koju tad ugleda,
srce uzavre u vezijera
tako, da uz gnjev svoga ijeda
ljuta je zmija bez čemera;

tiho je more, kad proždira
plav potopnu od valova;
mirno je nebo, kad sve stira
sred vihara i treskova.

Glavu, stegno, ruke, prsi
neprijatelju svak čas ranja
pri života svoga svrsi:
nazad se oni sved uklanja.

Stiže ga ovi, i udara,
i na nj se ori jakno rijeka,
ka niz goru strmo odzgara
krši plahos bijesna tijeka.

Ali opaki sebar njeki,
videć što se Derviš nada,
Dilaveru poda prijeki
smrtni udorac izazada.

U zatjelak sjekiricom
on ga udari s jakom silom,
da s krvavijem on čas licom
pade smeten nica tilom.

Svak na nj srne odasvudi
s golom sabljom u desnici,
vrh njega je gora od ljudi,
skaču po njem svi kolici.

Vapije Derviš plešući ga:
„Ti, ki uz cara bi najviši,
dušu u krvi bljuj i riga',
pod nogami mojim sopiši!“

Nu ne može već ovega
čut Dilaver prihrabreni,
bješe izdaho prije tega,
i osto jakno mraz studeni.

Ko se uzmnožni vezijer ubi,
časom raznije glas svuda se,
i njegova lijepa ljubi
ču ga, i naga odkrije sva se.

Utječući mladoj s lica,
gdje perivoj ljuven bješe,

lijer pribijeli i ružica,
rumene usti problijediše;
potamnje joj svijetlijeh oči
sunce blago i veselo,
a vedrinu od istoči
naoblači bistro čelo;
skupljen oblak zlatnijeh prama
proli obilne dažde svoje,
i potopi svjetlos srama
cvjetnijeh prsi perivoje.
Na srce joj krv utekla,
gdi ju teški jad satira;
ište, žalos da bi izrekla,
glas joj bježi, riječ umira.
Najposlije željna sila
stupaj puti, a ne snaga:
van grada se uputila
gospodara vidjet draga.
Ne ima obzira mlados svoja
ni ju uspreže da ne srne,
gdi uzrok svoga nepokoja
vrh zemlje je prostrt crne.
Pospješi se i poteži,
i dohodi k mjestu tomu,
gdi u krvi mrtav leži,
tko bi život srcu svomu.
Gleda i tim joj muka prika
žestočija vele ishodi,
gdi je pod nogam od krvnika,
ko više njih svijeh gospodi.
U ni se krepko zapazila,
svijem je vidjet stanac kami,
bolesti joj mnoge sila
ne da iz srca proć suzami.
Tako u plaču čim ne može
izjadati sve pečali,
ćuti muke hude i gore,
i toliko teže žali.
Ali ne ima tej kriposti
uzdržat se skup nemili,
od žalosti, ne od milosti
da ne plače i ne cvili.
Ah, ke prignut ne će želje
jedna žena mlada i lijepa!
Ganja ona neprijatelje,
i proć volji im srca cijepa.
Ona u dugo ne zamuknu,
nu da smrtni jad svjedoči,
od bolesti joj srce puknu,
potop suza proli iz oči.
Tako glasom žalosnime
ubiti se za pram zlati,
često zovuć drago ime,
kliče ovako naricati:
„Ovo li su, slatki brače,
tve zahvale, moje slave?
Ovo li su, o junače,
tve viteške bojne sprave?
Duše moje drag pokoju,
ovako li sad me smete?
Kakav pode, kakva u boju
oči moje, jaoh, vide te!
Vaj, što gledam? Još ne mogu
vjerovati sama sebi,
spomenujuć tvu vlas mnogu,
dobita otprije ka vik ne bi.
Ali što me tužnu vara?
Poznam ljuta cijeć čemera
čestitoga slavna cara
namjesnika, Dilavera.
Viđu onoga, ki najprvi
bi gospodar me mladosti,
ogreznuta svega u krvi
na tleh ležat bez milosti.
Ah, da proklet čas je oni,
u koji ti mlada omilih,
kad kraljević osta smioni,
a s tobom se ja odilih!
Ti na sablji dobi mene,
i života, jaoh, ne štedi
cijeć liposti proslavljene,
ku vas istok njegda slijedi,
cijeć liposti tužne sada
i žalosne, jaoh, saviše,
ku sve tmine od zapada
vječnom noći priklopiše.
Nu ako bilo suđeno je,
da se mlada s tobom združim,
i da tebe sve dni moje
gospodara moga služim;
što tve ove smrtne rane
ne će i mene sad satrti,
sadružena neka ostane
i smrt moja s tvojom smrti?
Ti ne samo ma jedina
slatka ljubav sved si bio,

nu i drag ćaćko, duša istina,
i od srdašca bolji dio;
bez tebe sam bez života
i bez dobar svijeh ostala;
udovica i sirota
podušena u dno pala.
Nu ti, momu gospodaru
koji zada smrtnu ranu,
zašto sta on svomu caru
vjeran vitez na obranu,
ah, gani se, jaoh, ako si
čovjek od puti, a ne stijena;
osvetio si se, dobio si:
neprijatelja ti evo ubijena!
Daj dopusti mješte dara
ovi jedan tužnoj meni:
vrh krvava tijela odzgara
stavit kami na nj studeni.
To li ukopna ima jama
branit mom se ljubovniku,
ubi i mene: s glavom sama
pod tvu sablju idem priku.
S ovijeh noga, ke ti grlim,
ja se ne ću otkinuti,
što mojim jadim neumrlim
ne budeš se prije ganuti.
Oružanijem protiv silam
pravo je, da se ti opriječeš,
i da kopjim, sabljam, strilam
neprijatelje sve posiječeš;
nu protiva jedne žene
poniženstvu i nevolji
nije razlog, neg' smiljenje
da ukažeš želje u volji.
Ja ne molim tvu dobrotu,
da mom vojnu život prosti,
nije on veće u životu,
dijelio mu se duh iz kosti;
milos samo ja jedinu
pitam ti ovu: da nemilo
ne prožderu i raskinu
psi njegovo mrtvo tilo.“
Prista, ali vire obilne
ne ustavi se suza ronit,
za tvrdoće hude i silne
većma omekšat i priklonit;
nu vezirska svijetla žena
smirena se tim ne pazi;
uzrok ćud je potištena,
ka na molbah vrlja izlazi.
Odgovara Derviš kleti:
„Od ovoga. ki mi osta
pod nogami, moj osveti
krv ne može bit za dosta.
Najbrže mi bježi s noga:
ljudske i ženske glave nije,
ni milosti, ni razloga,
da me gane srce od zmije.
Ovo tijelo cieć smiljenja,
ke bih imo ja u sebi,
ni tugovstva, ni utješenja
nije vrijedno donijet tebi.
Nu vrženo da se drpi
pasijem nokti, ptičijem kljuni,
muke nijedne već ne trpi,
a željenje me se puni.
Ne brini se, vojnu tvomu,
koji car se drugi zvati
u životu može svomu,
grob dostojan ja ću dati!“
Ali ko car začu smeće,
ke postale bjehu okoli,
i u pobuni svak čas veće
da rastijaše skup oholi,
uzboja se, i uzjaha,
i ukloni s mjesta očita,
gdje prizida kraj saraja
tajaše se svim skrovita;
nu tu videć, da ne staše
prem slobodno, opet poje
na zaklone Sinan-paše
u skrovene perivoje.
K vojsci otole posla u jadu
hrlo jednoga od vezira,
i haduma, ženskom stadu
ki mu bješe za pastira,
misleć, za sve vojska prika
da ovijeh pita, ovijem prijeti;
na careva namjesnika
stavit ruke ne će smjeti,
i razmišljat još će dobro
prije neg' ranu smrtnu dadu
crncu, koga car je obro
za čuvoca svomu stadu;
a on s toga poznat da će,
za sve er može stvar bit štetna,

ali se ona pokajaće,
ali ostati sasma odmetna,
ter s dohodna paka dila
za se izabrat svjet najbolji,
i na što ga stegne sila,
volju hinit pri nevolji.
Nu bi inako, neg' se scijeni;
er u bijesu čim se srde
odmetnici raspušteni,
meću razlog, razbor grde.
Tim ko vojska ovih ima,
vazam sablje u desnice,
pogubi ih prid vratima
od careve konjušnice
Mišljahu oba da naredno
želja se od njih carska izreče;
nu objema njima ujedno
prije se s glavom riječ prisiječe,
ne pristajuć s svake strane
još krvnici zli vapiti:
„Čuj nas dobro, čuj Osmane,
car nam odsad ne ćeš biti!
I od toga za zlamenje,
hod' da vidiš, od rusaga
ko baš-vezijer tvoj primjen je
i uzdani kazlar-aga!
Nu kad ne ćeš k nam sit zgara,
mi ćemo se pripet k tebi;
nu je Mustafu slavna cara
slobodit nam otprije trijebi.
O Mustafa naš izbrani,
i veliki care i sveče,
u kojoj si, objav', strani,
na noge ti vojska teče!"
Ovo rekši, sjemo tamo
svud udriše po saraju:
„Car Mustafa, znat imamo,
gdi je!" vapit ne pristaju,
ter slikuju konja bijesna,
ki od uzde bez posluha,
gdje ga nosi vlas nesvijesna,
trčeć, skačuć, rži i puha.
Svak se uklanja: sam ih ide
ičoljanin Šaban sresti,
od svijeh dvoran, ki se vide
u saraju, najzločesti.
Ovi u istom djelu staše
s istom pomnjom, u isto vrime,
kad Mustafa stolovaše,
cijeć toga se spozna š njime,
tako mu se ter zaviri:
da sred srca vik svojega
u željah se čas ne smiri,
da opet carom vidi njega.
Tim prigodu gdi mu je sreća
sad donijela, ku sved želi
ukazat ga vojsci obeća,
i š njome se obeseli.
Pustoš jedna od carevijeh
perivoja jes na kraju,
gdje stoje zvijeri, ke se od svijeh
strana carim darivaju.
Plahi jeljen vrhu glave
tu visoke grane stere,
lis na dubu, cvijet vrh trave,
sva mu je sjena od potjere.
Košuta ga slidom slidi,
ljubovnica iščeznuta,
gdje kladenac bistri vidi
vret zelenom dubju iz skuta.
Nagla srna brža od vitra
teče gusto kroz grmenje,
i skačući laka i hitra
na dubje se meće i penje.
Hroče i puha vepar divi,
i u kosijeru strašna zuba
i krvava oka oganj živi
prijeti, smrtna da je poguba.
Vrli medvjed hrka i reži,
i od čeljusti spilu otvora,
vas kostreči, vas se ježi,
oštreć čaplju na panj bora.
Vuk ždrljivi sved zavijeva,
lupež pitom, drug divjačan,
obzire se s desna i s lijeva
tuđa imanja vazda lačan.
Ris srditi u slobodi
tamo ovamo sa svijeh strana,
rek' bi, leti, a ne hodi,
skačuć dubju povrh grana.
Slon veliki, snažni i jaki,
komu zglobno nije koljeno,
dugu trublju na čas svaki
stavno kupi, stere smjeno.
Hrli kaplan vas je u dici
šarovitom pod napravom;

snagom materi on lavici,
a ocu je risu sličan glavom.
Tigre gnjevna, prij ka i ljuta
po gvozdenoj kajpi udara;
glave je oble, oka žuta,
na razlike pjege odzgara.
Kralj svijeh zvijeri, lav oholi,
svak čas zlatnom grivom stresa,
veličanstvo slavno toli
krijepeć silom vrla bijesa.
I divjači mnoge ine
kipa razlika i imena.
kijeh pustoši i planine
goje u jamah posred stijena.
Tuj sred dubja na široku
ali obraslu odsvud mjestu
jamu otkriše svim duboku
u spletenu grmu i čestu,
na ku pokli svijeh dovede
dvornik Šaban, poče od muke
svrtat plačne k njim poglede,
k jami obraćat, kršeć ruke,
vapeć: „U ovom grobu odi
car Mustafa dobri i sveti
ukopan se živ nahodi,
iz nje imate vi ga izeti!“
Okošena zdvor iz grma
jama otvori jaznu tminu;
nu litica odsvud strma
sit ne daše u dubinu.
Tim prostriješe množ konopa,
po kijeh htješe po svoj volji,
gdje Mustafa živ se ukopa,
sit vitezi svi u jbolji,
ali Daut svijeh ukloni,
ter s dva druga sam odzgara
side u niski ponor oni,
i po konopu ize cara.
Zagunjastio i obrasto
Mustafa se vas ukaza:
lice suho, blijedo i tmasto,
pun skončanja, pun poraza;
i bez snage i bez riječi
u naručju vernijeh tada,
od kojijeh se krijepi i liječi,
trepte usti, glava pada.
Sred grada se pored vide
na prostranoj svijem ravnici
tri mečeta bijele zide
u oholoj visjet dici.
Tuj u srednji mečet lako
uniješe ga cijeć pokoja.
gdi od sve vojske čuvan tako
svu noć jednu cijelu stoja.
Ali isti večer ovi
sultan Osman, ko se tmina
crne noći pripolovi,
dozva pašu Husaina,
ter š njim u osvjet iz saraja
k Aliji se brlo otpravi,
pun pečali, tuge i vaja.
janjičarske vojske glavi.
Ovi ukrotit ne mogući
vojske svoje tad pobunu,
vas zamišljen staše u kući,
u životu muke punu,
pazeć način da iznađe,
cara i sebe da osveti:
tuj car dođe, tuj ga nađe,
tuj mu ovako kliče rijeti:
„Pođ' k vitezim ter ih pita',
ki zakoni hoće i prose,
gdje sam ja živ car od svita,
da drugoga oni iznose?
Pošastje ti ovo od glave,
znam, da prijeti sad pogube;
nu smrt grde sluge prave,
s čistijem srcem koje ljube.
A i kad za ku bolju zgodu
ti tvoj život mož' sahranit,
neg' li carsku za slobodu,
neg' li cara za obranit?
Kunem ti se. podnio bih
ja strpljeno ovu smeću,
i Mustafi dundu do bih
carstvo i svaku čas najveću,
i sam bi se s stola moga
dobrovoljno uklonio:
ali nije on za toga
ni sad, ni pri nigda bio.
Kako hoćeš, da panj jedan
suh u gori svijetom vlada,
i da zakon da naredan
od istoka do zapada?
Kako hoćeš carstvo u dugo
da utemelji jedan viku,

ki od čovjeka ne ima drugo
neg' li samo dvornju sliku?
Kako hoćeš, čovjek da je,
tko je neprijatelj od poroda?
Nije žene, za ku haje,
kih nam želju narav poda.
Ali dobar, vrijedan, svijesan,
i od svakoga svet se zovi;
car moj otac meni uresan
ostavio je sto svoj ovi.
Da je Mustafa u životu,
oca moga i to dar je:
ah, i zato na sramotu
dobročinca svoga car je,
i zato mi grabi iz ruka
dvakrat carstvo oca moga:
ah, jaoh, jeda moga puka,
jeda pravde, jeda boga!
Pospješi se, o moj vjerni,
pod' me smiri s vojskom veće,
svijeh grijeh prosti neizmijerni,
i pobunu, i sve smeće.
Eto više plate općene
na glavu od njih još svakomu
po pet drobnih aspri od mene
s peset dukat dara k tomu!"
U besjedah aga kracijeh
odgovori smjerno tade:
„Ne ma, neg' sto glava ovacijeh
neka na tvoj službi pade;
er ku vitez steć brabreni
ikad može veću slavu,
neg' kad glavom svom zamijeni
gospodara svoga glavu?"
I pođe on čas; nu poruku
carsku vojsci netom reče,
podrije sablju svak u ruku,
osta isječen vas na peče:
paka u skupu svi jednaga
na kuću mu naripiše,
ter sva zlata i sva blaga
razgrabiše i razniše.
Ali za njim se isto zgodi
i Husain-paši opeta:
mirit cara dočim hodi,
nađe u smeći smrt ga kleta.
Nu za tijem, ko zvijer vrla,
jednom o krv kad se omrsi,
da bi isklala sve i strla,
teče poljim, skače vrsi:
tako i vojska nesmiljena
opojena krvim srće,
i bez reda uzoholjena,
rek' bi, opalit svijet i strće,
Crncu i vezijeru Dilaveru,
i svijem inijem, kijeh posiječe,
na at-mejdan, da ih psi deru,
metat gole trupe teče.
A na kopja zgar nabili
budući im glave opeta,
pred mečet su ih postavili
sultan-cara Bajazeta.
Nu sred smeće tej goruće
vrlijeh vitez pomnja sva bi,
da se oderu još im kuće,
i sve oplijeni i pograbi.
Tim svak s golom sabljom skače,
da mu je prije sve satrti;
jauče se, ciči i plače,
smrt je u plijenu, plijen u smrti.
Žene, ljudi, stari i mladi,
čas, imanja i životi,
sve se otimlje, smuca i vadi
u sili, u krvi, u sramoti;
bez milosti se i bez reda
grabi, dere, valja i žeže,
do iz povitka mala čeda
rastrgnuta po tleh leže.
Slobodno od njih ništa nije,
konji, momci, robje, djeca:
što ne nosi, toj se bije,
i na peče sve rasijeca.
U ovoj bijesti izvan sebe
udarajuć na sve strane,
ne pristaše, dokli i tebe
ne iznađoše, slavni Osmane!
Bješe mlad car još na domu
janjičarske glave verne,
u srdašcu noseć svomu
misli teške i čemerne.
Tuj čekaše svak čas glase
dobre, zle li svojoj kruni:
ali vojska smirila se,
ali raste u nabuni.
Sveđ mu sumnja trud prilaga
tim se očito veće boli,

da uzdani Ali-aga
vraća mu se kasno toli.
Eto odasvud buka posta,
eto se od svud sablje svijete,
sve bojnika puno osta,
sve se uzbuni, sve se smete.
Vojska usrće janjičara,
vapi svaki: „Hodi amo
s nami na sud, gdje prid cara
Mustafu te pozivamo!“
„Ja sam vaš car! — priuzima
Osman opet — „Ko je taj sada,
ko suditi mene ima,
usred moga Carigrada?“
„Sad ćeš vidjet, tko si, i što si.“
— oni mu opet odvit daju —
s tijem svak skače, da ga nosi,
svi ga silom popadaju.
„Tko na cara — car zavika —
zgar od boga posvećena
stavlja ruke, koga slika
od svijeta se klanja i sjena?“
„Ti nas si ovo naučio
— noseći ga vojska glasi —
kad nepravo zatvorio
cara i sveca našega si.“
Ovako se Osman mladi,
car od cara svijeh najveći,
na jednoga konja usadi,
ki se nađe tu po sreći.
Kratko ruho i priprosto
samo zgar ga odijevaše,
bez haljine buduć osto,
s kom vrh sunca njegda sjaše.
Tim u sreduji mečet tada
doprati se i dovede,
gdi uz Mustafu usred grada
nove paše redom sjede.

Pjevanje dvadeseto.

Car Mustafa na visini
svijetlo urešen i bogato
sjaše carskoj u haljini
pristolje mu je suho zlato.
Daut odmetni, on najprija,
nakon njega Hasan staše,
Ahmet, Mahmut i Alija,
svi vezijeri i sve paše
Glava je Daut skupa toga
i namjesnik carski izbrani,
za njim Hasan velikoga
blagajnika mjesto brani,
a to, er ovi nadaleko
da pripravnu smrt priskoči,
priko grčkijeh kraja uteko
bješe k vojsci od istoči.
Dođe Ahmeta red opeta
od vezijera Husaina,
a s Alijom Mahumeta
od pobijenijeh mjesta ina.
A od muftije velikoga
na mjesto se Jahija obra;
među svijem samo ovoga
glas čovjeka kaže dobra.
A od janjičar posta općeni
vojevoda još u slavi
Šaban, dvornik potišteni,
ki Mustafu vojsci objavi.
A od crnca kazlar-age
na sjedište bješe sio,
mlađa lica, jake snage,
što vik ne bi, hadum bio.
Car Mustafa, kako vidje
dovedena Osmana odi,
naučen tako, zapovidje.
da se u Jedi-kulu vodi.
A on vapijaše sveg iz glasa:
„Jeda ljudi! jeda boga!
ko mi grabi sablju s pasa,
i sto otimlje s carstva moga?
Ja sam, ja sin caru Ahmatu,
prvorodno dijete svoje:
meni, meni, a ne bratu
carstvo od oca ostalo je!“

Ali se opet u pospjehu
uze, uhvati i najbrže
od tijeh, ki mu straža bjehu,
na istoga konja vrže.

Konj bješe ovi okoš, mledan,
go, star, sadnit, tromijeh stopa,
mješte uzde ga bojnik jedan
smuca za oglav od konopa.

Tim gologlav car na njemu
tad u kratkoj toj haljini
po prilici, i po svemu
vidaše se rob istini.

Ah, gdje ti su, care Osmane,
bojni konji, s kijem u slavi
na poljačke ravne strane
lanjsko ljeto ti se otpravi,

kad mladahan put Dunaja
jezdeć vjetar pritjecaše,
ter bez broja i bez kraja
silnoj vojsci suncem sjaše?

Gdje su ruha tva bogata
s raskošnijem napravami,
kijeh izveze vrhu zlata
bijeli biser, dragi kami?

Gdi je carska sablja iz ruka,
vedro urešen s kom se gleda?
Gdje li posluh verna puka,
komu ti sam zapovijeda?

Gdje su časti, gdje su hvale,
s kijeh si dosad slavan bio?
Sve li ti su časom pale?
Svak li te je ostavio?

Ah, ovako sreća vrti
u okolo kolo svoje!
Car, narodi svi prostrti
pod nogami komu stoje,

car, riječ koga jedna sama
za zakon je svemu istoku,
sred raskošnijeh vedrijeh krama
ki sto svijem je na visoku,

koga želji koga misli
svijet vas kolik bješe tijesan,
sluge ga su svoje stisli,
od roba je svoga splesan,

pače očito u prikoru,
da se u krug mao zatvori,
voden za svu muku goru
prije neredno neg' se umori.

Naučite ljudi oholi,
ki živete bez pripasti,
da nije tvrde krepke toli,
ka ne može časom pasti.

I ako ovo nosi brime
carom, kijeh svak klanja i štuje,
što čekate vi, kijeh ime
na svijetu se jedva čuje?

Još dvije glave, dva vezijera,
vitezi ovim svijem nemili,
Husaina i Dilavera,
na kopja su ke nabili,

prid carom ih sada nose.
Za rug veći jedan vika:
„Dogodiva ovako se
ćudi oholoj svijeh silnika!“

S njim se vapit svak navraća,
da sramota raste dilja:
„Krv se ovako naša plaća,
i pedepšu samosilja!

Svak, tko vlada, sad se izgleda'
u ovoga, ki živote
svačije gubi, i bez reda
nepravedno carstvo ote!“

Ali čuvši govor ovi
mlad car, kliče smućen tada:
„Komu, o moji vitezovi,
ja sam uzeo carstvo ikada?

Ah, moj ćaćko Ahmet nije li
pravi istini vaš car bio?
On, kada se s svijeta odijeli,
meni je carstvo ostavio,

svoje vlastito carstvo ono,
ke od djeda i pradjeda
steče i primi on zakono,
da njim vladam ja naprijeda.

Jaoh, ali se ma djedina
meni otimlje sad pod silu,
i sloboda š njom jedina,
za kom čekam smrt nemilu.

Ah, mladahan ikad komu
sagriješio sam ja toliko,
za što ovako bit po momu
gradu voden imam priko?

Ne za mene, neg' da osvetim
od kozačkijeh moj puk šteta,
vojsku protiv Lehom kletim
ja prednjega digoh ljeta,

na ku uputih ja se prvi,
ne štedeći carske glave,
sveđ u ognju i u krvi
nedobitan i pun slave :

i da je svaki rukom svojom,
ko ja mojom, učinio,
ne bi turskijem sad pobojem
kralj poljački dičan bio.

I za ljubav, koju ukaza
carstvo moje puku milom,
s prijetnjom smrtna, jaoh, poraza
carstvo m se grabi silom,

ne, ne od vrlijeh protivnika,
s kijem vojujuć imah goru,
neg' li od istijeh mojijeh bojnika,
od me straže u mom dvoru.

Sred krvava dali boja
neprijateljskieh ispod sila
sablja vaša, sablja moja
život mi je obranila,

da izgubim carstvo paka,
da mi se otme sablja iz ruka
od vas vernijeh mojijeh junaka,
i od dragoga moga puka?

Sablja ona, ku sred rati
leška izbit mi vlas ne može,
tko me čuva, tko me prati,
da mi je ugrabi, ah, jaoh, bože!

svijetlu sablju, s kom u ruci
slavni Osman krunu steče,
i od unuka svijeh unuci
prostriješe se na daleče!

On š njom najprije u istoku
slavu i kripos svoju uzmnoži,
i da vlada na široku,
oko sebe sve podloži.

Natoljevsko jezdit polje
silni se Orhan š njom pak vidje,
š njom u Brusi sve pristolje
stavi, i sinje more priđe.

S ovom Mušan srca smina
Galipolje primi u sili,
i despota Vukašina
razbi, i s glavom još razdili.

Kraljevski opet sto prinije
s ovom Murat pribrabreni
u Drenopolje iz Brusije,
i svu srpsku zemlju oplijeni.

Š njome Murat isti stupi
naprijed jakno strijela plaha,
da pod Vitoš sve pokupi
i u Kosovo polje ujaha;

i despota tuj Lazara
š njom bi jošte pogubio,
kleti Miloš da s privara
nevjerno ga nije uoio.

Jedna i druga vidje strana
s ovom silna Bajazeta,
čim upriječi Tamrlana,
zavideć mu carstvo od svijeta.

S ovom Ćose Čelebija
Nikopoljskijeh ispod mira
kralja Šišmana iznać prija,
s vojskom razbi, pak zatira.

Ugrovlahe u vrlini
uharači Mehmet s ovom,
i ukaza zmaj na Drini
slovinskijem se vitezovom.

S ovom Murat drugi usarnu
u Đurđevu despotinu,
i posiječe još na Varnu
kralja i ugrsku vojsku sminu.

S ovom Mehmet slavni uzide
prvi na sto carstva ovega,
Grke rasu, smaknu i skide
kralja od Bosne i Hercega.

Skenderiju s ovom paka
car Bajazet pod vlas stavi,
i, ko i ja, na Poljaka
neizmijernu vojsku otpravi.

S ovom Selim prođe jači
i poludne dobi puke,
Kair primi, i potlači
priohole Mamaluke.

Mlad, ko i ja, steče s ove
car Suliman čas potpunu,
progna od Roda vitezove,
i ugrsku ote krunu.

Selim sin mu s ove sablje
lijepi Čipar ote silno,
zamijenivši sve korablje
za kraljevstvo toli obilno.

S ovom Murat stavi uze
krajičnicim hrvatskimi;
Česel-bašu rvat uze
i kraljevski Tavriš primi.

Djed moj Mehmet s ovom diže
Ugrom, ki svud vele smiju,
grad pritvrdi od Kaniže,
i Avarin i Egriju.
S ovom otac moj objavi
nedobitnu veličinu,
ovu meni on ostavi
prvorodnom svomu sinu.
S ovom pođoh na Poljaka,
i mom rukom mnozih pobih,
i da posluh od junaka
slijeđaše me, dobio bih.
S ovom iđah od bojnika
kupeć sa mnom vojsku mnogu,
da emirina odmetnika
u istoku smaknut mogu.
S ovom s vami dobit sada
odlučio bjeh joštera
od istoka do zapada,
od poludne do sjevera.
Nu nevjeru kažuć svoju
tko sad grabi bez razloga
slavu vašu, slavu moju,
slavu carstva otmanskoga?
Tko mi uzima sablju onu,
s kom svijet stari moji dobiše,
i ku meni po zakonu
svomu unuku ostaviše?
Tko slobodu u sramoti
i život mi ovdi tlači,
gdi sloboda i životi
podlo ni su meni svači?
Tko na cara ruke stere?
Tko li cara sužnjem vodi?
Vitezovi, od kijeh vjere
on obranjen vazda hodi!
Ah, vitezi moji mili,
puče ugodni, dragi puče!
Svi li ste me ostavili,
svi li caru svomu muče?
Ah, nemojte davnju slavu,
kom se vernos vaša diči,
u izdajstvu svim nepravu
novi prikor da obliči.
Odgovori ti, kamenje,
gluši je od tebe puk moj sada,
ter ih gani na smiljenje,
vrhu Osmana cara mlada,
usred grada komu svoga
djedina se svoja otima;
i nije jošte, jaoh, nikoga,
da mu plačnu milos ima."
Vapeć tužne tej besjede
sultan Osman s teške smeće
na mjesto se jur dovede
gdi cijenjaše ostat veće;
i na tužbe cara mlada
Turci vrli i nemili,
ako nijesu milos tada,
daj su žalos oćutili.
Za sve da oho svaki teče,
kažuć srdžbu i nemilos,
proz oči mu suza utječe,
goni mu je skrovna silos.
Za sve da se čine hudi,
učinit se zaman haju,
a od puti nijesu ljudi,
i da srca ne imaju.
Oni čim su skupno ustali,
da ga u zaklop već zatvore,
eto, jak hrid kad se obali
na visinu strme gore,
eto kleti Daut-paša
tijekom teče konja hrla:
„Što će biti?" svak upraša,
svak goneta djela vrla.
Viknu, došad sred junaka,
kijeh Osmana pratit stavi:
„Zapovijed je carska taka,
da se ovi pas zadavi!
Što krzmate bez uzroka,
ku čekate štetu priku,
dokli bojnici od istoka
dođu i svijeh nas ovdi isiku?
Što gledate, što činite?
Smrti ovega raspa od svijeta
vaše živote utvrdite
i Mustafu, cara sveta!
Ganite se za općeno
svačije dobro bez pripasti;
er inako razdijeljeno
u brzo će carstvo pasti!"
Nu car Osman s druge strane
vapijući ne pristaje,
jeda kako koga gane,
na svu pomoć ovdje da je.

„Dali car će — on govori —
komu rob je svak na svijeti,
kako jedan rob najgori
ispod robja svoga umrijeti?
Jeda tebe, bože s nebi!
Vlas desnice tve objavi,
ter pri glavnoj moj potrebi
mladahna me ne ostavi!
Da da višnji sreću bolju,
tko na momu stolu sjedi,
da dobrzo mu nevolju
i car novi ne uslijedi,
ter nesreća moja ova
ne uzroči tej nesklade,
da sva kuća Osmanova
i š njom tursko carstvo pade!“
Ne doreče još ovega,
a Daut opet viknu iz glasa:
„Što činite? Davite ga!“
i mahramu smaknu s pasa.
Jednomu je crncu vrže,
sasma grdu, strašnu odveće,
bez obzira ki ju najbrže
caru Osmanu na vrat meće.
Obara ga za tijem hrlo,
lijevom nogom ter se opira,
čim mu desnom pleše grlo,
da mu silom dušu istira.
Tako plešuć kraj mahrami
zubi i nokti potezaše,
dokli car mu pod nogami
sprva streptje, pak izdaše.
Pod nogami roba svoga
umrije ovako car od svijeta,
i pod noge ispod noga
ukopa se prešno opeta;
ere od istijeh, s kijeh poginu,
bez carske se vrže časti
u očin mečet, pod očinu
lijevu nogu u grob tmasti.
Oholos se ljudska mnoga
u ovi način pleše i tlači,
ka čovjeka umrloga
s bogom penje i jednači.
Viđ, prokleti Mahumete,
ti, ki u sablju zakon složi,
da nathode ljudske svjete
svemogući sudi boži,
i da umrla pamet mani
odlukam se svojim krijepi,
er gdje ne sja zrak sunčani,
i s očim su ljudi slijepi.
Ti da kralj si, i da od toga
djelo s tuđom krvi slidi,
zatište oči, ko da boga
nije, koji sva zna i vidi.
Ti pod ules sve postavi,
i slobodu volji ote,
da narodi svi s ljubavi
gube za te njih živote;
da nikomu, veleć, svoju
uredbu uteć moći nije:
il' na domu, il' na boju,
svijem suđeno umrijeti je.
I ti, o otmansko samosilje,
ko bez pravde i razloga,
da prostereš sablju dilje,
ne ima viku straha od boga;
ti, ti cara vrh svijeh ljudi
dosle učini uzvišena,
da ne slika, nego svudi
htje, da mu se klanja sjena;
da tvom sabljom on sam vlada
duše i tijela na svu volju
sred staroga Carigrada
na novomu svom pristolju;
da ga u obraz pogledati
ljudski pogled ne dostoji,
i da svudi, kud se obrati,
s nedobitnom silom stoji;
da mu u ruci čes je i sreća;
da mu je zakon u besjedi;
gospoda mu da najveća
trepte od same zapovijedi;
pače da od njih svaki grlo
pod svu sablju stavljat teće,
ako hoće, da neumrlo
dobro u raju vječnom steče;
da itko žive na svem sviti,
prid njim prostrt na tle pade;
da u život mu se ime sveti,
a po smrti crkve grade.
Ti vrh svega još ovega,
da mu utvrdiš sablju u ruci,
htje, da imaju straha od njega
svi narodi i svi puci.

Ali u brzo da će pasti,
vidim, kleti tvoji zakoni;
er je sila. božjoj vlasti
nauk vraži da se ukloni.
Ti naredi: po tom stupi
car od svijeta na pristolje,
da pod sablju bratju skupi,
i podavi i pokolje:
nu vlas božja caru Ahmatu
pogubiti brata ne da,
hteć, za ubojstva starijeh platu,
da brat ne sin zapovijeda.
Ti, da samo su uzvišena,
hoć', na svaku čas najveću
djeca ona pokupljena,
kijeh u saraj djecom meću,
a toj, da tko ne zna svoga
roditelja ni rodjaka,
cara uzdrži, kako s koga
sebi dobra spozna svaka.
Sad se zgodi i učini
smjenstvom zloga Daut paše,
da i ovi, kako i ini,
tvoji nauci tašti ostaše.
Ti naredi, da od krstjana
sinovi se grabe mladi,
i vojnica da su izbrana
oni, kom se car obgradi;
ali božja vlas velika
podigla se u čas sade,
da taj grada sva kolika
na istoga cara pade.
Tko mre u boju s dobrim svacim
ti mu obeća raj prilijepi,
neka posluh se u junacim
i pogrda smrti ukrijepi;
ali učini vlas od boga,
od krstjana nadaleče
s neposluha viteškoga
da car s glavom jedva uteče.
Ti htje, nitko da ničesa
ne ima svoga osobita,
neg' li jak bog od nebesa
tač da je jedan car od svita,
nu vlas božja brzo u sebi
samosilja krši i slama,
za ukazat, da na nebi
i na zemlji je ona sama.
Ti u život cara sveti,
i pod noge sve mu stlači,
hteć, da rob je svak na svijeti,
a sam on car vrh svijeh jači;
nu vlas božja, koj imaju
poklanjat se ljudi sami,
htje, da pusti dušu u vaju
car svom robu pod nogami.
Htje ti, da sve tjera blude,
kako hoće Turčin svaki,
i da žena držat bude,
koliko ih je hranit jaki,
a to neka tvoji narodi
bez broja se uzmnažaju,
tere caru, ki ih gospodi,
množ viteza na boj daju;
nu se skrši sva tva slava,
er tisuća od tisuća
tvojijeh ispred Vladislava
vidjela se pobjegućа.

BILJEŠKE.

Pjevanje prvo.

25—28. Kako glavu u cara ograđuju izdajstva i zasjede, tako se u čas zbude, čemu se niko živ ne može dosjetiti, da se ikad prije zbilo.

29—32. *Djevice* su muze, koje nastavaju na gorama Parnasu i Helikonu. Isp. XIII. 309—310.

39—40. Osman II., prvorodni sin Ahmeta I., rodio se 4. studenoga 1604.

41—48. *Ahmet I.* umr'o je 22. studenoga 1617., a naslijedio ga na prijestolu *Mustafa I.*, brat Ahmetov, stric Osmanov, kao najstariji princ carske kuće, premda bluna po državnom zakonu islamskom ne može da bude zakoniti imam. Iza nekoliko mjeseci što je Mustafa, tobožnji svetac, kako su dokazivali šeici, sjedio na carskom prijestolu, turiše ga opet u kavez ili šimširluk (tako se zvale odaje, u kojima su se čuvali onamo od Sulejmana I. carski princevi) i zacariše Osmana II., 26. veljače 1618.

51—52. Osman II., da bi se osvetio Poljacima, što su kozaci upadali i četovali u Tursku, diže se 9. svibnja 1621. (sam krenu iz Carigrada 21. svibnja) na Poljsku. Vojska mu je brojila jedni vele do 300.000, a drugi do 600.000. „Evropa nije nikada vidjela take sile.“ M. 3, 295. Gundulić, ne kazujući u pj. V. izrijekom broja svjema četama, nabrojio je Osmanove vojske 379.000.

57—72. i 77—100. Gundulić prikazuje *Osmana* sinu Sigismunda III., poljskomu kraljeviću Vladislavu (*9. lipnja 1595., izabran kraljem — Vladislav IV. — 8. studenoga 1633., † 20. svibnja 1648.). Gundulić slavi Vladislava pobjednikom turskim, koji da je razbio Osmana u bojevima kod Hoćima (mjeseca rujna 1621.). To kao da se kosi s historijom, jer je u vojni Hoćim-

skoj vodio Poljake Karlo Hotkijević. I Vladislav je, nešto pobolijevajući, došao na bojište 3. rujna, ali je gotovo čitavoga rata ležao bolestan u taboru. 24. rujna umrije vrhovni vođ, Karlo Hotkijević, od rana. Na samrti, 23. rujna, predade vodstvo knezu Ljubomirskomu. Smrt ljubljenoga vođa zabuni vojsku i već su stali, a osobito oni, koji nijesu htjeli, da im zapovijeda Ljubomirski, govorkati, da će napustiti tabor i uzmaknuti ispred Turaka. „U taj čas, piše M. 3, 301., pretegnu postojanost kraljevića, koji, ako i bolestan, ipak je bio „glava svih vođa.“ „Radite što vas volja — doviknu im kraljević — ja, sin vašega gospodara, poštujem volju kraljevu i narodnu, slušat ću zapovijedi novoga vođa, a radij sam poginuti, nego li kukavno ostaviti tabor.“ Te riječi pridigoše klonule, a Poljaci spasoše čast svojega oružja. Kad se u proljeću 1624. zaputio na put u zapadne strane, da izvrši zavjet u Loretu, slavili su svuda Vladislava, pobjednika turskoga, a papa Urban VIII. pozvao „branića crkve protiv nevjernika, diku sjevernu“ u Rim, ondje ga počastio posvećenijem mačem, klobukom i titulom kanonika sv. Petra. Takim je častima bio obasut samo cesar Karlo V. M. 3,301—302. Sudeći po natpisu na liku Sigismunda III., što su ga čuvali u svojoj kući u Jakinu Gundulići, bio je Vladislav „nedobitni pobjednik Skita (t. j. Moskova) i Turaka“ znanac njihov te ih jednom i posjetio u njihovu domu, valja da kad je ono išao u Loreto. I ovo nekoliko podataka može da nam koliko toliko u jednu ruku razjasni, a u drugu opravda, zašto Gundulić mimo sve ostale vođe i junake poljske u boju Hoćimskom slavi Vladislava te mu prikazuje svoga *Osmana*, kao što je bio naumio, kako čitamo u posveti Pjesni pokornijeh kralja Davida, pisanoj 1. listopada 1620., „s nebeskom pomoću Jerusalem slobođen, spjevanje čestitijem imenom privedre krune kralja poljačkoga (Sigismunda III.) naresiti.“

75. Do 80.000 ljudi, a 100.000 konja vele da je izgubio Osman u tom ratu.

86. *pase* starije mj. *pasući.*

97—100. *Nester*, Dnjestar. Na Dnjestru, na desnoj mu strani, leži grad Hoćim, kod kojega se pobila poljska i turska vojska 1621. — U starijeh pjesnika hrvatskih zovu se Turci i turski carevi veoma često *istočni zmajevi, zmajevi od istoka, ognjeni zmajevi.* I u narodnoj se pjesmi zovu junaci zmajevi, ognjeni zmajevi, ali u sasvim drugom značenju. Starijim Pjesnicima bijaše zmaj što i drokun, aždaha, pozoj, a evo kako opisuje Palmotić u Pavlimiru v. 733—756. zmaja Vojasa, „komu idahu plami ognjeni iz čeljusti i iz pozoru . . . . Ispod štetna stupaja klete srde užeženo tle od vaja puštavaše magla crne, a u čemeru silna paha smrt nemila dočim staše, isprid usta punijeh straha nadaleko svak bježaše. Nemilosni zmaj oholi, satarišuć mjesta dubja skrši, polja ogoli, travu opali, vode istrova, splesa njive, podrije luge, pokla ovčare, pobi stada, da od velike osta tuge puk zapanjen i pun jada.“ Turci su doista bili taki zmajevi. — Hiperbolno je rečeno da je Vladislav tjerao Osmane sve do Dunava. Kako su i Turci i Poljaci ljuto stradali, bilo je milo i jednijem i drugim, što su mogli uglaviti (više primirje nego li pravi) mir na samom bojištu. Isp. III. 181—184., gdje se pjeva, da je kraljević „sred Nestera i *Dunava* skršio ljuta zmaja.“ Isp. X. 249—250.

127. *Kazahote* starije mj. *kazaste.*

129—130. U pogubama bijahu krepki, a tomu bijaše uzrokom posluh čistoj vjeri. Dok su bili stari Turci odani i poslušni svojoj vjeri, ne zazirahu ni od kake pogibije. Isp. bilj. o v. 461—468. XX.

145. *Hode* starije mj. *hodeći.*

165. *Grđahote* starije mj. *grđaste;* tako i 169. *suđahote*, 173. *veljahote*, 177. *držahote*, 181. *vapijahote.*

207—208. Biraju jela, ne će da se zadovolje običnim jelima: dok su na suhu, hoće im se jêlâ s mora, a kad su na moru, hoće im se jêlâ s kopna.

225—248. U boju se pod Hoćimom osobito junački ponio Osman, jurišeći na čelu jedne kolone u četvrtoj (ili šestoj) vatri na tabor kozački.

249—264. U izd. dubr., gdje ima podataka o boju kod Hoćima, kojih nema ni u kojem drugom djelu, što je upotrebljeno, spominje se u predg. na str. 17—18 i ovo: „Budući bili Turci desetkrat od Poljaka otisnuti, hotje silom car, da još i jedanaesti put zateku se janjičari jurišom na krstjane. Nu toga časa pogaziše njegovu zapovijed janjičari, i očito mu se ukazaše neposlušni; paček videći oni, da su na svoju istinitu porazu bili poticani i gonjeni, izvrnuše u rasrdžbi svoja oružja suproć svojijem voevodami, za tijem odstupiše natrag i ukloniše se od boja . . . .“

293—296. *Lesandro*, Aleksandar Veliki, rodio se 356. prije Hrista, sio na prijesto 336., a umr'o 323.

297—300. *Suliman*, Sulejman I., rodio se 1494., vladao 1520—1566. Osmanov je djed Muhamed III., a Muhamedov pradjed Sulejman I. (Sulejman I. † 1566., Selim II. † 1574., Murat III. † 1595., Muhamed III. † 1603., Ahmet I. † 1617., Osman II.) — *Sablju opasa* bit će što i *zacari se.* Kako se vladari kršćanski, stupajući na prijesto, krune krunom, tako se carevi turski, sjedajući na prijesto carski, pašu mačem Muhamedovijem u Ejubovoj džamiji. H. St. 1, 445. 484—487.

301—304. Iz historije znademo, da je Osman doista stavio za izgled svojim željama Sulejmana I. Što pjesnik spominje i Aleksandra, bit će učinio valja da samo zato, što je Aleksandar, gotovo još mladić, izveo sjajna djela, a ne zato, što je Osman u svojoj melanholiji strijeljao kadšto i na svoje dvorane.

309—344. Ništa nije više ijedilo Osmana, nego što mu je bila vojska, a osobito janjičarska kukavna i razuzdana. „Ta kaki sam car, znao bi u ijedu viknuti, koji moram da podnosim drskost svojih robova! Samo daj rasipaj blago, a oni ne će u ratu da se biju, a u miru da miruju.“ „Dašto, govorio bi mu veliki vezir Dilaver, nijesi više car, a ne možeš ni da budeš, dok ti gospodare janjičari. Pođi na istok i sakupi onamo oko Damaska Kurde: 40.000 hiljada njihove valjatne vojske bit će ti dosta jaka straža, a suviše neka svaki beglerbeg u svojoj oblasti digne nješto valjanijeh četa, eto ti vojske, kojoj nema ravne, a manje će te stajati, nego te stoje janjičari, koje ne možeš da zasitiš.“ To se svidje Osmanu. Car će sam glavom poći u Damasak — to je trebalo da ostane tajna —, onamo boraviti godinu dana, skupiti i uvježbati vojsku, a onda krenuti u Carigrad, da slomi i satare janjičare i spahije. Pođe li mu to za rukom, Osmansko će se carstvo dostati opet svoje stare slave. Z. 3, 743—745. Dalje u bilj. o v. 361—372.

348—356. *Dilaver*, rodom Hrvat, za poljskoga rata dijarbećirski beglerbeg, zamijeni kod Hoćima velikoga vezira *Husaina.* Što veli pjesnik

za Dilavera, da je postao veliki vezir, spasavši Osmana od poljske sile, ne potvrđuje historija, koja pripovijeda, da je za poljskoga rata ponudio Dilaver caru svoju desnicu i svoju kesu. H. 4, 532. U Abelinovu djelu. Theatrum europaeum (2. izd. 1662) 1, 681. spominje se, da se Dilaver dokopao časti samo svojim novcem. — Zašto je Osman svrgao s časti velikoga vezira Husaina, vidi bilj. o v. 185—216. IV. — *Paša*, titno što pripada poglavicama turskim građanskim i vojničkim; paše od tri tuga (konjski repovi) zovu se veziri, a prvi je veliki vezir.

357—360. *Hodža*, učitelj carev, bijaše Omar efendija, a kizlar-aga, nastojnik ženskinja carskoga, crnac Sulejman aga.

361—372. Kako nije bilo probitačno, da se doznade za namisli careve (koje vidi u bilj. o v. 309—344), riješi se car razglasiti, da će izvršiti zavjet i otići na Meku, a ujedno zavojštiti na odmetnoga Fahredina. Z. 3, 745. Dalje vidi u bilj. o v. 71—76 XVI. Fahredin, *emir* (knez) u Saidi (stari *Sidon)*, nastojeći, da postane samodržavni gospodar, ustade na oružje i opiraše se do 30 godina turskomu carstvu. Istom 1634. položi oružje, a 1635. plati glavom svoje osnove. — Muhamedov je grob u Medini.

Pjevanje drugo.

9—12. Dajdal, prilijepivši sebi i sinu svomu Ikaru voskom nekaka krila o leđa, diže se u zrak i tako umače iz kretskoga labirinta. Kako se Ikar, ne slušajući opomena očevijeh, previsoko digao na krilima, rastopi mu se vosak od silne sunčane žege, i on pade u more. Dajdal ga pogrebe na ostrvu Ikariji.

13—16. Faeton, sin sunčanoga boga Helija, zaželje jednom, mlad kako je bio i pust, sam da se proveze na sunčanijem kolima po nebeskom svodu. Otac ga kojekako odvraćaše, ali uzalud. Konji, osjetivši, da ih ne drži čvrsta ruka, nagoše amo tamo i da ne bi Jupitra, koji je strijelom oborio Faetona, izgori zemlja od vatre sunčanijeh kola.

17—20. *hode* starije mj. *hodeći*. — Čuvši Aleksandar Vel., da ima još svijeta, proplaka, priča se, što se nije mogao ni nadati, da bi ih ikad mogao osvojiti, dok nije nijednoga svijeta sasvijem pridobio.

31. Bit će valja da što i „koja sili, hoće, samo njena volja da se vrši“ ako nije „koja svevolje, samovoljno sili“, to jest „koja je samovoljna.“

119. *Nova suprotiva*, nesreća, poraz kod Hoćima 1621.

158. Turska je vojska kod Hoćima mnogo stradala i od gladi. Z. 3, 740.

161—164. 177—179. 197—200. Što Dilaver pripovijeda o podrijetlu Mustafine majke, ne potvrđuje historija. U ostalom, što se govori o njoj, da je spletkarka i željna vlasti, podudara se s historijom — *Vilenik* je po Vukovu Rj. čovjek, kojega je vila bila ustrijelila pa ga ona sama i izvidala i svojijem mu skutom rane zavijala; po tom je on posestrio i ona mu darovala bilje, da ga ne može niko prevariti i da mu žena rađa dobre junake i lijepe kćeri. U starijih je pjesnika *vilenik* što i *vještac*, coprnjak, kao što je vilenica vještica. Isp. Palmotić, Pavlimir v. 76. 127. i 2265; 128 i 2265. — *Rdelj* Erdelj, Sedmogradska. — U Vlaškoj su sjedila u XIII. vijeku rumunjska (vlaška) plemena, koja su priznavala vrhovno gospodstvo ugarskih kraljeva. Prema

tomu se i zove Vlaška u pisaca onoga doba *Ugrovlahija*. U XIV. vijeku diže se u Vlaškoj država. Jireček, Gesch. d. Bulg. 221.

200. *Mahumet*, Muhamed III., djed Osmanov vladao 1595—1603.

213. Za *Daut-pašu*, zeta Mustafina, vidi bilj. o v. 522—580. XVII. *Zet* znači ovdje što i *sestrin muž*.

308—310. *Ćesel-baš*, crvenglava, Persijanac. Turci, suniti ili, kao što se sami nazivaju, pravoslavni Muhamedovci, zovu Persijance, šiite, hereticima, *poluvjernima*. — *Prekopski* je što i krimski, od Perekopa (Prekop), utvrđena grada tatarskoga, što se dizao onamo, gdje se drži poluostrvo krimsko kopna. Gospodari poluostrva Krima, tatarhani, bili su od 1475. *haračari* (plaćali su harač) carevima turskim.

323—332. Iz historije nijesu poznati podaci o podrijetlu Osmanove majke. — *Miholjski* biće što i *Mogilevski* (grada Mogileva u Bijeloj Ruskoj) B. 38. — Za majku Murata IV., brata Osmanova, kažu, da je bila Grkinjica, neobična ljepotica. Je li bila ona i Osmanu mati, ne može da se razbere.

337—340 *Ivan Palkošić*, Ivan VI. Kantakuzen, proglasi se u Demotici carem 1341., a istom 1347. priznadoše ga carem i zacariše u Carigradu. Da bi lakše došao do carske krune, sprijatelji se s turskim carem Orhanom, koji se oženi njegovom kćeri 1346. — Mara, kći srpskoga *despota Đurđa* pošla je za Murata II., a Mileva (?), kći kneza *Lazara*, za Bajazeta I. — Koliko se znade iz historije, ne će biti Osman po tankoj krvi u rodu s vladalačkim kućama bizantijskom i srpskom, jer od sinova pomenutijeh žena carskih nije ni jedan došao na prijesto. B. 38.

341—344 Ne će biti pjesnik mislio cara Sulejmana I., koji bi, oženivši se robinjicom Rokselanom, kćerju nekoga ruskoga popa iz Poljske, kazivao, da je ona, rodom iz Poljske, iste krvi s kraljevom, te bi je zvao sestrom kralja Sigismunda I., a njega svojim svakom. R. 52, 71. Biće jamačno mislio, kako se tumači u izd. dubr. I, 80—81., na ženidbu cara Orhana, koji se, uzevši kćer cara Kantakuzen-Palkošića 1346., stao miješati u poslove bizantijske i umještati u carstvu bizantijskom: 1356. posvoji Džemenlik, a 1357. Galipolje, prve gradove, u kojima se Osmanlije ugnijezdiše u Evropi. — Orao je bio državni znak carstva bizantijskoga.

365—368. Ko nije pravi Otmanović, ne može da bude car, i zato se ne treba bojati, da bi tast (u v. 355. *svekar*, koje je u nas ženi mužev otac) preoteo carstvo. Tast će imati *dio u carijeh*, jer će mu rođeni unuci biti carevi, i zato će, da mu unuci dođu na prijesto, čuvati carstvo, da im ga ko ne preotme.

413—420. *Kotković*, bit će što i Hotijević, koje ima u rukopisima i Hotkijević, (polj. Chodkiewicz, koje se piše u starijim pismima i Chodkowicz; *Radovilski* valja da što i polj. Radziwiłł; *Zborovski* može biti polj. Zbaraski (ili Zborowski?); *Zamoški* bez sumnje polj. Zamojski — sve plemenite poljske obitelji i svijetla imena u historiji poljskoj. Pomučno bi bilo odrediti, koje je upravo junake mislio pjesnik. Kotković bit će jamačno *Ivan Karlo Hotkijević*, o kojem vidi pj. XI. 365—368; Zamoški može biti *Ivan Zamojski* († 1605.), koji se proslavio u vojnama na Švede, Tatare i Turke ili sin mu *Toma Zamojski* († 1638.), koji se spominje u vojnama na Tatare i Turke; vidi bilj. o v. 453—468. IV. i 245—248. IX.; Zborovski, ako je isto što i Zbaraski, mogao bi biti ili *Januš Zbaraski* († 1608), koji je vojevao na

Tatare, Turke i Moskove, ili *Krištof Zbaraski* († 1627), junak, koga je poslao Sigismund III. po boju Hoćimskom u Carigrad da ugovara s Turcima o miru, ili *Đuro Zbaraski* († 1631.), brat Krištofov, takođe junak; *Radzivila* se više spominje za Sigismunda III. i Vladislava, a osobito se spominju vojvode *Krištof Perun* (Gromovnik) Radzivil († 1603.), koji je razbio Švede 1601. pod Kokenhausom i sin mu *Kršitof II.* Radzivil († 1640.), koji je vojevao na Gustava Adolfa

424. *Korevski* bit će *Samuil Korecki*, o kojem vidi bilj. o v. 71—216. V.

477—478. Mustafina majka bijaše maćeha Ahmetu, koji je bio njezin pastorak.

502. Historija, po kojoj je mir jedva nekako uglavio u Carigradu u početku g. 1623. poljski poslanik Zbaraski (vidi bilješku o v. 81—90. XV.), ne pozna Ali-paše, carskoga poklisara.

Pjevanje treće.

19—24. *Gašpar Milostić*, Gracijani, vojvoda moldavski, rodom Hrvat iz Gradiške, pogibe u boju s Turcima 1620. Vidi bilj. o v. 149—160. IV. Prvi mu se našljednici, koji su se brzo izmijenili u vojvodstvu moldavskom, spominju Aleksandar, Radul, Stjepan Tomža. Kojega namjesnika (koje će biti što i našljednik?) misli pjesnik, ne može da se razbere, — *dim* starije što i *velim*.

33—36. *Drenopolje*, Jedrene, Adrianopolis, grad na rijeci Marici, u Rumiliji, Staroj Traciji. Prema v. 34—35 bilo bi Drenopolje u polju *srpskom*, koje je u Gundulića redovno što i *maćedonski*. Savez između v. 33—35. čini se da nije sasvijem jasan.

39—56. *Orfej*, po priči grčkoj tračkí pjevač, koji je tako lijepo i milo pjevao, da je pjesmom pokretao i nijemu prirodu. U v. 42—44 bit će mislio pjesnik na mnoge izvore, iz kojih postaje Marica (vidi bilj. o v. 205—208): *sedam vrela, koja probi Marica* ili *sedam vrela bistre vode, koja probi . . .?* Ovo se potonje čini vjerovatnije. Na mjestu, gdje je u boju s Turcima dopao sedam rana pošljednji car bugarski Šišman III., izvire četvrt sata od Samokova sedam izvora. Jireček G. d. B. 315. — G. Stoj. Novakoviću (Slovinac 1879. str. 78.) čini se priličniji savez v. 37—44, ovaki: Vrh Marice... kažu Srblji... sedam vrela, koja probi (Marica). Mi smo mimo akad. izd. slijedili izd. dubr., svezavši v. 36. o v. 37—40., dok se g. Novaković držao akad. izd., u kojem počinje u v. 37. nova rečenica.

57—64. Kako su naši stari mislili, da su žitelji stare Tracije, gdje su u potonja vremena sjeli Slovjeni Bugari, bili u najbližem srodstvu Slovjenima, zove pjesnik Orfeja „slavnijem Bugarinom," koji je ostavio „slovinskom svom jeziku (narodu?)" bugarkinje, junačke pjesme, da se u njima pjevaju, dok je vijeka slavna, junačka djela. — Junačke narodne pjesme zovu se u pisaca hrvatskih starijega doba, bugarštice, *bugarkinje*, koje je, po Gunduliću, prvi počeo pjevati Bugarin Orfej.

67. Lesandro je *Srbljanin* Aleksandar Veliki, *Maćedonac*.

71—72. Ne može da se razbere, koje upravo *Nemanjiće* misli pjesnik: što znademo narodnijeh junačkih pjesama, u njima se spominju najviše Stjepan Prvovjenčani, Stjepan Dušan Silni i Stjepan Uroš V. — *car* može znači što i *kralj*, *vladalac*.

74—76. Miloš Obilić, *Kobilić* (u starijim nar. pj. i Kobilović) ubi 1389. na Kosovu turskoga cara Murata I.

77—80. *Mihajo Svilojević,* Ugrin M. Szilagyi, poznati junak u staroj hrv. nar. pjesmi, djever Sibinjanin Janka, pade 1460. Turcima u ruke, koji ga odvedoše u Carigrad i onamo smakoše, — *ne zavideć sunce žarko:* prosvijetlio se u pjesmama, a *sunce mu ne zavidi* slave?

83—84. *Lauš*, Ljudevit I., od 1342. kralj hrvatski i ugarski, a od 1370, i poljski, † 1382. Za kralja hrvatskoga i ugarskoga krunio se 21. srpnja 1342. u *Stolnom Biogradu*, a 17. studenoga 1370. za kralja poljskoga u Krakovu.

87—88. Dubrovački pjesnici rado i s ponosom spominju osobito vjeru i slobodu (vidi VIII. 557—584.) grada Dubrovnika.

89. Sibinjanin *Janko*, Ivan Hunyadi, poznati junak u starijoj i novijoj hrv. nar. pjesmi, † 1456. Vidi bilj. o v. 317—324. VIII.

95. *Matijaš kralj*, Matija Korvin, sin Sibinjanin Janka, kralj hrvatski i ugarski, vladao 1457—1490. Vidi bilj. o v. 338—344. VIII.

97—98. Đurađ *Skenderbeg*, Kastriota (Kastriotić,) Arbanasin, ponajveći junak petnaestoga vijeka, boreći se do 30 godina s Turcima za vjeru kršćansku i slobodu svoga naroda, umr'o 1466.

102. *Šišman Bator*, Báthory, vojvoda sedmogradski, † 1613.

106—108. Jagelovci vladaju u Poljskoj 1386—1572. *Vladislave*, pored Vladislava IV., spominje pjesnik u pj. X. Vladislava I., v. 493—496; Vladislava II., v. 511—520, i Vladislava III., v. 521—532; pored kraljevića Kazimira spominje se u pj. X. Kazimir I., v. 485—488; Kazimir II., v. 501—503; Kazimir IV., v. 538—540., a pored Sigismunda III. spominje se u pj. X. Sigismund I., v. 555—560 i Sigismund II., v. 561—568.

109—132. *Šišman*, Sigismund III. Vaza, kralj poljski 1588—1632. Po smrti strica svoga, švedskoga kralja Ivana III. Vaze, primi švedsku krunu, kojom se okruni u Upsali 1594. Ako ga je i istisnuo stric Karlo IX. Sundermanski 1609—1611. iz Švedske, ne odreče se ni Sigismund ni sin mu Vladislav IV. krune švedske. Istom Ivan II. Kazimir odreče se krune švedske u miru Olivskom 1660. — Rusi, pritisnuti od Poljaka, ponudiše 1610. kraljeviću Vladislavu carsku krunu, koju bi bio rad nositi i sam Sigismund. Vladislav se odreče ruske krune 1634. — Koju je kuću mislio pjesnik u v. 115—116. nije sasvijem jasno razabrati. Čini se, da je pjesnik mislio moskovsko *carstvo* (vidi XI. 77—78, i XIX. 159—161), koje je u Gundulića i *kneštvo* (III. 177). — *Leh* vidi X. 457— 464. *Krak*, vidi X. 449—452. — Da steče prijatelja u Habsburgovaca, koji su takođe gledali na prijesto poljski, oženi se 1592. kćerju Karla nadvojvode štajerskoga, a unukom cara Ferdinanda I., Anom; kad je umrla Ana, oženi 1605. sestru njezinu Katarinu.

144. *budu* starije mj. *budem*.

161—172. Evo roda kraljevića Vladislava:

Karlo štajerski

- Car Ferdinand II. (1619—1637)
  - Cecilija Renata.
- Ana za Sigismunda III.
  - Vladislav IV.
- Martja za Filipa III. kralja španjolskoga
  - Filip IV. kralj španjolski (1621—1665)
  - Ana Marija za Ljudevita XIII. kralja francuskoga (1611—1643).

Cecilija Renata pođe za kralja Vladislava IV. g. 1637 : 13 rujna 1637 okruni se u Krakovu.

173. Zapadna *Indija.*

177—180. Pjesnik valjda misli sretne ratove poljske, kojima su prisilili Moskove, da ponude carskom krunom Vladislava, koji je i primi, ili vojnu kraljevića Vladislava 1617—1618, koja se sretno po Poljake završila primirjem uglavljenim 11. prosinca 1618. na četrnaest godina između Moskova i Poljaka (ili vojnu 1633., u kojoj je Vladislav razbio Ruse u sjajnoj bici kod Smolenskoga?). Vidi bilj. o v. 109—132.

181 - 182. Vidi bilj. o v. 97—100. I.

191—192. Da nije to buna, što su je digli kozaci pod Sulinom 1635. i Pavlukom 1637.? M. 3, 371. i sl. 387. i sl. — U izd. dubr. ima u v. 192 *dobi zveka odmetnika*, koje se tumači na str. 108: „tursko carstvo, pokli Turci mrzu na istu priliku našijeh zvona i ne će da čuju njihova zveka.“ Da nije mj. *zveka* trebalo čitati *Sveka*? Svek je u starijih pisaca što i Šved.

199—200. Je li *nova zemlja* što i ruska Novaja zemlja? Zapadni je svijet upoznao s Novom zemljom Englez Burrough, koji je 1556. došao na Novu zemlju. Rusi je već i prije poznavahu. — Da nije pjesnik mislio nove zemlje n. pr. Indiju, Kinu, do kojih su nastojali prodrijeti Englezi na istok preko sjevernoga mora ledenoga? U ostalom isp. pj. XIX. 153—156.

205 - 208. 213 - 224. v. 209—212. trebalo bi staviti iza v. 224., ali kako su u svjema rukopisima na mjestu, na kom su i u akad. i u ostalijem izdanjima, nijesmo htjeli da ih stavimo, gdje bi im bilo mjesto. — Pjesnik misli na na ogromni čvor gorja, iz kojega izviru rijeke Marica, Iskar, Struma i Nišava. Najviše su mu glavice Ril i nešto sjevernije *Vitoš*, koji se diže do 2300 m. u vis. Što pjesnik kaže za *Vitoš*, da *diže vrh u dubju niklu iz leda*, isporedi Palmotića, Pavlim. v. 294. 639., gdje se kaže za Vitoš, da je *sijed*, *mrazan*, i Kavanjina Bog. i ub. pj. XIII. kit. 248. — Ako je *gora od sedam vrela* (vidi bilješku o v. 39 - 56) planina, gdje su izvori rijeke Marice, nije sasvijem jasno, kako je toj planini, Rilu, Vitoš *k južnom kraju*, dok je Vitoš prema Rilu na sjever. — U spominjanom gorju između Vitoša i Rila, a jednomu i drugomu više na istok imade varoš *Samokovo*, koje leži 900 m. visoko. U Samokovu je zrak sasvijem planinski : još i početkom mjeseca lipnja znade sniježiti. Jireček G. d. B. 18 Samokovo je poznato sa svojih željeznijeh ruda. — Stari su mislili, da se bog *Mart* rodio u Traciji, u Rodopskim planinama. Kako su Tračani bili, po mišljenju našib starijeh, u blizu srodstvu Slovjenima ili upravo Slovjeni, nije čudo, što Kavanjin pjeva, da se Mart *meu Slavi* rodio, pj. XII. 203. i po tom da je *naše krvi, slavenske i slavne.* Kako i ne bi, kad su naši filolozi izvodili riječ *Mart* od *mrviti* (koje su oni pisali *marviti*) ili od *marati!* — Nijesu sasvijem jasni v. 209 210. *Kunovica* je tjesnac među Nišem i Ak-Palankom, kojim se išlo iz Niša preko Pirota u Sofiju. Za Kunovicu se kaže u izd. dubr. I. 108., da su „brda nadimenovana veriga od svijeta ili Catena mundi“. G. Stoj. Novaković na str. 77—78. (Slovinac 1879.) drži, da je tu pjesnik mislio Trajanova vrata, Ihtimanu na jugoistok, a Samokovu na sjeveroistok. „Tu su bile kule, zidovi, kapije, pa po svoj prilici i *verige*, za koje nam sad samo Gundulić kazuje.“ Tako je od prilike, čini se, shvatao to mjesto i Kavanjin u pj. XIII. kit. 238., gdje pjeva : „*Verug svijeta, Kunovica*, rodno mjesto Martu je bila, gdi je vječna

gvozdovica, ka se u pukle gore zbila, grad nazvani Samokovo, gdi je gvozden stan stanovo." — Catena mundi, *veriga od svijeta*, bio je u starijeh geografa niz gora, što se po njihovu mišljenju u neprekidnom lancu pružao u Evropi onamo od Crnoga mora, gdje počinje Balkan, pa sve do Atlanskoga oceana, gdje završuju Pireneji ili dajbudi do Jadranskoga mora. Jireček, Die Heerstrasse, str. 139 140. Mat. Gundulić, dubrovački poslanik u Carigradu, spominje u svojem izvještaju od g. 1675. „monte *Emo* (Haemus, Balkan), che chiamano *la catena del mondo.*" Banduri, Imp. Orient. izd. 1729. II. u Animadv. in 1. Const. Phorphyrog. de Adm. Imp. 56. — *Stara* je *planina* Balkan, koji se prvi put spominje tijem imenom u Gundulića. Jireček 141. — Prema tomu trebalo bi ovako rasporedati v. 209 - 210; *Kunovica, koja veže dugom od svijeta verigom grlo* (ždrijelo, tjesnac, klanac?).

225. *Provadija*, visoka ravan između varoši Provadije (Pravadı, Varni na zapadu) i Kapidžana.

226. *Carna* u sliku mj. *Crna.*

228—232. *Varno*, Varna, grad u Bugarskoj na Crnom moru, gdje je pao u boju s Turcima kralj Vladislav IV. (u poljskoj povjesti Vladislav III.), kralj hrvatski, ugarski i poljski 1444.

233—244. Kozaci bi veoma često, spuštajući se na šajkama niz Crno more, četovali u turske zemlje. Tako su mjeseca rujna 1620. osvojili i spasili Varnu i sasjekli nekolike stotine janjičara. Bit'će jamačno na ovo potonje četovanje mislio pjesnik u v. 241 244., a u v. 233—244. na boj kod Hoćima. Što pjesnik veli, da je Vladislav *blizu Varna* cara dobio, ne smeta; isp. pj. I. 97—100. III. 182—184. — *Ivan Kotković* vođ je Ivan Karlo Hotkijević, o kojem vidi pj. XI. 365—368:

251—264. *Dobruča*, ponajviše močvarna ravan, između Crnoga mora na istoku, Dunava na sjeveru i zapadu, a rimskoga nasipa na jugu (neki je produljuju sve do rijeke Tabaka više Varne). Narod se onamo najviše bavi ovčarstvom i pčelarstvom. Prema v. 265 - 266. moglo bi se pomišljati i na Dobriču, ravan oko Niša, ali v. 251—252 upućuju na onu Dobruču, koja se *k morskom stere kraju.*

265. Zagorje je Bugarska između Timoka i Crnoga mora, Dunava i Balkana.

275 - 280. *Nikopolje*, grad u Bugarskoj, na Dunavu, u staro doba Nicopolis ad Istrum. Nikopolju na zapad, a između mjesta Čelei na rumunjskoj strani i mjesta Gigen na bugarskoj strani, vidi se za malene vode nešto ostataka staroga mosta, za koji se ne zna, ko ga je gradio (Trajan ili Konstantin?). Kanitz, Donau-Bulgarien 2, 261—262. — *Drstero*, staro Durostorum, danas Silistrija, grad na Dunavu, Nikopolju na istok.

288—294. *Ćelije* (gr. Κέλιον), Kilija, gotovo na utoku Dunava u Crno more. — *Stjepan* VI. Veliki, *vojvoda* moldavski (*bogdanski*, a kasnije i vlaški) 1548—1484. Opirući se Muhamedu II. razbi mu hametom vojsku 1475. između jezera Rakovice i rijeke Berlata. Bojeći se osvete, namisli se izmiriti s Turcima, ali Turci ne htjedoše ni čuti o tom, dok ne plati harača, što im ga je bio uskratio i ne preda Kilije. Kako nije Stjepan pristao na zahtjeve turske, diže car 1476. opet vojsku. Stjepan izmače iz Kilije i zakloni se u šume, u kojima se pobi s Turcima: i jedna je i druga strana

ljuto stradala. — *Bogdanija*, bogdanski, isto je što *Moldavija*, moldavski. U XIV. vijeku pripade Moldavija *Bogdanu I.* Dragošu, po kojem se i prozva Bogdanija.

305—312. Digavši se na Poljsku, prijeđe Osman 1621. Dunav, gdje leži grad Izakči, Kiliji na zapad. O mostu, koji je tuj preko Dunava udario Osman, isp. pj. IV. 142 144.

317—324. Prema onomu, da je Vladislav tjerao Osmana do Dunava i t. d. (koje vidi u bilješci o v. 97—100. pj. I.), mogao je pjesnik reći, da je Ali-paša netom što je prešao Dunav, ujahao u bogdanska kobna polja, gdje su Poljaci razbili Osmana.

349. *Beg* je bogdanski što i *vojvoda.*

355. *od cara do Leha* što i *među carem i Lehom.*

Pjevanje četvrto.

33—52. *Prut* utječe poviše mjesta Izakči u Dunav. — *Hotim*, Hoćim, tvrđa na Dnjestru, na desnoj obali. — Poljska se vojska utaborila pod samim Hoćimom: sa sjevera je branio tvrdim Hoćim, s istoka strme obale Dnjestra, koji optječe grad, sa zapada šume i šikarje, a pred taborom puklo ravno polje. Sz. 3, 218.

65—68. „Bijaše Osman činio rastrijet povrh njekoga visokoga brijega iliti njeke visoke glavice svoje carske šatore, koji bjehu prilični jednomu veliku gradu. Kod ovezijeh šatora bi ishitreno jedno zamjerno uhodište, iz koga car mogaše podobno razgledati svakolika kretanja i zatjecanja svoje vojske suproć poljačkoj i njihova zamjenita zaraćenja i rvanja." Izd. dubr. I. 135. Tako i M. 3, 300. — Šatori carski, za koje se kaže u v. 78., da *od grada sliku drže*, nosila su četiri slona. — Evo kaki je bio šator Muhameda IV.: Carski je šator bio od četiri odjela, koji su bili jedan od drugoga odijeljeni pretinima. Prvi odio, s kojega je car mogao motriti vojsku, bio je za dvanaest skalina, kojima se u nj uzlazilo, viši od drugih. Debelo platno, kojim se opasalo sve šatorje carsko, bilo je sasvim nalik na gradsko platno (zidine) i po boji, kojom je bilo oličeno, i po puškarnicama, koje su bile izrezane u platnu. H. 7, 382 383. — *Kapidžije*, stražari carskih vrata, nijesu nikad pratile cara. H. St. 2, 47.

74—75 O velikom veziru *Husainu* vidi bilješku o v. 185—216.

78—80. Čelo tabora, četiri tisuće koraka od poljskoga tabora, postaviše se janjičari. *Ali-aga,* aga janjičarski.

84. Janjičari su bili oružani dugim puškama (*l' archibugio grande* ili *lungo).*

111—112. *On omasti* bit će *on je uzročio*, *da se mač poljski omastio krvlju turskom*, da su Turci sasječeni, jer je prvi nagnuo bježati. *Derviš* se živ spominje u pj. XVIII. i XIX.

121—136. „*Delije* su turski vojnici povoljni, koji ne za platu, nego za očitovati svoju snagu, krepos i junaštvo vojuju. Ovi zanavlaš budu Srbljani i Bošnjaci." Izd. dubr. I. 136—137. Delije su se nalazile gotovo samo u pratnji vrhovnijeh vođa, koji su ih upotrebljavali najviše za ordinance. Kad i kad bi ih poslali i pred redove neprijateljske, da fantastičnom

svojom prikazom (ogrnuti u kožu leopardovu, jahali su konje, koje su pokrivali lavskom kožom, a suviše im jošte mazali grivu i rep jarkim bojama) utjeraju tobože u strah neprijatelja. Oružje im je bilo koplje, mač i štit. Delija je bilo malo: u početku XVI. vijeka jedva ih je bilo dvije stotine. Z. 3, 184—185. I Palmotić ih spominje u Dubr. pon. pj. V. kit. 65: „Dvjesti je družbe te smione, koža vučija na svakomu."

141—144. U boju se hoćimskom spominje *Jusuf paša*, koji je na bojištu postao namjesnik carski u Erzerumu. Godine 1620. spominje se Jusuf-paša beglerbeg rumilski u vojni, što ju je poveo Skender-paša na Gracijani-Milostića. — O mostu vidi pj. III. 311—312.

146. *mimohode* starije mj. *mimohodeći*.

149—160. G. 1620. skinu car Gracijani-Milostića s vojvodstva moldavskoga. Gracijani skoči na oružje, a Poljaci mu potekoše u pomoć. *Skender paša*, namjesnik carski u Oćakovu, a zatim u Silistriji i serdar u Moldaviji, udari na Poljake i odmetnoga vojvodu kod Jaša, potuče ih i zatjera preko Dnjestra. Milostića ubi u bijegu nekaki moldavski momak. — Po M. 3, 299. pade u prvoj vatri kod Hoćima paša silistrijski, a po H. 4, 52. beglerbeg bosanski.

161—172. *Vezijer* je *Mahumet* glasoviti vezir Mehmed Sokolović, koji je pridobio 1566 Siget. † 1579. — Između sinova, od kojih je jedan bio i sandžak beg u Bosni, ne će ni jedan biti od sultanije Esmahan, kćeri Selima II., sina Sulejmana I. H. 4, 50. 140. — U djelima, koja su upotrebljavana, ne spominje se onamo od 1602., kad je poginuo Hasan, sin Mehmeda Sokolovića ni jedan potomak Sokolovićev. — Ono *unuk* u v. 165. značit će valja da što i *potomak*, već ako je po mišljenju pjesnikovu, i koji između sinova Mehmed Sokolovićevijeh imao za ženu kaku sultaniju. Vidi bilj. o v. 522—580. XVII. — Po H. 4, 52. pao je beglerbeg bosanski u prvom okršaju kod Hoćima.

173—184. Rimski cesar Fridrih III. počasti vojvodu *Stjepana* Vukčića naslovom *hercega* ili vojvode *sv. Save*, po čemu se i oblast njegova prozva hercegova zemlja ili *Hercegovina*. — U vojni na Gracijani-Milostića 1620. spominje se *Ćor Husain-paša*.

185—216. *Karakaš Muhamed-paša*, carski namjesnik u Budimu, proslavi se 1620. otevši carevcima Vac. — 13. rujna 1621. dođe na bojište Hoćimsko. 14. rujna zametnu se najljući boj, u kojem je i sam Osman udarao na redove kozačke. Više tisuća najhrabrijih vojnika pade na bojištu, među njima i Karakaš, koga je veliki vezir Husain, kivan na nj, navlaš poslao u najžešću vatru, ne mareći, da mu u odlučan čas priskoči u pomoć. Osman kazni Husaina, uzevši mu veliko vezirstvo, koje preda Dilaveru, namjesniku carskomu u Diarbećiru. H. 4, 529—530. — U v. 196. trebalo bi valja da, da se čita: *a* Husaina smakne i snimi.

243—256. Ko je pod natoljevskim beglerbegom primio sablju, njega su uzgojili gradovi, štono leže između Crnoga i Sredozemnoga mora: *Sivas*, u istočnoj Maloj Aziji, na gornjem Kizil Irmaku; *Maras*, Maraš, na rijeci Džihunu, sjeverno od iskenderunskoga zaliva (ako nije Meraaš na Eufratu, jugozapadno od Diarbećira, izd. dubr. I. 142; ovo je potonje vjerojatnije, jer je Meraaš glavni grad vilajeta meraaškoga); *Amazija*, u sjevernoj M. Aziji, na Ješil Irmaku; *Bursa* što i *Brusa* u sjevernoj M. Aziji, nedaleko

Bijeloga mora; *Ersum* što i *Erzerum*, u Armeniji; *Angora*, grad na Sakariji, gotovo u sredini M. Azije.

259. *Mangarlija* je, po tumačenju izd. dubr. I. 143., isto što danas Mingrelija, stara Kolhida, između Crnoga mora, Kavkaza i Imeterije. U starije vrijeme bijaše Mingrelija što i Gruzija. — U izd. dubr. zove se Mangarlija *fazinska*. od rijeke Fazis, koja teče Mingrelijom i utječe u Crno more. U svjema rukopisima, prema kojima je udešeno izd. akad., čita se Mangarlija *hainska* ili *hajinska*. Prema turskoj riječi *chajyn*. nevjernik, izdajica, bilo bi *hainski* što i nevjeran, izdajnički. Po Ž. 3, 191—192. bili su Gružani (Mingreljani) i Kurdi, koji su ponajviše služili u neredovnijem pomoćnijem turskim četama, vrlo nepouzdana i sumnjiva čeljad, kud i kamo nepouzdanija od samijeh Tatara.

260. *Alep*, Haleb, Aleppo, grad u Siriji, u starije doba jedan između najvećih i najbogatijih trgovačkih gradova u istoku: pjesnik veli za nj da je *obilan*.

266. *Karamani* iz Karamanije ili Karamana, zemlje u M. Aziji

277—280. *Arapin* je u nas redovno što i crnac, rjeđe što i čovjek iz Arabije. U akad. rj. tumači se Arapin na ovom mjestu lat. riječju Arabs. Sva je prilika, da je Gundulić mislio crnce. Ispor XVIII. 127.

287—316. *Diarbećir*, Diarbekr, grad na gornjem Tigrisu. O *Dilaveru* vidi bilješku o v. 348—356. I. O *Husainu* vidi gore bilj. o v. 185—216. Kako je Dilaver, po pjesnikovu pričanju, dobio *Slavojku Adžanikinju* (Persijanku), vidi pj. XIX. 141—356. — v. 305—306: *od pravoga dalek znanja drži* isto što *krivo, sujevjerno drži*.

323—324: *indioske*, indijske, duge trstike s gvozdenijem *šipima*, šiljcima. Kapidžije u saraju bile su oružane dauju indijskim trstikama. H. St. 2, 45.

327—340. U povodu historijskih podataka nije jasno, šta će reći ono, da je Abas *od sljednika posvećen*, koje se tumači u dubr. izd. I. 144: „Sljednik ovdi imenovan jest turski kalif. Ovo ime ishodi od arapske riječi koja zlamenuje nasljednika iliti sljednika“. — Za Osmana II. spominje se beglerbeg erzerumski Abasa paša, rodom po svoj prilici iz zemlje Abasa, štono leži između Crnoga mora, Kavkaza i Mingrelije. Kad su ono 1622. ubili buntovnici Osmana II., podiže se pozvan tobože od samoga Muhameda, da osveti, kako je hinio, cara Osmana. a u istinu da zavlada u Aziji kao samodržavni gospodar. Lukav kako je bio i himben, zavaraše narod, nazivajući se „siromašni Muhamed,“ koga da je poslao sam bog, da reformira muhamedovski svijet. I nađe vjere: do 7 beglerbega i 16 sandžaka pristade uza nj. Nagodivši se nekako 1630. sa sultanom, postade namjesnik carski najprije u Bosni, a poslije u Vidinu, odakle se 1663. podiže sa 60000 vojske na Poljake. Poljaci ga razbiše kod Kamenice, a car Murat IV. dade ga 1634. ubiti. — *Bagdat*, kuću spasa i pobjede, stolicu (765—1258.) kalifa Abasovaca, podiže drugi kalif Abasovac Mansur 765. na lijevoj obali Tigrisa. — *Hvalinsko* more, Kaspijsko more. — *Bijela zora*, grad na Bijelom jezeru u Rusiji, do XVIII. vijeka Bělo ozero, danas (17 vrsta podalje) Bělozersk.

347—348. *Mogor* što i Mogul, koje je postalo prema Mongol. Tako se zovu u Hindustanu Tatari, koji su 1526. postavili na carski prijesto u Delhiju vođa svoga Babera. Našljednici Baberovi poznati su u historiji kao carevi

mogulski. Kad je carstvo mogulsko bilo u naponu svoje snage, držali su carevi, koje su Evropljani zvali velikim Mogulima, sav Hindustan.

363—364. Dijana, *božica dubrava* i lova.

389—392. Ali šta joj to pomaže, kad je, ako i ponosna, ipak mila, kad je, ako i ohola, ipak draga : i tako je zanijela cara.

405—408. Ako i prži zatvoreni plam huđe, car ga ipak krije, da se ne bi Sokolica razgnjevila i odvrgla od njegove vojske.

423—424. Njezino čisto srce gonilo je i odbijalo od sebe ljubav na sramotu svijeh njenijeh želja

435—440. *Misir*, Kahira, Kairo, u starije doba jedan između najljepših i najvećih gradova ne samo u istoku nego u svem tada poznatom svijetu. Za Za Kahiru vele istočnjaci: „Ko nije vidio Kahire, nije vidio svijeta," Što pjesnik spominje u v. 439—440, bit će valjda mislio na stare egipatske ruševine, što se nalaze u okolišu kahirskom.

449—452. *Mamaluci*, Mameluci ili Mamluci, zagospodovaše Egiptom pod kraj XIV. vijeka, i držaše ga u svojim rukama sve do 1517., kad im ga preote Selim I. Vidi pj. XX. 223—224. — Srce im je izgubilo smjenstvo, junaštvo, ali ruka im još nije (izgubila smjenstva, oni su još uvijek voljni) tratiti zlato.

453—468. U ratu Hoćimskom spominje se tatar-kan (tako su se zvali gospodari prekopskih, krimskih Tatara, koji su plaćali sultanima harač), koji se bio smjestio na kraju tabora turskoga do šume, vezir tatar-kanov i Kantemir, gospodar nogajskih Tatara, koji je doveo na bojište 30.000 vojske. B. 35 hoće da je pjesnik mislio Kantemira, ali tomu kao da smeta ono *prekopskoga cara*. — B. 35—36. čita u v. 453. prema izdanju zagr. *zamiri* mj. *Jemira* (ili *Emira*), koje imadu svi rukopisi do jednoga. — *Jemir* ili je ime lično (za Hoćimske je vojne bio tatar-kan Džami-beg Giraj), ili ime opće, *emir*, koje znači što i beg, veliki gospodin, knez, princ. — Poređaj riječi trebalo bi valjda da bude ovaj: Nut' mjesto, koje zdrža Jemira (ili emira?) prekopskoga cara — v. 455. *doje* u sliku mj. *dođe*. — „Čini se, da je naš pjesnik ponješto zamijenio Tomu Zamojskoga s Janom Zamojskim, koji je bio slavan u bojevima na Tatare." R. 52, 61. Toma *Zamojski*, vojvoda Kijevski, (M. 3, 283. kaže za nj, da je od 1618. vojvoda podoljski), † 1638., vojevao je na Tatare pod Stanislavom Żółkiewskim 1618. Sz. 3, 211—212. Vidi pj. IX. 245—248. *Kiovsko*, kijevsko, kneštvo, od 1471. vojvodstvo; od 1569. do 1667. pripadaše kruni poljskoj. Za poljskog gospodstva bijaše Kijev glavni grad Ukrajine.

470. *kažu* starije mj. *kažem*; tako i u v. 472. *utažu* mj. *utažim*.

Pjevanje peto.

1—12. Kserkse, *Serse* kralj persijski, promatrajući na Helespontu, prije nego će prijeći u Evropu, svoju ogromnu vojsku, što je bješe 480. prije Hrista digao na Grčku, mišljaše isprvice, da je najsilniji i najsretniji čovjek na svijetu, nu domala proplaka, sjetivši se, da je ljudski život veoma kratak, a od one ogromne množine, da ne će do sto godina nijedan biti više živ.

61. *Podolje*, bogata ravan na srednjem Dnjestru, na desnoj mu obali.

71—216. *Korevski*, bit će Samuilo Korecki (po talij. Coreschi, Koreski), zet moldavskoga vojvode Jeremije († 1608.) Kad su Turci protjerali iz vojvodstva sina Jeremijina, Konstantina, zakloni se on u Poljsku. Samuilo Korecki i pašenog njegov Mihajlo Wiśniowecki (u izd. dubr. Višnjović) sakupiše četu kozaka, provališe u Moldaviju i protjeraše Stjepana Tomžu, nasljednika Konstantinova, prije nego što mu mogoše doći u pomoć Turci. I s Turcima se pobiše dva puta: prvi put potukoše Ibrahim-pašu, sandžaka silistrijskoga, ali drugi put ih iznevjeri sreća: Skender paša razbi im vojsku. Udova Jeremijina, dva njezina sina, Korecki s lijepom svojom ženom i 500 kozaka padoše u ropstvo. Turci ih odvedoše u Carigrad. To bijaše g. 1616. „U tvrdu od sedam turanja bi Korecki uveden 1616., nu ne bi on čas onda verigami gvozdenijem naprćen, nego poslije nakon dva godišta 1618., kad Martin Levora, franačkoga poklisara potajnik, bijaše mu poslao u njekakvu prjesnacu iliti piti jednu dugu svilenu uzicu, po kojoj se bijaše on spuštao, i utekao iz rečene tvrđe; koju stvar bivši Turci udilj obaznali, staviše se iskati ga i iznađoše ga, uhvatiše i u gori imenovani grob od živijeh zatvoriše, u kome bi uzdržan, doklegod se sklopi mir među vojskom turskom i poljačkom.“ Izd. dubr. I. 177. Po drugim vijestima (u vers. lib., predgovor str. 26—27.) izbavio se sretno Korevski tamnice turske, pobjegao u Poljsku, nu u boju kod Cecore 1620. pao po drugi put Turcima u ruke. Tako i Sz. 3, 216—217.

150—151. Koju mogu ja drugu sreću željeti.

265—266. Obećavam, kad te pridobijem i uhvatim robom. *Uhiću* mj. *uhitim*.

313—315. Feniks ptica, pričalo se, prije nego što će umrijeti, svije gnijezdo i položi se u nj, a sunčani je žar izgori na pepeo, iz kojega se domalo izvije novi pomlađeni feniks.

325—327. „Bijahu njeki, kazuje se u povodu starijeh pisaca u izd. dubr. I. 178—179., koji kazivahu, da *sloni* na obaznanje svakoga mladoga mjeseca izvlače se iz svojega gustoga grma, i kažu na rijeku, da se u njoj plaču i kupaju. Iza kako paka s takijem svetilištem mladi mjesec počaste, veselo se povraćaju u svoje divjačne dubrave.“ Po drugim vijestima „sloni na prvo objavjenje svakoga mladoga mjeseca počinju najprije otkidivati granice s dubja, pak ih s lijepijem i urednijem načinom u visine put nebesa podižu, na svrhu upirajući svojijem zenicama u mjesec, razgledaju ga milo i uživaju i lagahno granicami kretukaju, hoteći ovijem djelima zlamenovati, da oni časte mjesec i da mu se mole, neka bi ih uzdržao u svojoj milosti i slijedio od zasjeda i suprotiva braniti.“

Pjevanje šesto.

25—29. *Ne plačem, što mi je umrijeti, jer treba* (razlog je) *da umrem, kad sam bez duše* (bez Korevskoga), *nego plačem, što ne mogu . . .*

37—38. Vidi bilj. o v. 71—216. V.

71—72. *Kamenju se gluhom molim, koje je daleko . . .*

74 75. Svrši tužbe, *koje je čuo vjetric . . .*

89. *u svrsi* bit će što i *napokon, najzad*

103—104. *Tvoja zamjerna ljepota daleko je od moga života, od mene ili nadaleko nema ljepote, koja bi bila meni zamjerna kao što je tvoja?*

143—144. *ako* (kad) *svoje kratke smeće* (nemir) *sreta ufanjem*, ufajući se, nadajući se dugu miru.

217—218. jama, u kojoj je tvoja svjetlost.

266. *cesarov* što i *cesara* rimskoga ili njemačkoga.

277—300. Kako nema dugo Ali-paše iz Poljske u Carigrad, a Osman jedva čeka, kad će u istok, misli kod svoje prevelike plahosti (naglosti, žurbe), da je njegov poklisar prelijen i prepolagan.

289. *zove*, veli, misli, da su časovi, dani, dulji od vijekova.

309—310. Mir, što ga je od nužde uglavio Osman s persijskim šahom Abasom 1619., nije mogao trajno sprijateljiti Turaka s Persijancima: nije prošlo ni deset godina, a rat je iznovice planuo.

313—316. *opeta* što i *zatim*. Španjolska je vladala u *dva svijeta:* u Evropi i u Americi.

321—322. Sulejman I. i Franjo I., kralj francuski, uglaviše 1536. ugovor, koji su, nešto promijenjen, obnovili 1604. Ahmet I. i Henrik IV.

383. U rukopisima ima redovno *Kazlar-aga* (koje bi trebalo da se piše kazlar-aga) mj. Kizlar-aga, što će reći aga djevojački, nastojnik u haremu, gdje je carsko ženskinje.

385—386. *od poludna i od istoči — kraji*, južni i istočni krajevi, što se u R. 46, 117. tumači: Afrika i Azija. Može biti bi bilo priličnije misliti, da je kizlar-aga obašao istočne i južne krajeve azijske.

395—396. Vidi bilj. o v. 1—24. VII.

Pjevanje sedmo.

1—24. U sjeverozapadnom kraju Male Azije, Helespontu (Dardanelima) na jug, bijaše u veoma staro vrijeme oblast trojska s prijestolnicom *Trojom*, u kojoj je sjedio kralj Prijam. *Parid*, Paris, sin Prijamov, zagledavši se u Helenu, ote je mužu njezinu Menelaju, kralju spartskomu. Menelaj, da bi se osvetio i preoteo Helenu, diže Grke na noge i oni udariše na Troju, osvojiše je za deset godina i spališe. Troja nagoviještaju historici da je pala negdje oko 1180. prije Hrista. — Troja, za koju neki misle, da je bila ili gdje je danas Bunarbaši ili Hisarlik, jedva je bila koji kilometar udaljena od morske obale, koja leži *uprav srpskijeh*, pram maćedonskih *strana*. — Ravan trojsku protječe rijeka Skamandar, Mendere, u koju se izljeva rječica *Simeonte*, Simois, danas Dumbrek. U Homera se priča, kako je Hefajst, zamolivši ga Ahilej, bio zapalio rijeku Skamandar i ona sva planula. Da nije pjesnik na to mislio u v. 15—16? — *Ida*, planina više Troje. Ko vidi Idu, sjeća se Parida, koji je u njoj ovce čuvao.

40 - 76. Kizlar je aga *uprav*, napravac, zabrodio morem iza ostrva Teneda (v. 77.), prama ostrvu Šiju (v. 81—82.), a tjesnac mu helespontski (dardanelski) ostao na sjeveru. U R. 46, 118. tumači se malko drukčije, da je „preko Helesponta brodio na grčko otočje". — Priča se da je Hela, *Ele*,

kći kralja Atame, bježeći sa svojim bratom Friksom, *Frizom*, pala u tjesnac, koji se po njoj prozva Helespont. — Kad se Kserse, *Serse*, digao na Grke, sagradi od lađa na Helespontu most, ali navali bura, more se uskomeša i raskide mu most. Bijesan na more, zapovjedi Kserkse, da se udari Helespontu trista štapa, da se bace u more okovi i da se žigoše usjalim gvožđem. — 53. *Ki* mj. *ke, koje.* — Priča se. da je *Leandro*, zaljubivši Heru, plivao svaku noć k njoj s one strane Helesponta, iz Abida, na ovu, u Sest, dok nije jedne burne noći zaglavio u valovima morskim. Dok je plivao u Sest, molio se moru i vjetru, da mu dadu slobodno prevaliti tjesnac, a kad se natrag vrati ne mari, ako ga i utope.

77—80. Do obale Trojske leži ostrvo *Tened*, iza' kojega se sakrilo grčko brodovlje, ne bi li mislili Trojani, da su se Grci, ne opravivši ništa pod Trojom, vratili kući.

81—84. *Lemno*, danas Stalimene, *Lezbo*, danas Metelino, *Šio*, nekoč Hios, danas Hio ili Skio, sve ostrva u Egejskom moru. Kizlar aga ravno se zaputio iza ostrva Teneda put Šija, ne svraćajući se na ostrvo Lemno i Lezbo. — 1566. ote ostrvo Hio Pijali-paša Genovljanima, koji su za nj plaćali caru harač.

149—152. *Samo*, *Andro*, *Ikarija*, danas Nikarja, ostrva u Egejskom moru. Čini se, da bi trebalo interpunkciju u akad. izd. ispraviti tako, te bi se čitalo: aga se diže iz Šija i čim se vozi (put Šira?), stoje mu na lijevo otoci . . . . .

157—168. *Delo*, danas Dili, najmanje ostrvo u kikladskom ostrvlju, u Egejskom moru. Na njem se rodio. pričalo se, Apolon, bog svjetla i proricanja. Na obali se morskoj dizao veličanstven hram Apolonov, kamo se stjecao svijet helenski sa svijeh strana. Danas je ostrvo pusto, bez ikakih gotovo ostataka iz starijeh vremena. — U v. 165—168 (*prazne jame zamnivaju*, odgovaraju, *na glas*, na pitanje) bit će jamačno pjesnik mislio proročište Apolonovo, koje je bilo u Delfu, a ne na Delu.

169—184 Vozeći se s ostrva Hija (put Šira?), bila su mu *k lijevoj strani* ostrva *Naso*, Naksija, *Paro*, *Citera*, Cerigo. Na otoku *Naksu* rodilo je izvrsno vino: zato je bio drag *Baku*, vinskomu bogu Na otoku se *Paru* vadio najljepši mramor. Neobično je, kako su među ostrva dospjeli gradovi *Pafo*, na ostrvu Kipru, i *Gnido*, na jugozapadnom maloazijskomu rtu Krio, u kojima se, kao i na ostrvu Citeri, slavila Afrodita, božica ljubavi. Od ostrva Citere zove se Afrodita Citerka.

190—194. *Širo*, Skiro, grčko ostrvo. *Akil*, Ahilej, najljepši i najhrabriji grčki junak u Trojskom ratu. Tetida, majka Ahilejeva, zabrinuta, da joj ne bi mlađahnoga jedinca namamili Grci pod Troju, gdje je znala, da će joj poginuti, zakloni ga preobučena u djevojačko ruho na dvor kralja Likomeda, koji je sjedio na Škiru. *Domišljati Grk* Odisej prepozna ga između djevojaka: načinivši se trgovac, donese u kraljevski dvor kojekake ženske robe, u koju je sakrio i oružje, Dok su djevojke, a među njima i Ahilej ogledale robu, začuje se na dvoru bojna vika: djevojke prsnu kud koja, a Ahilej, kako nije mogao sakriti junačkoga srca, pograbi oružje, da će na neprijatelja. Tako ga prepozna Odisej i odvede na vojsku.

201—204. Od tri halkidička poluostrvca zove se najsjevernije *Atos*, *Sveta gora*, a tako se zove i vrh, kojim završuje to poluostrvce.

205—228. *Olimp*, danas Elimvos, na granici između Tesalije i Maćedonije; *Osa*, danas Kisavos, Olimpu na jug; *Pelio*, u starijeh Pelion, danas Plesidi, Osi na jugoistok. Te gore niti su onako visoke, kako su mislili stari, niti su onako niske, kako ih prikazuje Gundulić. Olimp se diže 3000 m. u vis, Osa do 1900. m., a Pelij do 1600 m. Priča se, da su se nekoć Giganti, *ljudi gorostasni*, digli da otmu carstvo bogu *Jovu*, Zevsu. Da bi se laglje popeli na nebo, nabacaše na Pelion Osu i Olimp (ili Pelion i Osu na Olimp), ali trud im bijaše uzaludan: Zevs ih poubija gromovima i strijelama.

238. *mora Egea*, prema tal. *mare Egeo*, mj. mora Egejskoga.

251—256. Evo imena sedam glasovitijeh mudraca grčkih: Pitak iz Mitilene na ostrvu Lezbu, Solon Atenjanin, Kleobul Rođanin, Heilon Sparćanin, Tales Milećanin, Bia iz Prijene u Kariji, Perijandar Korinćanin. Iz Arga, Tebe i Micene nije ni jedan. Bit će valja da Gundulić ovako mislio: Atena itd. bijahu najznatnije države u Grčkoj, koja je rodila onijeh sedam mudraca. — v. 255-256: nema nade, da bi ko ikad mogao više znanjem dohititi, nego oni što su dohitili.

279—280. Pjesnik misli Aleksandra Velikoga, koji je s grčkom vojskom *vas istok* do Inda pridobio.

281—284. Grci su sve narode, a osobito istočne prijezirno zvali barbarima, kojima su neki i razboritost odricali.

286—287. Bit će jamačno pjesnik mislio, da je nevoljama, koje su snašle svijet grčki pod Turcima, krivo, što se istočna crkva iznevjerila zapadnoj. R. 47, 120. Isp. v. 301—306.

309—348. *Livadija*, srednja Grčka. *More od Korinta* zaliv je korintski i lepantski. *Priveza*, Preveza, (na rtu Punta, starije Aktij) grad na ulazu u zaliv Arta. Kako je pjesniku *more od Korinta nedaleče* od *Priveze*, sasvijem je dosljedno Aktij, gdje je cesar *August* razbio *Marka Antonija* 31. prije Hrista, i Lepanto, danas Epakta, nekoč Naupakt, u korintskom zalivu, gdje je Don Juan d' Austrija, *vitez španjski izabrani* 1571. razbio Turke, blizu jedno drugomu. – Podijelivši Avgust i Marko Antonije vlast u državi rimskoj, zapade Avgusta zapad, a Marka Antonija istok. — Kod Aktija razbi 31. g. Avgust brodovlje Marka Antonija kojemu je u pomoć pritekla sa 60 brodova Kleopatra, kraljica egipatska. Prije nego što će se riješiti bitka, nagnu Kleopatra u bijeg, a Marko Antonije pristade za svojom ljubljenom Kleopatrom i pobježe u Aleksandriju, gdje se domalo vremena ubi. — Pobjedom aktijskom postade Avgust samodržavni gospodar rimski na zapadu i na istoku. v. 347—348.: u boju kod Lepanta 1571., gdje je propalo 200 turskih brodova i do 30.000 ljudi, zapovijedao je turskoj vojsci kapudan-paša, Musinsade Alija.

352—368. *Farzalja*, Pharsalos, danas Farsalos, grad u Tesaliji, kod kojega se pobiše 48. prije Hrista Julije *Cesar* i *Pompej*. — v. 355. *od Pompea do Cesara* isto što *među Pompejem i Cesarom*. Isp. XII. 7—8, 19. — Uz Pompeja pristajaše većina *vijeća*, senata rimskoga i gotovo sav *istok*, uz Cesara *zapad*. Boj među Cesarom i Pompejem bio je boj među monarhijom i republikom. Kod Farsali je Cesar odsjekao jednijem mahom *glavu slobodi rodna grada*: istrijebio je republiku i digao monarhiju. — v. 358—360. Isp. XVIII. 94—96.

395. *Smederovo* u sliku mj. *Smederevo*, grad u Srbiji na Dunavu.

400. *O despotu Đurđu i Jerini* vidi bilj. o. v. 441—564. VIII.

404. *gospostvo* je *Hercegovo* Hercegovina.

415—416 *Pela*, danas selo Alah Kilisija, grad u Maćedoniji, od vremena Filipa II. prijestolnica maćedonska. *Filipova polja* bile bi po izd. dubr. II. 42. poljane kod grada Filipi, danas Filibe, gdje su 42. prije Hrista razbili Oktavijan i Antonije republikance Bruta i Kasija. Pjesnik ne spominje te bitke, jer mu se možebiti zgodnije činilo, da rekne koju o kralju Filipu, koji je digao grad Filipi. — Da nijesu Filipova polja što i Filipopolje, Philippopolis, današnji Plovdiv? U starijeh su se putopisaca veoma česta zamjenjivala ta dva grada. R. 71. 38. Prolazeći Maćedonijom s juga na sjever između gradova Pele i Filipa, ostaje Pela s lijeva, a grad Filipi s desna.

417—424. Filip II., kralj maćedonski, otac Aleksandra Velikoga, *stavi najprije* (prvi) *jaram grčkoj jur* (nekoč) *slobodi*, pobijedivši Grke kod Hajroneje 338. prije Hrista. – v. 421—422.: u prici o Aleksandru Velikom pripovijeda se, da je on s vojskom došao do na kraj svijeta.

926—428. *Kosovo*, glasovito bojište u staroj Srbiji, gdje se 1389. istrijebilo carstvo srpsko.

430. *Toplica* će biti zemlja kroz koju teče rijeka Toplica, koja utječe u bugarsku Moravu niže Leskovca.

Pjevanje osmo.

29—30. Cecilija Renata (vidi bilj. o. v. 161—172. III.) rodila se 16. lipnja 1611., a otac njezin Ferdinand II. zasjede na carski prijesto 1619.

45—48. I u pjesmi Ferdinandu II., knezu toskanskomu, zove pjesnik sebe malom pticom: Nu kud veće mala ptica s nejacijem leti krili, muklim glasom od slavica natječući žuber mili? 241—244. — *istočna svjetlost*, kaku imade sunce, kad istječe. — *iz dubrave* podsjeća na Dubrovnik.

69—70. Treba da izgubi i drukčije ne može da bude.

75—76. *Ljubgrad* i njegova djeca nijesu historijske ličnosti. Vidi bilj. o. v. 441—564.

82—83. O despotu Đurđu i Jerini, licima u narodnoj pjesmi starijega i novijega dobro poznatijem, vidi bilj. o. v. 441—564.

103. Prema v. 350—356. čini se, da je Ljubdrag nastavao na selu negdje blizu Smedereva, a prema tome je čudno, što pjesnik kaže za nj, da je kupio na igre mladost iz *bugarskih* sela. Smederevo je bilo istina neko vrijeme i bugarsko, n. pr. za cara Kalojana (1197—1207.), ali na to jedva će biti pjesnik mislio.

302. Kako su se u tancu prestale pjevati začinke, koje će biti ženske pjesme prema bugarkinjama, koje su junačke pjesme.

305—316. *Herceg Stjepan* Kosača, o kojem vidi u bilj. o. v. 173—184. IV. Sasvijem tako pripovijeda se u izd. dubr. II. 79—81., gdje se spominje

sin Kosačin Stjepan. Iz historije se znade, da se Stjepan Kosača zavadio sa starijim sinom Vladislavom. Jedni kazuju o tom ovako: U zemlje Stefanove, koje graniče s dubrovačkim, dođe jedna Floretinka, trgovačka kći. Zanesavši se za njenom ljepotom uze je Stefan k sebi i tim uvrijedi ženu, koja sa sinom svojim pobjegne u Dubrovnik. Stefan slaše k njoj poslanike moleći je, da se vrati, ali zaludu, jer ne htje pristati na ono, što ona iskaše — da otpusti Florentinku. U tome sin njegov upravljajući vojskom dubrovačkom udari u njegove zemlje i razbije ga, da bi osvetio zla, koja bješe učinio dubrovačkim zemljama." Majkov, Istorija srpskoga naroda. Preveo Đ. Daničić. 2. izd. na str. 178. Dubrovčanin Lukari pripovijeda o tom ovako: Stefan, pošto mu tjelesna želja nadvladala svaki stid, učini, što bješe učinio Jovan Paleolog, car vizantinjski, s kćerju cara trapezuntskog, a ženom svoga sina Manuila, i Vladislavu na silu ote lijepu ženu, koja bijaše kći Marina Martijana, rusanskog kneza. Majkov na str. 179. — Na samrti ostavi Kosača sinovima Vladislavu gornju Hercegovinu, a Vlatku donju. 1482. osvojiše Turci sasvijem Hercegovinu. Vladislav pobježe u Ugarsku, Vlatko u Dubrovnik, a Stjepan, najmlađi sin Kosačin, poturči se, oženi se sestrom Bajazeta II. i Selima I. Hersek Ahmet-paša umrije 1518. — Kako je u Gundulića, misli se, da je narodna priča. R. 62, 65. sl.

317—324. Muhamed II. udari 1456. na Biograd. Gradu priskoči u pomoć *Ugrin Janko*, Sibinjanin Janko, i razbi carevu vojsku: do 24.000 Turaka pokri bojište, a car, ranjen u bedru, uzmače s preostalom vojskom u Sofiju.

325—336. Turci uzeše 1438. Smederevo, a Đurađ pobjegavši potucaše se po primorskim gradovima (vidi bilj. o v. 441—564.), dok najzad ne otide natrag u Ugarsku, ne bi li kako sklonuo kralja Vladislava, da digne vojsku na njegova zeta Murata II. (vidi bilj. o v. 441—564.). *Vladislav* se diže 22. srpnja 1443. *iz Budima* i uđe s Đurđem i *banom od Sibinja*, Sibinjanin Jankom, u Srbiju. Prvi je boj bio kod Niša *na Morari* 3. studenoga 1443., a zadnji, u kojem je bio i kralj, kod Kunovice.

338—344. Umrvši Vladislav Posmrče (20. studenoga 1457.), izabraše Ugri sina Sibinjanina Janka, Matiju Korvina, kraljem ugarskim i hrvatskim. Novoga je kralja trebalo među tim istom iz tamnice dovesti, u kojoj ga je držao pokojni kralj Vladislav. U Zlatnom Pragu pod paskom Đura Podjebrada tamnovao je, kad mu zaštitnik njegova roda, biskup Ivan Vitez donese glas, da je izabran za kralja ugarskoga i hrvatskoga. Vidi Smičiklas, I. 615—616. Isp. dvije narodne pjesme o tome u Bogišića na str. 80—86. Despot Vuk, unuk Đurđa Brankovića i Jerine (vidi bilj. o v. 441—564.), poznati junak u starijoj i novijoj hrvatskoj pjesmi, Zmaj Despot Vuk, proslavio se svojim junaštvima za Matije Korvina. † 1497. U Bogišića na str. 46—49. ima narodna pjesma: Kad je Vuk ognjeni odmijenio od kopja kralja budimskoga i kad je ubio njegova zatočnika.

365—368. Bit će valja da ovako: Vidi zapažene (kako su se zagledale) u nju svačije oči i cvijet, gdje nju, sunce, slijedi pored suncem (uporedo sa suncem) istočnim: ispor. v. 253—256.

435—436. ter me zaklinješ očima, vidom očinjim.

441—564. Evo kuće Brankovićeve:

Car Lazar † 1389.

- Mara za Vuka Brankovića
  - Đurađ sa Jerinom † 1456.
    - Grgur
      - Zmaj Vuk † 1497.
    - Stjepan
    - Lazar
      - Đurađ II. Jovanov zadnji Branković † 1711.
    - Mara za Murata II.
- Stjepan Lazarević † 1427

Lazar *despot* od Servije isto što i *gospodar*. Isp. XX. 193. 183. Car Lazar pisao se *samodržavni gospodin*, *knez samodržac*, *knez* Lazar. Istom poslije propasti carstva srpskoga 1389. zvaše se državne starješine despoti. — Od *Servije*, prema lat. i italij. mj. od *Srbije*. U Gundulića se redovno mj. današnjega *srpski* upotrebljava *raški*, po jednom dijelu srpske države oko staroga Rasa, a današnjega Novoga Pazara. — *Jerina*, žena Đurđeva, bijaše kći bizantijskoga cara Emanuela Paleologa († 1425), a sestra pošljednjega cara bizantijskoga Konstantina († 1453.). *Svekar* u v. 452. ne znači, što danas obično znači: svekar je ženi mužev otac; u starije doba bio je svekar što i tast, mužu ženin otac. Đurađ nije naslijedio svoga tasta (svekra), cara Emanuela († 1425.), nego ujaka svoga Stjepana Lazarevića († 1427). — Đurađ kupi 1427. mir u sultana Murata II. ponudivši mu kćer svoju za ženu i obećavši se, da ne će pristajati uz Ugarsku protiv sultana. Z. 1, 537—538. Mir se učini. Turci pridržaše sve gradove, što su ih bili pridobili, a poimence Golubac u Braničevu. Mir ne potraja dugo. Već 1432. stade se Đurađ dogovarati sa Sigismundom, kraljem ugarskim, kako bi preoteli Turcima Golubac. U proljeću 1434. diže se Sigismund i Đurađ, nu Turci ih razbiše. Kako se Murat bio razljutio na nevjernoga Đurđa, namisli da sasvijem posvoji Srbiju. Đurađ se jedva nekako umoli caru: obeća mu se pokoriti, ponudi mu i drugu svoju (domaći izvori spominju samo jednu) kćer (Z. 1, 579—580), a s njom i znatan dio Srbije u miraz. Sultan se umiri, ali podstrekavan od Izak-bega, zapovjednika na krajini srpskoj, zatraži od Đurđa još i Smederevo, a suviše da Đurađ sam glavom dođe da se pokloni caru. Na to ne htjede da pristane Đurađ: caru posla dva svoja sina, a on sam stavi se da brani Smederevo. Kako su došli Đurđevi sinovi, Grgur i Stjepan u Drenopolje, car ih vrže u tamnicu i diže se na Smederevo 1438. Čuvši Đurađ da se sultan digao na nj, pobježe k Albertu, kralju ugarskomu, da zatraži u njega pomoći, a Smederovo ostavi sinu Grguru, koji je bio nekako umakao iz tamnice, da ga brani. Grgur se ne održa protiv Turaka; preda sebe i grad Turcima. Murat baci Grgura i mlađega mu brata Stjepana, jer da rade zajedno s ocem o nevjeri, u tamnicu a poslije ih oslijepi. Z. 1, 585. Očavajući Đurađ ode iz Ugarske preko Zagreba u primorske krajeve i bi 1441. u Dubrovniku, gdje ostavi u po-

hranu silno blago, vrijedno do 80.000 dukata. Murat obreče Dubrovčanima da će im oprostiti harač i ustupiti zemlje od Bojane do Kotora, ako izruče bjegunca; ako ga ne izruče, da će im udariti na grad. Dubrovčani savjetovaše Đurđa, da bi se uklonio iz grada. Despot posluša Dubrovčane i vrati se natrag u Ugarsku, uzevši sa sobom 40.000 dukata, a ostalo ostavivši i nadalje na pohranu u Dubrovniku. Po Stulićevu ljetopisu u Makuševa, Izslědovanija na str. 326. Car čudeći se tolikoj vjeri, oprosti Dubrovniku, izrekavši, da oblast, koja tako drži zadanu riječ, ne može nikada da propadne. B 50. — v. 551. Na čelu dubrovačke republike bijaše *knez* i malo vijeće i veliko *vijeće*.

565—584. *Lav* je oblast mletačka, kojoj je bio državni znak krilati lav sv. Marka, a *drokun* je zmaj, Turčin; ispor. v. 577—580.

587 592. Vidi kuću Brankovićevu u bilj. o v. 441—564.

599 *lada* bit će što i *ljuba*.

739—740. Taki je običaj u Turaka; ispor. XI. 527—528.

Pjevanje deveto.

3—4. u lijepom pogledu draga i vesela oka.

9—12. Veća je čast od ljubavi: zato je Sokolica ostavila (nije slijedila) Osmana.

21—24. Mrzi je, da se kaže, da je pobjegla s Turcima iz rata: ona bi pošla za Osmanom, ali se bojala, reći će, da je pobjegla iz boja.

30—32. Svakako je suviše hiperbolno rečeno, da je Sokolica harala od Odre do Dnjepra i od Dnjestra do Njemačkoga (Baltičkoga; vidi bilj. o v. 189.–212. XI.) mora, dok se u v. 37—40. kaže, da se najzad usudila doći i u okoliš grada Varšave.

40. *Varšovija* prema ital. mj. *Varšava*; u sliku i *Varšov*.

41—52. Pjesnik misli na godišnjicu sjajne pobjede kod Hoćima. Ispor. v. 63—64. — Pape Grgur XV. i Urban VIII. odrediše, da se spomen pobjede Hoćimske, kojom se spaslo kršćanstvo, slavi 10. listopada.

71—72. Po pjesnikovu pripovijedanju slavio se spomen pobjede Hoćimske *u svrsi kolovoza* v. 41., na *isti dan*, kad je *prednje ljeto* razbio kraljević vojsku Osmanovu. Kraljević je Vladislav stigao u tabor poljski 3. rujna.

81—84. Sunčani bog Helije vozi se na svojim kolima po nebeskom svodu, na kom su se u *svijetli pås*, zodijak, razvrstala zviježđa, kojima su poizdijevali stari, prema liku, u kakom im se ovo ili ono zviježđe prikazivalo, imena različitijih *zvijeri*. Vidi u Maž. pj. XIV. 125 - 140.

85—86. Brat Vladislavljev, Ivan *Kazimir*, potonji kralj poljski (1649—1668.), rodio se 1609.

93. Brat *Stjepan* ne spominje se u Sz. 3, 238, gdje se navode sva djeca Sigismundova.

97. Braća Vladislavljeva (od druge žene Sigismundove): Ivan † 1608., Ivan Kazimir † 1668., Ivan Albert † 1634., Karlo Ferdinand † 1655., Aleksandar Karlo † 1635. Sz. 3, 238.

116. Varšava je na *Visli*.

198. *Mogorkinja*, vidi u bilj. o v. 347—348. IV.

237—238. ali one sve zamani ciče . . .

243—244. pače ih mjesto (šuma) istim nebesima krije svojim gustim hvojama.

275. od vrućine podnevne.

276. gdje dubje dijeli (daje) sjenu.

335. najprije su se utvrdile, osigurale.

377. Kao da je *Mogor* grad ili država? Vidi bilj. o v. 347—348. IV.

384. *Kuf* što i *labud*: pera labuda pjevača. Isporedi Ferdinandu II., knezu toskanskomu v. 245—246: „Neka od Arna kufi bijeli čestitosti tvoje poju . . . .“

389—392. Dijana, božica lova.

393—396. Afrodita, božica ljubavi, rodila se iz pjene morske.

473—474. Nu njezine druge ne mogu tako brzo iziti.

505—507. pače videći, da su njezine druge upale u ropstvo, ona skače . . . .

555. *budi* što i *pa bila* . . . ., *pa da je* . . . .

617. *ne trpeća* bit će može biti što i *nestrpljiva, žestoka.*

697—700. U VIII. 749—752. spominje se samo Sokolica.

Pjevanje deseto.

17—20. Spominje se vjerenica kraljevića (vidi IX. 597—600.), a kraljević se zaručio i vjerio za Ceciliju Renatu 1637. Vidi bilj. o v. 161—172. II.

41. *dobitnik od istoči*, istočni dobitnik. koji je dobio istok.

69—72. Vojska se poljska iz kraljevine sakupila pod Karlom Hotkijevićem u taboru kod Lavova, a vojska iz Litve pod knezom Ljubomirskim u Skali nad Zbručem: obje dvije se vojske sastale nad Rzepnicom 14. srpnja. M. 3, 297.

76. Vidi bilj. o v. 137—138.

81—84. Poljaci zatražiše u pape, cesara, u kralja francuskoga i engleskoga, i u njemačkih knezova pomoći bilo u novcu bilo u vojnicima, ali zaludu: obećaše, ali ne održaše riječi do jedini nadvojvoda Albert, namjesnik u Flandriji, koji posla za koju tisuću momčadi oružja. Što Z. 3, 739. kazuje, da je cesar Ferdinand poslao Poljacima u pomoć 8000 njemačke vojske, kosi se s M. 3, 296. i Sz. 3, 218., koji izrijekom tvrde, da cesar Ferdinand nije dozvolio u svom cesarstvu ni snubiti vojnika za poljsku vojsku. U ostalom spominje Sz. 3, 218., da je bilo u poljskoj vojsci 6450 pješaka njemačkih, od kojih su mnogi umakli prije, nego što je vojska došla pod Hoćim M. 3, 297. — Isp. pj. XI. 41—44. 421—428.

89—92. Nije sasvijem jasno, šta će reći, da je kralj dao kraljeviću *šibiku*, znak vojvodske vlasti, a Hotijeviću *ime*, dok se znade, da je vrhovni vojvoda bio Ivan Karlo Hotkijević. Vidi bilj. o v. 363—368. XI.

99—100. Državni je znak kraljevine Poljske bijeli orao. Isp. bilj. o v. 441—448.

105—108. Mjesto *moškovskijeh* imade izd. dubr. *mazovskijeh:* ovo potonje čini se priličnije. Vojska se poljska, po Gunduliću, sakupila kod Varšave, koja je u mazovskom polju (vidi v. 341—346); prešavši to polje

došla je na *ruske granice* (Crvena Ruska, kojoj je današnja istočna Galicija jedan dio), a zatim je preko Ruske pošla ravno put *tvrde Kamenice* (Kamienec na Smotriću, što utječe u Dujestar) u Podolju. Evo kako Gundulićev Ali-paša putovaše u Varšavu: prošavši Podolje i sva ruska mjesta, dođe na mazovsko polje: v. 270—272.

113 114. *Siva ptica* misli g. Marković, da je „sam pjesnik, koji izriče želju i nadu, da će Poljska osloboditi južnoslovinsko roblje" R. 45, 132.

121—124. Osman je stigao 31. svibnja u Drenopolje i ondje bio s vojskom punijeh deset dana.

131. Osman je prešao Dunav kod grada Izakči: vidi bilj. o v. 304—312. III.

137—138. Kralj je htio, da poljska vojska udari u Moldaviju, da prepriječi Osmanu prijelaz preko Dunava, ali Osman preteče Poljake.

143. *Saraj*, dvor carski vidi u pj XVIII. 1—124.

154—164. O sultaniji, koju ne može biti mislio pjesnik, vidi bilj. o v. 629—650.

165—176. *Sajdački* prema tatarskome *sahajdak*, što znači luk s tetivom i strijelama u tulu, ili strijele u tulu. Prema tomu je *sajdačnik* ili sahajdačnik u poljskom i ruskom što i strijelac, oružan strijelama i lukom. Kozacima je prvi vojvoda bio hetman buuczuczny, a drugi vojvoda *hetman* polny ili *sajdaczny*. Za vojne Hoćimske bio je hetman sajdačni ili sajdački Petar Konašević, koji se sa svojim kozacima udario 1605. na Varnu, 1616. na Kafu, iste godine razbio Turke na Dujestru i kod Galaca, 1617. nasrnuo na Sinopu, 1618. na Trapezunt, iste godine vojevao s Vladislavom na Moskove i bio u boju Hoćimskom (vidi bilj. o v. 429—440. XI.). † 1622.

178. *Radovilski* bit će Radzivil. U Sz. 3, 218—219, spominju se sve vojvode poljske, ali Radzivil se ne spominje. Za vojne Hoćimske ostao je Krištof Radzivil u Inflantu, da ga brani od Šveda. M. 3, 295. — O *Vitošu* i *Staroj planini* vidi bilj. o v. 205—208. III.

181—184. Ne može da se razbere, kojega je upravo *Stjepana Nemanjića* mislio pjesnik: da li Stjepana Nemanjića Prvovjenčanoga († 1200.) ili uopće vladare Nemanjiće, koji su se svi zvali Stjepani. Najsilnija je bila država srpska za Stjepana Dušana Silnoga (1331—1355.), koji se, raširivši svoju vlast, kako nikad prije ni kasnije nije imala država srpska, nazivaše car i samodržac Srbije, Arbanaske, *Bugarske*, *Grčke*, primorja i zapadnijeh strana. — *Namjesnik* će biti što i *našljednik*. Pjesnik želi, da bi Vladislav naslijedio državu Nemanjićsku: zemlje *srpske* (što bi bilo *maćedonske* ili *grčke?), raške* (srpske) i *bugarske*.

185. Mjesto *Zenovskoga* čita se i *Senjavskoga* i *Samoskoga* (što će biti *Zamoskoga*). U boju se Hoćimskom spominju Nikola *Zenowicz* i Nikola i Prokop *Sieniawski*. Sz. 3, 218—219. Zamoski koje vidi u bilj. o v. 413—420, II., ne spominju se.

187. Bit će pjesnik mislio ono *Nikopolje* na Dunavu, koje je bolje poznato od Nikopolja, što su ga stari zvali N. ad Haemum.

190. *Mihajlo vojvoda* Svilojević; vidi bilj. o v. 76—80. III.

227—220 „Turci budući vidjeli 1620. svakoga večera za cijela dva mjeseca izlaziti zvijezdu repaticu u slici krvavoga i zaoštrenoga mača, koga ručica stajaše od strane poljačke (po H. 4, 511.: s istoka), a rt se pruživaše

suproć Carigradu; a godišta 1621., u dobi, kad car Osman bijaše se približavao s vojskom k granicama bogdanskijem, budući također upažili u visinah zapadnijeh strana dva ognjena stupa, koja se među sobom nasrtahu i rvahu ter koliko da jedan drugomu hotijaše odoljeti, nesmiljeno udarahu se: počeše gonetati i pririjecati zle udese i nečestite sreće, koje su se imale njihovu carstvu dogoditi.“ Izd. dubr. II. 151—152. Ovo se potonje ne spominje u drugim upotrebljenim djelima.

221—234. *crno* more što i *sinje* more. Prvi je prešao more i došao u Evropu Orhan (vidi bilj. o v. 341—344 II.), kao što se spominje i u v. 176—180. XX., a ne *Osman*, otac Orhanov.

227. Vidi bilj. o v. 99—100.

239. *u nevjerskom raspu* što i *u nevjerničkom raspu*.

249—250. Vidi bilj. o v. 97— 100. I.

370—373. Vidi bilj. o v 105 - 108.

281—284. O tom u pj. V. 61—544 (gdje se ne kaže izrijekom, da se paša preplašio).

329—332. Ne smije se Osman ni ganuti (u istok), jer se još boji Poljaka, koji su ga razbili između Pruta i Dnjestra, a bojat će se Poljaka, *dok* ne vidi (najprije?) uglavljena mira. — Da može *što* značiti *dok*, vidi u bilj. o v. 479—482. XVII.; *sprva* može značiti *najprije*, ispor. XI. 827.; *uvjet* od prilike što i *ugovor mira*, *mir;* ispor. XI. 567.

333—334. Vidi bilj. o v. 13—16. II. i 81—84. IX.

343—344. *Mazovska* (polj. Mazowsze) s jedne i s druge strane srednje Visle, do 1576. posebno vojvodstvo poljsko.

345—352. *Varšava* od 1596. stolica kraljevstva poljskoga. *Općena vijeća* bit će *državni sabori*, koji su saborovali od 1569. u Varšavi. M. 2, 453.

385—386. Bit će sablje demeskinje.

441—448. O Lehu se priča, da je izišavši iz svoje postojbine (za koju je poznija priča govorila, da je bila Krapina u Hrvatskoj), potucao se svijetom. „Leho na svrhu za svoje prebivanje odabra veoma plodnu zemlju Poljačku, u kojoj prikupivši u jedno onu čeljad koja su još onda živjela raspršana na način zvijerenja po dubravah i po špiljah, nastani ih po selih i po varoših, i poda im svoje ime za vječnu uspomenu ter radi toga Poljaci nazivaju se Lehi. Hoteći pako Leho sazidati grad, dubeći i snujući podumijente (fundamente) za toga grada, iznađe jedno gnijezdo mladijeh orlića, kroscijeć česa nazva ovi novi grad Gnijezdo i uze za obilježje ovoga naroda bijeloga orla raskriljena.“ Izd. dubr. II. 152—153. Vidi pj. XI. 315—316.

449—452. *Krak*, Krakus, mitski kralj poljski, koji je digao na Vevelu dvor, oko koga se je kasnije posagradio Krakov. Vidi pj. XI. 319—320.

453—456. *Primislav*, polj. Przemysław. Poslije Krakusa i sina njegova Leha II. i kćeri Vande, priča se, zasio je na prijesto poljski Primislav, po zanatu zlatar, koji je spasao Poljsku, kad su na nju navalili, po izd. dubr. II. 154—155., Ugri. „Učini Primislav oplestit i napravit veliko mnoštvo štita i kaciga od razlicijeh kora dubovijeh, koje naticajući na toliko štapa zabodenijeh u zemlju pokraj njeke dubrave, koja odgovaraše prima vojsci ugarskoj, pomaza ih njekakvom svijetlom pomastim, i tako ih umnjetno naredi, da oni koji su ih iz daleka gledali, sudili su ih ne za mrtve prilike i prikaze nego za žive i istinite vojnike. Sve ovo Primislav u jednu noć

učini. Sjutradan na obasjanje sunca prostriješe se pogled uokolo ugarske vojničke straže i videći na početku one dubrave i unutra od nje ispod dubja silno mnoštvo vojničkijeh sprava, privariše se u istinu i cijeniše, da svi oni oružani štapi bijahu vojnici na boj pripravljeni...." Izd. dubr. II. 154—155. Što se ovdje kazuje za Ugre, to se u M. 1, 22 kazuje za Aleksandra Velikoga.

457—364. *Leh drugi*, u Poljaka Leszek II. (a Leh II. vladaše poslije Krakusa, a prije Primislava). Primislav umrije ne ostavivši našljednika. Narod se riješi prirediti trkiju i ko prvi dojaše na biljegu, da bude knez. „Jedan od plemića, po imenu Lesko, u onu noć, koja je pritjecala dan na viještene trke, otide skrovno i posadi po putu, po kojemu su sjutra imali trčati na konjijeh, njeke gvozdene zaoštrene šiljke, pak ih pokri odzgora istom od puta pržinom (pijeskom), neka ne bi bili od ikoga viđeni. Sjutradan nastupajući konji na rečene šiljke nabadahu se na njih. Sam dakle Lesko, koji dobro umijaše mimoići posađene šiljke, doprije na konju do zabilježenoga kraja. Nu znajući za njegove himbe jedan mladić seljanac po imenu Leho, bez opaza ih prid svijem pukom očitova: kroscijeć česa hudi i vuhveni Lesko primi na vrat zančicu i bi obješen — a onoga mladića seljanca počastiše poljačkijem pristoljem." Izd. dubr. II. 156—157. Isto, samo nešto drukčije (mjesto Leha se spominje Leszek II.) u M. 1, 23. U izd. dubr. 157. spominje se suviše, da se Leh zaratio s Karlom Velikim i obranio Ugre i Slavonce od njegova plijena.

465—468. Poslije Popjela II., pripovijeda se, da su izabrali Poljaci za kneza nekakoga kmeta ili kolara *Pjastava* (u Poljaka Piast): pleme Pjastovo vladalo je u Poljskoj onamo od IX. v. pa sve do 1386.

469—476. *Mijesislav* (Mieczysław I.) prvi je od vladalaca primio krst 966. † 992. — *Ki* u v. 474. bit će mj. *ke* (kako se čita u izd. dubr.): koje ime umijesi u vodi (dobi na krstu), kojoj je on prvi prignuo glavu.

477—484. *Boleslav* I. (B. Chrobry), sin Mječislavljev, 992—1025. Kad je 1000. Oto III., car rimski, došao u Gnijezno, ovjenča svojom krunom kneza Boleslava i nazva ga kraljem poljskim. G. 1016. vojeva na kneza *ruskoga* Jaroslava i pridobi Kijev, a 1014. na *Pruse.* Kako je zasio na očev prijesto, raširi vlast poljsku preko rijeke Notec, onamo između Odre i Visle u *Pomorje*, gdje su sjedjeli *Kazubi* (Kašubi).

485—488. *Kazimir* I., sin Mječislava II., unuk Boleslava I., vladao 1034—1054. Nije osnovana vijest, da je Kazimir bio *kaluđer*, kako se čita u ljetopisima. M. 1, 64. Poslije smrti Mječislava II. zavlada nered državom poljskom: Kazimir pribavi kraljevstvu mir.

489—500. *Boleslav III. Krivousti*, sin Vladislava I., vladao 1102—1138. *Vladislav I.*, brat Boleslava II., sin Kazimira I., vladao 1081—1102. Boleslav III. razbi 1109. cara Henrika V. (na to će biti pjesnik mislio u v. 495—496.), a 1108. i 1111. *Pruse*; 1132—1134. pobi se tri puta s *Ugrima*, a 1110—1111. provali dva puta u *Češku.*

501—504. *Kazimir II. Pravedni* 1177—1194., a *Kazimir III.* Veliki 1333—1360. Kojega je Kazimira mislio pjesnik, ne može da se razbere.

505—508. *Lauš*, Ljudevit I., od 1342. kralj hrvatski i ugarski, a od 1370 poljski, † 1382. Vidi bilj. o v. 83—84. III. *Na štitu mu je Visla,*

poljska rijeka, i *Sava,* hrvatska rijeka. — Ljudevit je završio red kraljeva na lijevoj strani: na desnoj počinju Jagelovci.

509—520. *Jagelon* (1386—1434.), knez litavski, pošljednji vladalac poganski u Evropi, krsti se 15. veljače 1386. u Krakovu i dobi na krstu ime *Vladislav,* a 4. ožujka 1386. vjenča se kraljem poljskim — v. 513—514: u vodi (u krstu) zdaždje s neba slava, da vlada (da bude) s njim, kad uzvojuje. — v. 515—516 sebi uze krsteći se ime Vladislav, a *sve* (svoje) ime dade kući (Jagelonskoj), koja je vladala u Poljskoj 1386—1572. — v. 517—520. Državni znak litavski bijaše *pogonj*: oružan vitez na konju s golim mačem u ruci, gotov da udari.

521—532. *Vladislav III.*, kralj poljski 1434—1444., od 1440. (ili 1442.) i kralj hrvatski i ugarski v. 522. *mlada* kralja: Vladislav se rodio 31. listopada 1424., a poginuo kod Varne 10. studenoga 1444. — v. 526. *dobitnik carski*: 1434 razbi Muratovu vojsku na Moravi. Vidi bilj. o v. 325—336. VIII. — v. 527.: *treću krunu*: pored krune ugarske i poljske ovjenča se i trećom krunom, krunom mučeničkom, poginuvši za vjeru kod Varne 1444. — v. 531—532. Car Murat nije sam izašao glavom protiv Vladislava. Zadnji je boj bio u Kunovici: među zarobljenicima bila su i dva bega.

533—540. *Kazimir IV.* 1445—1492. *Dobitnik njemškijeh sila:* Kazimir je mnogo vojevao protiv vitezova njemačkoga reda, koji su ga napokon, pošto im ustupi dio Pruske, priznali u Torunjskom miru 1466. lenskim svojim gospodarom. — O bojevima se *turskim* ne spominje za Kazimira IV., izuzevši što su njeki velikaši poljski pomagali Stjepana, vojvodu moldavskoga protiv Muhameda II. i što su Tatari, podstrekavani od Turaka, udarali na Poljsku. Spremalo se, istina, i do boja između Turaka i Poljske, ali jedna i druga strana rado je prihvatila primirje uglavljeno 1489. na dvije godine.

541—544. Ivan I. *Albert* 1492—1501. Kad su 1489. navalili krimski *Tatari* na Podolje, razbi ih kraljević Ivan Albert do noge: do 25.000 Tatara sasjekoše Poljaci. M. 2, 233.

545—548. *Aleksandar* 1501—1506. Govorilo se, da je u dobar čas umr'o: jer da je još koju godinu poživio, razdao bi svu Poljsku i Litvu, tako je bio darežljiv. M. 2, 277. U izd. dubr. II. 169. spominje se, „da imadijaše kose priko načina crne."

554—560. *Šišman*, Sigismund I. 1506—1548. Za Sigismunda I. spominje se više provala tatarskih u Poljsku. Poradi Litve bilo je boja među Vasilijem III. Ivanovićem (1505—1533.) i Sigismundom, koji je u tijem bojevima bio uopće sretne ruke.

561—568. Za *Sigismunda II. Avgusta* (1548—1572.) spoji se 1669. realno Poljska s Litvom (Lublinska unija). — v. 565—566. Grb poljski i litavski, koji vidi u bilj. o v. 509—520. — v. 567. *vijeće općeno* ili je sabor u Lublinu, koji je uglavio uniju, ili je što i poljsko rzeczpospolita, zajednica.

569—681. *Stjepan Bator*, rodom Ugrin, vojvoda sedmogradski, od 1576—1586. kralj poljski. Izabran kraljem poljskim, uniđe svečano na *ugarsku* odjeven 22. travnja 1576. u Krakov. Na *Moskove* je vojevao 1579—1582., a o vojni na *Pruse* ne spominje se za njegova vladanja. Može biti je, kako se bilježi i u izd. dubr. II. 171., mislio pjesnik Gdanjsko (Danzig),

koje se bunilo protiv Stjepana, dok ga nije 1577. upokorio. Stjepana je naslijedio Sigismund III. (1588–1632).

585—586. Pjesnik je samo neke najglavnije kraljeve spomenuo.

594 - 595. na pribogata velika vrata?

625. Za *Zborovskoga* vidi bilj. o v. 413—420. II.

Pjevanje jedanaesto.

4. *od milosti* što i *od milinja.*

17—20. ispor. pj. X. 49–52.

33 - 36. ispor. pj. X. 70—73.

41 – 44. ispor. pj. X. 81 - 84.

52. *u spravi* što i *spravni*, spremni, gotovi.

55—56. Hoćim je bio na granici između Bogdanije (Moldavije) i Podolja.

58. *država* što i *oblast*, kraj, zemlja: Bogdanija i Podolje.

140—148. 165 - 184. U R. 46. 150—151. misli g. Marković, da je *Blaž*, što ga spominje pjesnik, sv. Vlaho (Blaž), zavjetnik grada Dubrovnika, a g. Pavić, Est. ocjena 17—18., da „poljački pustinjak Blaž nije momentana nenadana prikaza u poljačkoj vojsci, nego je stalni njezin član, on vodi vojsku poljačku kao što Tasov Petar Amijenski vojsku Gofredovu, ili kao što Ivan Kapistran vojsku Sibinjanin Janka." v. 182. *doje* u sliku mj. *dođe.*

189—212. *Radovilski*, vidi bilj. o v. 178. X. Na *Njemškom* su *moru Prusija,* Pomorje, odakle su *Pomoranci* i *Livonija* (Livland, Inflant. — Vojvodstvo Prusko bilo je do 1660. leno krune poljske.

213—220. Mjesto *deli Stjepana* ima u nekim rukopisima *Pac Stjepana.* U M. 3, 333. spominje se predsjednik sabora poljskoga 1629. Stjepan Pac, koji je bio kasnije potkancelar litavski. Paci su, litavski plemići, izvodili svoj rod od floretinskoga roda Pazzi. — Vojvoda litavskih četa bijaše u boju Hoćinskom Ivan Karlo Hotkijević.

221—236. Kod Hoćima je bila poljska vojska podijeljena na jedanaest četa: jednoj je zapovijedao Mikołaj Zenowicz Sz. 3. 218 Da nije to *Sijenović?* R. 52, 60. *Starosta* je od prilike što i načelnik gradski; bilo je i generalnijeh starosta, koji su bili nad više gradova. U izd. dubr. II. 212. veli se za *Radogostje,* da je „zemlja naseljena u pokrajini od Rogoznoa." Rogozno je u Poznanjskoj, njem. Rogasen. – *Smolensko*, Smolensk, grad na Dnjepru u Rusiji, nekoč prijestolnica kneštva Smolenskoga. Za Sigismunda III. bijaše Smolensko poljsko. — *Podlisje*, u izd. dubr. Podlesje, polj. Podlasze, Podlesie, vojvodstvo na granici između Litve i Poljske. — *Pološje*, u izd dubr. Položje, za koje se kaže II. 212., da je „knežina od banovine litvanske." Teško je razabrati, što je bilo pjesniku Pološje: je li mislio na Polesie oko Pripeta ili može biti na Polock, grad i vojvodstvo, koje je pripalo oko 1235. Litvi, 1563. Moskovima, kojima je 1579. preoteo Stjepan Bator.

237—268. Toma *Zamoski*, vojvoda kijevski (ispor. bilj. o v. 453 – 468. IV.) ne spominje se u boju Hoćimskom. — v. 253. Mjesto *Zamošci* čita se u jednom rukopisu *Zamorski*, a u R. 52, 61. *Zamojski.* U izd. dubr., gdje se čita *Samošci,* tumači se, da su to „puci, koji se rađaju i goje u krajini

od Samogicije", njem. Samgitien, u današnjoj guberniji Kovanskoj. Tomu tumačenju, čini se, da smeta, što sa Zamošcima, koji sjede po tumačenju izd dubr. gore na Baltičkom moru, dolaze zajedno *Volinski*, jamačno iz Volinja (njem Volhynien, kijevskomu kneštvu na zapadu) i *kiovski puci*. Prema tomu bit će može biti bolje da se ono *Zamošci* tumači: ljudi koji pripadaju gradu Zamošć, (danas Zamostje), koji je podigao u današnjoj lubelskoj guberniji 1588. Ivan Zamojski, otac Tome Zamojskoga.

269 288. U boju kod Hoćima spominju se među zapovjednicima poljskih četa braća Prokop i Nikola *Senjavski*, Seniawski (Sr. 3, 219.), od grada Sieniawa na rijeci Sanu, u današnjoj Galiciji. — *Krajičnici* bit će jamačno Ukrajinci, a *Podolovci* Podoljci iz Podolja.

305. *mazovska* četa; vidi bilj. o v. 343—344. X.

315—316. Vidi bilj. o v. 441—448. X.

319—320. Vidi bilj. o v. 449—452. X.

343—344. koji je dobio, nadjačao istok, a obranio sjever, Poljsku.

347—348. Vidi bilj. o v. 89—92. X.

355—356. Kacigu, na kojoj trepti perje.

363—368. Ivan Karlo *Hotkijević* (ili *Hotijević*, polj. Chodkiewicz vidi bilj. o v. 413—420. II.) potomak je slavnoga plemićskoga roda litavskoga, ponajbolji junak svojega doba, koji nije nijedne bitke izgubio, od 1616. vojvoda u Vilnu. Osobito se proslavio kod Kirholma, gdje je 1605. hametom potukao suparnika Sigismundova, Karla IX. Sundermanskoga. Posljednja mu je bila vojna na Turke 1621., u kojoj je primio, starac od svojih 70 godina, zapovjedništvo nad poljskom vojskom. Kod Hoćima se rani i umrije od rana 24. rujna na veliku žalost sve vojske poljske. — U v. 89—92. pj. X. veli se, da je *kralj* dao Hotkijeviću „ime od vojvode svijeh vojvoda", a ovdje u v. 367—368 da mu je podao *kralj i viće* nad svom vojskom časti obilne. U M. 3, 295. spominje se, da je sabor u Varšavi uz kraljevića Vladislava jednodušno proglasio Hotkijevića vrhovnijem vođem, a njegovijem zamjenikom kneza Stanislava Ljubomirskoga.

373—384. Vidi pj. V. 70—548. — *Ka pritječe djelim slavu:* junačka su njena djela veća nego što je njena slava. — O sunčanijem konjima vidi bilj. o v. 13—16. II. i 81—84. IX.

421—428. *Altanski* knez bit će grof Althan (Althein), agent carski u Poljskoj, koji je za vladanja Sigismunda III. nastojao, kako bi osnovao nekaki svjetski u R. 52, 62. pogrješkom je štampano *švedski)* vojnički red koji bi služio katoličkim vladarima. I Poljaka je mislio nasnubiti u taj red. Za rata švedskoga obećao je 1617. Sigismundu III. pomoć od 20.000 svojih vitezova. M. 3, 274. Je li 1621. vojevao na Turke, ne spominje se u djelima, koja su upotrebljena. — O *njemškim* i *franačkim* četama vidi bilj. o v. 81—84. X.

429—440. *Sajdački* Konašević (vidi bilj. o v. 165—176. X.) stiže u tabor poljski kod Hoćima 21. srpnja i obeća se, da će dovesti svoje kozake. Još istoga dana ode po kozake. Dočuvši Osman, da dolazi Konašević s kozacima, htjede svom silom, da mu zapriječi, te se ne bi udružio s vojskom poljskom, ali Konaševiću pođe za rukom i stiže 1. kolovoza pod Hoćim, gdje se utabori sa svojim kozacima do tabora poljskoga (pjesnik kaže, da se vojska od kozaka *na se*, napose, kupi.) Sz. 3, 219. U boju Hoćimskom

bilo je 40.000 kozaka. — 431—432: kojoj se, gdjegod (igdi) stupi, nije jaka ničija (ičija) sila oprijeti. — Kozaci, koji su bili na lijevom krilu, osobito su se hrabro držali, ako su Turci i udarali na njih najljuće.

465. *Trijesi umrli* što i *topovi*. Isp. XIX. 12. i Ferdinandu II., v. 75.

526—527. Isp. VIII. 739—740.

531—532. da poklisaru poda kralj vjeru (da vjeruje) svemu, štogod reče.

571—572. U ugovoru, što ga je uglavio Sigismund III. s moldavskim vojvodom Bogdanom 1596. izrijekom se veli, da su Turci i Poljaci od vajkada dobri prijatelji i susjedi. Z. 3, 518.

576. Za svoje je novce kupio rasulo, sam je bio kriv svojoj propasti.

579—580. O veziru *Balabanu* ne spominju djela, koja su upotrebljena. Da nije pjesnik mislio *Balibega*, namjesnika carskoga u Silistriji? Albert, kralj poljski, navali 1496. u Moldaviju. Turci ga istjeraše iz Moldavije i suviše jošte udariše pod Balibegom 1497. dva puta u Poljsku. Prvi put, u proljeću 1497. posluži sreća Balibegu: pohara Poljsku i pohvata roblja do 100.000 ljudi. Drugi put, pod jesen iste godine, skupo ga je stala navala na Poljsku: ljuta zima prisili Balibega, da se vrati natrag. Onamo od Dnjestra pa do Dunava sve je bilo puno poginulijeh Turaka, koji su skapavali od gladi i strahotne zime. Jedne jedite noći, kaže se, da je poginulo već gotovo na Dunavu do 10.000 Turaka. Jedva se trećina vojske Balibegove spasla u južnije krajeve, jer su joj svi konji, veli se, do 100.000, izginuli. Nijedan neprijatelj nije toliko Turaka u jednoj vojni uništio, koliko ih je uništila 1497. ciča zima. Z. 2, 508—509.

581—584. Za vojnu Sulejmanovu na Poljsku ne zna historija.

597. *Nilo*, Nil rijeka u Egiptu.

621—624. „Sva je Evropa o jednoj dlaci visjela". M. 3, 302.

653—656. Niko ne će pomisliti, da car ne može skupiti još i veće vojske. — *scijenju* starije mj. *scijenim*.

683—688. Pjesnik misli tridesetgodišnji rat (1618 - 1648.), u kojem su carevci 1620. razbili Fridriha i Čehe na Bijeloj gori kod *Praga*.

721—724. *sama* (mjesto *samo*) tašta hvala, da si pobio turske čete.

731. *u došastju* što i *kad bi došla* oružja inostrana.

769—774. Po izd. dubr. II. 216—217. misli pjesnik krunu švedsku, s kojom se u kalmarskoj uniji združila 1397. Danska i Norveška. Kako se kalmarska unija sasvijem raspala 1523., kad su Švedi izabrali svojim kraljem Gustava Vazu (djeda poljskoga kralja Sigismunda III.), teško da je pjesnik mislio, kako hoće izd. dubr. Sva je prilika, da treba v. 769—772. ovako tumačiti: Očinstvo ti je Švedska kruna (ona je združena s dvjema drugima, s poljskom i litavskom), koju ti je nepravo ugrabio stric Karlo IX. Sundermanski (1609—1611.). — *Gustav II.* Adolf (1611—1632.) naslijedi svoga oca Karla IX. i uspješno se opiraše Sigismundu III., koji je svijem silama radio, da pridrži krunu Švedsku (isp. bilj. o v. 109—132. III.) — v. 773—774. bilo bi valja da bolje, da se prema izd. dubr. čitaju: Od Gustava bratučeda što ti se ote, pođ' otima'. Interpunkcija kaka je u ovom izdanju, nalazi se u akad. izd.

777—780. Vidi bilj. o v. 103—132. i 177—180. III.

788. *njemško* more što i *Baltičko* more.

833—834. što je već *opravio*.

Pjevanje dvanaesto.

7—8. Mjesto *društvo sunca* čini se da bi trebalo da bude *društvo od sunca* (što bi dvaput došlo *od* ne smeta: ispor. XVIII. 149—150): društvo među suncem sjevernijem (kraljem poljskim) i mjesecom istočnijem (carem turskim). Tako i u v.

19—20. među Poljakom i Turčinom mir žuđeni slijedi.

57—72. Vidi pj. VI. 237—272.

146. Vidi pj. VI 265—266.

161—164. Bog ljubavi, Amor, Eros, lijetao je na zlatnijem krilima, oružan lukom i tulom (trkač) punijem strijela

224. *zorni* sanak što i san *o zori*.

256. *aćermanski,* koje ima u rukop. i *akjermanski,* grada Ak-kermana u Besarabiji, Dnjestru na ušću, što ga je 1484. Bajazet II. osvojio.

278. boljela ga je sva (mj. *svoj* imade i *svom),* njena zled.

300—308. Vidi pj. V. 125—216.

313—314. od strahoća tmina ponornijeh.

361—364. Car će se ukazati milostiv, oslobodit će Korevskoga, koji će uzeti Ljubicu.

501. *Sedam toran*, Jedi-kule, utvrda i tamnica u Carigradu. Vidi v. 553—572.

578. Mjesto *umore*, koje ima u svjema rukopisima, čita se u zagr. izd od g. 1844. *unore*, urone, ture (u tamnicu). O tom vidi R. 55, 10—11.

Pjevanje trinaesto.

25—28. Dok se car Osman spremao na mir, diže se Lucifer, neprijatelj ljudskoga roda.

35. *zaboravljen* što i *zaboravivši.*

58. neko otvara vučju čeljus.

95. jazne čeljusti trube, ore se.

99—100. velik neotesan hrek kandžom oštrom hvata.

101—104. na krvave kaplje lupa u tle dračnijem (oštrijem) bičima kuda (rep). — pančama čapljinijem ne stupa, nego raskrečuje.

147—148. u izd dubr. II. 263—264. čita se: „Šišman postavjaše svoje pouzdanje u obranu i odvjetovanje svetoga Stanislava Kostke. Radi česa, po tom on bijaše obazuao, da se Osman približavaše za udariti na kraljevinu poljačku, udilj se stavi pisati ocu Muciju Viteleski, općenomu vladaocu družbe Jezusove, moleći ga, da bi mu dopustio i poslao slavnu glavu hvaljenoga sveca; i bi bez ikake oprjeke utješen i zadovoljen od rečenoga oca Viteleski pribogoljubni kralj. Nu er u oni isti dan, u koji bi unesena imenovana sveta glava u zemlju poljačku (budući se jur prije toga unesenja zametnuo rat među narodom turskijem i poljačkijem), učinivši Turci sa svom najžeštočijom jakostim i silom najposljednji juriš suproć vojsci poljačkoj, ostadoše od istijeh Poljaka razbijeni, rastjerani i potpuno pridobiti; u ime toga ovo čestito i glasovito slavodobitje bi od Poljaka osobitoj božanstvenoj kreposti namijenjeno, budući po molbah svetoga Stanislava smilovao im se svemogući

Gospodiu i priskočio na njihovu obranu." Stanislava Kostku, rodom Poljaka, proglasiše 1604. za blaženoga, a 1714. za sveca.

149—156. U izd. dubr. II. 264. čita se: „Na osvijet dnevi, koga je imalo slijedit općeno i završno bojno natjecanje među vojskom turskom i poljačkom, bi viđena od njekolicijeh sluga božijeh u visinah povjetarca vrh poljačke kraljevine neoskvrnjena djevica Majka s Jezusom djetešcem u svojijeh naručih, uzdignuta vrhu jednijeh sjajnijeh kola potezanijeh od dva pribijela konja, a prid njome na koljenih sveti Stanislavo Kostka, koji prosijaše od Majke i od Sinka pomoć i obranu suproć Turcim svomu rodnomu mjestu. Bi zatijem od istijeh viđeno slavno djetešce, da ljubezljivo obraćajući se prema Stanislavu očitijem biljezima činjaše ga pouzdana, da bijaše uslišio njegove molitve."

177—188. Kraljević se Vladislav vjerio Cecilijom Renatom, kćerju cara Ferdinanda II., a sestrom Ferdinanda III., 1637. — Ferdinand III. (1637—1657) krunio se još za živa oca svoga, Ferdinanda II., kraljem hrvatskim i ugarskim 1625., a 1631. oženio se Marijom Anom, kćerju španjolskoga kralja Filipa III. — v. 188: *obadva svijeta:* Evropa i Amerika.

289. *Mogorkinja* Sokolica. Vidi bilj. o v. 347—348. IV.

294—296. U R. 47. na str. 144. i 52. na str. 139. misli g. Marković: priobražena laž se vrti, da (t. j. neka) Korevski ban pogine i mir smete svojom smrti, a g. Pavić, u R. 55. na str. 12.: prospite laž, da je Korevski poginuo i mir svojom smrću smeo, ili na str. 32: imaše se o Korevskom prosuti lažljiv glas, da je poginuo, i na taj lažljiv glas imaše se mir smesti. (Ovo potonje tumačenje, čini se, da se malko odvojilo od tumačenja na str. 12.) Da bi *pogine* moglo biti mjesto *poginu*, pokazao je g. Pavić u R. 55, 32, a suviše bi se moglo još potvrditi i v. 188 pj. V., gdje je *ište* mjesto *iska* (ispor. V. 250—252). S mišljenjem g. Pavića, da tumačenje g. Markovića nanosi gramatici najveću silu, ne bismo se mogli složiti. Mučno je odrediti, koje je upravo mislio Gundulić, dok se ni iz daleka ne može nagoviještati, kaku je sudbinu bio namijenio pjesnik Korevskomu.

309—310. Vidi bilj. o v. 29—32. I.

338. Mjesto *hodžu* imade iz dubr. *hodže.*

342. O spahijama i spaholjanima vidi bilj. o v. 93—104. XVI.

Pjevanje četrnaesto.

41—42. Muhamed Čelebija, dvorski astrolog za Ahmeta I. i Osmana II.

85—86. Haldeji su bili na glasu astronomi i astrolozi.

97—100. *Atlant*, titan, za kojega se pričalo, da nosi na leđima svod nebeski.

101—104. *Merkurio*, u Rimljana bog trgovine i prometa. Po njemu se zove najmanja zvijezda planeta jasne, bijele boje i jarka svjetla.

109—112. *Marte*, u Rimljana bog rata. Po njemu se zove zvijezda planeta crvena svjetla. *Venere*, u Rimljana božica ljubavi. Po njoj se zove najjasnija zvijezda planeta (večernjača ili zornjača ili danica).

113—116. Sunce.

117—120. *Jove*, Jupitar, u Rimljana car nebeski. Po njemu se zove najveća i mimo Veneru najjasnija zvijezda planeta. *Saturno*, otac

Jupitrov, koji je nekoč, prije Jupitra, bio car nebeski. Po njemu se zove zvijezda planeta blijeda svjetla.

125—140. Zviježđa. Vidi bilj. o v. 81—84. IX.

197—230. Muhamed Čelebija proreče caru, da će mu sva nastojanja biti uzalud, jer je godina nesretna: dvije najnesretnije zvijezde, Saturn i Mart, sastat će se u zviježđu rakovu. H. 4, 540. — v. 201—202. Za Saturna se pričalo, da je svoju djecu, netom se koje rodilo, proždirao. — *Podolija* što i *Podolje*. — v. 209—216. Na dan smrti cara Ahmeta I. pokaza se 1619. zvijezda repatica (vidi bilj. o v. 145—146. XVIII.), za koju se poslije govorilo, da je slutila na nesretnu vojnu Hoćimsku. H. 4, 511. — v. 217—220. Muhamed Čelebija upozori cara i na pomrčanje sunca, koje se odista i zbilo 10. svibnja 1622. H. 4, 541. 696. Sunce je pomrčalo i godine, kad se Osman rodio: 29. travnja 1604. Kako po mišljenju starijih astronoma ulazi sunce u zviježđe *strijelca* 22. studenoga, ne će biti Osmanu II., koji se rodio 4. studenoga, *rodna zvijezda* strijelac nego štipavac, u kojem je sunce od 23. listopada do 22. studenoga. Sunce je 10. svibnja 1622. pomrčalo u zviježđu bika, u kojem je sunce od 20. travnja do 21. svibnja. — v. 225—230. Za mjesec redžeb, koji je 1622. pao u mjesec *svibanj*, kazaju Arapi: U redžebu bit će svašta! Koješta, vele, da nije dobro početi u tom mjesecu. H. 4, 696. Muhamed Čelebija savjetovaše cara, neka počeka dva mjeseca. H. 4, 541.

321—322. *Jacija* je u Turaka peto doba molitve, koje traje od večera do ponoći, a onda nastaja *saba*, jutrenja molitva. Prema tomu je bilo doba, koje misli pjesnik, ponoćno.

329—334. O carskom saraju vidi pj. XIX. 1—8.

361—430. Osman usni san: sjedi na prijestolu i čita koran. U to dođe prorok Muhamed, trgne mu iz ruku knjigu, skine mu oklop i udari ga zaušnicom. Osman, zabunjen s čudnoga sna, zapita hodžu Omara, šta znači san. Hodža mu protumači: svetac se ljuti, što oklijevaš na put u Meku. Osman, da se osvjedoči, je li tako, upita još i velikoga šeiha Mahmuta, a ovaj mu odgovori: Koran je zakon, oklop je svijet, skreni s puta, kojim si pošao i pokaj se. Osman, da se pokaje, obađe grobove svojih predaka. H. 4, 539—540. — v. 397—400. Osmanski su carevi onamo od 1517., kad je Selim I. osvojio Egipat, kalifi, nasljednici i namjesnici Muhamedovi na zemlji, vrhovni glavari pravovjernijeh Muhamedovaca.

Pjevanje petnaesto.

77—80. Sulejman, djed pradjeda Osmanova (vidi bilj. o v. 297—300 I.), uglavi 1532. sa Sigismundom I., kraljem poljskim, ugovor: Poljaci će slobodno trgovati na Crnom moru; Tatarima će se zabraniti harati po Poljskoj; vojvoda će vlaški biti uvijek kršćanin i odan jednomu i drugomu vladaru; Sigismund ne će carevijeh neprijatelja ni javno ni tajno podupirati, ali ne će biti dužan, da na njih za cara vojuje. U posebnom pismu izjavi Sulejman želju, da bi i njihova djeca živjela u prijateljstvu, kao oni što žive. M. 2, 355—356.

81—90. Ugovoru mira, što ga je 1623. u Carigradu utanačio knez Krištof Zbaraski među Poljskom i Turskom, bio je u glavnom osnov ugovor

mira, što ga je uglavio Sulejman I. sa Sigismundom I. Izrijekom se između ostaloga spomenulo: Poljaci ne će dopuštati kozacima, da četuju u turske zemlje, a Turci će braniti Tatarima udarati na Poljsku; štete, što je nanijela jedna strana drugoj, neka se namire, a jedna će i druga izručiti sužnje. H. 4, 578—579. — v. 87—88: pjenezi neka idu u Poljsku, otkle će opet nama doći; Turci će platiti Poljacima, a Poljaci Turcima.

177—178. jer ne učini, ne postiže ratom, bojem, što je učiniti, postići htjela ratom, bojem . . .

366. *Jadrena*, Drenopolje (vidi bilj. o v. 33—36. III.).

369—372. Vidi pj. VII. 402—408.

387—388. Vidi pj. VIII. 177—180. 700—704.

397—398. Vidi pj. VIII. 141—160.

405—408. Vidi pj. VIII. 177—184.

429—431: gdje . . . zamoli.

438—440. Vidi pj. VIII. 135—136.

442. *zaboravljen* što i *zaboravivši*.

456. niti je sasvim Turčin, niti je sasvim kršćanin.

503. *Mavri*, iz Mauretanije u Africi.

558. *Srpkinja*, Sunčanica?

589—592. Muhamed II. (1443—1481.) pridobi Carigrad 1453.

593. *sablje* što i *krune*; ispor. bilj. o v. 297—300. I.

605. Pjesnik misli Meku; vidi bilj. o v. 367— 368. I.

622. Vidi bilj. o v. 361—430. XIV.

629—630: da cvijet, koji mi lani smrt otrun . . .

629—650. Osman priredi za volju svojoj sultaniji Ruskinji koja mu je 1621. porodila našljednika, sjajnu igru, u kojoj se između ostaloga prikazivalo, kako su Turci jurišali kod Hoćima na poljske šančeve. Nesrećom se nekako odapela puška, pogodila mlađahnoga našljednika i ubila ga na mrtvo. Da naknadi gubitak, Osman će uzeti tri žene i to ne robinje, kako propisuje običaj dvora turskoga (vidi bilj. o v. 121—124. XVI.), već kćeri slobodne turske gospode: kćer *Pertevpaše* i kćer muftije *Esaada*. H. 4, 535—536. O trećoj se ništa ne spominje.

657—664. Naumivsi svakako izvesti svoju namisao, posla Osman jednoga baltadžiju (sarajskoga slugu najniže vrsti) u Siriju i Egipat (vidi bilj. o v. 13—16. XVIII.), da se spremi dovoljno živeža. H. 4, 537.

665—668. Šerifu (gospodaru) grada Meke naloži, da pribere što više može lađi, koje će prevoziti hranu iz Egipta u Džidu (grad u Arabiji, na Crvenom moru). H. 4, 537.

669—672. Brodovi carski, koji će prevoziti vojsku, treba da budu spremni zapovjedi Osman, do polovice mjeseca travnja. H. 4, 537. Šatori carski imali su se 19. svibnja (vidi bilj. o v. 71—76. XVI.) prenijeti u Skudar (grad na maloazijskoj obali prema Carigradu). H. 4, 541.

681—696. S Osmanom je imalo poći na istok 5000 janjičara samsundžija („koji čuvaju pse samsove") i 1000 spahija (konjanika). Ostalu redovnu vojsku odluči ostaviti u Carigradu. U pratnji carevoj određeno bi da budu: veliki vezir Dilaver, tefterdar (državni blagajnik), nišandži paša (državni kancelar), gospoda od carskoga stremena (rikiab agalar, jedanaest ponajvećih carskih dvorana), dvorski glasnici, 40 muteferika (državni glasnici) i

30 divanskih pisara. Husain-paša, bivši veliki vezir, imao je ostati u Carigradu kajmakamom (načelnik), Gurdžija Muhamed-paša u Drenopolju, a Redžeb-paša u Brusi, da čuvaju tri glavna grada turskoga carstva. H. 4, 537—538.

Pjevanje šesnaesto.

6. *bude* što i *budni su,* bde.

9—12. Mogućnici ih mrze, a nejaki im hine ljubav.

13—24. Što su kreposniji, to ih više imade, koji ih prekoravaju; nema čovjeka tako čestita, te mu zloba ne bi mogla što prišiti. Ako su blagi, vele im, kukavice su; ako su pravedni i strogi, vele im, silnici su, proljevaju i pravednu krv.

45—48. puk se *ne usuđuje* uzdignuti, *dok* (ispor. v. 43) mu nije na pomoć dmjenje jako moguće glave.

71—76. Čulo se, da će car u Meku. Kako je Osman zapovjedio, da se od kojekakoga zlatnoga i srebrnoga suđa kuje novac, stalo se sumnjati, misli li car doista samo na put u Meku. Još se jače uzelo sumnjati, kad se Osmanu, koji je bio siguran, da će uspjeti, jednom izlanulo, da će pokazati janjičarima, ko je on. To je neko — bit će kaki otpušteni sluga — dojavio janjičarima, a oni počeli mrmljati na carev put, te je veliki vezir Dilaver-paša svjetovao cara, neka odustane od puta, ali car, koga su podstrekavali kizlar aga i hodža, ni čuti o tom. Čuvši janjičari, da će carsko šatorje u Skudar, sakupe se u svojim kasarnama i pođu na et-mejdan, trg do janjičarske kasarne kod prinčeve džamije, da ondje vijećaju sa spahijama, što da se radi. To je bilo 18. svibnja. Z. 3, 746. i H. 10, 18. pod 18. svibnja. U R. 55, 37 određuje se početak buni 17. svibnja. — *Skudar* leži prema Carigradu na Bosporu, kojim se ulazi iz Bijeloga mora u Crno more. Isp. XIX. 5—7.

81—92. U tužbama, što su ih iznosili ustanici na cara, tuže se, da kajmakam ne plaća, kako bi trebalo, mirovine janjičarima, koji su doslužili. H. 4, 543.

93—104. U Gundulića se samo u pj. XIII. 342. spominju pored *spahija* i *spaholjani.* U H. se samo na jednom mjestu čita *sipahi-oglu* (Sipahioglan). St. 1, 57., koje je što i *sipahi.* Spahije su konjanici, jedni, koji su držali timare i sijamete i zato morali služiti u vojsci carevoj (lensko konjaništvo), a drugi, koji su se plaćali (redovno, plaćeno konjaništvo). Ovi su potonji bili konjanička garda carska, u koju su se otprije uzimali dvorski paži, sve sami zarobljeni kršćanski dječaci. Z. 3, 176—177.

105—112. Za Hoćimskoga rata vrlo se zamjerio Osman vojnicima, što nije htio da plati za svaku glavu ubijena neprijatelja, što bi mu je vojnik donio, po dukat, kako je bio stari običaj, već im smanjio dar. H. 4, 536.

113—120. Osman bi često noću obletio s nekoliko paža ulice i krčme, da uhodi janjičare i spahije. Z. 3, 742. — U tužbama, što su ih iznosili buntovnici na cara, tuže se, da im tefterdar plaća rđavijem novcem. H. 4, 543. Od 1584. bivao je novac turski sve rđaviji. Z. 3. 802—805.

121–124. Kad je ono zadesila Osmana nesreća te mu poginuo našljednik (vidi bilj. o v. 629—650. XV.), uze tri žene i to ne robinje već kćeri slobodne turske gospode. To je bila novotarija protiv zakona, koji ne brani caru, da uzme kršćanku, ali brani, da uzme stranu koju princesu ili slobodnu kćer turskoga državljanina. Careva žena ne smije da bude gospođa, nego samo robinja, izuzevši haseki sultanu, koja je rodila caru našljednika, i valjde sultanu, majku carevu: njima, a osobito potonjoj, treba da se iskazuje svaka čast. Sultan treba da je sin robinjin, eda bi mogao bezobzirnije vladati, a na utjehu robovima, svojim slugama, koje je rodila slobodna žena. H. 4, 535—536.

125—136. Isporedi gore bilj. o v. 71—76. — *Saraj* je dvor sultanov, o kojem vidi pj. XIX. 1—106. — do *dva* jutra.... Da nije ovako: 18. svibnja stala se buniti vojska, čuvši, da će 19. (taj je dan u H. 4, 541.) carsko šatorje u Skudar, a 20. da će se krenuti iz Skudra na put?

151—160. Kako su se vojnici sakupili na et-mejdanu (vidi gore bilj. o v. 71—76.), posla k njima veliki vezir čauš-pašu, ali vojska ga dočeka kamenjem i on morade okrenuti. Posavjetovavši se vojnici, upitaše muftiju Esaada: Je li prosto one, koji zavode padišaha na novotarije i rasipaju novac pravovjernijeh, ubiti? (Ispor. v. 321—324.) Muftija odgovori: Jest. U to dođe k nabunjenicima *Ali-aga* sa zapovjednicima regimenata, koje su se bile sakupile na trgu, da nagovori vojsku, neka se razide, ali vojska ih dočeka, kao i čauš-pašu, kamenjem. H. 4, 541. U izd. dubr. pripovijeda se ovako: „Na uzbujanje ovakijeh žamora počeše se kupiti janjičari na poljani konjskoga prodajišta, ter tuj dvakrat zasob usilovaše dva najveća turska kadileskijera (kadiasker, vojnički sudac), da bi otišli prikazat se Osmanu na ime sve janjičarske vojske, još i svega puka carigradskoga, i da bi pitali u njega osječene glave velikoga vezijera Dilavera, kizlar-age, haznadara baše (to je tefterdar) i njegova domaćega hodže kakono osobitijeh ponukovača i provodiča svijeh Osmanovijeh nerazboritijeh odreda. Izvršiše ovi usilovani sve, što im janjičari bijahu naredili, kojijem slijedeći odgovor donesoše: da je car nepomičan u svojijeh odlukah i da ikako ne će ih uslišati .... Ne utažiše se janjičari ovijem odgovorom, nu gore uzbunjeni pristupiše k mufti, koga vikom i silom prignuše, za da bi on stavio nastojati okolo Osmana za činit mu promijeniti misao ... Ali bojeći se mufti prići prid Osmana, uze u ruku pero i upisa mu fetva, kojijem činjaše mu znati, da nije on bio držan svoj zavjet ispuniti .... Ovi fetva bi pridan kadileskijerim, koji i drugikrat usilovani otidoše prid cara. Primi Osman fetva, nu kad ga bijaše proštio, upali se pak raskidivajući ga na malahne kuse (djelo kod Turaka za veoma nedostojno i pogrdno suđeno) iskara ona dva kadileskijera i istjera.“ U predgov. na str. 26—29. Dalje vidi u bilj. o v. 331- 332.

233—236. Muhamed je zabranio svojim vjernima, da ne piju vina. Osman je oštro zabranio vojnicima, da ne piju vina i da ne puše duhana. Z. 3, 742.

321—324. Ispor. odgovor muftijin poviše u bilj. o v. 151—160. i v. 344—352.

331—332. Otpravivši Ali-agu (vidi bilj. o v. 151. do 160.), zaključe priopćiti svoje želje hodži i velikomu veziru, da ih iznesu pred cara. Kad su došli dvoru hodžinu, umakne im hodža preodjeven, a oni razvale vrata,

oplijene dvor i pođu k dvoru velikoga vezira. Tu ih dočekaju straže strijelama te ih nekoliko ubiju, a nekoliko rane. To ih još i više razbjesni, a kako nijesu imali oružja, odluče, da će oplijeniti dućane, u kojima se prodaje oružje. Jedva im se nekako namole trgovci i oni odustanu od svoje namisli. U to se već i zamračilo, a oni se raziđu, obrekavši, da će se sjutradan naći oružani na okupu. Čuvši sultan, da mu se pobunila vojska i oplijenila hodžin dvor, sabere uleme, da pita u njih savjeta. Uleme odgovore, da spahije i janjičari nijesu zadovoljni, što će on u Meku i da traže, neka se makne hodža i kizlar-aga. Sultan im obreče, da ne će u Meku, ali hodžu i kizlar-agu maknuti — nipošto: tako on poručuje vojsci. — Sabravši se sjutradan 19. svibnja spahije i janjičari u predvorju džamije Muhameda II., krenu na at-mejdan, kamo su se bile obećale doći uleme. Tu su ustanici zatražili od dvanaest ulema, među kojima je bio i *Jahija*, sin muftije Sekerije, kasnije i sam muftija (vidi XX. v. 21 - 24), da izreknu: *hodža* Omer, *kizlar-aga* Sulejman, segbanbaša Nasuh-aga, kajmakam Ahmet-paša tefterdar Baki-paša i *veliki vezir* Dilaver-paša da se pogube. Hodža i kizlar-aga bili su krivi, što su svjetovali cara, da ide u istok, ali šta su skrivili, zapitaju uleme, ostali četvorica? Iz dvora su vezirova strijeljali na vojsku; tefterdar ih plaća rđavijem novcem; kajmakam ne plaća, kako bi trebalo, mirovine janjičarima, koji su doslužili (vidi v. 81 92.), a tomu je kriv i segbanbaša Nasuh-aga. Uleme pođu u saraj, da kažu caru, što želi vojska. H. 4. 542—543. Dalje vidi u bilješci o v. 401—412. — U izd. dubr. str. 29—30. pripovijeda se ovako: „Na doglašenje ovakijeh bezakonja (vidi u bilj. o v. 151—160.) razbjesniše se janjičari ter on čas naripiše činiti plijen i odor od kuća dvorana i svjetnika carevijeh; među kojijem najprva bi porobjena, porušena ona hodže careva, koga oni stanovito cijenjahu za ponukaoca rata poljačkoga. Nakon toga učiniše juriš na dvor velikoga vezijera, otkle cijeća snažne i mogućne obrane bijahu usilovani odbit se. Mrkla noć i potopivi dažd, koji u to po sreći pristupiše, raspršaše odmetnike, a zaimaše vrijeme slugam carevijem, za moć oružati junacima i velikijem ognjenijem diljkami saraj. Na ovi način završi prvi dan od smeće, koji bi 18. svibnja 1622.“ Dalje vidi u bilj. o v. 13—20. XVII.

334 - 340. Hram sv. Sofije, mudrosti božje, pretvori Muhamed II. osvojivši 1453. Carigrad, u mošeju, koja se i danas zove Aja Sofija. Mošeja Sofija diže se na trgu pred carskim sarajem.

341—352. Isp. bilj. o v. 331—332.

354—364. Isp. bilj. o v. 331—332.

365—368. Isp. bilj. o v. 629—650. XV.

401—412. Car odgovori ulemama, koji su mu iznijeli želje nabunjene vojske (vidi bilj. o v. 331—332.), da nije voljan nikoga izručiti vojsci. Uleme mu stanu na to razlagati, kako je bolje, da se između dva zla odabere manje. „Ne brinite se — odvrati im car — to je kojekako smeće, koje će se sad na rastepsti!“ A pošto ga uleme stanu iznovice nagovarati, da zadovolji vojsci kao i njegovi predi, što su u takim prilikama gledali da zadovolje vojsci, razljuti se Osman i izdere na njih: „Ta vi govorite, kao buntovnici što govore! Ja ću najprije njih, pa onda vas!“ Uleme zašute, a vezir Husain paša baci se pred prijestolom na koljena moleći: „Ako traže

i moju glavu, daj im je, care, samo da nam ti budeš zdravo!“ Ali Osman ne će ni da čuje. Uleme odu i po zapovijedi carevoj ostanu u saraju. H. 4, 543—544. Dalje vidi u bilj. o v. 603—606.. XVIII.

Pjevanje sedamnaesto.

13—29. O vijeću, koje je sakupio Osman u noći između 18. i 19. svibnja, pripovijeda (od upotrebljenih izvora) samo izd. dubr. na str. 30. ovako: „Osman iste noći (vidi bilj. o v. 331—332. XVI.) sakupi svoj potajni divan, koji bi sastavljen od šes najuzdanijeh njegovijeh dvorana: od velikoga vezijera i hodže careva (za nj kaže H. 4, 542., da je već 18. svibnja pobjegao; vidi bilj. o v. 331—332. XVI.), od bostandžibaše i kizlar-age, od siliktar-age i kapi-age, kojijem on pojavi svoje iste misli od putovanja k stranami istočnijem. Posljednja tri od imenovanijeh dvorana padoše nice pred careve noge i staviše se molit ga, da bude se ostaviti od bezredne igre, koja se je domalo imala promijeniti ne samo u porazu i rasap prvostolnoga grada, dali još i careva bitja i života. Ali se ne hotje prignuti na molbe Osman, nu paček uprije silom i oštrom naredbom, za da se najbrže bude pripraviti sve, što je potrebno za opravit se k Aziji.“

67—68, Krivi nabunjeno jato, kojemu treba da skršiš krila? U R. 52, 101. misli g. Marković, da bi *ke mu*, t. j. istočnomu zmaju, razumnije bilo.

101—102. nije razlika druga između tebe i drugih ljudi.

137—138. Da nije *imali* mj. *imala?* Kad bi imala djela za istinu odgovoriti riječima: kad bi trebalo i djelima pokazati, a ne samo riječima. U izd. dubr. ima. *I odgovorit kad bi imali riječma djela, za istinu car ti živi* . . . .

153—168. Prilike, u kojima je, po Gunduliću, došao na prijesto Osman, ne spominju se u upotrebljenijem djelima. — *Cesel-baša* što i Persijanac, vidi u bilj. o v. 308. II. — Onamo od Orhana (1326—1359.), sina Osmanova, pa sve do Ahmeta I. (1603—1617.), sina Muhameda III., svaki put je sin naslijedio oca: prvi je put naslijedio brata, kad je Mustafa I. naslijedio 1617. Ahmeta I. Po zakonu, što su ih Osmanlije primile od dinastije Džengiskanove, zasio je poslije Ahmeta na prijesto Mustafa, najstariji princ carske kuće, koji je bio 13 godina stariji od najstarijega sina Ahmetova, Osmana, premda bluna po državnom zakonu islamskom, koji brani da bude nedoraslo ili blunasto ili sakato čeljade zakoniti imam, ne može da sjedi na carskom prijestolu turskom. H. 4, 495—496.

195—196. ako se nije odasvud jako ogradilo, da se ne treba nikoga da boji, ili: ako se nije odasvud jako ogradilo, da ga se svak treba da boji?

199—200. S govorom Husainovijem ispor. bilj. o v. 401—402. XVI.

266. malo izgubiti korisno je.

276. *naje* u sliku mj. *nađe.*

333. *što*, dok (dočim) ili jer?

389—392. jer ako malo paša bez vojske ote carstvo Mustafi (ispor. v. 153—164.) kako ne straši tvoje vlasti vojska, ako se s njom (tvoja vlast) zavadi?

479—482. U R. 47, 172—173. misli g. Marković, da je ono *što ga otprije ne utvrdi* što i *a da ga prije ne utvrdi*, a g. Pavić u izd. akad. i u R. 55, 47—50., da bi trebalo čitati *stoga otprije njega utvrdi*. Ovo svoje mišljenje ispravlja g. Pavić, kako mi je imao dobrotu kazati, na čem mu i ovdje od srca svaka hvala, i to u povodu Vukova rječnika, gdje se *što* pod 7) tumači: „bis, donec; dok: ne ću piti vina, *što* ne ćeš usuti vode" i u povodu djela Džona Palmotića, gdje bez ikakve sumnje *što* znači dok: Ja se ne ću otkrivati za sada momu Gradimiru, *što* ne budem krepko znati, kako ljubi moju viru. Capt. v. 1385—1388; ispor. Arm. 965—967. i Krist. XI. 721—724; XXIII. 9—20. Proć po morskoj ne da vodi ni jednoj plavi, *što* se *prije* snižno tebi ne opovije, kuda grede, koga vodi. Alč. v. 699—702; ispor. sv. Kat. 466—468. Vitezove oružane tako lako pobit nije, *što* se *sprva* s obje strane krv velika ne prolije. Ipsip. v. 837—840. Tako je *što* u značenju *dok* i u ovom primjeru: Zle nauke i opake tva vedrina mlađijem dava, *što* bi imala stvari ovake pedepsati oštra i prava. Elena v. 1170-1173. — Prema tomu trebat će da se tumači *što* u X. 331. XIX. 707.

394—520. Ispor. II. 122—132; 185—192. — Dva su saraja bila za doba Gundulićevo: stari, eski saraj, prvi carski dvor u Carigradu, što ga je digao 1454. Muhamet II., i novi saraj, drugi carski dvor, što ga je počeo graditi Muhamet II. 1467. Kad bi umr'o car, novi bi car sve ženskinje njegovo, izuzevši svoju majku, sultanu validu, smjestio u stari saraj, u kojem su otprije sjedjeli sultani. Tako je Osman, došavši poslije Mustafe na prijesto, majku Mustafinu otpravio u stari saraj. — Princevi carski čuvali su se u odjelitim odajama u haremu, koji je bio u novom saraju (koji vidi u pj. XIX. 1—106). I Mustafa, zbačen s prijestola, čuvao se u haremu, te je po tom istina, što veli pjesnik, da se majka Mustafina *od sina odijelila s careve* (Osmanove) *zapovijedi*. Pjesnikov će biti dodatak, da je bio Mustafa *u jami sred mjesta divjačna*; vidi u bilj. o v. 807—928. XIX.

522—580. U djelima, koja su upotrebljena, imade vrlo malo podataka o Daut-paši. U H. 4, 549. spominje se, da je bio Bošnjak, paž carski, beglerbeg rumilski i kapudan-paša i da je oženio sestru Mustafinu ili, po Gunduliću v. 547—548., sestru Ahmetovu. — v. 535—537. *Daut* je što i David, koje znači Miloje, Milko. — v. 538. *Murat III.*, pradjed Osmanov, † 1595. — v. 557. pohlepa za tuđim blagom. — v. 569—570. Što pjesnik spominje Dautova sina, koga mu je rodila princesa, sestra Mustafina ili Ahmetova, bit će, sva je prilika, dodatak pjesnikov. U H. St. 2, 77—78. spominje se državni običaj, koji vrijedi koliko i temeljni državni zakon, po kojem su sva djeca, što su ih rodile princese, sultane, gospodi turskoj, imala poginuti netom su se rodila, e da bi se tako svaki razdor u vladalačkom rodu već u klici zatr'o. v. 579. *rumski* što i *rumilski*.

588. *ženski saraj stari*, vidi bilj. o v. 494—520.

589. *svekrva* što i *punica*.

597—600. s posmijehom . . . ki uzmijeni uzdah . . . Najprije se posmjehnu, a onda uzdahnu.

601—602. Čestita ti ta čast rumelskoga beglerbegstva.

653—654. Ispor. v. 545—546.

664. *ima*, imao si.

681. Vidi bilj. o v. 41—48. I.

683—684. Vidi bilj. o v. 477—478. I.

689. On ne će žene na oči, ne će žene ni da gleda.

692. *zet* znači ovdje *sestrin muž.*

694—696. Vidi bilj. o v. 522—580.

697. sve vrijeme što će živjeti (*što*—dok ?)

Pjevanje osamnaesto.

13—16. Da je Osman bio naumio prenijeti iz Carigrada i *sjedište*, spominje se samo u izd. dubr., u predgovoru na str. 24., gdje se kaže, da je „imao prenijeti, za biti pouzdan od svoga carstva i života, svoje carsko pristolje, blago i knjige od zákônâ u veliki grad od Misira ili od Damaska.“ Damasak se napominje i u Theatrum europeum 1662. sv. I. str. 681. To se spominje i u izd. dubr. III. na str. 155—156. „Po sudu njekijeh pisaoca bijaše Osman sredio jedan list od Turaka nazivan hati-šarif, to jest sveti rukopis iliti knjigu carevom rukom potpisanu na 18. mjeseca svibnja 1622. Ovi list bi upravljen velikomu beglerbegu od Misira, u komu mu naređivaše, da bi poslao na njegovo sretenje svekolike svoje vojničke jakosti toliko zemaljske koliko pomorske, i da bi pripravio sve, što je potrebito za pristojno dočekat ga i primiti. Pridade Osman taj list jednomu svomu vjernu dvoraninu, zapovijedajući mu, da bi se udilj ukrcao i odijelio se s njime put Misira. (Vidi bilj. o v. 657—664. XV.). Nu uhode, koji su bili postavljeni od odmetnika po svijeh klancijeh velike luke carigradske, neka bi im on čas doglasili, ako bi čuli ili vidjeli, da se kogodir spravjaše putovat, obaznavajući za pripravu na odašastje jedne carske galije, u koju se jur bijaše potajno ukrcao hvaljeni carev dvornik, on čas je opovidješe skupu odmetnika, od kojijeh mnozi hrlo se zatekoše, uljezoše u rečenu galiju, zaskočiše i uhvatiše u njoj onoga careva dvornika, pri komu erbo iznađoše carev list, po proštivenju koga ostadoše potpuno uvježbani od svijeh misli i zamjera Osmanovijeh, svega ga na malahne kuse isjekoše . . . Drugi nam paka pisaoci za stvar istinitu kazivaju, da išta od svega toga ne bijaše Osman ni upisao ni poslo misirskomu beglerbegu, no da sve to bijaše osnovano i laživo po Carigradu razglašeno od poglavara carskijeh odmetnika“.

17—20. Vidi bilj. o v. 121—124. XVI.

69—72. Osman je bio veoma škrt vladalac. Vidi bilj. o v. 105—112. XVI.

73—76. U upotrebljenijem djelima ne navodi se, što spominje Gundulić, ali se spominje običaj, po kojem je sultan, pošavši prvi put glavom na vojsku, morao da plati svakomu janjičaru i spahiji po 1000 jaspri. Kad je ono 1621. pošao Osman na Poljsku, htio je prikratiti janjičare i spahije, ali oni nijesu htjeli preko Dunava, dok im napuno ne isplati običajnoga dara. Z. 3. 738.

77. *Otman* što i *Osman.* Vidi u bilj. o v. 169—175. XX.

80. Janjičari su se osobito ponosili, što su ih carevi nazivali svojom djecom. Z. 3, 233. Da nije prema tomu ono *djeca janjičari* u narodnoj pjesmi?

111—114. Vidi bilj. o v. 81—90. XV.

130—132. mjesto spáboljânâ (što ga drže spaholjani) namijenjeno je čeljadi sa granice persijske (*ćeselbaške*, koje vidi u bilj. o v. 308. II.) i *djevojima* (bludnicima) diarbećirskim (od *Derbeka*).

141—142. U izd. dubr. III. 157. tumači se ovako: „Pjesnik napominjuje onu zakletvu od posluha, koju turski vojničari bijahu učinili Mustafi I., kad bijaše bio uzvišen na pristolje, ter je opeta nakon malo pristupiše, ukidavajući Mustafu s carskoga stola, za na nj uspeti mladoga Osmana.“

145—146 Mjeseca srpnja 1619. daždjelo je, kako je izvijestio namjesnik carski u Budimu, Karakaš Muhamet-paša, u Pomurju iz grdne crne oblačine kamenje do tri cente teško. H. 4, 511. Iste se godine prolomio nad Carigradom oblak, a voda poplavila dobar dio Carigrada. U siječnju 1621. smrznuo se Bospor, a u Carigradu nastala silna skupoća i glad. U svibnju 1622. pomrčalo sunce, a 1619. pojavila se repača (vidi bilj. o v. 197—200. XIV.). Sve te neobične pojave kako su poslije tumačili, slutile su na zlo, na smrt Osmanovu. H. 4. 556.

149—152. Tursko ime, nekoč slavno, pogrdno osta (posta) svijetu, otkad rđave glave zacariše zlo dijete, Osmana,

199—200. Vidi u bilj. o v. 331—332. XVI.

253—254. *Crničanin* bit će što i *Crmničanin*, iz predjela oko vode Crmnice (ili Crnice u Crnoj gori. — Rijeka Drina sastavlja se od *Pive*, što izvire u Hercegovini, i *Tare*, što izvire na granici Crne gore ispod Komplanine.

261. *Duklanin* će biti što i *Dukljanin*, iz stare Duklje, kasnije Zete u današnjoj Crnoj gori.

276. *Osinj* (u izd. dubr. iz *Ocinja*), Osin, ili Ulčin, grad na moru blizu Skadra, italij. Dulcigno. — *Drač*, grad u Albaniji na moru, italij. Durazzo.

325—326. O *Dervišu* ispor. pj. IV. 97—112.

329. Ko od junákâ nije žena . . .

388. *ali* što i *ni*, niti.

440. *š njega*, s Derviša

506. čim čuje, da ga bije i kori.

555. njegova je želja osloboditi od smrti onoga, komu . . .

595—600. Osman.

603—606. Kako su uleme (vidi bilj. o v. 401—412. XVI.) morale ostati u saraju, ustanici su stali slutiti, da ne će car biti dao povoljna odgovora. Bojeći se, da ne čuvaju oružane bostandžije vrata sarajskih, popne se jedan na munaru Aja Sofije, da vidi, šta je i kako je u saraju. Doglasivši, da nema ni ulema ni bostandžija, navali rulja na carska vrata i usrne u prvi dvor, vičući, da im se predadu glave hodžina, kizlar-agina i velikoga vezira. Pošto ne dobiju nikaka odgovora, provale druga vrata, uvale u drugi dvor, opkole carski divan i stanu vikati i tražiti glave carevijeh doglavnika. Ispred trećih vrata, na koja se ulazi u carske polače, posjedale uleme, a Gubani će efendija ustanicima: „Naše riječi ne pomogoše, dete govorite vi!“ Na te riječi nagnu buntovnici u dvor carski. H. 4, 544—545. Dalje vidi bilj. o v. 807—928. XIX.

Pjevanje devetnaesto.

1—4. Na rtu između zlatnoga roga, Bospora i Bijeloga mora, a onamo gdje se nekoč dizala akropola staroga Bizantija, a kasnije dvorovi bizantijskih careva, poče graditi 1467. Muhamed II. (Ispor. u bilj. o v. 494—520. XVII.) jeni-saraj, novi carski dvor, u kom je sjedjelo dvadeset i pet sultana. Danas sjede sultani u dvoru Dolma Bagdže koji je dogradio 1861. na Bosporu car Abdul Medžid. Znatan dio jeni-saraja uništi 1865. vatra. Gdje su se nekoč dizali carski dvorovi, danas su bolnice, škole i kasarne, a perivojem dere željeznica, koja ide u Drenopolje.

5—8. *Crni vali*, Bospor, tjesnac crnomorski; *Slatke vode*, krajnji dio Zlatnoga roga, štono je gradska luka.

14—20. U saraj se moglo ući na mnogo vrata, ali po J. L. Gotofredu, Archontologija cosmica, Frankfurt 1649. sv. I., str. 676., redovno su bila sva zatvorena (već ako je car zapovjedio da se otvore) do vrata, što su prema Aja Sofiji. Ta su prva. spoljašna vrata, babi humajun, carska vrata, na koja se ulazi u prvi dvor, bila uvijek otvorena.

21—28. Konstantin Veliki udari 326. temelje novoj prijestolnici Carigradu, koja se dogradi 330. Muhamed II. pridobi 1453. Carigrad: Konstantin IX., posljednji car bizantijski, pade braneći grad. U natpisu, što ga je stavio Muhamed, moli se, da bi bog ovjekovječio slavu onomu, koji nastava u tom domu, da bi utvrdio građu i učvrstio joj temelje. H, 2, 97. U Arch. I, 676. spominje se, da je ulaz iskićen zlatnijem natpisima u bršljanovu i lozovu lišću, koje je na frigijsku savito.

29—30. U prvom dvoru, kako se u nj unišlo na carska vrata, bila je na desno bolnica za čeljad carskoga saraja. Iz prvog dvora ulazilo se u drugi dvor na srednja vrata, orta kapu, koja su se zvala i vrata spasa, babi selame. Kroz ova druga vrata nije smio niko projahati do sam car. U drugom dvoru, u koji se ulazilo na srednja vrata, bijahu zasađene ciprese, koje se i danas jošte vide. — Što pjesnik spominje, da su u tom dvoru *čauši*, ne će biti mislio glasnike, gedekli-čauše, kako se tumači u izd. dubr. III. 208, nego čauše, koji su podređeni čauš-baši, ministru nutrašnjijeh eksekutivnijeh posala i dvorskomu i državnomu maršalu, a bilo ih je u službi 600 na broj. Svaki dan bilo je određeno na službu u carskom saraju po 30 čauša: 15 ih je bilo na službu carskomu divanu (koji je bio u drugom dvoru carskoga saraja), a drugo 15 da prate cara. H. St. 2, 123. Tako i u Arch. cosm. 676., gdje se spominju s jedne i s druge strane dvora trijemovi od mramornijeh stupova, pokriveni olovom. — U drugom dvoru, kako se u nj unišlo na srednja vrata, bila je na desno dvorska kuhinja. „Devet je njekada bilo kuhinja u velikom saraju carevu, koje su poslije na broj od sedam bile svedene. Četiri stotine umjetnijeh kuhača vazda su zabavljeni u ovijeh kuhinjah, u kojijeh se svaki dan unosi pet stotina ovnjijeh škopaca, toliko ili još više na dvostruku kokoši, kokotića, golubića i od svake vrsti letuškoga; jedno prikomjerno mnoštvo oriza, masla, jaja, brašna, cahara, i drobnijeh mirisnijeh začinja, nu nijedna vrsta od hrane zabranjene u alkoranu." Izd. dubr. III. 207—208. Za Gundulića bijaše devet kuhinja: za cara, za sultaniju, za ostale žene, za kapu-agu, za divan, za dvorane, za služinčad carevu, za robinjice sultanine i za služinčad divansku. Arch.

cosm. 676—677. — Na drugoj strani dvora na lijevo, kako se unišlo u nj na sredaja vrata, bile su carske konjušnice. U komorama, što su bile nad konjušnicom, čuvao se bogati nakit konjski. Arch. cosm. 677. Na istoj strani bio je *divan*, polača, u kojoj su se sastajali na vijeću doglavnici carski, i do divana riznica carska. Divanu i riznici na desno, a napravac prema srednjim vratima, bile su polače, u kojima je sjedio car. U te se polače ulazilo na treća vrata, babi seadet, vrata blaženstva. Carskijem polačama na lijevo bio je harem, gdje je bilo ženskinje carsko. — U povodu izvora, što su mi pri ruci, ne mogu da razberem smisao v. 45—48., a osobito ono *aga u surah*, mjesto kojega čita se i *Usuf* i *usuran*. Da nije može biti pjesnik mislio *Nasuh-agu*, segban-bašu, general-lieutenanta janjičarskoga, o kojem vidi bilj. o v. 331—332. XVI? Ono *janjičarskoj na visini* ispor. s v. 461—462. XVII. — v. 67—68. vrata, na koja se ulazi u saraj, gdje su sultanije: majka sultanova, majka carevića našljednika i kćeri careve. — v. 69—72. Gundulić zove treća vrata *carska vrata*, jer se njima ulazilo na careve svijetle dvore, dok su se u istinu tako zvala prva vrata, spoljašnja, babi humajun. — v. 73—76. U polači su carevoj bijeli hadumi, a glavar im je kapu-agasi; u ženskom su dvoru sve sami crni hadumi, a glavar im je crnac kizlar-aga, aga djevojački. — v. 77—80. „Mjesto, u koje car k sebi upuštava inostranijeh kruna poklisare, jest jedna gospodska dvornica, prostrta pribogatijem sagom od svile i čistoga zlata, u kojoj poklisari nahode cara posađena vrhu jednoga neprocijenjenoga odra.“ Izd. dubr. III. 211—212. — v. 105—106. U saraju su bile kapidžije, bostandžije, baltadžije; solaci i peici, prava carska garda; čauši i muteferike. H. St. 2, 44—56.

107—116. U izvorima, što su pri ruci, pripovijeda se drukčije: vidi bilj. o v. 603—606 XVIII.

117—118. Vidi pj. XVIII. 221—605.

129—140. Što pjesnik pripovijeda u v. 129—580. o *Dilaveru*, ne potvrđuje, do nekih crta, historija. — Kad su ono buntovnici uvalili u saraj (vidi bilj. o v. 603 606. XVIII.), zapovjedi car bostandžijama, da dovedu Dilavera, koji bješe umaknuo u Skudar i onamo se sakrio u stanu velikoga šeiha Mahmuta. Bostandžije ga dovedoše u saraj, a car dade baciti i Dilavera i kizlar-agu među buntovnike (koje vidi u bilj. o v. 807—928.), koji ih smjesta razniješe na sablje. H. 4, 546. Malko se drukčije pripovijeda u izd. dubr. u predgovoru na str. 32: „Odmetnici budući jur devete ure jutrenje razlomili vrata od saraja, isjekoše sve one nesrećnike, koji su na saraju stražu uzdržali, pak ulazeći u dvorove careve, pogubiše kizlar-agu s petnaes druzijeh haduma, a budući prema njima izašao Dilaver za kakogod ih umirit i navijestiti im milos i darove, kojijema ih car bijaše odredio počastiti, na malahne ga kuse raskidoše.“ — *Derviši*, su „njeki turski smiješni crkovnjaci, koji idu bosijeh noga bez košulje i bez ijedne naprave, s bradom zamršenom i neočešljanom, s haljinom gnusnom, halavom i nesmotrnom, s kojom uzrokuju gad i tugu svijem onijem, koji nijesu obični gledat takijeh neprikladnijeh neprilika.“ Izd. dubr. III. 213. — v. 134—136. *Crno more* bit će valja da što i Bospor (vidi gore bilj. o v. 5—8.). *Natoljevci*, iz Anatolije, Male Azije.

141—142. *Begum Adžamkinja*, Persijanka, spominje se u pj. IV. 297—308., gdje se kaže, da Dilaver *zlatnu sliku ljubi svoje na prsijeh drža*

viku; ispor. niže v. 369—381., gdje se veli, da je *vazda uza nj uspomena od prislatke sve ljubavi.* — Begum i sve, što se za nju kazuje, pjesnikovo je.

150. *Don* izvire u Rusiji, u tulskoj guberniji.

153—154. U izd. zagr. g. 1844. imade *šest mjeseci*, ali u svjema rukopisima imade *šes ljet.* Na otočju Novaje zemlje traje najdulji dan gotovo deset nedjelja.

160—161. „Lasno je, da ovi bijaše Ivan· Bazilido, car moškovski.“ Izd. dubr. III., 214. Bit će valja da imao pjesnik na umu ime kojega ruskoga carevića, n. pr. Vasilija II. Ivanovića Šujskoga (1606—1610.).

161—163. Mjesto *led* ima dubr. izd. *Len*, koje bi bilo Lena, rijeka što izvire Bajkalskomu jezeru na zapad. Gundulić je mogao znati za Lenu, dok su Rusi već 1632. digli na Leni grad Jakutski, a pet godina prije toga 1627. zauzeli zemlje oko izvora Lene, gdje sjede Tungužani, pleme mongolsko. Mongoli se i Tatari još i danas često pomijeraju. *Tatarhan* što i tatarski kan.

168. U historiji se spominje ovoga od prilike doba *Hajder* Mirza, sin persijskoga šaha emira Hamze, umr'o 1595. H. 4, 276. U rkp. ima i *Hajder.*

321—324. Glava je bila Hajdaru dobro zavita i tako mu nije mogao Dilaver rasjeći glave.

373—376. Ispor. IV. 305 308.

385. Derviš, glavar spaholjanima, spominje se u pj. IV. 97—112.

489. *Plovdin*, danas Plovdiv, Philippopolis, grad na Marici u istočnoj Rumiliji.

542. *hteć zgoda* što i *htjede zgoda.*

601—602. Kako su je crni glasi prestravili i slomili, nije mogla da ide, ali željі, da vidi svoga Dilavera, nije mogla da odoli, morala je poći.

625—628. Ljuti spaholjani nijesu se mogli uzdržati, a da ne plaču: nijesu plakali, što bi žalili Dilavera, već što im se smilila Begum.

677. *što*, zašto.

687. Ispor. v. 681—684.

707. *što*, dok,

732—733. što se okrutnik više moli, to je okrutniji.

754—804. Samo u dubr. izd. III. 215. spominje se, da se Osman sakrio u dvorcu Sinan-pašinu. „Na vratlu unutrnje luke prema Peri vidi se joštera jedna zamjerna građa, uzdignuta od Sinan-paše vrhu peset mramornijeh stupa, s prostranijem perivojima, u kojijeh se bijaše sklonio Osman u vrijeme svojijeh teškijeh tuga“. Sinan-paša, koji je sagradio spomenuti dvorac 1583., umr'o je 1596. H. 4, 257., a ne, kako se u izd. dubr spominje, 1517.: te je godine poginuo drugi Sinan-paša u boju kod Ridanije. H. 2, 496. — Za kojega je vezira mislio pjesnik, da ga je poslao Osman k vojsci? U izd. dubr. veli se, da nije ni Dilaver, ni Husain-paša. „Ne prvi, er on jur prije toga bijaše bio od bijesnijeh odmetnika umoren; ne drugi, er on opeta poslije ubijenja toga velikoga vezijera bi od istijeh krvnika poražen (vidi v. 1013—1016.). Dakle bi njeki treći, koji na mjesto Dilaverovo bi, ako i za prem malo vremena, od Osmana uzdignut.“ U R. 55, 56. misli g. A. Pavić ovako: „Sasjekavši odmetnici *jednoga od vezira* i haduma, viču k Osmanu: „Hod' da vidiš, od rusaga ko baš-vezijer tvoj primjen je i uzdani kizlar-aga.“ Baš-vezijer znači koliko: glavni, veliki vezir, i Gundulić ovdje sa svim očito imaše na umu reći, da su buntovnici ubili Dilavera i

kizlar-agu. To ipak ni malo nije protivno onomu stihu 766., gdje bi med buntovnike s kizlar-agom poslan *jedan od vezira*, pak ovu dvojicu sasjekoše, jer prije toga ubili su buntovnici velikoga vezira Dilavera, ter sada pozivlju cara, ignorujući i mrtva onoga *jednoga od vezira*, neka dođe vidjeti, gdje mu je pogubljen baš-vezir Dilaver (prije) i kizlar-aga (eto sada)". I u akad. rječ. tumači se baš-vezir, kao što tumači g. A. Pavić. U izd. dubr. imade *kako* mj. *ko baš*, za koje misli g. A. Pavić, „da je bez potrebe proti autoritetu rükopîsā." R. 55, 57. Kako je zaglavio kizlar-aga, vidi gore u bilj. o v. 129 140. — v. 762. *poje* mj. *pođe*.

807—928. Kad su ono buntovici uvalili u saraj (vidi bilj. o v. 603—606. XVIII.), začu se glas u drugom dvoru: „Mi hoćemo sultana Mustafu!" Taj podvik odjekne iz stotine grla i sve navali, da traže Mustafu. Pretražujući po carskoj polači, pokaza im jedan ulema na ženski stan. Sve nagrnu onamo ali kako se nije moglo spolja unići u harem, jer nije bilo nikakih vrata, popeše se na krov, raskinuše ga, a jedan se spusti o užetu u harem i nađe Mustafu, gdje sjedi na otrcanu dušeku. a do njega dvije robinjice. Na riječi: „Care vojska te čeka!" odgovori Mustafa: „Žedan sam." Dadoše mu vode, a glasnici se požuriše u stari saraj, da donesu radosnu vijest majci Mustafinoj. Izvadivši Mustafu na krov, posadiše ga na muftijina konja, ali kako je bio slab i u strahu, te se nije mogao da se drži na konju, odnesoše ga u prijestolnu dvoranu. Kad su buntovnici uvalili u saraj, zapovjedi car bostandžijama, da dovedu Dilavera, koji bješe umaknuo u Skudar i onamo se sakrio u stanu velikoga šeiha Mahmuta Kako su ustanici prodrli kroz krov u harem, otvoriše se iznenada jedna vrata, a na njih ispadoše Dilaver i kizlar-aga: buntovnici ih smjesta razniješe na sablje. U prijestolnoj dvorani htjedoše buntovnici, da se poklone novomu caru uleme, ali oni odgovoriše: „Smirite se: šta ste tražili, dobili ste. Šta hoćete više?" — „Šta smo tražili, našli smo: cara Mustafu. — Na to će uleme: „Braćo i drugovi! Sultan Osman šalje vam svoje pozdravlje. On vam je ispunio želju i još će vam je sasvijem ispuniti: mi vam jamčimo. Prođite se Mustafe, žalit ćete!" — „Zašto nam to nijeste prije kazali već sada, kad smo našli svoga cara? Poklonite mu se!" — „To ne može da bude, dok je Osman na prijestolu." Ali sila kola lomi: uleme se pokloniše Mustafi. Mustafu, kako je bio slab, posadiše na kola i do njega one dvije robinjice i odvedoše u stari saraj. U to se prosu glas: Osman će s bostandžijama navaliti na stari saraj. S mjesta odvedoše Mustafu u mošeju janjičarsku, gdje je i prenoćio. Još istoga dana (19. svibuja) poslije podne imenova Osman velikim vezirom Husain-pašu. a Kara-Aliju agom janjičarskim, jer se bio zarekao caru, da će ukrotiti janjičare. Bivši aga janjičarski Ali-aga, nije bio među buntovnicima. ali kako su ponovno tražili od njega, da se i on pokloni novomu caru, pođe u mošeju, pokloni se Mustafi i vrati se u svoj dvor. Buntovnici navališe i oplijeniše dvorove Kara-Alije, tefterdara Baki-paše i suca carigradskoga Hodžasade. H. 4, 544—548. Dalje vidi u bilj. o v. 929—1032. — Da je bio Mustafa zatvoren u perivoju, u nekakoj tamnoj komori pod zemljom, u koju su se spustili na prozor kao u kaki zdenac, spominje Theatrum europaeum 1662. v. I. str. 682—683. O tom govori i izd. dubr. III. 216.: „Netom su se počela prikaživat prva zlamenja od nabune u Carigradu, on čas učini Osman zatvoriti svoga nesrećnoga dunda Mustafu u jednu

mrklu podzemljuhu tamnicu, u kojoj za dva dana bi uzdržan bez ikakve vrste od ješe i pitja." — v. 821—836. *ičoljanin*, turski *ič-oglan*, carski dvoranin, paž, ili, kako se tumači u izd. dubr. III. 215—216, dvorni djetić. H. St. 2, 30. 246. U Theatrum europaeum na str. 682. kazuje se, da je pokazao buntovnicima Mustafu bivši dvoranin Mustafin. Vidi bilj. o v. 25—28. XX. — v. 921—928. Staromu saraju na jug dižu se tri mečeta: Soghan-Alijin, Bajazetov, i Ali-pašin. U srednjem mečetu, janjičarskom, prenoćio je Mustafa. H. 4, 571.

929—1032. Dok su buntovnici bili oko Mustafe (vidi gore bilj. o v. 807—928.), pozva Osman novoga velikoga vezira Husain-pašu i bostandži-pašu Mahmuta, da pita u njih savjeta. Najbolje će biti, da se opet imenuje janjičarskim agom stari aga Ali-aga: tako će se umiriti janjičari. Kad se uhvatila noć, zaputi se Osman k Ali-agi, koji se u taj čas desio kod Mustafe u mečetu, ali odmah pošao kući, kako je čuo, da ga traži Osman. Ali-aga dade se namoliti, da pođe buntovnicima i da im obeća: svakomu janjičaru po 50 dukata i skerleta za jednu odjeću a spahijama po 10 jaspri priloga, ako pristanu uz Osmana. (U Theatrum europaeum na str. 684.: svakomu janjičaru po 50 dukata, čohe venedičke na jednu dolamu i suviše još na dan 3, neki vele 5 jaspri). Sjutradan 20. svibnja pođe Ali-aga k janjičarima, ali mu ne dozvoliše ni da govori, već ga odmah sasjekoše, a mrtvo mu tijelo baciše na ulicu kod ak-saraja. H. 4, 548—549. — v. 973—976. Isporedi v. 689—690. XIX. *tko je neprijatelj poroda*, djece. — v. 971—972. Kako je bio Mustafa prije nego što je došao 1617. na prijesto četrnaest godina zatvoren u šimširluku. utrnula je u njem svaka iskra duhovna života: gotovo se poživinčio. H. 4, 496. — v. 979—980. Isporedi bilješku o v. 41—48. pj. I. — v. 980—981. Dok H. 4, 496. kaže, da je Mustafa slučajno ostao na životu, kad se zacario brat njegov Ahmet I., pripovijeda izd. dubr. III. 218.: „Iza kako Ahmet I. bijaše stekao tri ljubljena sina, odredi 1614. stratiti svoga brata Mustafu; zato trikrat razlikijeh dnevi davaše naredbu, neka bi bio zadavjen; nu jerbo on čas iza svake naredbe susretaše Ahmet kojugod suprotivu, koju namjenjivaše osvetnoj božijoj pravdi, svakikrat, netom bi učinio on čas bi opet uzmaknuo taku zlosrdnu zapovijed. Na svrhu odluči stanovito, ne samo pustit ga živjeti u miru, nu još uzdržat ga vesela i čestita. Cijeća toga unaprijeda bratinski ga vazda milova, i kad ter kad vođaše ga sobom za da bi u svojoj družbi činio mu izvan saraja okušati kojigod dio carskijeh uživanja."

1013—1016. O Husain-paši vidi u bilj. o v. 1057—1114.

1025—1032. *At-mejdan*, trkalište, trg u Carigradu, gdje je prije bio hipodrom. Za glavu Husain-pašinu kazuje se, da su je donijeli u mečet cara Bajazeta (za koji vidi gore u bilj. o v. 921—928.).

1033—1052. Buntovnici su oplijenili dvor careva hodže (vidi bilj. o v. 331—332. XVI.), Kara-Alije, Baki-paše, Hodža-sade (vidi gore u bilj. o v. 807—928.), mitničara Murat-čauša i policajnoga nastojnika. H. 4, 549.

1057—1114. Kad su buntovnici sasjekli Ali-agu (vidi bilj. o v. 929—1032.), krenuše jedni da potraže Osmana u dvoru Ali-aginu. Nađoše ga u kratkom bijelom haljetku sa kapicom na glavi, gdje se bio sakrio (u Theatrum europaeum na str. 684.: pod krovom). Spahija, koji ga je našao i

uhvatio, nabi mu na glavu svoj upljeskani turban i posadi ga na nekako rđavo kljuse. I Husain-pašu htjedoše da povedu, ali kako im je htio da umakne, ubiše ga, odrubiše mu glavu i odnesoše u janjičarski mečet. Kad je ugledao Osman tijelo Husainovo na ulici, proplaka i uzdahnu: „Husain je nevin. Da sam ga srećom poslušao, ne bi me snašla ta nevolja. Mene su zaveli hodža i kizlar-aga.“ Ta iskrena izjava nije bila jaka, da gane buntovnike, koji su ga obasuli kletvama i psovkama. Dovedavši ga u kasarnu, predadoše ga Muhamed-agi, da ga čuva. H. 4, 550—551. — U Theatrum europ. na str. 685. spominje se, da su Osmana odvukli u mečet pred Mustafu. To spominje i izd. dubr. u predg. na str. 33.: „bi usilovan doći pred noge svoga nastojnika (našljednika), kojemu za zlamenje od podložnosti bi usilovan poljubiti u ruku . . .“ Vidi bilj. o v. 33—36. XX. — v. 1111—1113. Vidi bilj o v. 807—928.

Pjevanje dvadeseto.

5—32. Sasjekavši Ali-agu (vidi bilj. o v. 929. do 1032. XIX.), podoše nekolika viša časnika u stari saraj, da pitaju majku Mustafinu, ko će biti veliki vezir. Sultana riješi, da bude *Daut-paša* veliki vezir. H. 4. 549. — Za Baki-pašu tefterdara, *velikoga blagajnika*, ne spominje se u djelima, koja su upotrebljena, da je pobjegao i sretno umakao, ali se spominje našljednik njegov, *Hasan-paša*. H. 4, 557. — Za *Ahmeta*, koji je došao (*opeta* što i *za tim* v. 18.) na mjesto vezira Husaina, i za *Aliju* i *Mahumeta*, koji su uzeli *ina mjesta pobijenijeh* (vezira i paša?), ne spominje se u djelima koja su upotrebljena. — *Muftiju* Esaad-efendiju naslijedi *Jahija* (o kojem vidi u bilj. o v. 331. do 332. pj. XVI). H, 4. 557. — Po H. 4, 549. posta agom janjičarskim silihdar (dvoranin, što nosi caru oružje) Derviš-aga. Po Gunduliću je bio novi aga janjičarski *Saban*, dvoranin, koji je prokazao buntovnicima Mustafu (vidi pj. XIX. 821—836). Tako se kazuje i u Th. europ. na str. 685: dvoranin, koji je kazao vojsci za Mustafu, bijaše silihdar, a Mustafa ga učini agu janjičarskoga. — Ko je zamijenio kizlar-agu Sulejmana, ne spominje se. Redovno je kizlar-aga crnac, ali ima primjera, da su i bijeli hadumi postali kizlar-agama. H. St. 1, 71.

33—36. Doveden u mečet (vidi bilj. o v. 1057. do 1114. XIX.) zaklinjaše Osman Mustafu, da mu pokloni život kao i on njemu što je poklonio, ali Mustafa ne htjede ni čuti, već zapovjedi, da se ubije. Theatr. europ. 685. U izd. dubr. u predg. na str. 23. spominje se, da Mustafa „hoteći mu za milos darovati život, ne bijaše vrijedan bolje se istomačit, nego na ovi način: Neka njemu danaska bude sahranjen život, er ga je on meni prije sahranio.“ U H. nema ni spomena, da je bio Osman pred Mustafom. Poslije podne (20. svibnja) odvedoše Mustafu u saraj, da ga posade na prijesto. Kako je Mustafa došao u saraj, dođe Daut-paša sa svojim ćajom Omerom, da odvedu Osmanu u Jedi-kulu (vidi bilj. o v. 501. XII).

45—56. „Uzeše tada odmetnici Osmana i provedoše ga naokolo Carigrada u jednoj pripotištenoj i prisramotnoj slici. Sva vojska na čete i rijeze izređena imajući puške na ramenijeh s bukom bubanja i s halekanjem glasova stavi se prid njega za pritjecat ga i pješit prid njime na oni način, na

koji općaše onda pješiti, kad pratijaše na smrt sramotnu kogagodi glasovitoga zločinca." Izd. dubr. u predg. 33.

101—116. „Šes ljudi sustupice za vojskom iđahu, od kojijeh svaki nosijaše glavu osječenu jednoga od onijeh carevijeh vijećnika, koji su se namjerili na najposljednjemu potajnomu divanu. Nakon svijeh ovijeh bi smucan Osman na priprosnijeh drvenijeh kolijeh sam u odjeći razdrtoj i halavoj, zasramjen, zabušen i na pola mrtav. Izokola ovijeh kola viđahu se vrvjeti navale puka zloga, koji hođaše za imati nasladu ružiti, grditi i koriti ne samo riječima, nu još i djelima iščeznutoga svoga poglavara na taki neuljudni način, da budući mu se saruk omaknuo s glave, nataknuše mu mjesto njega jedan gnusni i vethi naglavak. Budući dopro do jedne prostrane poljane, koja se izvan grada prostiraše, činiše mu se na njoj ustaviti, za da bi opet prišao na druga još potištenija kola, na kojijeh bijaše običaj potezati na smrt najsramotnije zlotvore. Među to ne budući zadovoljni oni mahnici prikarat ga, stadoše odveće zalijetat se suproć njemu, škripati zubima i nazivat ga džaurom, izdajnikom i gusarom, pak prinoseći mu pod nos truta, stijenja i sumpora nažežena ne pristajahu vikat mu na ušiju, da je dovršila njegova sila. Po tom veće bi priveden s onijeh prvijeh na druga kola, dobaviše uzbunjenici jednoga krvnika, koga mu za gori rug postaviše na lijevu stranu (mjesto kod Turaka časnije od desnoga). Osman stojaše tužan i nevoljan ko da bijaše studeni mramor ne izustivajući najmanje riječce, nego samo pojecivajući uzdisaše i proljevaše suze; ali kad bijaše ugledo onoga krvnika, vas oblit groznijem suzami glasom uzdrhtanijem jedva progovori: Ah! Turci, blagoćudni Turci! Molim vas, vi me zadavite, er, za ne ispustiti duh pod nogama pogrdnoga krvnika, primit ću za veliku čas i milos, ako budem zijehnuti u rukah takijeh vitezova." Nu ne htješe čut ga odmetnici, paček napredujući ga grditi dovedoše ga u tvrđu od sedam turanja, gdje ga u jednu tmastu tamnicu na silu utisnuše i tvrdo zatvoriše." Izd. dubr. u predg. 33—35.

137—148. Da se osveti Poljacima, što su kozaci upadali u Tursku (vidi bilj. o v. 233—244. III.), diže 9. svibnja 1621. vojsku na Poljake. O junaštvu Osmanovu u boju Hoćimskom vidi bilj. o v. 225—248. I.

151. Prijeteći mu smrću.

155. *neg' li* bit će što i *nego upravo.*

169—176. *Osman I.* 1288—1326. — Od unuka *njegovijeh* unuci prostriješe se (u izd. dubr. *je*, sablju) nadaleče.

177—180. *Orhan* (Urhan). sin Osmana I. 1326. do 1359. (ili 1362.), pridobivši još za živa oca svoga Osmana gotovo svu Malu Aziju (Anatoliju) do Niceje i Nikomedije, prenese 1326. prijestolje iz Jeni-šehera u *Brusu.* Kako je Orhan prešao more i ugnijezdio se u Evropi, vidi bilj. o v. 337 — 440. II.

181—184. *Galipolje* pridobiše 1357. Adže-beg i Fazil-gazi, vođi Sulejmana, brata Orhanova, koji je umr'o 1358. — Hadži Ilbeki, vođ Murata I., razbi 1371. Srbe: kralj (pjesnik ga zove *despot*; ispor. v. 193.) *Vukašin* pogibe bježeći. Ko je *Mušan?* Prema v. 181—182. bio bi Sulejman, a prema v. 183—184. može biti Murat I. — B. 53. misli, da je pjesnik zamijenio Sulejmana i Musu, sina Bajazeta I.

185—196. *Murat I.*, sin Orhanov, 1359. (1362.) do 1389., prenese 1365. prijestolje iz Bruse (*Brusije*) u Maloj Aziji u *Drinopolje*. — Nije jasno, što će reći u v. 188. *srpska* zemlja: Grčka, Maćedonija ili Tracija ili može biti Srbija? Ovo potonje čini se prema v. 189—196. da nije vjerojatno. — Murat I. krenuvši iz Plovdina preko Ihtimana, Kestendila i Kratova provali u Srbiju, a 15. lipnja 1389. razbi Srbe na Kosovu, gdje i pogibe od ruke Miloševe. Što pjesnik zove *Lazara despotom*, despot znači što i gospodar; ispor. pj. VIII. 442. i XX. 183.

197—200. *Bazajet I.*, sin Murata I., 1389—1403. *Tamrlan* razbi i ulovi živa Bajazeta 1402. na poljanama kod Angore.

201—204. Kod *Nikopolja*, nedaleko od Trnova (Nicopolis ad Haemum, danas Nikjup, gdje se sastaje Rusica i Jantra), razbio je Bajazet 1396. Sigismunda, kralja hrvatskoga i ugarskoga, a na dvije godine naprijed, 1394., predao se u Nikopolju zadnji car bugarski Šišman III. Turcima. Za Bajazetova sina *Ćelebiju* (Čeljubij Amirja) kazuje ruski ljetopisac, da je svu zemlju Bugarsku i slavni grad Trnovo i *cara* njihova (a taj je bio Šišman III.) i patrijarha i episkope plijenio i moći svete sažegao i sabornu crkvu u mečet pretvorio 1393. Jireček G. d. B. 346—347. Muhamet, sin i nasljednik Bajazetov, zvao se Kiriždži Čelebi (mladi gospodin borac), odakle u grčkih pisaca Kir-*Ćelebija*. H. 1, 338., a i Musa, brat Muhamedov zvao se *Ćelebija*, H. 1, 331., za koje kaže H. 1, 632., da je gotovo isto što englesko Gentleman. — U izd. dubr. III. 252—253. tumači se u povodu italijanskih historika, da je car Musulman (a to je Musa) razbio 1396. cara i kralja Sigismunda. Musulman „zašto imadijaše bradu rijetku i malahnu, zato od Persijanaca bi imenovan ćelami iliti bezbradac, što po našem pjevaocu tumačeno, bi obraćeno u ovu riječ *Cose*“.

205—208. Muhamed I. *(Mehmet)*, sin Bajazeta I., 1413—1421. Vlasi *(Ugrovlasi)* plaćali su harač Turcima od g. 1391., kadno se pokorio vojvoda Mirča Bajazetu I. — Muhamed je iznovice uharačio Vlašku 1416. — Hrvoje pozva 1415. u pomoć protiv ugarskoga kralja Sigismunda Muhameda I., koji se odazva Hrvoju, znajući, da će s pomoću, što će je pružiti Hrvoju. prokrčiti sebi put kroz Bosnu u Hrvatsku i Ugarsku. Klaić, Poviest Bosne 251—252. Prvi put provališe Turci u Bosnu za cara Bajazeta I.: 1398. udari na Bosnu sin (koji?) Bajazetov, oplijeni je i zarobi silu naroda. Klaić 208.

209—212. *Murat II.*, sin Muhameda I. 1421 -1451. O despotu Đurđu vidi bilj. o v. 441—564. VIII. — Kod Varne razbi 1444. Vladislava IV. kralja hrvatskoga, ugarskoga i poljskoga. — v. 209 *usarnu* u slika mj. *usrnu*.

213—216. Muhamed II. *(Mehmet)*, sin Murata II., 1451—1481 , istrijebi grčko carstvo 1453. osvojivši Carigrad, u koji prenese prijestolje iz Drinopolja: on uzide prvi nà sto carstva, kojemu je prijestolnica Carigrad. — Bosna potpade pod Turke 1463., kad je Muhamed II. razbio i ubio na vjeri pošljednjega kralja bosanskoga Stjepana Tomaševića. Dvadeset godina kasnije. 1483., spade i Hercegovina sasvijem pod Turke.

217—220. *Bajazet II.*, sin Muhameda II., 1481. do 1512. Uzevši 1502. grad Drač, podloži svu Arbanasku *(Skenderiju)* svojoj vlasti. — O vojni na Poljsku vidi bilj. o v. 579—580. XI.

221—224. *Selim I.*, sin Bajazeta II., 1512—1520. Razbivši 1517. kod Ridanije Mameluke (vidi bilj. o v. 449—452. IV.) zauze Kahiru i podloži Egipat.

225—228. *Sulejman I.*, sin Selima I., 1520—1566. Rodskim vitezovima ote 1522. ostrvo Rod, a 1526. razbi Ugre na Muhaču, gdje je poginuo Ljudevit II.

229—232. *Selim II.*, sin Sulejmana I., 1566—1574. Mlečanka, Katarina Kornara, žena posljednjega kralja ciparskoga Jakova II., preda 1489. ostrvo Cipar Mlečanima, kojima ga preote Selim II. u vojni 1570—1571. Pridobivši glavni grad Nikosiju, zarobiše Turci svu silu roblja. Već su bile galije spremne, da otplove iz luke, kad se nađe junakinja — Mlečanka ili Grkinjica — i podmetnu vatru: barutana u galiji velikoga vezira prsnu u zrak, rastepe nekolike galije i poubija do 1000 plemenitijeh robinjica. H. 3, 581. Izd. dubr. III. 259—260. upućuje na bitku kod Lepanta 1571. — Pjesnici i historici zovu Cipar plodan, bogat, blažen, božanstven itd. H. 3, 568.

233—236. *Murat III.*, sin Selima II., 1574—1595. Za Murata III. navaljivahu veoma žestoko (od 1575. do 1593.) Turci iz Bosne (Ferhad-paša i Hasan-paša) na Hrvatsku, tako te već „žilavi i nepolomni starliši hrvatski klonuše duhom.“ Smičiklas 2, 81. — Murat III. zavojšti 1577. na Persijanca (*Česel-bašu*) i pridobi 1585. *Tavriš* (Tabriz, Tebriz, od 1501 prijestolnica oblasti Azerbeidžanske), za koji kažu istočnjaci, da je ljepotom svojom ravan raju.

237—240. Muhamed III. (*Mehmet*), sin Murata III., djed Osmana II., 1595—1603. Veliki vezir Ibrahim-paša uze Ugrima 1600. *Kanižu*. *Avarin* (koje ima u rkp. i *Javarin*, lat. Jaurinum, njem. Raab, hrv. Đur) uzeše Turci 1594., a *Egriju* (Jegar, njem. Erlau, madž. Eger, lat. Agria, a prema tomu imade u rkp. i *Agrija*) 1596. — Avarin je pao 1594. za Murata III., „ali jer Muhamet pristupi na carstvo tursko u vrijeme rata ugarskoga, koga on stavno uzdrža i nasljedova, čineći se slavni zadobitnik vrhu ugarskijeh četa i otimajući im imenovane gradove, zato njemu Gundulić namjenjiva pridobitje još i od grada Javarina“. Izd. dubr. III. 262.

241—242. *Ahmet I.*, sin Muhameda III., otac Osmana II., 1603—1617. nije ničim pokazao *nedobitne veličine*.

249—252. Vidi bilj. o. v. 361—372. I.

305—364. Dovedavši Osmana u Jedi-kulu (vidi bilj. o 32—36.), zatvoriše se vrata, a Daut-paša sa svojim ortacima prihvati se krvničkoga posla. Osman, mlad kako je bio i jak, dugo se branjaše, ali uzalud: Dželedži-baša steže mu uzicom grlo i udavi ga. U potvrdu, da je Osman poginuo, odrezaše mu uho i poslaše majci Mustafinoj. Tako pogibe Osman II. 20. svibnja g. 1622. U izd. dubr., u predg. na str. 35—38., pripovijeda se potanje o smrti Osmanovoj. „Majka cara Mustafe i njen zet Daut-paša izmisliše, da je izišla naredba od cara Mustafe, da se bude zadaviti Osman. Poslije ovoga Daut paša otide s deset njemu pričnijeh ubojica i uljeze u tvrđu od sedam turanja za toga časa izvršiti u tamnici izmišljenu naredbu. Čujući Osman otvarati vrata od njegove tamnice, stavi se udilj od onoga, što je imalo slijediti: smiono stupi naprijeda i otide ih susresti pak oštrom riječim bez ikakve pripasti prikori ih izdajstvom. Napomenu im

joštera i privisoku scjenu, u kojoj su oni njegda cara držali, i tako razborito nasljedova im besjediti, da nahodeći se oni smeteni nijesu znali, što bi imali rijeti ili činiti. Razbistri se na svrhu priopaki Daut, koji pristupajući malo bliže k Osmanu prikaza mu naredbu, koja ga je osuđivala na smrt. Ali se ne htje zato Osman pridati, nu se opiraše takoj nepravoj osudi. Daut, ne znajući, što bi odgovarao na prihitre njegove razloge i tužbe, stavi se češće ove riječi ponavjat mu: Ti imaš umrijeti i treba je da umreš. Videći se najposlije Osman u tijesnu, poče uzdisati pak zapita od krvnika vrijeme, u koje bi se pripravio na smrt. Usliša ga zlobnik. Tađ padajući Osman koljenima na tle, poče na glas činit svoju molitvu . . . Nu budući mu pristupila na pamet opomena prošaste svoje slave, ustajući iznenada na noge kako jedan obranjen lav, tisnu se suproć krvopijam, od kojijeh (za sve bez oružja) tri skrši i splesa i samom svojom golom jakostim ostale tamo ovamo po tamnici rasprša. Nastojahu oni u toliko nametnut mu uzicu na vrat, ali se on pomnjivo i hitro uzmicaše. Videći na svrhu oni obešenjaci, da su bili isprazni svikolici načini za stegnuti i pogubiti Osmana, jedan od njih udari ga straga šestopercem po zatioku, koji udorac tako mu svijes smuti, da zamantran posrnu i pade nica na tle. Tada se svi zajedno sunuše na njega i tuj ga zadaviše.

365—372. Još istoga dana, 20. svibnja, u veče pogreboše Osmana u turbi, u kojoj leži Ahmet I. U džamijama je zabranjeno ukopavati mrtvace. I tako Ahmet I. nije pogreben u džamiji, što ju je digao na at-mejdanu, već u turbi, koja je do Ahmedije, džamije Ahmetove. — *Mečeti* su bogomolje, a džamije su pravi hramovi. U Gundulića su i mečeti džamije.

429—432. Onamo od smrti Sulejmana I., koji je umr'o kod Sigeta 1566., i njegova vezira Mehmed-Sokolovića, koji je poginuo od bodeža fanatičkoga nekoga derviša 1579., trgnu carstvo tursko natrag. Kad je mač Osmanov dopao ruku nejaka dječaka Osmana II. i nesretna ludaka Mustafe I., spade carstvo tursko gotovo na najniže grane. Osman II. htjede da obnovi staru slavu, da stvori od svojih janjičara stare janjičare, na kojima je nekoč počivala sva veličina carstva turskoga, ali ko da oživi trubež? Po tragičnoj smrti Osmanovoj popuca i ono malo moralnijeh vezova, što je vezalo državu Osmansku te je sve izgledalo, kako će se sad na stropoštati ta država, koju su nekolika vijeka gradili silni carevi turski. Nema sumnje — bilježi engleski poklisar T. Roe, koji se desio to vrijeme u Carigradu — carstvo će se rasuti. Preziru svoga gospodara, koga su bili vikli poštovati kao boga, a preziru i gaze i svoj zakon tako, te će se morati i sam Muhamed na njih da rasrdi. Ko će ih tada braniti, ne znam. Ne može drukčije da bude: Actum est de imperio. Carstvu je odzvonilo. Z. 4, 11. Tako je mislio jamačno i naš Gundulić. Ne samo u ovom zaglavku (v. 373 —496), u čitavom djelu na svakoj gotovo strani vidimo, kako se pjesnik, kršćanin, nada i vjeruje, da je udario zadnji čas osmanskoj sili. Što je moralo prije ili kasnije da se zbude, to će se sad na zbiti: istina će nadbiti laž, krst će izaći jači od mjeseca. — Čudnovate su bilješke, da mimogređ spomenemo, što su ih zabilježili srpski ljetopisi XVII. vijeka o pogibiji Osmanovoj: 1622. *pogybe car Osman, neuvěděno ot kogo ili kako.* U Šafařika na str. 85. — *Ešte mlad voeva na leha i ottudu nepriide.* 88.

433—440. Kanun Muhameda II. (1451—1481.) glasi: Gotovo sve uleme i zakonici izrekoše: kogod između moje svijetle djece i unučadi dođe na prijesto, prosto mu je poubijati braću samo da bude mirno carstvo. Prema tomu neka rade. H. St. 1, 98. Taj je zakon vrijedio već onamo od Bajazeta I. (1389—1403.). koji je došavši na prijesto ubio brata Jakuba. Kako je Mustafa, brat Ahmeta I., ostao na životu, vidi u bilj. o v. 929—1032. XIX.

441—452. Paži carski bili su sve sama kršćanska djeca u ratu zarobljena i caru na poklon poslana. Bilo je vrijeme, kad se nije smio paša približiti carskomu prijestolju bez takoga poklona. Uzgajana u carskom saraju, učila se ta robčad naukama koranovijem, čitati i pisati turski, arapski i persijanski, a pored toga i vještinama vojničkim. Poglavita briga bijaše njihovijem učiteljima, kako bi utuvili u pamet svojim učenicima, da im je car i otac i majka, komu treba da su svom dušom odani i svakoj njegovoj zapovijesti poslušni. Bijaše pet odjela tijeh muškića: iz petoga odjela, u koji su dolazili najizvrsniji, izađoše mnogi glasoviti veziri. Z. 3, 206—213. I Daut-paša bijaše paž carski; vidi bilj. o v. 522—580. XVII. — Najbolji vojnici, najveći državnici, koji su stvorili silno carstvo tursko, bili su tuđinci. Z. 3, 69—70. U svjetskoj historiji neobična, upravo zagonetna pojava!

453—460. Tisuću isturčene djece, koju su na silu oteli njihovijem roditeljima, bijahu prvi janjičari, redovna turska pješadija, za cara Orhana 1330. Kasnije se potpunjao zbor janjičarski mladijem robljem kršćanskim, zarobljenijem u ratovima. Što nije još doraslo do oružja, poslaše u Malu Aziju, da se ondje 2—3 godine uče jeziku i redu turskomu. Iz te škole dođoše u drugu, u Galipolje na dilje, da se priuče teškomu poslu. Iz te škole izađoše gotovi janjičari. Za Selima I. (1512—1520.), a valja da već i za Muhameda II. (1451—1481.), stao se u pokrajinama turskoga carstva, a osobito na balkanskom poluostrvu pobirati strašan harač: redovno svake pete, a često i svake godine zašao bi haračar u kotare, da diže djecu i to isprvice svakoga petoga dječaka, a kasnije, koliko je već zatrebalo. Gledalo se dakako, da se caru dadu najljepši i najvaljatniji muškići. Iznajprije se uzimahu dječaci od 6—7 godina, a kasnije samo od 10—15 godina. Najljepši momčići dođoše u dvor, a ostale porazdijelio bi adžem-oglanski aga medju zanatlije i seljake, da ih priuče poslu i nauče turski. Poslije 2—3 godine uzeo bi ih aga, koliko je trebalo, u Carigrad i turio u kasarne, da budu adžem-oglani, dok navrše 24—25 godina. Najoštriji red, najteži poslovi svake ruke, neprestano vježbanje oružjem prometnuše adžem-oglane u prave janjičare, djecu carevu, koja nijesu ni za koga na svijetu znala do za svoga cara, ni za što marila do za volju svoga gospodara. U XVI. vijeku stadoše se u janjičare uvlačiti i Osmanlije i od toga doba uze se lomiti sila janjičara, koji su bili osnova veličine carstva turskoga, a strah i trepet nekolika vijeka svoj Evropi. Z. 3, 214—252. Janjičari se istrijebiše 1826.

461—468. Turski je vojnik srnuo u sveti boj na nevjernike, ne mareći za smrt, jer je vjerovao svom dušom, da ga čeka, kako je učio Muhamed, po smrti raj. Vjerska je stihija u velike podavala moralnu jakost turskoj vojsci. Z. 3, 273—275.

469—476. Po koranu, svetom pismu i osnovnom zakonu islamskom, sav je svijet Gospodnji, a prema tomu sva je ova zemlja kalifova, koji je namjesnik Gospodnji i sjena Gospodnja na ovom svijetu. H. St. 1, 240. Državni historik turski, da bi opravdao Bajazeta I., što je ubio brata Jakuba, piše: Kako je jedan Gospod, komu nema premca, tako treba da je jedan car, sjena Gospodnja na zemlji, komu se ne može da nade premac. H. 1, 216. Prema tomu su i v. 477—480.

485—488. Po islamu prosto je svakomu Turčinu, da uzme četiri žene. Sultani, da bi se razlikovali od ostalijeh Turaka, dozvoliše sebi još jednu ženu. Tako bijaše sve do sultana Ibrahima (1640—1648.), koji je odredio, da sultanu pripada sedam žena. H. St. 2, 68.

RJEČNIK.

Adžam, Adžamkinja, adžamski, Persijanac itd.
ako veoma često što i **kad**: ja bez tebe nijesam živa, ako (kad) u mrkloj s tobom tmini srce i duša ma pribiva.
anterija, kratka haljina s rukavima, koja se nosi ispod druge.
ban. U G. se zovu banovi državna gospoda svake vrste. U značenju, što ga obično danas u našim krajevima ima, ne dolazi riječ **ban** u G
beg, titula u Turaka, gospodin.
beglerbeg (prema tomu **beglerbegstvo**), glavni upravitelj zemaljski, namjesnik carski. Prvi je bio po redu beglerbeg rumilski.
bezufan, bez ufanja, očajan.
bjegué, što ili koji brzo prolazi; koji bježi: pobjegao.
blato, jezero.
bljusti (u M. i **bljuditi**), **bljudem,** čuvati.
boča, baoča, balčak.
Bogdanija, bogdanski, Moldavija itd. Vidi u bilj. o v. 288 do 294. III.
brače (vok. od **bratac**), kaže se od mila i onomu, ko nije brat. Tako se i danas jošte u nekim krajevima kaže od mila i ženskomu čeljadetu **sinko.**
breče, štene.
brijeme, vrijeme.
bugariti, pjevati, prema tomu
bugarkinje, narodne junačke pjesme starijega doba.
captjeti, cavtjeti, cvasti
cijeć, cijeće, cić itd., radi, poradi, zbog.
cknjeti, cknjenje, kasniti, docniti itd.
čapet, čapeti, panča, kandža.
česvina, nekako drvo, nalik na hrast, ali je i zimi zeleno.
čim, dok, dočim.
ćitap, pismo, koran.
daj, barem.
davori, uzvik, koji najobičnije pokazuje žalost, a uz nju često i prijekor.
despot, gospodin. Poslije propasti srpskoga carstva tako se zvaše državne starješine. G. zove i kralja Vukašina i cara Lazara despote.
dilji, dulji; prema tomu **diljiti.**
diljka, puška.
divan, vijeće; mjesto gdje se kupi vijeće.
dmjenje, prema **duti, dmem,** duvanje.
dobit, dobiti, pobjeda.
dohodan, što će doći.
dostegnica, muško odijelo od pasa do koljena ili do stegna.
dozačinati, dopijevati.
dračan, trnovit.
drijemak, opium.
drokun, zmaj.
droždíti se, drožnuti, survati se, rušiti se strmoglavce.
družiti koga, biti komu drug.
držan, dužan.
duhat, u koga ime jošte duše, života.
dvaš, dvaput.
dundo, stric.
dvoran, udvoran.
er, ere, jer.
godina, kiša, nevrijeme, nepogoda.
goruští što i **gorući.**
gospar, gospodar.
gospodičan, gospodski.
granfa, panča, kandža.
grohtjeti, grohotati.
grditi, ružiti; sramotiti; mrziti.
gromimjati se, rušiti se strmoglavce.
grunje, grumenje, grude.
gusa, gusar, lupež; lupeštvo.
gvozdobit, koje se čita i **gvozdulit,** bit će valja da mjesto **gvozdovit,** od gvožđa, gvozden.
hadum, evnuh.
hajduk, X. 599.: u Poljaka onamo od Sigismunda Avgusta pješaci lako oružani, na ugarsku odjeveni.
halekati, vikati.
hamalija, hamajlija, zapis, svetinja?

haračar, koji plaća harač; vazal.
harba, koplje.
hitar, prema tomu **hitro hitrina**, **hitrost**, brz, vješt, umjetan, mudar, lukav, hin ben.
hlap, kmet.
hodža, učitelj, pop.
hotjeti. U G. veoma često n. pr. **hotje proći** mj. **prođe**; **hotje ražaliti** mj. **ražali**; **htjej rijeti** mj. **reci**.
hram, koje se piše i **kram**, palača, dvor.
hrečje, prema **hrek**, koje znači **stablo**, deblo.
hrli, hr'o, brz.
husati, udarati.
hvisnuti, **hvistati**, udariti, udarati.

igda, veoma često što i **bilo kad**, **kad god**.
igdje, veoma često što i **gdje god**, **kamo god**.
ispun, potpun.
istom, netom, tek, samo.
itko, veoma često što i **ko god**.
izborit, izabran.
izgled, primjer, ugled.
iždeći, mj. **iz-žeći**.

jak, **jakno**, kao.
janjičari, redoviti turski pješaci; vidi bilj. o v. 453—460. XX.
jaspra, novac.
jeda, uzvik u pomaganju.
jedek, paradni konj.
jemraga, jedrak, odmah.
jeljen, jelen.
jestojska, jelo.
jur, već; nekoć.

kaduna, gospođa.
kajan, koji se kaje.
kajpa, gajba, kavez.
kamilovac, klobuk; ispor. **kamilavka**.
kapidži ili **kapidžija**, stražar kod prvijeh spoljašnih vrata carskoga saraja.
kaplan, leopard; u starijeh pisaca **lavoris**.
kaur, **kaurin**, **kaurkinja** itd. nevjernik, kršćanin.
kavad, biće što i **kaftan**.
kazlar-aga, mj. **kizlar-aga**, nastojnik u dvoru, gdje nastava ženskinje turskoga cara.
kitan, kićen, pun.
kladenac, studenac.
ko, kako: Kaž' mi, sve što od cara bi do Leha i **ko** caru Leh odolje. — Tim poklisar cara Osmana **ko** u bogdanska polja ujaba, vidjenje mu kobnijeh strana stupit ne da bez uzdaha.
ko, koje: Vidi polje, **ko** car prikri vojskom prije.
kon, kod.
konjuh, momak, što se bavi oko kónjâ.
korda, ćorda, sablja.
korugva, zastava, barjak.
kosijer, kosa, srp.
kram, što i **hram**, palača, dvor.
kramar. I ko čovjek od velicijeh **mećaica** i **kramara** XII. 529. do 530. Po Stulićevu je rječniku na ovome mjestu **kramar** mulattiere, bagaglione; mulio, calo, a **mećaica** frullo, spezie di palletta per batter le cose liquide, e farle spumare; ligulae species, qua res liquidae (speciatim cocholata) ad spumandum excutiuntur: met. V. nabunitelj. — Po italijanskom i latinskom prijevodu ne može se odrediti pravo značenje tijem riječima. — U izd. dubr. tumači se za **kramar** mulattiere, a **mećaica** uomo torbido, imbroglione, sedizioso. — U izd. zagr. 1844. ein verschlagener, verschmitzter Mensch. uomo versuto, versipelle.
kravosac, zmija, za koju se kaže, da krave sisa.
kuda, rep.
kuf, labud.
kupjen, grmen, grmenje.
lačan, gladan.
Leh, **leški**, Poljak, itd. Vidi bilj. o v. 441—448. X.
ličnik, glasnik.
liximirstvo, licemjerstvo.
ljiljak, **ljiljski**, slijepi miš itd.
mečet, bogomolja; u G. što i pravi, veliki hram, džamija.
mećaica, vidi **kramar**.
mledan, slab, rđav.
Moškov, **moškovski**, što u nas **Rus**, **ruski**.
mrzeći, isto što i **mrzak**.
muftija, poglavica sveštenički u Turaka.
najliše, osobito.
naprava, oprema.
naredan, lijep.
našast, nađen.
Natoljevci, **natoljevski**, iz Anatolije, Male Azije.
neg', više puta što i samo.
neka, da.
nepoznan, rđav.
nepuća, sinovica.
neput, sinovac.
neredno, nemilo, naprasno, jadno.
nesmotrni, po Stuliću grossolano; incivile, scortese, sgarbato; rusticus, agrestis, inurbanus, rudis, incultus; a po izd. zagreb. 1844. unbedachtsam.
nesvijesan, bijesan, lud.
nesvijest, bijes, bjesnilo.
neufan, bez ufanja, očajan.
neviljka, po tumačenju izd. dubr. bujo, a po izd. zagreb. 1844. trebalo bi da bude **naviljak**, ein Haufen Heu, den man auf einmal mit der Gabel aufsticht. U Stulića nema te riječi.
neznan, rđav.
oblastan, jak.
odi, ovdje.
odor, što se odere, oplijeni.
odvjet, odgovor.
okoš, mj. **okošt**, čvrstijeh, velikih kostiju.
onada, orda.
općen, **općenit**. zajednički, javni, državni?
općiti, običavati.
opet, za tijem.
opšešarati, pančama obuhvatati.
osoban, osobit, poseban; svoj.
ostrljat, oštar.

otar, oltar.
otkli, od kako.
oznobiti, oskvrniti, okaljati.
ozir, obzir.
ožlca, žlica, lažica.
pak, **paka**, opet, za tijem.
panjkati, opadati.
peča, komad.
pečal, briga, skrb, bol, jad.
pečiti, pecnuti.
pića, brana.
pitan, od prilike što i **pitom**.
pitati, tražiti, moliti.
plah, prema tomu **plahoća**, **plahost**, nagao, nepromišljen, žestok, nestašan.
plantati, plamati, plamtjeti.
plemenik, koljenović ?
pobjegući, pobjegao.
pobjegućstvo, bježan.
podrijet, podrijetlo.
podrijeti, trgnuti.
podoban, dostojan, vrijedan.
podobati se, dolikovati.
pogađati, ugađati, činiti po volji.
pogiban, što pogiba.
pogoditi, vidi **pogađati**.
pokli, pošto.
poludne, podne; jug.
pomilovati, zavoljeti, zamilovati.
ponaglavu, izrijekom, baš.
pospjeh: u **pospjehu**, brzo, žurno, prema tomu **pospješiti**, **pospješno**.
pošastje, polazak.
potolas, obijest.
potarašiti XIII. 214: zgaziti?
pothiban, himben, nevjeran.
po tom, po što, kako, čim.
potopan, potopljen.
pozor, pogled.
praviti, govoriti.
prem, baš, upravo; s pridjevima n. pr. **prem** dobar što i **veoma**, osobito dobar.
preša: **na prešu**, brzo, hitno; prema tomu **prešan**, **prešiti**.
prežati, vrebati.
pri — veoma često prema zapad. govoru što i **pre** —, n. pr. **prigledati** mj. **pregledati**.
prije, što prije.
priklon, smjeran.
pripast, strah.
prividjenstvo: **ne ima** prividjenstva, **ne vidi**, što će biti.
proć, protiv.
proz, kroz.
pršeći, nestašan, vjetrenjast.
puškar, koji nosi pušku.
puziv, sklizav: nestalan.
rasap, rasulo; poraz.
rašepaćati (u izd. dubr. **raščepaćati**), raskrečivati.
razložiti, umovati, mudrovati.
razma ili **razmi**, osim, izuzevši.
razumnik od zakona, koji razumije zakon.
rusa, ruža.
rusag, kraj.
sadnit, po izd. zagr. 1844. der eine Sattel- oder Saum-Wunde am Rücken hat.
saj, **sa**, **se**, taj, ta, to.
sakrafođ (u izd. dubr. **sakrafoč**), konjski pokrovac po sedlu.
sasma, što i **svim**, **svijem**, sa svijem.
satarisati, srušiti.
sehar, prost čovjek; prema tomu **sebarstvo**, prostota.
sehsana, seisana, tovarni konj.
silos, sila.
siječac, koji siječe.
sjediljka, po izd. dubr. **posjed ili ugodna** zabava.
skupni, skupljeni, svi; prema tomu **skupno**, zajedno.
skvičati, prase skviči.
skvrčati, žaba skvrči.
slikovati: slikuju konja bijesna, nalik su na konja bijesna.
sloboda, smjelost; prema tomu **slobodan**.
slut, slutnja.
smagnuti, ginuti; prema tomu **smagnutje**.
smaknuti, skinuti.
smeća, nevolja; zabuna; nabuna.
smjeti, usuditi se, drznuti se; prema tomu **smjeno**, **smjenje**.
smucati, vući.
spahija i
spaholjanin, redovni, plaćeni turski konjanik. Vidi bilj. o v. 93—104. XVI.
sprava, spremnost; spremanje.
sprva, prije.
srčan, ljut, bijesan.
srda, furija.
stabar, stablo.
stanovit, koji ili što stoji, koji ili što se ne može da makne.
stanoviti se, okameniti se.
starosta, što i **starješina**.
stati se, sastati se.
stavan, stalan, krepak; **stavne** odjeće V. 467. stajaće, svečane odjeće.
stô, prijestolje.
stopa, korak; noga.
strašiv, strašan.
stravljen, začaran.
stražnik, stražar, čuvar.
stup, korak, stopa; tako i **stupaj**.
suhor, što je suho; suhota.
sultana, titula majci carevoj, majci carevića našljednika i kćerima carevijem.
suprotiva, nesreća, nevolja, nezgoda, neprilika.
susretište, susretaj, sukob.
svevolja, svojevolja.
svijem, **svim**, sasvijem, posve; veoma.
svoj, **svoja**, **svoje**, veoma često što i **njegov**, **njezin**.
šarkula, kapa janjičarska.
škraka, pećina, spila.
štetan, oštećen.
štitnik, koji nosi štit.
što, dok; zašto.

tač, tako.
taman, potišten, rđav.
tažiti, miriti.
tijem, tim, zato, stoga; i tako.
toprv ili **toprva**, istom, netom.
trator, cvijet, das Tausendschönchen, amarantus.
triš, tri puta.
trčak, tul.
trudan: trudni glasi, zli glasi.
tugdjela, jastuk.
tugovstvo, tuga.
tvorba, djelo.
tvrđa, utvrda; oklop: vizir.
ubusiti se, zapasti u busiju?
udilj, odmah.
ugađati se, slagati se; prema tomu **ugođaj**.
ugrštica, nekaka kapa, kaku su nosili Ugri.
ulak, glasnik.
umiljati se, udvoravati se.
umiljen, ponizan.
umjetan, vješt.
unetrmiti se, po Stuliću doloris sensum amittere.
unjegovati, laskati; ljupko govoriti, da bi se pridobio.
uprašati, upitati.
uprav, napravac, ravno.
uprečivati, prema tomu
upriječiti put, udariti najprečim putem.
ureda, odmah.
u što, dok; po što.
u toliko, u to, u tome.
uzeti: uzo bih ti kazat, htio bih ti kazati; kazao bih ti.
varak, varav.
veska, lijepak.
vijek, vik, viku, uvijek; i kad; da ne osuši lica **viku, nikad**.
vila, gospođa, ljepotica.
vilozmaj, zmaj.
vojstvo, vojska.
voljan, slobodan.
vriježiti, gajiti.
vril, hud, ljut, grdan, strašan, žestok; prema tomu **vrlina, vrloća, vrlovit**.
vučac, sablja: njem. Degen, ital. spada.
vuhovati riječima, lukavo govoriti.

za: za steći ime, da steče ime; čeljad bolja skrovno za ukrasti, neg' li očito za oteti: bolja (vrsnija) skrovno ukrasti, nego li očito oteti.
zagunjastio, rutav.
zahvala, dika, prema
zahvaliti se, podičiti se, ponijeti se.
zakonjak, koji razumije, znade zakon.
zalih, suvišan.
zamjeriti, zapaziti, ugledati.
zaplzdriti se, izbuljiti oči.
zaprišten, raspaljen, rasrđen?
za sve da, premda.
zastav, zavjesa; pregača.
zastava, zapleće.
za što, jer.
zdvor mj. s dvora, izvanka, spolja.
zgled, pogled.
zgar, odozgo.
znani, vješt; na glasu.
znobiti, kaljati; ocrnjivati.
zrak, svjetlo.

željan, koji želi i što se želi.